

รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567
(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

THE MODEL FOR RITUAL PERFORMANCE IN INAUSPICIOUS CEREMONY ACCRDING TO BUDDHISM

PHRAVANICH VARADHAMMO (SONGSOMPHUN)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHISTIC SOCIOLOGY
FACULTY OF SOCIAL SCIENCES
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2024

(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์)**
ชื่อปริญญา	:	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**
ปีพุทธศักราช	:	**2567**
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	:	**ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	**รองศาสตราจารย์ ดร. กันตภณ หนูทองแก้ว**

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์

คณบดีคณะสังคมศาสตร์ .....
(พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :
ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปัญญา เลิศไกร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) .....
(ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร)

กรรมการ/อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....
(รองศาสตราจารย์ ดร. กันตภณ หนูทองแก้ว)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร. เดชชาติ ตรีทรัพย์)

กรรมการ .....
(ดร. วชิรวิชญ์ อิทธิธนาศุภวิชญ์)

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

Dissertation Topic	:	The Model for Ritual Performance in Insidious Carmony According to Buddhism
Student's Name	:	Phravanich Varadhammo (Songsomphun)
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhistic Sociology
Anno Domini	:	2024
Advisor	:	Dr. Supreecha Chamnanphuttiphon
Co-Advisor	:	Assoc. Prof. Dr. Kantaphon Nuthongkaew

Accepted by the Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy (Buddhistic Sociology)

Dean of Faculty of Social Sciences .....

(Phramaha Surakrai Jinbuddhisiri, Asst. Prof.)

Dissertation Committee :

Chairman .....

(Assoc. Prof. Dr. Punya Lertgrai)

Member (Advisor) .....

(Dr. Supreecha Chamnanphuttiphon)

Member/Co-Advisor .....

(Assoc. Prof. Dr. Kantaphon Nuthongkaew)

Member .....

(Assoc. Prof. Dr. Detchat Treesap)

Member .....

(Dr. Vachiravitch Ittithanasuphavitch)

(Copyright of Mahamakut Buddhist University)

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา
ชื่อนักศึกษา : พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์)
ชื่อปริญญา : ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา : สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์
ปีพุทธศักราช : 2567
อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : รองศาสตราจารย์ ดร. กันตภณ หนูทองแก้ว

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีฯ 2) ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องฯ 3) ศึกษาการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยฯ และ 4) นำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่ม จำนวน 16 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า :

1. การทำบุญเกี่ยวกับการตาย เพื่อความสุขความเจริญโดยปรารภเหตุที่เป็นมาไม่ดี จัดทำบุญขึ้นเพื่อกลับสิ่งที่ชั่วร้ายให้คืนดี เป็นสิริมงคลต่อไป ปัจจุบันการทำบุญงานอวมงคลทำอยู่ 2 อย่าง คือ 1) การทำบุญหน้าศพ (เรียกว่า ทำบุญหน้าวันปลงศพ) คือทำบุญ 7, 50, 100 วัน 2) ทำบุญอัฐิ หรือการทำบุญปรารภความตายของบรรพบุรุษหรือท่านผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้นล่วงลับไปแล้ว

2. ความจริงของชีวิตเป็นอกุศล เป็นอัพยากฤต เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา พระพุทธเจ้าตรัสแล้วตรัสอีก ทำให้ง่ายขึ้นว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ธรรมที่เป็นอวมงคล เป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงความจริง กล่าวว่าชีวิตนี้มันเป็นความจริง ความแก่และความตายเป็นเสมือนภูเขาศิลาอันแท่งทึบกลิ้งมาทั้ง 4 ทิศ กินสัพสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีใครจะหนีได้ ไม่สามารถที่จะต้านทานได้ ด้วยทหาร รถศึก ใครก็ต้านทานไม่ได้ ไม่มีใครต้านทานความแก่ ความตายได้

3. การประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เป็นรูปแบบการประกอบพิธีศพแก่ผู้ตายที่เป็นชาวบ้านทั่วไป 2) รูปแบบ พระราชทานเพลิงศพ เป็นรูปแบบการประกอบศาสนพิธีแก่บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบถือว่าเป็นการระลึกถึงคุณความดี และการให้เกียรติแก่ผู้ตายในวาระสุดท้ายของชีวิต และ

4. องค์ความรู้จากการวิจัย คือ AAAD Model ปะกอบด้วย A = Abhidhamma (พระอภิธรรม 7 คัมภีร์) A = (Anattalakkhana Sutta) (อนัตตลักขณสูตร) D = Dhammaniyam Sutta (ธรรมนิยามสูตร) A = Adittapariya Sutta (อาทิตตปริยายสูตร) ควรศึกษาหลักอริยธรรม ธรรมอันประเสริฐ คือหลักธรรมที่บอกถึงลักษณะของชีวิตว่า มีลักษณะอย่างไร มีความเป็นไปอย่างไร คือ หลักสามัญลักษณ์ ประกอบด้วย 3 ข้อ ได้แก่ อนิจจา ทุกขา และอนัตตา ถือว่าเป็นลักษณะความจริงของ

ชีวิตที่บอกให้รู้ว่า ชีวิตเป็นสิ่งไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยที่พาให้เป็นไป (อนิจจัง) ชีวิตมีความทุกข์ (ทุกขัง) เพราะต้องเปลี่ยนแปลงไป คงทนอยู่อย่างเดิมไม่ได้ หาตัวตนที่แท้จริงที่จะบังคับให้เที่ยงแท้หรือเป็นไปตามอำนาจไม่ได้ (อนัตตา)

คำสำคัญ : พิธีอวมงคล, สังคมไทย, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Dissertation Topic	:	**The Model for Ritual Performance in Insidious Carmony According to Buddhism**
Student's Name	:	**Phravanich Varadhammo (Songsomphun)**
Degree Sought	:	**Doctor of Philosophy**
Program	:	**Buddhistic Sociology**
Anno Domini	:	**2024**
Advisor	:	**Dr. Supreecha Chamnanphuttiphon**
Co-Advisor	:	**Assoc. Prof. Dr. Kantaphon Nuthongkaew**

The objectives of this research are as follows: 1) to study the concepts and theories, 2) to study the relevant principles, 3) to study the practice of auspicious ceremonies in Thai society, and 4) to present the knowledge of "The Model of Auspicious Ceremonies in Thai Society along the Buddhist ways".

The results showed that :

1. Making merit related to death for happiness and prosperity by prescribing bad causes. Make merit to reconcile evil things and continue to be auspicious. Currently, there are two types of merit making in auspicious deeds: 1) making merit in front of the funeral (called making merit before the funeral) is making merit for 7, 50, 100 days, 2) making merit for the death of an ancestor or a person, which is making merit on the same day as the day when that person has passed away,

2. the truth of life is non-charitable, it is Upayakri, it is impermanent, suffering, and all Samsara are impermanent. All Sankharas are suffering, all Dharmas are Anattata. The Buddha said it again and again, making it easier to say that all sentient beings are impermanent and suffering. All Dharmas are Anattata. The auspicious Dharma is a principle that speaks to the truth. Aging and death are like a solid Sila Mountain rolling in all four directions, eating all animals, and no one can escape. No one cab resist. With soldiers and war vehicles,

3. There are two forms of auspicious rituals: (1) the form of funeral rites for the deceased who are ordinary villagers, (2) the form of royal cremation is a form of performing ceremonies for people who have contributed to society in various fields, both of which are considered to commemorate the virtues and honor of the deceased in the last days of life, and

4. The body of knowledge from the research is the AAAD Model, which is combined with A = Abhidhamma Sutta A = Anattalakkhana Sutta A = Adittapariya Sutta D = Dhammaniyam Sutta

The principle of common sense, which consists of 3 points, namely Anicca, Dukkha, and Anatta, are the true characteristic of life that tells us that life is impermanent. Change according to the causes that lead to it (Anicca). Life has suffering (suffering) because it must change, it cannot be sustained as it is. It is impossible to find a true self that can be forced to be true or to follow the power (Anatta).

Keywords : auspicious ceremony, Thai society, Buddhism

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเรียบร้อยลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายฝ่าย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง และขอกราบขอบพระคุณ พระเมธีวชิราภิรัต, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ที่มีความเมตตาให้ความรู้ ความเข้าใจตลอดจนคำปรึกษาต่าง ๆ ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณ ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รศ.ดร.กันตภณ หนูทองแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ในการวิจัย กรุณาให้คำแนะนำในการทำดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ อีกทั้งได้สละเวลาในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเมตตาตลอดมา ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ที่อนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสัมภาษณ์และให้คำแนะนำอย่างดียิ่ง ในการจัดทำเครื่องมือวิจัย

ขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย เจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ที่ให้การช่วยเหลือแนะนำในด้านการค้นคว้าข้อมูล ขออนุโมทนาขอบคุณคณาจารย์ สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ รุ่นที่ 1 ทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจและให้คำปรึกษาในการทำวิจัยอย่างสม่ำเสมอ

คุณงามความดีที่ได้รับจากดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ มอบให้แด่บิดา มารดาพี่ ๆ น้อง ๆ คุณครูอุปัชฌาย์และอาจารย์ที่ข้าพเจ้าเคารพสูงสุด รวมทั้งผู้ที่คอยช่วยเหลือให้กำลังใจ ตลอดจนผู้ที่มีพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์)

สารบัญคำย่อ

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การอ้างอิงมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 คือ พระไตรปิฎก จำนวน 45 เล่ม และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (91 เล่ม) ซึ่งมีคำย่อและคำเต็มชื่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและปกรณวิเสส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2540). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหามกุราชวิทยาลัยราชวิทยาลัย นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย นครปฐม. ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

เล่ม	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์
1-2	วิ.มหา. (บาลี)	=	วินยปิฎก มหาวิภงฺคปาลิ
	วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์
3	วิ.ภิกฺขุนี.(บาลี)	=	วินยปิฎก ภิกฺขุนีวิภงฺคปาลิ
	วิ.ภิกฺขุนี.(ไทย)	=	วินัยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์
4	วิ.ม. (บาลี)	=	วินยปิฎก มหาวคฺคปาลิ
	วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค
6-7	วิ.จู. (บาลี)	=	วินยปิฎก จูฬวคฺคปาลิ
	วิ.จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จูฬวรรค
8	วิ.ป. (บาลี)	=	วินยปิฎก ปริวารวคฺคปาลิ
	วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์
9	ที.สี.(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ
	ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
10	ที.ม. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาลิ
	ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
11	ที.ปา. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาลิ
	ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
12	ม.มู. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสกปาลิ
	ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
13	ม.ม. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ
	ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
14	ม.อุ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสกปาลิ
	ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
15	ส.ส. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก สํยุตฺตนิกาย สคาถวคฺคปาลิ
	ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

16	ส.นิ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก สยุตฺตนิกาย นิทานวคฺคปาลิ
	ส.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
17	ส.ข. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ส ยุตฺตนิกาย ขนฺธวารวคฺคปาลิ
	ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค
18	สำ สฬา. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ส ยุตฺตนิกาย สฬายตนวคฺคปาลิ
	สำ สฬา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
19	ส.ม. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก ส ยุตฺตนิกาย มหาวารวคฺคปาลิ
	ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
20	องฺ.เอกก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย เอกกนิปาตปาลิ
	องฺ.เอกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต
	องฺ.ทุก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ทุกนิปาตปาลิ
	องฺ.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
	องฺ.ติก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ติกนิปาตปาลิ
	องฺ.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
21	องฺ.จตุกฺก.(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย จตุกฺกนิปาตปาลิ
	องฺ.จตุกฺก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต

พระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	**คำย่อ**		**ชื่อคัมภีร์**
34	อภิ.สงฺ. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงฺคณีปาลิ
	อภิ.สงฺ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี
35	อภิ.วิ. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก วิภงฺคปาลิ
	อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์
36	อภิ.ธา. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ธาตุกถาปาลิ
	อภิ.ธา. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา
7	อภิ.ปุ. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ปุคฺคลปญฺญตฺติปาลิ
	อภิ.ปุ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ
38	อภิ.ก. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก กถาวตฺถุปาลิ
	อภิ.ก. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ
38-39	อภิ.ย. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ยมกปาลิ
	อภิ.ย. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ยมก
40-41	อภิ.ป. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ปฏฺฐานปาลิ
	อภิ.ป. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปัฏฐาน

การใช้หมายเลขเพื่ออ้างอิงในดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ในส่วนที่เป็นการอ้างอิงจากพระไตรปิฎก หมายเลขจะแสดงถึง เล่ม ข้อ และหน้า ตามลำดับ เช่น ขุ.ขุ. (ไทย) 224/241/553/557. หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ เล่มที่ 25 ข้อที่ 224 /241 หน้า 553/557

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... ช
กิตติกรรมประกาศ..... ฌ
สารบัญคำย่อ..... ญ
สารบัญ..... ฏ
สารบัญตาราง..... ฑ
สารบัญแผนภูมิ..... ฒ
บทที่ 1 บทนำ..... 1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... 1
1.2 คำถามการวิจัย..... 4
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... 4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย..... 4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย..... 6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 11
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 11
1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 22
1.9 คำนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย..... 22
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา..... 24
2.1 ประเพณีการจัดงานอวมงคลในคัมภีร์พระไตรปิฎก..... 24
2.2 พิธีกรรมและศาสนพิธีทางศาสนาพุทธ..... 34
2.3 ประเพณีเกี่ยวกับการจัดงานศพของชาวพุทธ..... 50
2.4 บทสรุปแนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา..... 90
บทที่ 3 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล..... 91
3.1 ชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา..... 91
3.2 หลักอภิธรรม 7 คัมภีร์..... 102
3.3 หลักอนัตตลักขณสูตร..... 117
3.4 หลักอาทิตตปริยายสูตร..... 118
3.5 หลักธรรมนิยามสูตร..... 121
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์..... 123
4.1 วิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา..... 123
4.2 วิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล..... 126
4.3 การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา..... 132

สารบัญ

หน้า

4.4 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก..... 135
4.5 การเสวนากลุ่ม..... 170
4.6 สรุปผลการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา..... 174
4.7 องค์ความรู้จากการวิจัย..... 176
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปลายผลและข้อเสนอแนะ..... 180
5.1 สรุปผลการวิจัย..... 180
5.2 อภิปรายผล..... 183
5.3 ข้อเสนอแนะ..... 193
บรรณานุกรม..... 195
ภาคผนวก..... 200
ภาพผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยพร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือ..... 201
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิ..... 203
ภาคผนวก ค หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล..... 209
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม..... 221
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์..... 229
ภาคผนวก ฉ ภาพถ่ายการสัมภาษณ์วิจัยเชิงลึก (in depth interview)..... 232
ภาคผนวก ช คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการสอบปากเปล่าขั้นสุดท้ายดุษฎีนิพนธ์ 237
ภาคผนวก ซ เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน..... 239
ประวัติผู้วิจัย..... 242

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4.1	สรุปบทสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	155
4.2	สรุปการเสวนากลุ่ม.....	172

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1.1	แสดงการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า	7
1.2	แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	10
1.3	สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย	22
2.1	สรุปแนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา	90
3.1	แสดงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล	122
4.1	แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา	125
4.2	แสดงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล	131
4.3	การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา	135
4.4	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา	177

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกผู้ทุกคนเหล่าล้วนเผชิญและหลีกหนีไปไม่ได้ ในมิติทางวิทยาศาสตร์ ความตายสามารถตรวจสอบได้โดยเครื่องมือแพทย์ หรือการล้มเหลวของระบบของสมองกับการตายของหัวใจนั้น ร่างกายอาจตายได้ทีละส่วน (วิลาวัณย์ สุทธิรักษ์, พระมหาหรรษา ธมฺมมหาโส (นิธิบุณยากร) และ ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, (2556) ส่วนความตายในมิติทางศาสนา ถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไปไม่ได้ เพราะว่าเกิดขึ้นย่อมมีดับไปเป็นธรรมดา หรือตามสภาวะธรรมของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอนเป็นไปตามวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ แต่ในระบบความเชื่อของแต่ละศาสนาทำให้มนุษย์มั่นใจว่า สามารถเอาชนะความตายได้ด้วยการยืนยันชีวิตในภพหน้า ส่วนการประกอบพิธีกรรมทำให้มนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเอง ตามรูปแบบสังคมที่วิวัฒนาการปรับเปลี่ยนมายาวนานตั้งแต่เกิดจนตาย มีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติกันมาของแต่ละบริบทของพื้นที่ ดังนั้น เมื่อมีคนเสียชีวิตจึงมีการประกอบพิธีกรรมในประเพณีงานศพตามระบบความเชื่อของแต่ละศาสนานั่นเอง ในปัจจุบันนี้ การทำบุญงานอวมงคลนิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ งานทำบุญหน้าศพ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญหน้าวันปลงศพ) ที่เรียกว่า ทำบุญ 7 วัน, ทำบุญ 50 วัน, ทำบุญ 100 วัน งานทำบุญอัฐิ หรือการทำบุญเพื่อระลึกนึกถึงการตายของบรรพบุรุษ หรือท่านผู้ใดผู้หนึ่งเป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้นล่วงลับไป (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2560, หน้า 1)

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเป็นพิธีขั้นสุดท้ายของชีวิต ถือเป็นพิธีกรรมที่ไม่ได้มีความหมายเฉพาะผู้ที่ตายไปแล้วเท่านั้น แต่มีความสำคัญทั้งทางด้านสังคมและจิตใจแก่บรรดาญาติพี่น้องผู้อยู่สืบวงศ์ตระกูล (ปรานี วงษ์เทศ, 2534, หน้า 3) จุดมุ่งหมายหลักของการจัดงานศพหรืองานอวมงคลขึ้นเพื่อระลึกถึงคุณความดีของผู้ที่จากไปเป็นครั้งสุดท้าย ตามประเพณีที่เคยถือปฏิบัติกันมา เมื่อมีการจัดงานศพ ก็จะมีการทำบุญและทำทานไปพร้อม ๆ กัน ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวิญญาณของมนุษย์ที่ว่า “เมื่อตายไปแล้ว วิญญาณยังคงล่องลอยอยู่ หาได้ดับไปไม่ ทั้งนี้ก็เพราะพลังความร้อนคอยรักษาไว้ จิตและพลังงานของจิต ก็เป็นพลังงานธรรมชาติชนิดหนึ่ง จึงไม่สูญหายไปไหน คลื่นความร้อน ของกระแสจิตอันเป็นเจตนานั่นแหละ คอยรักษาไว้ เมื่อจิตหรือวิญญาณไม่ตาย จึงเก็บสั่งสมบุญ-บาป วาสนา อาสวะ บารมี อุปนิสัยและความถนัดต่าง ๆ ไว้เป็นเหตุทำให้แต่ละคนมีความแตกต่างกันไป ทั้งทางกายและจิตใจ ตลอดทั้งชะตากรรมในชีวิตต้องเวียนว่ายตายเกิดวนเวียนอยู่อย่างนี้” (ฟื้น ดอกบัว, 2558, หน้า 17) ในอดีตที่ผ่านมา กิจกรรมที่ปฏิบัติกันในงานศพจะทำให้เกิดทาน ศีล ภาวนา และเกิดสมาธิ เป็นที่มาของการทำให้เกิดปัญญาจึงถือได้ว่าเป็นการทำบุญอย่างแท้จริงในการจัดงานศพ ไม่ว่าจะที่บ้านหรือวัด ธรรมเนียมปฏิบัติก็จะมีการนิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล เพื่ออุทิศส่วนกุศล ให้กับผู้ที่จากไป บางงานก็จะจัดให้มีมหรสพ เช่น ลิเก หมอลำ วงดนตรี ลำตัด ภาพยนตร์ แต่ก็เป็นไปตามความเหมาะสม ปัจจุบันสถานการณ์ในการประกอบพิธีอวมงคล

เกี่ยวกับพิธีกรรมความตายที่ปรากฏให้เห็นทั่วไปในสังคมไทย มีลักษณะการจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ ประเด็นปัญหาที่พบ เช่น 1) ปัญหาการจัดกิจกรรม ที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ มีโคโยตี้สาว ๆ นุ่งน้อยห่มน้อยมาเต้นหน้าศพโดยมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ผู้ล่วงลับไปแล้วมีความชอบ และการดื่มสุราของมึนเมาในงานศพ ตลอดจนการเล่นการพนัน เป็นต้น 2) ปัญหาค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยที่เกิดจากงานศพ เช่น ค่าใช้จ่ายเรื่องสุรา 3) ปัญหาเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับวันที่ห้ามเผาศพ 4) ปัญหาหนี้สินของเจ้าภาพงานศพ ยกตัวอย่างเช่น จากการที่มีการแสดงดนตรี 5) ปัญหาที่เกิดจากธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานศพ ด้วยเหตุผลว่าการจัดงานศพเป็นการจัดงานครั้งสุดท้ายให้แก่ผู้ที่เสียชีวิต ญาติจึงต้องการจัดพิธีกรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ดีที่สุด นอกจากนั้นประเพณี การจัดงานศพของพุทธศาสนิกชนไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก แต่ละท้องถิ่นมีการจัดงานศพที่แตกต่างกันไป ตามธรรมเนียมนิยมและฐานะของเจ้าภาพ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของเจ้าภาพ ในการพิจารณาว่าจะจัดงานศพให้มีขนาดใหญ่เพียงใดและจะเลือกวัดที่จะจัดงานขึ้นอยู่กับเหตุผลต่าง ๆ ได้แก่ ฐานะทางสังคมของเจ้าภาพว่ามีฐานะร่ำรวยปานกลางหรือยากจน เหตุผลนี้จะเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดและการเลือกจัดงานศพของเจ้าภาพ การจัดงานศพในปัจจุบันนอกจากจะมีค่าใช้จ่ายในเรื่องต่าง ๆ มากมายแล้ว ยังปรากฏค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นปะปนอยู่ด้วย และปัญหาในการจัดงานศพที่เกิดความสิ้นเปลืองในด้านต่าง ๆ จึงส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง และนอกจากนั้นยังมีประเด็น ปัญหาด้านการปฏิบัติพิธีกรรมในงานศพของประชาชน ซึ่งมักเป็นไปตามแนวทางของผู้นำชุมชน ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนเป็นแนวเดียวกัน ทำให้เกิดข้อขัดแย้งกันในพิธีการต่าง ๆ ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด อะไรควรกระทำ อะไรไม่ควรกระทำ พระครูอมรปัญญารัตน์ (จตุพร อักษรทอง) (2563) สรุปไว้ว่า 1) ปัญหาการขาดความไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการจัดงานศพตามหลักคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา แก้ไขด้วยการอธิบายให้ประชาชนเข้าใจในจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการจัดงานศพตามหลักคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา คือ การจัดงานศพเพื่อให้ประชาชนได้กำหนดพิจารณาให้เกิดความสังเวช โดยมุ่งให้พิจารณาสังขารว่าประกอบด้วยขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อาศัยซึ่งกันและกัน มีการเกิดการดับเป็นธรรมดา ตามหลักไตรลักษณ์ คือ เป็นอนิจจัง คือ มีความไม่เที่ยง เป็นทุกขัง คือ มีความคงทนอยู่ไม่ได้จึงเป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ไม่มีตัวไม่มีตน เพื่อใช้เป็นแนวทางป้องกันความประมาทในการดำเนินชีวิต 2) ปัญหาการจัดการงานศพที่ไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้หลักพุทธธรรม คือ การทำพิธีกรรมงานศพ มีหลายกิจกรรม ได้แก่ 1) การอาบน้ำศพและการรดน้ำศพ 2) การแต่งตัวศพ การหวีผมศพ การทาแป้งแต่งศพ 3) การเอาเงินใส่ปากศพ การปิดปาก/ปิดตาศพ 4) การมัดศพ (มัดตราสัง) การมัดห่อศพ 5) ประเพณีบันได 3 หรือ 4 ขั้น ริ้วไม้ไผ่รองศพ ปากกาจับโลง 6) การหันหัวศพไปทางทิศตะวันตก 7) การใส่ดอกไม้ธูปเทียนในมือศพ การเช่นศพ การเคาะโลงให้รับศีล การจุดตะเกียงปลายเท้าศพ 8) การไว้ทุกข์ 9) การสวดมาติกา 10) การสวดพระอภิธรรม 11) การใช้ตาลปัตร 4 ด้าม 12) การบวชหน้าศพและจูงศพ 13) การทำประตูป่า 14) การตีหม้อน้ำและหม้อไฟนำศพ 15) การซัดข้าวสาร การโปรยข้าวตอก 16) การหามศพ 17) การใช้สี่คนหาม สามคนแห่ หนึ่งคนนั่งแคร่ สองคนพาไป 18) เครื่องมือจูงศพ 19) การหามศพเวียนจิตกาธาน 3 รอบ 20) การยกศพกระทบเชิงตะกอน 21) การทอดผ้าบังสุกุล 22) การล้างหน้าศพ 23) การทิ้งเบี้ย 32 24) การวางดอกไม้จันทน์ 25) ประเพณีไม้ข่มเหงและไฟเผาศพ 26) ประเพณีการซัดดุ้นฟืนดับไฟเสีย 3 ดุ้น 27) ประเพณีการแปรรูป 28) การเก็บอัฐิ และ 29) ด้ายสายสิญจน์ แก้ไขด้วยพุทธปรัชญาว่าด้วยหลักโยนิโสมนสิการ ข้อที่ 8

คือ การคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรมหรือวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรมหรือแบบเร้ากุศล เป็นวิธีคิดที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์เกิดกุศลธรรม เป็นการคิดที่ประกอบด้วย สติ คือ กำหนดใจ หรือที่ใจอยู่กับตัวระลึกถึงสิ่งที่พึงเกี่ยวข้องจัดทำและสำนึกที่จะเร่งรีบทำการซึ่งเป็นการเสริมสร้างสัมมาทิฐิ 3) ปัญหาการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยที่เกินความจำเป็นในการจัดการงานศพ แก้ไขด้วยพุทธปรัชญาว่าด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สัปปุริสธรรม 7 ข้อการรู้จักประมาณ คือ การเป็นคนรู้จักพอดี ในการจ่ายทรัพย์ตามกำลังของตน และหลักความสันโดษ ข้อพึงพอใจในสิ่งของหรือทรัพย์สินที่ตนเองได้มาและใช้จ่ายในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ให้บุคคลรู้จักประมาณ ได้แก่ การประหยัดและรู้จักออม ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ มาใช้เป็นแนวทางในการจัดการงานศพ 4) รูปแบบการจัดงานศพที่เหมาะสม ได้แก่ (1) ควบคุมไม่ให้อาหารรั่วไหล (2) ลดน้ำอัดลม เป็นน้ำเปล่า 4) ลดอาหารว่าง 5) ลดสุรา 6) งดเล่นการพนัน 7) งดจ้างวงดนตรี 8) ใช้ดอกไม้แห้ง แทนดอกไม้สด 9) ยืมโลงทองที่สวยงามมาครอบโลงจริง 10) เก็บศพประมาณ 4 คืน 5 วัน 11) จัดผ้าบังสุกุลอย่างพอประมาณ 12) งดการจุดพลุและบั้งไฟ 13) แจกหนังสือธรรมแทนแจกของที่ระลึก ราคาแพง ๆ และ 14) ควรให้เงินสดแทนพวงหรีด

การประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล พบว่า มีปัญหาสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ปัญหาการขาดความไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการจัดงานศพ 2) ปัญหาการประกอบพิธีงานศพที่ไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้หลักพุทธธรรม และ 3) ปัญหาการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยที่เกินความจำเป็นในการประกอบพิธีงานศพ (พระครูอมรปัญญารัตน์ (จตุพร อักษรทอง), 2555) ซึ่งการประกอบศาสนพิธีเปรียบเสมือนเปลือกของต้นไม้ ที่ห่อหุ้มแก่นของไม้ให้มั่นคง ซึ่งจะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ต้นไม้ที่ไม่มีเปลือกหรือกระพี้ ก็ไม่สามารถทำให้แก่นดำรงอยู่ได้อย่างถาวร กระชับแน่น ต้นไม้ที่มีแต่แก่น ไม่มีเปลือกหุ้ม ก็ไม่มีสิ่งปกป้องรักษา ทั้งสองอย่าง คือ แก่นไม้กับเปลือกไม้ จึงต้องอิงอาศัยกันและกัน ธรรมะของศาสนาจึงเปรียบเสมือนแก่นของต้นไม้จึงจำเป็นต้องอาศัยเปลือกผิวคุ้มกันรักษาให้ดำรงอยู่ ศาสนพิธีของพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้เหมือนเปลือกของต้นไม้ที่คอยปกป้องคุ้มครองแกนไม้ไว้ แต่อย่างไรก็ดี การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ได้มีจุดหักเหที่จะกลายเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา โดยไปยึดเอาว่า ศาสนพิธีเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา โดยไม่เข้าใจความหมาย ไม่เข้าใจหลักการและวิธีการให้ถ่องแท้ ว่ากิจกรรมนั้น ๆ มีความเป็นมาอย่างไร มีหลักการอะไร และมุ่งหมายจะให้ผู้ปฏิบัติกิจกรรมนั้นได้มองเห็นหลักธรรมอะไรต่อการปฏิบัติ บางอย่างบางกรณีก็ปฏิบัติตาม ๆ กันมา จึงทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนโดยไม่รู้ถึงรากเหง้าและเหตุผล ความมุ่งหมายเดิม จึงควรศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีให้ถ่องแท้ตามหลักของพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ปฏิบัติตามความมุ่งหมาย ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีแบบแผนมาแต่ดั้งเดิมตามที่ท่านอรรถกถาจารย์ได้บันทึกไว้เป็นตำรา มีความมุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติมองเห็นสัจจธรรม ให้ผู้ปฏิบัติได้รู้หลักการเข้าใจความหมายและเข้าใจคำสอนในศาสนาเป็นอย่างดี เมื่อมีผู้ปฏิบัติบางคนทำเพี้ยนไป ทำผิดไปบ้างเล็กน้อย ก็หามีใครท้วงติง และแก้ไขให้ถูกต้องไม่ เมื่อผิดไปนาน ๆ ความเข้าใจคลาดเคลื่อนที่ผิดๆ ก็มากขึ้น หากทิ้งไว้นาน ๆ ไป จะทำให้ผู้ปฏิบัติตามผิด ๆ ประโยชน์ที่ควรจะได้รับ และประโยชน์ที่ควรจะได้มองเห็นสัจจธรรมก็หายไป การขาดความไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการจัดงานศพ ด้วยการให้พิจารณาขันธ์ 5 ตามหลักไตรลักษณ์ การประกอบพิธีงานศพที่ไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้หลักพุทธธรรมแก้ไขด้วยพุทธปรัชญาว่าด้วย

หลักโยนิโสมนสิการ การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยที่เกินความจำเป็นในการจัดการงานศพ แก้ไขด้วยพุทธปรัชญาว่าด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลักสัปปุริสธรรม 7 และหลักความสันโดษ

จากการที่ผู้วิจัยได้คลุกคลีอยู่กับเรื่องของศาสนาพิธีมานาน ทั้งการเป็นพิธีกรในงานต่าง ๆ ทั้งเป็นผู้ให้การฝึกอบรมแก่กลุ่มบุคคล แก่หน่วยงานมาเป็นระยะเวลานานหลายปี จึงได้มองเห็นข้อบกพร่องข้อผิดพลาดที่ปฏิบัติตาม ๆ กันมา แต่ไม่รู้ว่าการปฏิบัตินั้นผิดถูกอย่างไร จึงต้องทำการวิเคราะห์การประกอบพิธีกรรมตามหลักการและวิธีการที่มีอยู่ในคู่มือการปฏิบัติตามหลักศาสนาต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

1.2.2 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคลเป็นอย่างไร

1.2.3 การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

1.2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.3.2 เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล

1.3.3 เพื่อศึกษาการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

1.3.4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา”

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ศึกษาเนื้อหาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หรือ เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการวิจัยที่มีผลต่อการการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย พร้อมทั้งค้นคว้าเอกสาร งานวิชาการ วารสาร เว็บไซต์ ดุษฎีนิพนธ์ บทความและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ที่เป็นหลักฐานทางวิชาการ เพื่อเป็นการยืนยันองค์ความรู้ที่สมารถนำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในพิธีอวมงคลตามแนวทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.4.1 แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

1.4.2 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคลเป็นอย่างไร

1.4.3 การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

1.4.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” เป็นอย่างไร

1.4.2 ขอบเขตด้านบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (In-dept Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิประชุมทำการเสวนากลุ่ม (Focus group) ครั้งนี้ได้แก่

1) ผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา และ (3) ผู้มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีอวมงคล จำนวน 10 รูป

กลุ่มตัวอย่าง 3 ด้าน	**ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)**	**ตำแหน่ง**
ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา	1. พระเทพวิริยาภรณ์	ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 18 เจ้าอาวาสวัดคูหาสวรรค์
	2. พระศรีปัญญาจารย์	ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง เจ้าอาวาสวัดอินทราวาส
	3. พระครูปลัดวรธรรมวัฒน์	เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดคูหาสวรรค์
	4. พระศรีธรรมประสาธน์	เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง (ธ) เจ้าอาวาสวัดจรณาราม
	5. พระครูกาแก้ว	เจ้าอาวาสวัดโคกชะงาย
ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา	6. พระครูอรุณสุตาลังการ ขนฺติโสภโณ, รศ.ดร.	รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีอวมงคล	7. พระมหาบุญฤทธิ์ ฐิตปญฺโญ 8. พระครูขันตยาภรณ์	วัดเขาโพรกเพลง เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน
	9. นายปลัด สงนุ้ย	เจ้าภาพงานศพ
	10. นายนิวัฒน์ สานุสรณ์	ผู้มาร่วมงานศพ

2) ผู้ทรงคุณวุฒิประชุมทำการเสวนากลุ่ม ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา และ 3) ผู้มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีอวมงคล จำนวน 6 รูป/คน

กลุ่มตัวอย่าง 3 ด้าน	ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)	ตำแหน่ง
ผู้เชี่ยวชาญ ด้านพระพุทธศาสนา	1. พระครูขันตยาภรณ์ 2. พระเอกวิทย์ จึงประเสริฐ, ดร.	เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน วัดคูหาสวรรค์
ผู้เชี่ยวชาญ ด้านสังคมวิทยา	3. รศ.ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์ 4. อาจารย์บุญเลื่อง บุญหนูกลับ	อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ข้าราชการบำนาญ
ผู้มีประสบการณ์ ในการประกอบพิธี อวมงคล	5. ดร.สันติ อุนจะนำ 6. อาจารย์เอื้อน ปริยะวาทกร	หัวหน้าฝ่ายบริหารวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช ข้าราชการบำนาญ ปราชญ์ชาวบ้าน

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและหลักฐานสำคัญ ได้แก่

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล การรวบรวมข้อมูลเอกสารขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และคำสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

2. การรวบรวมข้อมูล ขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา บทความวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่อสิ่งพิมพ์ website เป็นต้น โดยมุ่งวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างซึ่งมีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด โดยแบ่งเนื้อหา เป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับสถานภาพปัจจัยส่วนบุคคล

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่อสิ่งพิมพ์ Website เป็นต้น และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา และรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างเป็นกรอบของแบบสัมภาษณ์

2. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

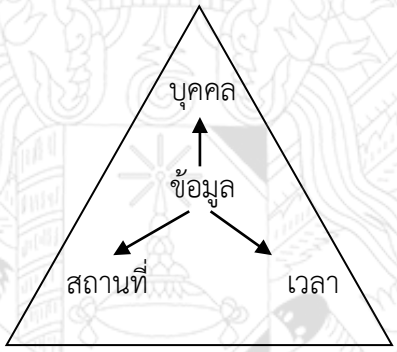
3. นำแบบสัมภาษณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจ เพื่อให้ข้อเสนอแนะแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

4. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว กราบนมัสการ/เรียนเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความครอบคลุมตามขอบข่ายของเนื้อหา และวัตถุประสงค์

5. นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา มาปรับปรุงแก้ไข พร้อมด้วยแนบงานวิจัยในบทที่ 1 – 3 เข้าสู่กระบวนการสอบ 3 บท และขอรับพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

6. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ สามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้อย่างชัดเจนของประเด็นที่ปรึกษา ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลหลังจากที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม โดยใช้วีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเสร้า (Triangulation) (Denzin} 1970) คือการพิสุจน์ว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบข้อมูลนั้น จะตรวจสอบแหล่งที่มา 4 แหล่ง ได้แก่

แผนภูมิที่ 1.1 แสดงการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเสร้า

การตรวจสอบ ด้านข้อมูล บุคคล สถานที่ เวลา

1. ด้านข้อมูล (data triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูล ที่ผู้ได้ศึกษาได้มาถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือ การตรวจสอบแหล่งข้อมูล ได้แก่ เวลา สถานที่ บุคคล หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า ผู้ศึกษาใช้วิธีตรวจสอบคือ เปลี่ยนตัวผู้สัมภาษณ์ และสังเกตแทนที่จะ

1.1 การตรวจแหล่งเวลาหมายถึง การตรวจสอบว่าตัวแปรอยู่ในช่วงเวลาต่างกัน หรือเหมือนกัน ถ้าเหมือนกันควรตรวจสอบในช่วงเวลาที่ต่างกันด้วย

1.2 การตรวจสอบสถานที่ เป็นการตรวจสอบตัวแปรในสถานที่เดียวกันหรือไม่ หากมาจากสถานที่เดียวกันมีผลออกมาเหมือนกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบในแหล่งสถานที่ ที่แตกต่างกันด้วย

1.3 ด้านบุคคล เป็นการตรวจสอบตัวบุคคลว่า ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

2. ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสัมภาษณ์ ตามที่กำหนดไว้

3. นำข้อมูลดิบที่ได้มา รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์ เพื่อเข้าสู่กระบวนการเสวนากลุ่ม (Focus group)

4. กำหนดวัตถุประสงค์และประเด็นคำถามการวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

5. คัดเลือกและกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมกับการศึกษาวิจัย โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) หรือการสุ่มแบบพิจารณา (Judgment sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยใช้ดุลพินิจของผู้วิจัยในการกำหนดสมาชิกของประชากรที่จะมาเป็นสมาชิกในกลุ่มตัวอย่าง ว่ามีลักษณะสอดคล้องหรือเป็นตัวแทนที่จะศึกษาหรือไม่

6. จัดกลุ่มย่อยตามสภาพปัญหาและลักษณะการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

7. นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

8. รับฟังความคิดเห็นจากกลุ่ม รวบรวมเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์

9. จัดทำสรุปประเด็นที่ได้จากการจัดเวทีโดยใช้กระบวนการเสวนากลุ่ม

10. รวบรวม วิเคราะห์ และสรุปผลที่ได้รับจากการใช้กระบวนการเสวนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการเสวนากลุ่มมาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

2. นำข้อความจากการสัมภาษณ์ การจดบันทึก และ การเสวนากลุ่ม มาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3. วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการเสวนากลุ่มตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยในรูปแบบของ (Model) และนำเสนอในรูปของความเรียง

1.5.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนาผู้วิจัยได้ดำเนินตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาประเด็นที่ต้องการจะศึกษาและกำหนดหัวข้อการวิจัย

2. ทำการวิพากษ์หัวข้อการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

3. คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาหัวข้อการวิจัยและอนุมัติหัวข้อการวิจัย

4. รวบรวมข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหัวข้อการวิจัย วิเคราะห์ เรียบเรียง จัดทำเป็นเนื้อหาในบทที่ 2 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคล

5. กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย สาระสำคัญเกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคล

6. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมในการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย

7. ศึกษา วิเคราะห์ เรียบเรียง จัดทำเป็นเนื้อหาในบทที่ 3 ศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมในการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย

8. กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยสาระสำคัญเกี่ยวกับหลักธรรมในการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย

9. นำเสนอดุษฎีนิพนธ์ 3 บทโดยจัดทำเป็นต้นฉบับเสนอต่อคณะกรรมการ

10. ปรับปรุงแก้ไขและสรุปประเด็นสำคัญในบทที่ 1 – 3 และสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงแก้ไข พร้อมด้วยดุษฎีนิพนธ์ 3 บทเข้าสู่กระบวนการขอรับพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน

11. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์

12. สรุปผลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล และจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสารที่ได้มาทั้งหมด แยกแยะแล้ววิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

13. นำประเด็นที่ได้จากวิเคราะห์ สังเคราะห์ มากำหนดประเด็นคำถามวัตถุประสงค์ คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเพื่อเข้าสู่กระบวนการจัดเวทีเสวนากลุ่ม

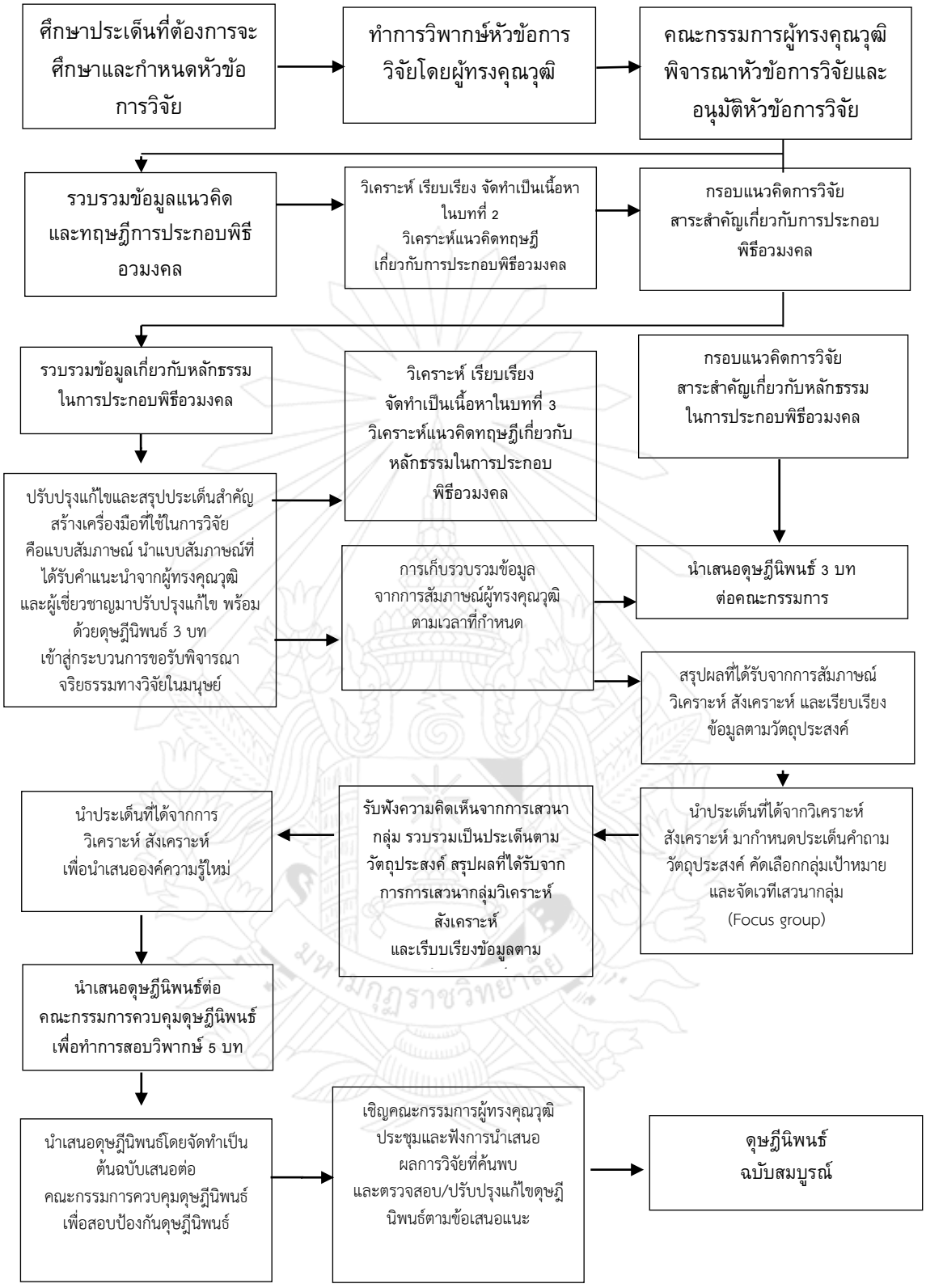
14. รับฟังความคิดเห็นจากการเสวนากลุ่ม รวบรวมเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์สรุปผลที่ได้รับจากการการเสวนากลุ่ม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์

15. นำประเด็นที่ได้จากวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

16. สรุปเนื้อหาที่ได้จากการวิเคราะห์ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

17. นำเสนอดุษฎีนิพนธ์โดยจัดทำเป็นต้นฉบับเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์เพื่อทำการสอบวิพากษ์ 5 บท และทำการแก้ไขปรับปรุงเพื่อเข้าสู่กระบวนการสอบป้องกันดุษฎีนิพนธ์

18. เชิญคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการแต่งตั้งโดยมหาวิทยาลัย ทุกท่านมาประชุมและฟังการนำเสนอผลการวิจัยที่ค้นพบและร่วมตรวจสอบงานวิจัย ปรับแก้ไขดุษฎีนิพนธ์ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ และจัดทำดุษฎีนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ สามารถสรุปตามแผนภูมิ 1.2 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1.2 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ให้ทราบแนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.6.2 ทำให้ทราบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล

1.6.3 สามารถบูรณาการหลักธรรมในการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

1.6.4 ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา”

1.6.5 เป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนานำไปสู่การสร้างทักษะใหม่ในประกอบพิธีอวมงคล

1.7 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระไตรปิฎก กล่าวถึงเรื่องการตายไว้ว่า เป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์เป็นอุทาหรณ์ให้เร่งรีบปฏิบัติตนเพื่อพ้นจากการตาย “...ท่านไม่เคยเห็นบ้างหรือ ในโลกนี้ซึ่งบุรุษหรือสตรีหลังจากตายไปแล้ว 1 วัน 2 วัน หรือ 3 วัน พองขึ้นอืด ซ้ำเลือดซ้ำหนองมีสีเขียว มีน้ำเหลืองแตกซ่านและเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย ก็ความคิดไม่เคยเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างเลย หรือว่าท่านก็เหมือนกันจะต้องมีการตายเป็นธรรมดาไม่สามารถหนีพ้นการตายไปได้...” (องฺ.ติก. (ไทย) 20/36/191-194) เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะอายุคนเรามีเพียงจำกัดเท่านั้นคืออย่างน้อย ๆ ก็ไม่เกิน 100 ปีดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อายุคนเรานี้สั้นนักชาติหน้ายังจะต้องไปเกิด กุศลควรสร้างไว้พรหมจรรย์ควรประพฤติ ไม่มีใครเลยที่เกิดแล้วไม่ตาย ภิกษุทั้งหลาย คนใดอายุยืน คนนั้นจะอยู่ได้แค่ 100 ปีหรือเกินกว่าบ้างก็เล็กน้อยการตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นและไม่รู้ได้ว่าจะตายลงเมื่อใด พระพุทธองค์ทรงเตือนให้รีบกระทำแต่กรรมดี และปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์เพราะนานหนักหนาแล้วที่เธอทั้งหลายได้ประสบกับความทุกข์ในการตายของบิดามารดา บุตร ธิดา พี่น้องชายหญิงทั้งหลาย ก็ในขณะที่ประสบความทุกข์เช่นนั้นเธอทั้งหลายได้หลั่งน้ำตาลงบนหนทางอันยาวนี้มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง 4 ทีเดียว” (องฺ.ติก. (ไทย) 20/36/191-195)

ในการจัดงานศาสนพิธี คือ การประกอบพิธีทางศาสนา จะมีบุคคลประเภทหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องพิธี มีชื่อเรียกกันหลากหลาย เช่น มรรคนายก อุบาสก เจ้าหน้าที่ เจ้าพนักงาน แต่ในที่นี้จะขอเรียกบุคคลนี้ว่า ศาสนพิธีกร แปลว่า ผู้ดำเนินการพิธีทางศาสนา ศาสนพิธีกรนี้มีหน้าที่ควบคุม ปฏิบัติ จัดการ ตลอดถึงให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ในการจัดพิธีการทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีกรที่ดี จะต้องประกอบด้วย คุณสมบัติหลายประการ 1) มีความรอบรู้ในเรื่องศาสนพิธีอย่างกว้างขวาง ละเอียด ลึกซึ้ง 2) มีความสามารถในการปฏิบัติงาน ไม่เคอะเขิน ประหม่า 3) มีความรอบคอบ ละเอียดถี่ถ้วนในเรื่องอุปกรณ์และลำดับพิธี 4) มีกิริยา วาจาและมารยาทเรียบร้อย การแต่งกาย การวางตนเหมาะสม 5) มีการตัดสินใจที่ฉับไวและถูกต้อง สามารถแก้ไขข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในพิธีได้ทันการ

ศาสนาพิธีเป็นวิธีปฏิบัติที่เป็นแบบแผนที่ถูกยึดเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง และเป็นสื่อกลางในการทำความดีตามคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา เป็นการทำกิจกรรมเพื่อเข้าถึงคุณ

ความดีอื่น ๆ มีพระรัตนตรัยเป็นต้น ดังนั้นศาสนาจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าองค์ประกอบอื่นของพุทธศาสนา และในการจัดการศาสนพิธีจึงถือเป็นวิธีการ หรือข้อเสนอแนะในด้านพิธีกรรมพิธีการที่เกี่ยวกับศาสนา เพื่อทำให้งานเหล่านั้นจะได้ดำเนินการไปด้วยความราบรื่นและเรียบร้อย รวดเร็ว ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งแต่ละชุมชนอาจจะแตกต่างกันไปตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ยังพบว่า การมีศาสนพิธียังเป็นต้นเหตุหรือเป็นสื่อกลางที่จะนำคนให้เข้าถึงหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาด้วยการเกิดศรัทธาเป็นเบื้องต้นแล้วนำไปสู่การบำเพ็ญตนตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 มี ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น (โสภณ เปรมจิต, 2564, หน้า 1) และนำไปสู่การเข้าถึงหลักการปฏิบัติที่สำคัญของพระพุทธสาสนา คือ การละบาป การทำความดี และการทำจิตให้บริสุทธิ์ จนนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ การบรรลุพระนิพพาน ความตายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครหนีไปได้เลย จะต่างกันก็เพียงแต่จะเร็วหรือช้าเท่านั้น เมื่อบุคคลหมดลมหายใจไปแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่จะดำเนินการเกี่ยวกับศพตามลัทธิประเพณีนิยม เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ตายและเป็นการไว้อาลัยเป็นครั้งสุดท้าย มีขั้นตอนที่ควรทราบ คือ 1) การแจ้งตาย 2) การนำศพไปวัด 3) การอาบน้ำศพ 4) การตั้งเตียงรดน้ำศพ 5) การรดน้ำศพ 6) การสวดพระอภิธรรม 7) การบรรจุศพ 8) การบำเพ็ญกุศพหน้าศพ 9) พระราชทานเพลิงศพ หรือ ฌาปนกิจศพ

พิธีทำบุญในงานอวมงคล เป็นการทำบุญเพื่อปัดเป่าความชั่วร้ายให้หมดไป โดยปรารภถึงเหตุที่มาไม่ดี หรือเหตุที่ก่อให้เกิดความทุกข์โศก เช่น พิธีศพ พิธีทำบุญในการที่แร้งจับบ้าน รุ้งกินนำในบ้าน เป็นต้น

ในพิธีศพ ตั้งแต่ถึงแก่กรรมจนกระทั่งเผาไม่มีการวงด้ายสายสิญจน์และตั้งบาตรน้ำมนต์หลังจากเผาศพเสร็จแล้วจะทำบุญอัฐิจึงกระทำได้

การนิมนต์พระสงฆ์ เจ้าภาพจะต้องแจ้ง วัน เดือน ปีและพิธีที่จะกระทำ ให้พระสงฆ์ทราบเสมอ เพราะบทสวดมนต์จะมีเพิ่มเติมตามโอกาสที่ทำบุญไม่เหมือนกัน ส่วนจำนวนพระสงฆ์นั้นมีแน่นอนเฉพาะพระสวดพระอภิธรรม สวดรับเทศน์และสวดหน้าไฟเท่านั้น คือ 4 รูป นอกนั้นแล้ว ถ้าเป็นงานมงคลพระสงฆ์ที่สวดมนต์ (เจริญพระพุทธมนต์) ก็นิยม 5 รูป, 7 รูป, 9 รูป, 10 รูปโดยเหตุผลว่า ถ้าเป็นงานแต่งงานซึ่งนิยมคู่จะนิยมพระสงฆ์ 5 รูป, 7 รูป, 9 รูป โดยรวมพระพุทธรูปเข้าอีก 1 องค์เป็น 6 รูป 8 รูป และ 10 รูป ก็ได้เหมือนกัน ส่วนพิธีหลวงใช้ 10 รูปเสมอ สำหรับพิธี สดับปกรณ์มาติกา-บังสุกุล ก็เพิ่มจำนวนพระสงฆ์มากขึ้นอีกเป็น 10, 15, 20, 25 รูป หรือจนถึง 80รูป หรือ 100 รูป ก็สุดแต่จะศรัทธา ไม่จำกัดจำนวน การนิมนต์พระสงฆ์ เพื่อฉันหรือรับอาหารบิณฑบาต อย่าระบุชื่ออาหาร 5 ชนิด คือ ข้าวสุก ขนมสด ขนมแห้ง ปลา เนื้อ สรุปแล้วระบุไม่ได้ทุกชนิด จะเป็นขนมจีน หมี่กรอบ ไม่ได้ทั้งนั้น ให้ใช้คำรวมว่า “รับอาหารบิณฑบาต เช้า–เพล” หรือ “ฉันเช้า ฉันเพล” ก็พอแล้ว

จากความสำคัญของพิธีกรรมที่กล่าวมานี้ ยังพบว่ามีการประกอบพิธีตามประเภทของพิธีกรรมออกเป็นหมวด ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องดังนี้ 1) หมวดกุศลพิธีเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเพื่อให้เกิดความดีงามทางพระพุทธศาสนาในระดับปัจเจกบุคคล เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือการทำความดีในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาเพื่อพัฒนตนเองให้มีความรู้และเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามากขึ้น 2) หมวดบุญพิธี เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นตามประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในครอบครัวและชุมชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้

เกิดความสงบสุขแก่ครอบครัวและชุมชน 3) หมวดทานพิธีเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ทานในโอกาสต่างๆ หรือในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การถวายสังฆทาน ถวายผ้าป่า เป็นต้น โดยมีจุดประสงค์คือการทำลายความตระหนี่ที่มีอยู่ในใจตนนั่งเอง 4) หมวดปกิณกพิธี เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิธีปฏิบัติศาสนพิธีหรือมารยาทในการปฏิบัติที่ถูกต้องในการปฏิบัติตามศาสนาพิธี เช่น การจัดโต๊ะหมู่ การประเคน การอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม เป็นต้น (โสภณ เปรมจิตต์, 2564, หน้า 2)

ความสำคัญของศาสนพิธีที่ได้นำเสนอมาข้างนั้น ถือว่าเป็นหลักปฏิบัติที่ถูกต้องและเมื่อได้ถือปฏิบัติและดำเนินไปตามนั้นก็จะนำมาซึ่งความราบรื่นของงาน แต่สิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงหลักการที่ถูกวางไว้เป็นแบบแผนเพื่อไปสู่การปฏิบัติ แต่ในการนำหลักการต่าง ๆ เหล่านั้นไปสู่ภาคปฏิบัติจริง จะต้องมีการปรับให้เข้ากับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยึดถือกันมานาน ซึ่งมีข้อปลีกย่อยมากมายที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อต่าง ๆ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการตายที่ถือว่า เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างยิ่ง เพราะความตายเป็นสิ่งที่ติดตามมนุษย์มาพร้อมกับการมีชีวิตของมนุษย์ และทุกชีวิตที่มีการเกิดจะต้องจบชีวิตลงด้วยความตายซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติหรือกฎในไตรลักษณ์ 3 คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (สำ สฬา. (ไทย) 18/1/1.ขุ.ธ.(ไทย) 25/30/51) ไม่มีมนุษย์ใดจะถูกเว้นได้ นอกจากยังมีการกล่าวว่า สรรพสิ่งในสากลจักรวาล ทั้งมีชีวิต และไม่มีชีวิต มีวิญญาณและไม่มีวิญญาณ จะต้องตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์นี้ทั้งสิ้นที่มีกระบวนการของการเกิดขึ้นในเบื้องต้น เปลี่ยนแปลงในท่ามกลาง และแตกสลายไปในที่สุด ดังพุทธพจน์ว่า “ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้วเป็นรังของโรค มีแต่จะทรุดโทรมลงไป ร่างกายที่เน่าเปื่อยนี้ก็จะแตกดับไป เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด” (ขุ.ธ.(ไทย), 25/148/78) และความตายนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่ปรารถนาจะพบเพราะความตายเป็นเหตุที่นำมาซึ่งความเศร้าโศก เป็นต้น แม้ว่าความตายจะเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่ปรารถนาจะพบเห็นก็ตามแต่ควรทำความเข้าใจว่าความตายนี้เป็นเหตุที่มีต่อเนื่องมาจากการเกิดซึ่งเป็นลักษณะของอิธัปปัจจยตานั้นเอง (สำนิ. (ไทย) 16/1/2) และเมื่อมีการตายเกิดขึ้นมนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์ประเสริฐก็จะมีวิธีการที่จะจัดการเกี่ยวกับความตามให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถูกต้องตามคติความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมาแต่ครั้งโบราณ นอกจากนี้ยังพบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมของสังคมในแต่ละท้องถิ่น เช่น เมื่อคนตายลงญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่มีวิธีปฏิบัติต่อศพด้วยการเผาหรือฝังตามคติความเชื่อโดยมีวัตถุประสงค์ คือไม่นำร่างศพนั้นเน่าเหม็นและเป็นเหยื่อของสัตว์อื่น ๆ กัดกิน จึงมีการทำพิธีศพตามหลักความเชื่อของลัทธิศาสนาที่ตนนับถือ เช่น ชาวพุทธก็ทำพิธีศพโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำที่มีส่วนสำคัญในการประกอบพิธี (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532, หน้า 144)

จากพิธีเกี่ยวกับการจัดการกับศพดังกล่าวมานั้นเป็นการดำเนินการหรือจัดขึ้นและสืบทอดวิธีการดังกล่าวกันมาตามคติความเชื่อของชุมชนและสังคมที่ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนมากนัก แต่ในภายหลังจากนั้นมีการจัดการที่เป็นระเบียบแบบแผนอย่างเป็นรูปธรรมที่สังคมยอมรับ และใช้เป็นแนวในการปฏิบัติเกี่ยวกับการตาย และการได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีศพนี้ว่าได้เข้าประเพณีเกี่ยวกับงานบุญชนิดหนึ่งเพราะสังคมไทยเชื่อว่าการทำบุญในงานศพนี้เป็นงานบุญประเภทอวมงคลเพราะได้จัดการทำศพที่เป็นวาระสุดท้ายของผู้ตาย (ดนัย ไชยโยธา, 2546, หน้า 122)

รูปแบบการจัดการศพมีประเพณีที่ยึดถือ และปฏิบัติแตกต่างกันไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อของแต่ละเชื้อชาติ ศาสนา หรือตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มนุษย์ทุกหมู่เหล่าต่างก็มีการจัดการกับร่างผู้เสียชีวิต นอกจากจะแสดงถึงมโนกรรมสำนึกในความมีน้ำใจคือการให้ความรักอาลัยต่อผู้ที่จากไปแล้ว (บุญมี แท่นแก้ว, 2547, หน้า 48-50) ยังแสดงออกถึงคุณธรรม กล่าวคือ กตัญญูกตเวทิตาธรรม และสามัคคีธรรมตามหลักพุทธศาสนาอีกด้วย

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

พระครูสุวรรณสารานุกูล, วานิช พาลาด, วรนิษฐา จันทร์เอี่ยม, และอุดม ไตยเวียง (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศาสนพิธีและความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานอวมงคลในองค์กรตามแนวพุทธศาสตร์ของสังคมไทย จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดศาสนพิธีเกี่ยวกับงานอวมงคลเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติต่อกันมาแต่ครั้งโบราณและมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและบริบทสังคม ศาสนพิธีเป็นรูปแบบเพื่อการดำเนินงานให้เป็นไปตามกรอบเวลาที่มาซึ่งความสำเร็จของงาน แม้ว่าศาสนพิธีจะถูกมองว่าเป็นเพียงกะพี้ที่ไม่ใช่สาระที่แท้จริงแต่ศาสนพิธีก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุกศาสนาที่นำประโยชน์สุขมาให้ผู้เข้าร่วมพิธี 2) พิธีการจัดงานอวมงคลมี 3 ขั้นตอน คือ 1) ศาสนพิธีกรรมก่อนตาย 2) ศาสนพิธีกรรมตอนตาย 3) ศาสนพิธีกรรมหลังการตาย และในการจัดงานอวมงคลนี้ยังแฝงไปด้วยคติความเชื่อในการจัดงานศพ คือ 1) การเก็บศพ 2) การปฏิบัติต่อคนที่ตายผิดปกติ ที่เป็นไปตามคติความเชื่อของวิถีวัฒนธรรมอีสาน 3) รูปแบบการจัดการ ศาสนพิธีงานอวมงคลของจังหวัดนครราชสีมา มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการจัดงานฌาปนกิจศพเป็นรูปแบบการจัดพิธีศพแก่ผู้ตายที่เป็นชาวบ้านทั่วไป 2) รูปแบบการพระราชทานเพลิงศพ เป็นรูปแบบการจัดศาสนพิธีแก่บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งทั้งสองรูปแบบนี้ถือว่าเป็นการระลึกถึงคุณความดี และการให้เกียรติแก่ผู้ตายในวาระสุดท้ายของชีวิต

พระปราโมทย์ สุทฺธจิตฺโต (เต่าเพ็ชร), พระครูโกศลอรรถกิจ, พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง พบว่า ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีการจัดการศพโดยการเผาไฟบ้าง ฝังบ้าง และการทิ้งศพบ้าง แต่ไม่ได้อธิบายขั้นตอนของพิธีกรรมเหล่านั้นเพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปเผาทิ้งหรือฝังดินเท่านั้น การจัดการศพในสมัยพุทธกาลจึงเป็นเรื่องของชาวบ้าน ส่วนพระสงฆ์นั้นเป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาศพเพื่อการปฏิบัติธรรมและให้คติธรรมแก่ญาติของผู้ตาย หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพ ประกอบด้วย หลักไตรลักษณ์ ขันธ์ 5 ความกตัญญูกตเวที และการระลึกถึงความตาย เป็นต้น ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง ประกอบด้วย พิธีอาบน้ำศพ การปิดประกาศงานบำเพ็ญกุศลศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจัดเลี้ยงอาหาร การฌาปนกิจศพ การเก็บและบรรจุอัฐิ และการไว้ทุกข์ หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง เช่น การเอาลูกพันธุ์ (พืชท้องถิ่นภาคใต้) มาวางข้างศพ ที่หมายถึงขณะที่มีชีวิตอยู่ควรกระทำแต่ความดีและรักษาตนอยู่ในศีลในธรรม การหักหวีเป็นสามท่อนโยนลงในโลงศพ ซึ่งหมายถึงปริศนาธรรมไตรลักษณ์ ได้แก่ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวไม่มีตน เป็นต้น

พระอธิการหนุ่ม สิริสาโร (อ่องสกุล) สามารถ สุขุประการ และ ศิริโรจน์ นามเสนา (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การถวายทานตามเทศกาลประเพณีในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า 1) หลักการถวายทานในพระพุทธศาสนา ลำดับแรกต้องมีศรัทธาในการที่จะถวายและพิจารณาว่าถวายสิ่งใดได้อานิสงส์มาก เมื่อมีจิตศรัทธาแล้วสิ่งของที่จะถวายต้องได้มาโดยความบริสุทธิ์ผู้รับการถวายก็ต้องบริสุทธิ์ หลังจากถวายแล้วมีจิตใจแช่มชื่นเบิกบานย่อมได้อานิสงส์มาก 2) การถวายทานในเทศกาลตามประเพณีในสังคมไทย มีการกำหนดของชุมชนให้มีการร่วมกันทำบุญถวายทานตามความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเชื่อทางด้านสิ่งที่เหนือธรรมชาติภูตผีเทวาอารักษ์ผีบรรพบุรุษ โดยจะนำปัจจัยทางด้านวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศของพื้นที่ผนวกเข้ากันอย่าง กลมกลืนจนเกิดเป็นปัจจัยต่าง ๆ ในการกำหนดกิจกรรมของการทำบุญที่จะมีขึ้นในแต่ละเดือน ตลอดทั้งปีตามฮีต เนื่องจากคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดให้เป็นจารีตหรือสิ่งที่พึงถือปฏิบัติ ทำให้ประเพณีเหล่านี้ได้รับการประพฤติปฏิบัติสืบทอดทั้งยังได้มีการบอกกล่าวจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อเป็นการ รักษากฎของชุมชนและเพื่อป้องกันการได้รับบทลงโทษจากการละเมิดกฎปฏิบัติของคนในชุมชน ซึ่งบทลงโทษของผู้ที่กระทำผิดจารีตประเพณีของสังคม อาจจะหมายถึงการได้รับการปฏิเสธในการคบค้า สมาคม การยอมรับ หรือการให้ความช่วยเหลือใดจากคนในชุมชนและ 3.วิเคราะห์การถวายทานในเทศกาลตามประเพณีในสังคมไทยสรุปได้ว่า หากจะแยกประเภทของบุญตามจุดมุ่งหมายแล้วอาจแยกได้ดังนี้ 1) บุญที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรงบุญลักษณะนี้จะมี 6 บุญ หรือ 6 เดือน คือบุญเข้ากรรม บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษาและบุญกฐิน ความเชื่อในการถวายทานกับภิกษุที่ออกจากกรรมแล้วถือ ว่าเป็นผู้หมดมลทิน เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง คฤหัสถ์ผู้ใดได้ทำบุญแด่พระภิกษุสงฆ์ในบุญ เข้ากรรมถือว่าได้กุศลหรืออานิสงส์แรงมาก 2) บุญที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน บุญลักษณะนี้ จะเกี่ยวกับการ ขอพรหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดล บันดาลความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติให้เช่น ฟ้าฝน ข้าวปลาอาหารเป็นต้นจะมีอยู่ 2 บุญ คือ บุญคูณลานและบุญบั้งไฟ ในส่วนบุญคูณลานหากจะให้ความหมายตามสาระพิธีแล้วก็คือ บุญที่ทำขึ้นเพื่อทำขวัญข้าวเพื่อให้ เกิดสิริมงคลแก่ชาวบ้านและเป็นการบูชาขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้าว ไม่ว่าจะเป็นผีปู่ตา ผีตาแฮกหรือเจ้าแม่โพสพเป็นต้น ที่ประทานข้าวมาอย่างอุดมสมบูรณ์ให้กับเกษตรกรในฮีต 12 ของเดือน 3) บุญเกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ บุญลักษณะนี้เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสุขสวัสดิภาพให้มี 2บุญคือ บุญสงกรานต์และบุญซำฮะ 4) บุญที่เกี่ยวกับความกตัญญูบุญลักษณะนี้จะเน้นที่การ ทำบุญอุทิศเป็นสำคัญมี 2 บุญคือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก ซึ่งประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ บูชาผีบรรพบุรุษและผีไร้ญาติ

เมทิกา พ่วงแสง และ เพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อความศรัทธา ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพัทลุง ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ความเชื่อ ความศรัทธา ในพื้นที่จังหวัดพัทลุง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ความเชื่อและศรัทธาที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ โนราโรงครูวัดท่าแค ซึ่งกลายเป็น soft power ของพัทลุง 2) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเกจิอาจารย์หรือบุคคลสำคัญ คือ วัดเขาอ้อ มีชื่อเสียงเลื่องลือในเรื่องของไสยเวทย์ด้วยที่มาของมือปราบแดนใต้ พล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช หรือ ขุนพันธ์ ตำนานจอมขมังเวทและเกจิอาจารย์ด้านไสยเวทย์พิธีกรรมต่าง ๆ 3) ความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดศาสนาคือพระบรมธาตุเจดีย์วัดเขียนบาง

แก้ว ซึ่งตามความเชื่อเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จากความเชื่อ ความศรัทธาทั้ง 3 ประเภท นำไปสู่การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อและความศรัทธาหรือการท่องเที่ยว "มูเตลู" ที่สร้างรายได้หมุนเวียนมหาศาลในพื้นที่ และทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยือนเพิ่มขึ้นทุกปี ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการพัฒนาเส้นทางการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ และความศรัทธา ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวนอกเหนือจากปัจจัยภายในที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาภายในตัวบุคคล ซึ่งมีผลต่อความคิดและการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว

พระปลัดสนั่น สจฺจวโร, อุทัย สติมั่น, พระมหาอุดร สุทฺธิญาโณ. (2565). ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นกลุ่มชนที่เคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองมาก โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ชาวมอญแบ่งลักษณะการตาย เป็น 2 ประเภท คือตายแบบปกติ และตายแบบไม่ปกติ การตายแบบปกติมีขั้นตอนและพิธีกรรม คือ การบอกข่าวการตายเบื้องต้น การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การนำหมากและเงินใส่ปากศพ การปิดปากศพด้วยใบพลู การมัดศพ การตั้งศพ การนำศพลงโลง การเคลื่อนย้ายและการจูงศพ การฝังศพ การจัดวางฟืนเผาบนเชิงตะกอน การเผาศพ ซึ่งมีพิธีโยนผ้าราไฟ การกลับจากการเผาศพ การเก็บอัฐิ พิธีปล่อยพระ ส่วนพิธีกรรมการจัดการศพแบบไม่ปกติ มีขั้นตอนที่แตกต่างจากศพปกติ คือเมื่อมีคนตายต้องรีบฝัง จะไม่มีการทำบุญเลี้ยงพระ จะทำได้หลังจากวันตายแล้ว 7 วัน ทำทานด้วยอาหารดิบ การขุดศพขึ้นมาเผานั้น ต้องไม่ต่ำกว่า 3 ปี ยกเว้นศพที่เป็นโรคติดต่อจะไม่มีการเผา

พระครูปลัดวัลลภ วชิรวโส (เดชผิว) (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายในประเพณีของกลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมรในจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ความเชื่อนั้นสนับสนุนให้คนเราเกิดความคิดที่จะสร้างหลักประกันความเชื่อของตนเอง จึงมีการกำหนดเกณฑ์แห่งชีวิตหลังความตายต้องมีพิธีการรองรับเพื่อให้ผู้ไปสู่โลกหน้ามีภพอยู่อาศัย โดยเฉพาะความเชื่อของกลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมรบุญประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายของกลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมรมีรูปแบบการประกอบพิธีคล้ายกัน 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นการเตรียมวัตถุทานเพื่อถวายพระสงฆ์แล้วอุทิศส่วนบุญให้ญาติที่เสียชีวิตไปแล้วตามคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่สองเป็นการทำเครื่องเซ่นไหว้เพื่อบูชาผีต่าง ๆ โดยคติที่ว่าผีนั้น ๆ จะสามารถที่จะมาหยิบฉวยเอาวัตถุเหล่านั้นคืนเมืองเปรตได้ ส่วนนัยที่ต่างกันก็อยู่ที่รูปแบบในการประกอบพิธีอันขึ้นอยู่กับท้องถิ่นนั้น ๆ บุญประเพณีทั้ง 2 นั้น แสดงให้ความเห็นของตัววัฒนธรรมของ 2 กลุ่ม นี้ว่ามีความเหมือนกัน ไปแนวทางเดียวกัน ตัวพิธีกรรมนี้ทำขึ้นเพื่อ 1) อุทิศผลบุญแก่ผู้ล่วงลับ 2) แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ 3) มีความเชื่อว่าท่านผู้ล่วงลับจะได้ผลบุญและมีความสุขในสุคติภูมิ มีความเชื่อไปแนวทางเดียวกันหมด ก็เพื่อเป็นการอุทิศผลให้กับผู้ล่วงลับเป็นหลักการสำคัญ

พิพัฒน์ วิถี, พิทักษ์ แสนกลา, พีรวัส อินทวี, ทองพูล ขุมคำ, ธงไชย สุขแสวง และวิโรจน์ ทองปลิว (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทบุคลากรทีมศาสนพิธีในมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ผลการศึกษาจึงพบว่า ศาสนพิธีเป็นแบบแผนปฏิบัติที่มานำมาซึ่งกระบวนการจัดกิจกรรมทางศาสนพิธีที่มีระบบการจัดการเป็นที่ยอมรับและน่าเชื่อถือ สังคมให้การยอมรับและนับถือปฏิบัติ

ด้วยความศรัทธา บุคคลผู้ทำหน้าที่ในการดำเนินการให้ศาสนพิธีนั้น ๆ สำเร็จลุลวงไปด้วยดีนั้น คือ ศาสนพิธีกรผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมให้ศาสนพิธีมีส่วนร่วมสร้างระบบการทำงานให้เกิดความสะดวก ดำเนินการไปตามลำดับและบรรลุตามวัตถุประสงค์ มหาวิทยาลัยมีบุคลากรที่มีความรูความสามารถนำมาซึ่งองค์ความรูเกี่ยวกับศาสนพิธีหลากหลาย และองค์ความรูที่ถ่ายทอดสู่กิจกรรมในรูปแบบศาสนพิธีนั้นจำเป็นต้องมีประสบการณความรูความสามารถจากบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ควรมีการจัดทำองค์ความรู้ศาสนพิธีสู่กระบวนการเรียนรูเพื่อถ่ายทอดให้นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจได้รับประโยชน จึงจะเป็นศาสนพิธีที่ทรงคุณค่าแกสังคมอุดมปัญญาได้

พระศรีธีรพงศ์ รังสรรค์ สิงห์เลิศ และระพีพันธ์ ศิริสัมพันธ์ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประเพณีงานศพ : กรณีศึกษารูปแบบที่เหมะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า 1) ประเพณีงานศพได้สะท้อนคุณค่าของชีวิต และได้รับคติธรรมดังนี้ 1) ประเพณีการปฏิบัติต่อคนป่วยใกล้ตาย ได้รับคติธรรม คือ การมีสติก่อนตาย ความไม่ประมาท และการเห็นสัจธรรมของชีวิต 2) ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ ได้รับคติธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที และการเข้าใจหลักไตรลักษณ์ 3) ประเพณีการสวดศพ ได้รับคติธรรม คือ การอุทิศส่วนกุศลแก่คนตาย และการมีน้ำใจ 4) ประเพณีการบวชหน้าศพและจูงศพ ได้รับคติธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที 5) ประเพณีการเผาศพ ได้รับคติธรรม คือ การเห็นสัจธรรมของชีวิต และความไม่ประมาท 6) ประเพณีการเก็บอัฐิ ให้คติธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที และความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ 2) พิธีกรรม ความเชื่อ และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพประกอบด้วยพิธีกรรมดังนี้ คือ กรรดน้ำศพ การมัดตราสัง การสวดพระอภิธรรม การเซ่นศพ การบำเพ็ญกุศล การเวียนเมรุ การล้างหน้าศพ การเผาศพ การแปรรูป การเก็บอัฐิ และการฉลองอัฐิ แต่ในปัจจุบันนี้ พิธีกรรมบางอย่างไม่มีการประกอบพิธีที่วัดแล้ว เช่น การอาบน้ำศพ และการแต่งตัวศพ เพราะส่วนใหญ่ผู้เสียชีวิตที่โรงพยาบาล มักจะมีการทำพิธีดังกล่าวนี้ที่โรงพยาบาลก่อนที่จะนำศพผู้เสียชีวิตมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด 3) มีการจัดพิธีศพที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น เมื่อจัดงานศพเสร็จแล้วมีภาระหนี้สินที่เกิดจากการจัดงานที่ไม่เหมะสม เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจประเพณีพิธีกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมดีงามตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณีนิยมของชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้นำในชุมชน คือ พระสงฆ์ มรรคนายก และประชาชนในชุมชน เพื่อหาแนวทางในการจัดงานศพร่วมกัน จะได้เกิดความเรียบร้อยเหมะสมและความถูกต้องดีงามตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับประเพณีนิยม ควรมีหลักการหรือข้อตกลงร่วมกันในการจัดงานศพ เช่น ห้ามเลี้ยงสุรา และห้ามเล่นการพนัน ซึ่งทุกคนในชุมชนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และต้องสร้างให้เป็นมาตรฐานที่ยอมรับในชุมชน และถือข้อปฏิบัติหรือข้อตกลงร่วมกัน อันเป็นการปฏิบัติตามนโยบายทางราชการและพระราชบัญญัติการพนัน

พระอธิการโยธิน อินทะนะ, จีรศักดิ์ ปันลา, สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและคุณค่าการใช้ส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนา พบว่า 1) ส้มป่อยเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในพิธีกรรมในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย เป็นพืชและสมุนไพรที่เชื่อว่า ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แสดงความเคารพ ขับไล่สิ่งชั่วร้าย สิ่งอัปมงคล และสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและผู้อื่น 2) ส้มป่อยได้นำมาใช้ในพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าตามความเชื่อในล้านนา ดังนี้ (1) การใช้ในพิธีกรรมงานมงคล (2) ในพิธีกรรมงานอวมงคล (3)

การใช้เพื่อแสดงความเคารพ (4) การใช้ในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ และ (5) การใช้เพื่อชำระล้างไทยธรรมให้บริสุทธิ์ส่วนการตีความเชิงสัญลักษณ์พิธีกรรมการใช้ส้มป่อยในล้านนาถูกตีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ ได้แก่ (1) การตีคุณค่าเชิงความเชื่อ (2) การตีคุณค่าเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น (3) การตีคุณค่าเชิงพิธีกรรม และ (4) การตีคุณค่าเชิงหลักคำสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจถึงบาปบุญและจรรโลงไว้ซึ่งความดีงาม องค์ความรู้จากการวิจัย คือ คติ ความเชื่อ คุณค่าเชิงลักษณ์เกิดจากความกลัวและความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม ที่ได้รับการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

พระนัด จารุวณฺโณ (ยีรัมย์) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำบุญแซนโฎนตาของชาวจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมการทำบุญในพระพุทธศาสนา นั้นคือพฤติกรรมที่มนุษย์ถือปฏิบัติตามความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนาของตนที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นพิธีกรรมปฏิบัติทางศาสนา ถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธี พิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน การทำบุญแซนโฎนตาของชาวจังหวัดสุรินทร์เชื้อสายเขมรมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและพลังลึกลับ โดยเฉพาะความเชื่อต่อดวงวิญญาณบรรพบุรุษว่ายังมีการวนเวียนและดูแลครอบครัวและสมาชิกดวงวิญญาณของบรรพบุรุษนี้สามารถให้คุณและโทษแก่ครอบครัวและสมาชิกได้ พิธีกรรมแซนโฎนตาของชาวจังหวัดสุรินทร์เชื้อสายเขมร ตรงกับวันแรม 14 ค่ำเดือน 10 ของทุกปี เมื่อถึงช่วงเวลาสำคัญของประเพณี ครอบครัวและลูกหลาน พี่น้อง เครือญาติมักให้ความสำคัญกับการจัดพิธีแซนโฎนตา มี 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) การจัดในบริเวณบ้านของตนเอง (2) การจัดในชุมชนเพื่อประกอบพิธีกรรม (3) การจัดการทำบุญในวัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลตามแบบทางพระพุทธศาสนามีขั้นตอน ได้แก่ (1) การสื่อสารถึงลูกหลานเพื่อบอกกล่าวล่วงหน้า (2) การกำหนดสถานที่ประกอบพิธี (3) เตรียมสิ่งของเพื่อเซ่นไหว้ (4) ไปทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับไป

ปอรรัชม์ ยอดเณร (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะตัวของการเป็นพิธีกรและผู้ประกาศ ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญา” ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญาที่ประกอบด้วยการเรียนผ่านประสบการณ์ตรง โดยการฝึกปฏิบัติในทุกบทเรียน และวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของวิทยากรที่เป็นผู้ประกาศและพิธีกรอาชีพ รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนสะท้อนคิดจากเพื่อนร่วมชั้นเรียนและวิทยากรส่งเสริมให้นิสิตเข้าใจคุณลักษณะเด่นและคุณลักษณะด้อยของตนเอง ด้วยวิธีการใคร่ครวญและสะท้อนคิดภายในตนเองโดยการเขียนบันทึกรายสัปดาห์ จากการใช้วิธีการดังกล่าวผลการประเมิน พบว่า นิสิตแต่ละคนมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจใน ด้านอวัจนภาษามากที่สุด ซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นเกี่ยวกับ การหายใจ การใช้เสียงและคุณภาพเสียง รองลงมาคือด้านบุคลิกภาพ ประกอบไปด้วยประเด็นเกี่ยวกับลักษณะร่างกาย การจัดวางร่างกาย และการแต่งกาย ลำดับสุดท้าย คือ ด้านวัจนภาษา ประกอบไปด้วย การอ่านออกเสียงภาษาไทย การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับงานที่ได้รับ การควบคุมความตื่นเต้น และการสัมภาษณ์ หลังจากที่ได้เรียนรู้ผ่านการฝึกปฏิบัติและการฟังบรรยายความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ จากวิทยากร นิสิตสามารถพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะตัวในด้านต่างๆ ของตนเองในการเป็นผู้ประกาศและพิธีกรได้ ทั้งเรื่องการรายงานข่าว การประกาศข่าวในรูปแบบต่างๆ การเป็นพิธีกรเวทีอีเว้นท์ การสัมภาษณ์ การพัฒนาบุคลิกภาพและการแต่งกาย นอกจากนี้

กระบวนการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญาเอื้อให้นิสิตสามารถประมวลผลตนเองจากการเขียนบันทึกการประเมินตนเองหลังจากการปฏิบัติ ทำให้นิสิตค้นพบว่าคุณลักษณะเด่นของตนเองเหมาะสมกับการเป็นผู้ประกาศและพิธีกรประเภทใด การประเมินตนเองทำให้มองเห็นจุดเด่นจุดด้อยของตนเองชัดเจนและทำให้สามารถวางแผนการพัฒนาตนเองที่เหมาะสม และนำแนวทางไปใช้ในการประกอบอาชีพในอนาคตได้

พระครูอินทสารวิจักษ์ อินฺทสโร (กิจไร่) และ พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พลวัฒน์การปรับตนของชนไทดำบ้านนาป่าหนาดในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า พบว่า พลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ในการต่อสู้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ สิทธิ ความเชื่อ และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ความเปลี่ยนแปลงในการปรับตัวมักจะมุ่งไปในทิศทางค่านิยมอันเป็นพฤติกรรมทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมนำไปสู่การเปรียบแปลง คือ 1) การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณคุณภาพและสิ่งแวดล้อมทุกด้าน 2) มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่อง3) เป็นพลวัตรถึงความเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง 4) มีลักษณะเป็นแผนและโครงการที่ก่อเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้า 5) มีลักษณะเป็นวิชาการ 6) มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติความจริงที่ทำให้เกิดผลจริง7) การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์

เรวัฒน์ เพียรพจนนารถ (2563, หน้า 1) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาของนักศึกษาจีน เอกภาษาไทย สถาบันภาษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า 1) ทัศนคติต่อการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนามีการยอมรับและปรับตัวให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง ได้เรียนรู้และเข้าใจความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทักษะภาษาไทย 2) ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาเกิดจากการไม่เคยปฏิบัติมาก่อน ไม่รู้และไม่เข้าใจแนวทางการปฏิบัติ รวมทั้งปัญหาทางด้านกายภาพ 3) แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายปรับหลักสูตรให้สอดคล้อง อธิบายขั้นตอนและวิธีปฏิบัติให้ชัดแจ้ง ปรับเวลาให้กระชับ รวมทั้งจัดกิจกรรมส่งเสริมทางด้านพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

อู๋อวิ๋นหลง (2561) การศึกษาว่าด้วยเรื่องช่วงเวลาในการสร้างศาลเจ้าซำไนเก็ง กรุงเทพฯ กับความสัมพันธ์ของชาวจีนแคะ ผลการศึกษาพบว่า หากจะระบุช่วงระยะเวลาที่แน่นอนในการสร้างศาลเจ้าแห่งนี้ในประเทศไทยจึงต้องเริ่มต้นจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือเทพสตรีทั้ง 3 กับกลุ่มชาวจีนฮากกาที่อพยพเข้ามาในประเทศ ซึ่งต้องใช้หลักฐานที่ปรากฏอยู่ในศาลเจ้าแห่งนี้ อันประกอบด้วย แผ่นจารึก คัมภีร์ อักษรจารึกบนระฆังและเอกสารต่าง ๆ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา กระทั่งประมวลให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับระยะเวลาในการสร้างศาสนสถานแห่งนี้ที่ถูกต้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

Phrakhru Komutsuwannaphon (Kañcano) (2020) Has studied research on. A Comparative Study of the Funeral Ceremony of Buddhist People in Thai Society in the Past and the Present: A Case Study of Buddhist People in Bo Kru Subdistrict, Deom Bang Nang Buat District, Suphan-Buri Province. The results of the study were as

follows: 1) The funeral ceremony of Buddhist people in Thai Society in the past had the aim at following the tradition, custom and local belief. The performing ceremony was made simply for the advantage and the value of the ceremony; it was making merit and dedicating it for the expression of condolences to the deceased ones, and the unity of community 2) The Funeral ceremony in the present time of Buddhist people in Thai Society aims at recollecting ones who passed away, and making merit of ones who still live. There are four steps of performing funeral ceremony, namely, 1) on the day of death, 2, on the day of making merit, 3) on the day of cremation ceremony, and 4) on the day after cremation ceremony; for the advantage and value of ceremony, it was the expression of gratitude by making merit and dedicating it to the deceased ones and building morale to ones who live behind 3) From the comparison of the funeral ceremony in the past and the present of Buddhist people in Bo Kru Subdistrict, Deom Bang Nang Buat District, Suphan-Buri Province, it was found that there are similarities on the aim of the ceremony and on the advantage and the value of ceremony, viz., making merit and dedicating it to the deceased ones and building morale to ones who live behind. But, the difference of funeral ceremony is on performance of ceremony; at present, there are some additional stages of ceremony, and some had been canceled for the appropriation of society at the present time.

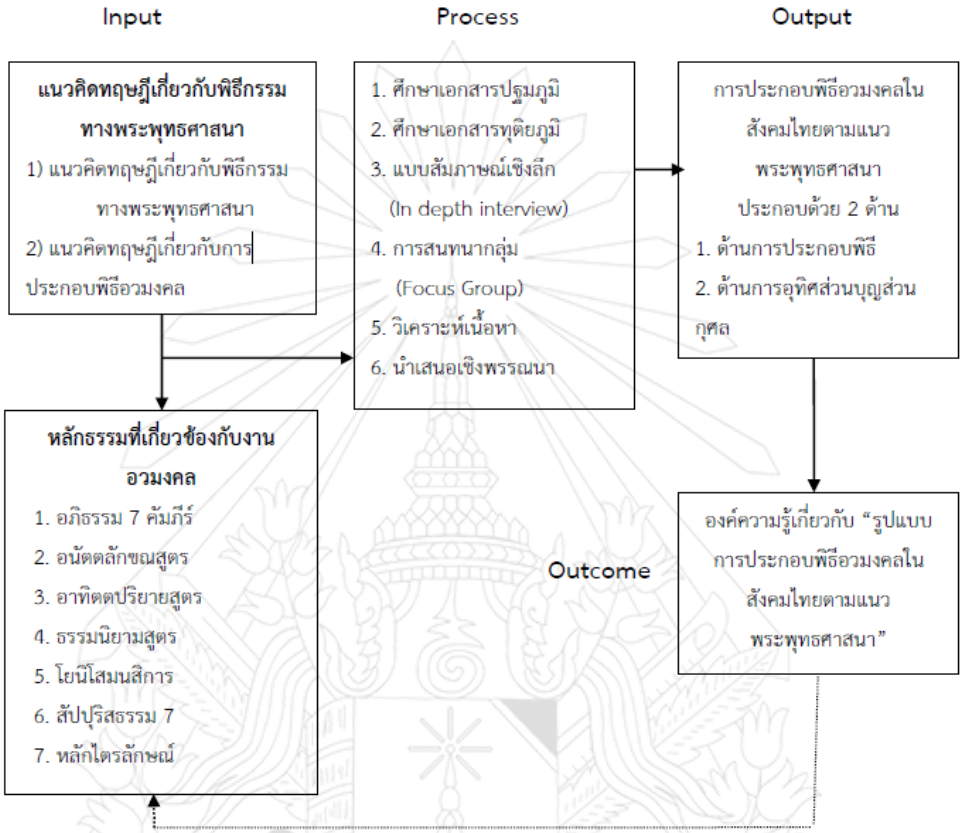
Phrakrusrirattanakorn (2019) Has studied research on. The Real Purpose of the Funeral Appeared in Buddhism. Found that traditionally the funerals have had since ancient times. They have a reason for the funeral, significant and benefits are 4 aspects that is "family reunification", “announce goodness" "create a completeness," "doing the duty of the people". This are 4 the essence of funerals. The first one is "family reunification", If there is a death man, then burned or buried hastily, if there is not family reunification because no one knows the funeral ceremony, although one knows but cannot go in time. The funeral arrangement needs several in advance. During the preparation of the sent news to relatives, friends telling the scheduled and the cremation will be in which date, in which temple. The family reunification will be informally, asked each other on suffering and happiness, there is familiar. Secondly, “goodness declaration”, how history of the dead people, how the people create any benefit, who are these receptions, have many relatives, have many children, qualifications, have successful career. Thirdly, "creating completeness" is a charity dedicated to the dead is provisions to go use them in the next life, adding completeness made before the deceased, to redouble more and creating completeness. Fourthly, the act of a person because people are very grateful to the

parents or sponsors their own, the funeral ceremony is to honor the deceased. In fact, the act of a person's duty, it must be done before when the person was alive, If the funeral will be not arranged, It is not yet full of people. But Dharma puzzle "to shroud (the dead)" tied on the neck means loop children's love, tied the hands means loop husband-wife's love, tied at the ankle means loop treasures' loved. If any person has stick in these three loops, the person cannot achieve to Nirvana, the person has to frequently swimming in transmigration and walking around the third round at the funeral pyre means places of sensuality, fine-material sphere and immaterial sphere. By the power of whole some roots, craving and attachment, it will be no end to suffering. The current iteration of passion is teaching is fairly high; walking around the third round at the funeral pyre, through using coconut water for cleaning the death's face, because it is the purest water. The person who is achieving to nirvana, has to clean one's mind by nectar from Dhamma

สรุปได้ว่า การประกอบศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนามีการยอมรับและปรับตัวให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง ได้เรียนรู้และเข้าใจความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาเกิดจากการไม่เคยปฏิบัติมาก่อน ไม่รู้และไม่เข้าใจแนวทางการปฏิบัติ แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย พิธีการจัดงานศพของประชาชนชาวไทยพุทธ ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาสู่ยุคปัจจุบัน ที่มีความเจริญของสังคมและค่านิยมของเจ้าภาพเองที่ได้เปลี่ยนไป เพื่อให้การจัดงานศพได้มีความสะดวกและรวดเร็วของงาน ทำให้คนในท้องถิ่นบางส่วนลืมพิธีกรรมเก่าแก่ที่โบราณได้ยึดถือปฏิบัติมา แต่ก็เป็นการประยุกต์งานให้เข้ากับยุค และค่านิยมที่เปลี่ยนไปโดยยังยึดหลักการเอาไว้บางส่วนเพื่อไม่ให้สูญหายไปทั้งหมดในปัจจุบันนี้

1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย โดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1.3 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

1.9 คำนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง การทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษ หรือบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้ว การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตายดังกล่าวแล้ว นิยมทำกันอยู่ 2 อย่างคือ ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่าทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน อย่างหนึ่ง หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ ทำบุญอัฐิหรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่ง ในวันคล้ายกับวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว

ด้านการประกอบพิธีอวมงคล หมายถึง การทำบุญเพื่อความสุข การทำบุญอุทิศบรรพบุรุษ บุพการีผู้มีพระคุณที่เคารพบูชา ระลึกถึง หรือ การทำบุญเกี่ยวกับการตาย เช่น การทำบุญหน้าศพ การทำบุญอัฐิบรรพบุรุษ เป็นต้น ด้วยการนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์, สวดพระพุทธมนต์, เลี้ยงพระและถวายไทยธรรม

ด้านการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล หมายถึง ขั้นตอนต่าง ๆ “พิธีทำบุญครบรอบวันตาย” หรือ “พิธีทำบุญหน้าศพ” เป็นพิธีทำบุญครั้งใหญ่อย่างหนึ่งที่ผู้มีชีวิตอยู่ ลูกหลาน และเครือญาติจะ

กระทำให้กับผู้ล่วงลับ ส่วนมากแล้วจะทำพิธีนี้เมื่อผู้ล่วงลับเสียชีวิตครบ 7 วัน, 50 วัน และ 100 วัน เพื่อให้ผู้เสียชีวิตนั้นได้รับผลบุญกุศลและนำบุญที่ได้รับนี้เดินทางไปสู่ภพภูมิที่ดีหรือสุคติภูมิ

พิธีกรรมอวมงคลในสังคมไทย หมายถึง การประกอบพิธีกรรมอวมงคลมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเฉพาะของจังหวัดพัทลุง ที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เป็นพิธีกรรมด้านศาสนาในเรื่องความเชื่อพิธีจัดงานศพ

ตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง การประกอบพิธีอวมงคลตามแนวพระพุทธศาสนาในพิธีทักษิณานุปทาน คือการอุทิศส่วนกุศลให้ท่านผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้ว นับตั้งแต่ทำบุญอุทิศหน้าศพ 7 วัน 50 วัน 100 วัน และครบรอบปี หรือบุญปรารภ เหตุอวมงคล คือการกระทำตามหลักเกณฑ์ของศาสนาที่วางไว้ ดำเนินการกำหนดวัน เวลา ทำบุญนิมนต์พระ เชิญญาติมิตร หรือแขกเหรื่อ จัดสถานที่ และการตระเตรียมสิ่งของและเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้ก่อนงานอย่างพร้อมเพรียงแล้ว

ศาสนพิธี ได้แก่ การกล่าวคำบูชาพระและอาราธนาศีล จนกว่าพิธีการจะเสร็จเรียบร้อยนั้น นับเป็นพิธีการระดับหัวใจของงานทีเดียวที่จะต้องทำให้ถูกต้อง เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่าง ๆ คือ 1) ได้บุญกุศลอย่างถูกต้องและครบถ้วนตามพิธีการที่ต้องการเจ้าภาพ 2) ชื่อว่ายกย่องเชิดชูพิธีการทำบุญนี้ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทางที่ถูกต้องตามประเพณีวัฒนธรรม 3) เป็นเกียรติคุณแก่ผู้เป็นเจ้าภาพ และผู้ร่วมกุศลทั้งหลายให้เกิดเพิ่มพูนกุศล จิต ศรัทธามากยิ่งขึ้น

บทที่ 2
แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือ เอกสาร ตำราคำอธิบายของนักวิชาการ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อนำมาเป็นยุทธวิธีในการวิจัย ดังหัวข้อต่อไปนี้ คือ

2.1 ประเพณีการจัดงานอวมงคลในคัมภีร์พระไตรปิฎก

2.2 การประกอบพิธีกรรมและศาสนพิธีทางศาสนาพุทธ

3.3 ประเพณีเกี่ยวกับการจัดงานศพของชาวพุทธ

2.4 บทสรุป

2.1 ประเพณีการจัดงานอวมงคลในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ประเพณีจัดงานศพมีมาแต่โบราณ ตั้งแต่บรรพบุรุษ เขามีเหตุผลในการจัดงานศพ มีสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์อยู่ 4 อย่างคือ 1) การรวมญาติ 2) ประกาศความดี 3) สร้างบุญบารมี 4) ทำหน้าที่ของความเป็นคน สี่อย่างนี้แหละเป็นสาระสำคัญของการจัดงานศพ 1) การรวมญาติ ถ้าตายแล้วรีบเอาไปเผาหรือฝังเสียโดยเร็วก็ไม่ได้รวมญาติเพราะไม่มีใครรู้แม้ว่า รู้ก็มาไม่ทัน เวลาการจัดงานศพต้องเตรียมการหลายอย่าง ระหว่างเตรียมการอยู่ก็ส่งข่าวไปถึงญาติพี่น้อง มิตรสหาย บอกกำหนดการเริ่มงาน และวันฌาปนกิจว่าวันใดที่วัดไหน การรวมญาตินั้นจะได้วิสาสะ ไต่ถามทุกข์สุกดิบต่อกัน ได้คุ้นเคยกัน ที่ยังไม่รู้จักจะได้รู้จักมักคุ้นกันต่อไปได้แนะนำกัน ลูกใครหลานใครจากฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ได้ประโยชน์ทั้งผู้ไปร่วมงานและเจ้าภาพ เจ้าภาพได้คลายความทุกข์โศกเศร้า ได้รับความอบอุ่น การรวมญาติเป็นการแบ่งปันความสุขให้แก่เจ้าภาพ และแบ่งปันความทุกข์จากเจ้าภาพมาคนละเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำให้เจ้าภาพมีความสุขขึ้น ผู้ไปร่วมงานก็ได้ปฏิสัมพันธ์กันในเครือญาติ 2) ประกาศความดีประวัติผู้ตายเป็นอย่างไร สร้างคุณประโยชน์อะไรบ้าง เป็นลูกเต้าเหล่าใคร มีพี่น้องกี่คน ใครบ้าง มีลูกกี่คน ทำอาชีพอะไร มีคุณวุฒิอะไร มีคุณความดีอะไรบ้าง มีความสำเร็จในหน้าที่การงานอย่างไรโดยเฉพาะวันฌาปนกิจเป็นวันที่รวมญาติมากเป็นพิเศษ จึงมีการอ่านประวัติของผู้ตายเพื่อประกาศความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคงของลูกหลานด้วยจึงเรียกว่า ประกาศความดี 3) สร้างบุญบารมี คือการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเป็นเสบียงติดตัวไปในงานอวมงคล หรือความตายในฐานะกระบวนการอย่างหนึ่งของชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นประสบการณ์ที่มีครั้งเดียวในชีวิต ตามมุมมองของพระพุทธศาสนา 4) ทำหน้าที่ของความเป็นคน เราได้ประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ เพื่อดำรงชีวิต แล้วเราจะทำหน้าเพื่อให้ผู้อื่นเป็นสุขไม่ได้หรือ

2.1.1 ความหมายอวมงคล

ในการศึกษาเอกสาร เกี่ยวกับ “อวมงคล” หรือ “พิธีอวมงคล” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ผลงานวิจัย บทความจากวารสารและได้อาศัยพื้นฐานความรู้ความเข้าใจตามกรอบแนวคิด ดังนี้

อวมงคล (อะวะมงคน) ว. ที่มิใช่มงคล, เรียกงานทำบุญเกี่ยวกับการศพ ว่า งานอวมงคล

อวมงคล หมายถึง การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตาย นิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ ทำบุญหน้าศพ ทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพอย่างหนึ่งกับทำบุญอัฐิ หรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่งในวันคล้ายวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้วอย่างหนึ่ง

ก. งานทำบุญหน้าศพ การเตรียมการเบื้องต้นเหมือนกับงานมงคล แต่มีที่แตกต่างออกไปบ้าง คือ

1. อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ นิยมนิมนต์เป็นจำนวนคู่ คือ 8 รูป 10 รูป ขึ้นไป

2. ไม่ตั้งขันน้ำมนต์ (ไม่มีน้ำมนต์ ไม่วงด้ายสายสิญจน์)

3. เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพไว้

ข. งานทำบุญอัฐิ การเตรียมก็เหมือนกับงานทำบุญหน้าศพ ต่างแต่งานนี้เป็นงานทำบุญหน้าอัฐิ หรือรูปที่ระลึกของผู้ล่วงลับ เป็นต้น เจ้าภาพต้องเตรียมที่ตั้งอัฐิหรือที่ตั้งรูปที่ระลึกนั้นห่างจากโต๊ะบูชา จะใช้โต๊ะหมู่หรือโต๊ะอื่นใดที่สมควรก็ได้ ให้มีดอกไม้ตั้งหรือประดับพองาม ตั้งกระถางธูปกับเชิงเทียน 1 คู่ ที่หน้าโต๊ะอัฐิหรือรูปปั้นเพื่อบูชา จะใช้พานหรือกระบะเครื่องห้า สำหรับธูปแทนก็ได้ (อย่าให้สูงกว่าพระพุทธรูป) (การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปพระพุทธศาสนา, สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2564 www.dhism4.com)

อวมงคล ได้แก่ การทำบุญเพื่อความสุขความเจริญแก่ผู้อื่นที่ตนควรสงเคราะห์หรือที่ควรบูชา การทำบุญเกี่ยวกับการตาย เช่น การทำบุญหน้าศพ การทำบุญอัฐิบรรพบุรุษ เป็นต้น การทำบุญงานมงคลพิธีฝ่ายเจ้าภาพ ผู้ที่จะทำบุญเนื่องในงานมงคลต่าง ๆ นั้น เบื้องต้นจะต้องตระเตรียมกิจการต่าง ๆ ดังนี้

1. อาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ นิยมเป็นจำนวนคี่ เช่น 5 รูป 7 รูป หรือ 9 รูป

2. เตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชาเช่นโต๊ะหมู่บูชาควรจัดตั้งไว้ทางด้านขวามือของพระสงฆ์โดยให้พระพุทธรูปผินพระพักตร์ไปทางด้านเดียวกับพระสงฆ์

3. ตกแต่งสถานที่บริเวณพิธีให้เหมาะสมกับการทำพิธี

4. เชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา

5. วงด้ายสายสิญจน์ใช้ด้ายดิบจับ 2 ครั้ง 9 เส้น 1 ม้วนโยงรอบบ้านหรือรอบบริเวณที่ทำพิธีเวียนจากซ้ายไปขวาแล้วโยงเข้ามาที่โต๊ะหมู่บูชาโยงรอบโต๊ะบูชาจากซ้ายไปขวา เช่นเดียวกัน ไม่ควรไปพันที่องค์พระควรพันใต้ฐานพระโยงมาที่ภาชนะน้ำมนต์พันที่เชิงรองโดยเวียนขวาแล้วนำสายสิญจน์วางไว้บนพานตั้งไว้ข้างโต๊ะใกล้พระเถระผู้เป็นประธาน

6. ปูลาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์ โดยใช้เสื่อหรือพรมปูพื้นรองรับอาสนะสงฆ์อีกชั้นหนึ่ง

7. เตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ตามควรแก่ฐานะ เช่น กระโถน ภาชนะน้ำเย็น พาน ใส่เครื่องรับรอง เป็นต้น

8. ตั้งภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์

9. เมื่อพระสงฆ์นั่ง ณ อาสนะแล้ว ก็ประเคนเครื่องรับรองที่จัดไว้

10. ได้เวลาแล้ว จุดเทียนธูปที่โต๊ะบูชา บูชาพระแล้วไหว้หรือกราบแล้วแต่กรณี

11. อาราธนาศีล และรับศีล

12. ต่อจากรับศีล อาราธนาพระปริตร เสร็จแล้วไหว้หรือกราบแล้วแต่กรณี

13. นั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ด้วยจิตใจสงบ ควรพนมมือตลอด เมื่อจบแล้วถวายน้ำร้อนหรือเครื่องดื่มอันควรแก่สมณะ แล้วแต่จะจัด

14. ถวายภัตตาหาร หรือไทยธรรมแด่พระสงฆ์

15. กรวดน้ำ

การทำบุญงานอวมงคล หมายถึง การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตาย, การทำบุญเพื่อความสุขความเจริญโดยปรารภเหตุที่เป็นมาไม่สู้จะดี แล้วจัดทำบุญขึ้นเพื่อกลับสิ่งที่ชั่วร้ายให้คืนดีและเป็นสิริมงคลต่อไป ในปัจจุบันนี้การทำบุญงานอวมงคลนิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ 1) งานทำบุญหน้าศพ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญหน้าวันปลงศพ) ที่เรียกว่า ทำบุญ 7 วัน, ทำบุญ 50 วัน, ทำบุญ 100 วัน นั่นเอง 2) ทำบุญอัฐิ หรือการทำบุญปรารภความตายของบรรพบุรุษ หรือท่านผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้นล่วงลับไปแล้ว

การทำบุญงานอวมงคล หมายถึง การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตายดังกล่าวแล้ว นิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ 1) ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่าทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ อย่างหนึ่ง 2) ทำบุญอัฐิหรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษ หรือผู้หนึ่งผู้ใด ในวันคล้ายวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้วอย่างหนึ่ง ทั้งสองอย่างนี้ มีระเบียบ ที่จะพึงปฏิบัติ ดังนี้

ทำบุญหน้าศพ

ทำบุญหน้าศพ หมายถึง ทำในขณะศพยังอยู่ยังมิได้ปลงด้วยวิธีฌาปนกิจ มีที่นิยมทำกันทั่วไป 4 ลักษณะได้แก่

1. ทำบุญเจ็ดวัน นับตั้งแต่วันแรกมรณะ ทำเป็นงานออกแขกใหญ่ เรียกว่า ทักษิณานุสรณ์หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า งานทำบุญสัตตมวาร

2. ทำบุญทุกเจ็ดวัน ก่อนครบ 50 วัน มักนิยมทำเป็นการภายในไม่ออกแขกเรียกว่า ทักษิณานุประทาน ทำบุญ 50 วัน และ 100 วัน เป็นงานออกแขก

ทำบุญเปิดศพก่อนปลง เป็นการทำหน้างานปลงศพ อาจทำเป็นการภายใน แล้วออกแขกใหญ่ในงานปลง งานนี้จะทำเป็นงานสองวัน คือมีสวดพระพุทธมนต์เย็นวันหนึ่ง รุ่งขึ้นมีพิธีเลี้ยงพระ และฌาปนกิจในเวลาบ่ายหรือเย็นจะทำเป็นงานวันเดียวโดยเริ่มต้นตอนเช้าทำพิธีสวดพระพุทธมนต์แล้วเลี้ยงพระ บ่ายหรือเย็น ชักศพไปทำการฌาปนกิจ ในงานทำบุญดังกล่าวนี้มีนิยมจัดให้มีพระธรรมเทศนา สวดมาติกาบังสุกุลและสวดพระอภิธรรมด้วย พระสูตรที่นำมาสวดในงานนี้มักใช้ธรรมนิยามสูตร หรือสติปัฏฐานปาฐะ เป็นพื้น

ถ้ามีการแสดงพระธรรมเทศนาต่อจากพิธีสวดพระพุทธมนต์ เจ้าภาพไม่ต้องอาราธนาศีลก่อน พอจุดธูปเทียนหน้าพระและหน้าศพเสร็จก็อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ดำเนินพิธีสวดพระพุทธมนต์ การรับศีลไปประกอบพิธีเทศน์หลังสวดมนต์จบ แต่ถ้าจะรับศีลทั้งสองวาระก็ทำได้

พิธี ฝ่ายเจ้าภาพ ในงานทำบุญหน้าศพ มีกิจกรรมที่ควรตระเตรียมไว้เป็นเบื้องต้น ส่วนใหญ่คล้ายกับงานทำบุญมงคล แต่มีข้อแตกต่างอยู่บางประการ คือ

1. อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ มีจำนวนนิยม 8 รูป หรือ 10 หรือกว่านั้นขึ้นไปแล้วแต่กรณี ในเรื่องอาราธนาพระสงฆ์สำหรับทำบุญงานอวมงคลไม่ใช้คำอาราธนาว่า “ขออาราธนาเจริญพระพุทธมนต์” เหมือนอย่างทำบุญงานมงคล แต่ใช้คำอาราธนาว่า “ขออาราธนาสวดพระพุทธมนต์”

2. ไม่ตั้งน้ำวงด้าย หมายความว่า ไม่ต้องตั้งภาชนะน้ำสำหรับทำน้ำมนต์ และไม่มีการวงด้ายสายสิญจน์

3. เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพไว้ เพื่อใช้บังสุกุลศพนั้น ก็ใช้สายสิญจน์นั่นเอง แต่ไม่เรียกว่าสายสิญจน์เหมือนงานมงคล แต่เรียกว่า สายโยง ถ้าไม่ใช้สายสิญจน์โยง มีหลักที่ต้องระวังอย่างหนึ่ง คือ จะโยงในที่สูงกว่าพระพุทธรูป ที่ตั้งไว้ในพิธีไม่ได้ และจะปล่อยให้ลาดมากับพื้นเดินหรือนั่งก็ไม่เหมาะ สายโยงนี้เป็นสายที่ล่ามโยงออกมาจากกระหม่อมของศพ เป็นสิ่งเนื่องด้วยศพ จึงต้องล่ามหรือโยงให้สมควร ส่วนการปฏิบัติกรณียกิจ ในเมื่อพระสงฆ์มาถึงตามกำหนดแล้วก็คล้ายกับงานมงคล

สำหรับข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระก็เช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในงานมงคล มีแต่เพียงในงานอวมงคล หลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีบังสุกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาพึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป

พิธี ฝ่ายภิกษุสงฆ์ ต้องใช้พัดเกี่ยวกับงานศพเป็นการเหมาะสม เพราะงานอวมงคลเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตายทั้งสิ้น ถ้าไม่มี จะใช้พัดงานอื่นก็ได้ เช่น พัดงานฉลองต่าง ๆ การสวดมนต์ในงานอวมงคลนี้ (สวดมนต์เย็นและฉันวันรุ่งขึ้น) มีระเบียบนิยมเหมือนกัน ในตอนต้นและตอนท้ายทุกงานต่างกันแต่ตอนกลาง ซึ่งนิยมเฉพาะงาน ๆ ดังนี้

1. ทำบุญศพ 7 วัน สวดอนัตตลักขณสูตร
2. ทำบุญศพ 50 วัน สวดอาทิตตปริยายสูตร
3. ทำบุญศพ 100 วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพสวดธรรมนิยามสูตร
4. ทำบุญศพในวาระอื่น ๆ จากที่กล่าวนี้ จะสวดสูตรอื่นใดนอกจากที่กล่าวนี้ก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพประสงค์หรือแล้วแต่หัวหน้านำสวด แต่มีธรรมเนียมอยู่ว่า ไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัย

การสวดนี้ มีระเบียบปฏิบัติ คือ เมื่อพระหัวหน้าให้ศีลและเจ้าภาพอาราธนา สวดพระปริตรจบแล้ว ไม่ต้องขัด สคฺเค พระทุกรูปพนมมือพร้อมกันแล้ว หัวหน้านำสวด

1. นมการปาฐ (นะโม....)
2. สรณคมนปาฐะ (พุทธํ สรณํ.....)
3. ปัพพโตปมคาถาและอริยธนคาถา (นถาปิ เสลา....)

จบตอนนี้ ทั้งหมดลดมือลง แล้วรูปที่นั่งอันดับที่ 3 ตั้งพัดขัดบทของสูตร ที่กำหนดสวดตามงานสูตรใดสูตรหนึ่ง เมื่อขัดจบวางพัด ทุกรูปพนมมือพร้อมกันอีก หัวหน้านำสวดสูตรที่ขัดนำนั้น จบสูตรแล้วนำสวดบทท้ายสวดมนต์ของงานอวมงคลต่อ คือ

1. ปฏิจฺจปมุปฺปาท (อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา....)

2 พุทธอุทานคาถา (ยถา หเว.....)

3. พุทเทกรัตตคาถา (อตีตๆ นานฺวาคเมย.....)

4. ภวตุ สพฺพมงฺคลๆ....

สวดธรรมนิยามสูตร ใช้สวดติลักขณาทิคาถา (สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ฯเปฯ เตโลเก ปริ นิพฺพุตาติ) ก่อน สวดปฏิจฺจสมุปบาท

พระสวดมนต์จบแล้ว ถ้ามีการชัดผ้าบังสุกุลต่อท้าย เจ้าภาพจะลากสายโยงหรือภูษาโยงแล้วทอดผ้า พอทอดถึงรูปสุดท้ายพระสงฆ์ก็ตั้งพัดพร้อมกัน (อย่าข้ามสายโยง หรือภูษาโยง เพราะจะถือว่าเป็นการข้ามศพ) การตั้งพัดในพิธีชัดบังสุกุลของพระให้ใช้มือซ้ายจับพัดแล้วใช้มือขวาจับผ้าบังสุกุล

ในกรณีที่เจ้าภาพบำเพ็ญกุศลเพียงสวดมนต์ ไม่มีการเลี้ยงพระ ไม่ต้องสวดบทถวายพรพระ เมื่อพระสงฆ์รับไทยธรรมแล้ว หากไม่มีการรีบด่วน ในการอนุโมทนาด้วยบทวิเสส อนุโมทนา พึงใช้บท “อทาสิ เม” เพราะศพยังปรากฏอยู่

ทำบุญอัฐิ

คำว่า อัฐิ แปลว่า กระดูกคนที่เผาแล้ว. (ป. อฏฺฐิ; ส. อสฺถิ) (พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554)

การทำบุญเพื่อระลึกนึกถึงการตายของบรรพบุรุษ หรือท่านผู้ใดผู้หนึ่งเป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้นล่วงลับไปแล้วเมื่อเก็บอัฐิแล้วนำกลับบ้านแล้ว จะทำบุญในวันนั้นหรือจะเว้น 3 วัน 7 วันจึงทำบุญก็ได้ซึ่งจะมีสวดมนต์เลี้ยงพระสงฆ์บังสุกุลเทศน์มีการตักบาตรน้ำมนต์และเดินสายสิญจน์ซึ่งเป็นการทำบุญเรือนให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่ข้างหลังได้แก่

1. ทำบุญฉลองธาตุ ต่อจากวันฌาปนกิจเสร็จแล้วเป็นการทำบุญในบ้าน เมื่อเก็บอัฐแล้วนำมาไว้ในบ้าน หรือจะทำในสถานที่บรรจุอัฐิธาตุสำหรับผู้ที่เตรียมที่บรรจุไว้ก่อนแล้วก็ได้

2. ทำบุญเจ็ดวัน ทำหลังจากฌาปนกิจคือปลงศพแล้ว

3. ทำบุญอุทิศให้ผู้มรณะในรอบปี คือทำในวันคล้ายวันมรณะ ที่เวียนมาบรรจบในรอบปีบางท่านอาจนำไปรวมทำในวันเทศกาลของปีเช่นวันสารท วันตรุษสงกรานต์เป็นต้น

งานทำบุญลักษณะดังกล่าว การจัดบริเวณพิธีเหมือนกับงานทำบุญทั่วไป ต่างแต่นำโกศอัฐิมาตั้งเป็นประธานแทนศพ จะใช้รูปถ่ายของผู้มรณะแทนอัฐิก็ได้บางท่านก็ใช้บริเวณโต๊ะหมู่เครื่องบูชาพระพุทธรูปหัวอาสนสงฆ์เป็นที่ตั้งโกศอัฐิด้วย คือตั้งโกศชั้นต่ำกว่าพระพุทธรูปลงมา ถ้ามีวงสายสิญจน์ทำบุญบ้านด้วย ห้ามนำสายสิญจน์วงโกศก่อน ตอนจะบังสุกุลอัฐิท้ายพิธีถ้าไม่มีภูษาโยงหรือสายสิญจน์ที่จะใช้แทนภูษาโยงต่างหากจะใช้สายสิญจน์วงบ้านวงพระพุทธ ต้องตัดสายสิญจน์ที่วงบ้านหรือพระพุทธรูปให้ขาดก่อน แล้วตั้งต้นวงเฉพาะโกศอัฐิเท่านั้น ชักไปสู่พระสงฆ์แทนภูษาโยง สำหรับระเบียบสวดพระพุทธมนต์ต้องดูให้สมควร ถ้าเจ้าภาพวงสายสิญจน์ตั้งน้ำมนต์เป็นการฉลองบ้านด้วยก็สวดมนต์เจ็ดตำนานเหมือนงานมงคลทั่วไปต่างแต่ตอนท้ายพิธี มีชักบังสุกุลอัฐิเป็นงานอวมงคลและอนุโมทนาทานเพื่อผู้มรณะเท่านั้น ถ้าเจ้าภาพไม่วงสายสิญจน์ไม่ตั้งน้ำมนต์แต่ตั้งโกศอัฐิเป็นประธาน แสดงว่าเจ้าภาพต้องการให้งานนี้เป็นเพื่อผู้ตายโดยตรง และเป็นงานอวมงคล พระสงฆ์ต้องประกอบพิธีสวดพระพุทธมนต์อย่างเดียวกับงานทำบุญเปิดศพที่กล่าวมาแล้ว พึงจัดตระเตรียมทำนองเดียวกับงานทำบุญหน้าศพที่กล่าวแล้วทุกประการ ต่างแต่เพียงงานนี้เป็นงานทำบุญหน้าอัฐิ หรือ

รูปที่ระลึกของผู้ที่ล่วงลับ เป็นต้น เจ้าภาพต้องเตรียมที่ตั้งอัฐิหรือที่ตั้งรูประลึกนั้น ๆ ต่างหากจากโต๊ะบูชา จะใช้โต๊ะหมู่หรือโต๊ะอื่นใด ที่สมควรก็ได้ให้มีออกไม่ตั้งหรือประดับพองามตามแต่จะพึงจัดได้และตั้งกระถางธูปกับ เชิงเทียน 1 คู่ที่หน้าโต๊ะอัฐิหรือรูปนั้นด้วยเพื่อบูชา จะใช้พานหรือกระบะเครื่องห้าสำหรับบูชาแทนก็ได้ข้อสำคัญให้ดูงามเด่นพอควรเป็นใช้ได้

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ ส่วนใหญ่ก็พึงปฏิบัติเช่นเดียวกับงานทำบุญหน้าศพ ต่างแต่การสวดมนต์นิยมใช้สูตรอื่นนอกจากอนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร และธรรมนิยามสูตร ที่ใช้สำหรับงานทำบุญศพ 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือหน้าวันปลงศพดังกล่าวแล้ว (ในปัจจุบันสวดธรรมนิยามสูตรก็มี) ทั้งนี้แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะกะนัดหมาย หรือเจ้าภาพจำนงหมายเช่น สติปัฏฐานปาฐะ เป็นต้น

ด้ายสายสิญจน์มีความสำคัญกับการประกอบพิธีทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ในงานมงคลที่กล่าวถึงข้างต้น หรืองานอวมงคลที่จะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไปนั้น จะมีอุปกรณ์อยู่ชิ้นหนึ่งที่ใช้บ่อย และมีความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมอย่างมาก นั่นคือ ด้ายสายสิญจน์ ด้วยสาเหตุนี้ด้ายสายสิญจน์จึงนิยมใช้วงสถานที่อยู่ และสถานที่ทำพิธีตลอดจนสวมศีรษะ สวมคอ ผูกข้อมือในงานมงคลทั้งปวง โดยนับถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ประดุจข่าย หรือ เกราะเพชรป้องกันสรรพอันตราย เป็นประเพณีสืบมาจนทุกวันนี้

ด้ายสายสิญจน์นิยมใช้วงสถานที่อยู่และสถานที่ทำพิธีตลอดจนสวมศีรษะ สวมคอ ผูกข้อมือในงานมงคลทั้งปวง อีกอย่างหนึ่งที่ต้องมีเวลางานมงคลคือน้ำมนต์ ซึ่งถือว่าเป็นมงคล ดั้งนั้นเมื่อรับพรจากพระภิกษุสงฆ์แล้ว จึงนิยมมีการพรมน้ำมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน เนื่องจากเป็นการขับไล่สิ่งไม่ดีออกไป โดยถือคติตามในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงประวัติของน้ำมนต์ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในสมัยที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระนครราชคฤห์ขณะนั้น ที่เมืองเวสาลีซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นวัชชีเกิดทุกข์ภัยข้าวยากหมากแพงฝนแล้งข้าวกล้าเสียหายเหลือคณานับ ผู้คนจึงอดอยากล้มตายลงเป็นอันมาก ที่เหลือก็นำศพเหล่านั้นไปทิ้งนอกเมืองเพราะเผาหรือฝังไม่ไหว นอกเมืองจึงเหม็นคลุ้งด้วยซากศพ ฝูงนกกาและสุนัขก็มาลากกินศพเหล่านั้นแล้วลงกินน้ำในแม่น้ำทำให้อหิวาตกโรคระบาดซ้ำอีก ผู้คนยิ่งล้มตายเป็นทวีคูณ พวกอมนุษย์และภูตผีปีศาจทั้งหลายก็พากันเข้าเมืองก่อความเดือดร้อนให้ชาวบ้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ชาวเมืองจึงพากันทูลให้เจ้าผู้ครองนคร คือเจ้าลิจฉวีทั้งหลายนิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประทับที่เมืองเวสาลีบ้าง ภัยทั้งหลายก็จะสงบเอง เจ้าลิจฉวีทั้งหลายก็เห็นพ้องด้วย จึงนิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาเมืองเวสาลีโดยผ่านทางพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์เมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารจึงทูลนิมนต์พระพุทธองค์ตามนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์แล้วเสด็จไปเมืองเวสาลีพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก โดยเสด็จทางเรือที่พระเจ้าพิมพิสาร และเจ้าลัจฉวีทั้งหลายถวายความสะดวกฝ่ายละครึ่งทาง เมื่อเรือเทียบท่าแล้ว พระพุทธองค์เสด็จด้วยพระบาทเปล่าเข้าแคว้น วัชชีต่อไป พอพระพุทธองค์และพระภิกษุสงฆ์เข้าเขตแคว้น วัชชีเท่านั้น ได้เกิดฝนตกลงมาห่าใหญ่ น้ำฝนได้ไหลพัดพาเอาซากศพ และสิ่งปฏิกูลทั้งหลายลงแม่น้ำคงคาจนหมด ถนนหนทางก็สะอาดสะอ้านขึ้นเป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก และเมื่อเสด็จถึงประตูเมืองเวสาลี ทรงรับสั่งให้พระอานนท์เรียนเอาพระพุทธมนต์ชื่อ “รตนสูตร” แล้วเดินสวดพระปริตร รตนสูตรจนรอบพระนคร บรรดา

อมนุษย์และภูตผีทั้งหลายพอถูกน้ำพระพุทธมนต์เข้าก็พากันกลัว หนีไปสิ้น โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ก็หมดสิ้นไปด้วย เมื่อปะพรมน้ำพระพุทธมนต์แล้วพระอานนท์กลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าต่อไป เมืองเวสาลีก็ปลอดภัยจากความพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ชาวเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินได้สะดวกเหมือนเดิม ด้วยประการฉะนี้ ดังนั้น จึงได้ถือปฏิบัติต่อกันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ประเพณีการพรมน้ำมนต์ก็ยังอยู่คู่กับชาวพุทธตลอดมา

คำว่า การตาย เป็นคำที่มาจากศัพท์ภาษาบาลีหลายคำด้วยกัน แต่ที่พบมากก็คือคำว่า มรณะ ซึ่งประกอบด้วย มรฺ ธาตุแปลว่า ตาย ลง ยุ ปัจจัย แปลง ยุ เป็น อณ สำเร็จรูปเป็น มรณ แปลว่า การตาย นอกจากนี้ยังมีคำที่บ่งถึงการตายอื่นอีก เช่น กาลกิริยา แปลว่า การทำกาละ (วิ.ม. (บาลี) 5/164/170., (ไทย) 4/164/245) ปลย แปลว่า การตาย (ขุ.ธ. (บาลี) 25/21/19, (ไทย) 25/21/31) ดังคำว่า มจฺจุ แปลว่า การตาย อุจฺจย แปลว่า ความล่วงไป นิธน แปลว่า การตาย (ขุ.อป. (บาลี) 33/159/316, (ไทย) 33/159/408) นาส แปลว่า ความพินาศ กาล แปลว่า การตายทำที่สุดแห่งอัตภาพ (วิ.ภิกฺขุนี. (บาลี) 3/793/77-78, (ไทย) 3/793/128) อนฺต แปลว่า ความที่เป็นไปจวน แปลว่า การเคลื่อนไป (พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระคัมภีร์อภิธันปปทีปิกา หรือ พจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย, หน้า 110 และอีกสองศัพท์ คือ อจฺจย, อนฺต, ดูเพิ่มเติมใน พระมหาสมปอง ปมุทิโต คัมภีร์อภิธานวรรณา, หน้า 514-515) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาได้อธิบายความหมายของคำว่าการตายไว้ว่า การตาย หรือ มรณ หมายถึง ความสิ้นสุดของชีวิตหรือ การตาย คือ การที่ขันธ์ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) แตกสลาย การทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์การที่ชีวิตสูญสิ้น ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตกแห่งขันธ์ความทำลายไปความไม่เที่ยง ความหายไปแห่งธรรมเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า มรณะ (ที.ม. (ไทย) 10/390/3256) ดังปรากฏ คำอธิบายในพระสุตตันตปิฎกว่า พระสารีบุตรได้กล่าวถึงการตายไว้ว่า “ผู้ตายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือ สัตว์ทั้งกาย สังขาร คือ ลมหายใจเข้าออกก็ดับไป วจีสังขาร ได้แก่ วิตก วิจารคือ ความตรึกความตรองก็ดับไป และจิตสังขาร คือ สัญญา และเวทนา คือ ความกำหนดได้หมายรู้ก็ดับไป อายุก็หมดสิ้นไป ไออุ่น คือ ไฟที่เกิดแก่กรรมก็สงบ อินทรีย์ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็แตกทำลายไป” (ม.มู. (ไทย) 12/456-457/494-495) หรือเมื่อเราทราบแล้วว่าการตาย คือ การที่ขันธ์ 5 หรือกายกับจิตไม่สามารถประชุมกันเข้า คือ ต่างฝ่ายต่างแยกออกจากกัน กายในฐานะรูปก็สลายสู่ภาวะความเป็นธาตุดั่งเดิม ส่วนจิตหากยังมีเหตุปัจจัย คือ กิเลสซึ่งประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ก็จะยังสำแดงศักยภาพตามธรรมชาติของตน คือสร้างรูป สร้างชีวิต เพื่อรองรับการประกอบกรรม ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดวิบากคือผลแห่งกรรมต่อไป หรืออีกนัยหนึ่งพระพุทธศาสนากล่าวว่า คนประกอบไปด้วยธาตุ 6 คือ 1) ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) 2) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) 3) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) 4) วาโยธาตุ (ธาตุลม) 5) อากาศธาตุ (ธาตุอากาศ) 6) วิญญาณธาตุ (ธาตุวิญญาณ) และธาตุทั้ง 6 นี้แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศธาตุ เป็นธาตุที่ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ไม่มีชีวิตจิตใจ เป็นฝ่ายสสาร ส่วนธาตุวิญญาณเป็นธาตุรู้มีความรู้สึกนึกคิดมีชีวิตจิตใจ เป็นฝ่ายจิต เมื่อธาตุทั้ง 6 นี้มาประชุมกันชีวิตก็เกิดมีขึ้นหากแยกกัน ชีวิตก็สิ้นสุด คือ ตาย (ม.อุ. (ไทย) 14/100/118)

พระไตรปิฎก กล่าวถึงเรื่องการตายไว้ว่า เป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์เป็นอุทาหรณ์ให้เร่งรีบปฏิบัติตนเพื่อพ้นจากการตาย “...ท่านไม่เคยเห็นบ้างหรือ ในโลกนี้ซึ่งบุรุษหรือสตรีหลังจาก

ตายไปแล้ว 1 วัน 2 วัน หรือ 3 วัน พองขึ้นอืด ช้ำเลือดช้ำหนองมีสีเขียว มีน้ำเหลืองแตกซ่านและเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย ก็ความคิดไม่เคยเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างเลย หรือว่าท่านก็เหมือนกันจะต้องมีการตายเป็นธรรมดาไม่สามารถหนีพ้นการตายไปได้...” (องฺ.ติก. (ไทย) 20/36/191-194) เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะอายุคนเรามีเพียงจำกัดเท่านั้นคืออย่างน้อย ๆ ก็ไม่เกิน 100 ปีดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อายุคนเรานี้สั้นนักชาติหน้ายังจะต้องไปเกิด กุศลควรสร้างไว้พรหมจรรย์ควรประพฤติ ไม่มีใครเลยที่เกิดแล้วไม่ตาย ภิกษุทั้งหลาย คนใดอายุยืน คนนั้นจะอยู่ได้แค่ 100 ปีหรือเกินกว่าบ้างก็เล็กน้อยการตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นและไม่รู้ได้ว่าจะตายลงเมื่อใด พระพุทธองค์ทรงเตือนให้รีบกระทำแต่กรรมดี และปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์เพราะนานหนักหนาแล้วที่เธอทั้งหลายได้ประสบกับความทุกข์ในการตายของบิดามารดา บุตร ธิดา พี่น้องชายหญิงทั้งหลาย ก็ในขณะที่ประสบความทุกข์เช่นนั้นเธอทั้งหลายได้หลั่งน้ำตาลงบนหนทางอันยาวนี้มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง 4 ทีเดียว” (องฺ.ติก. (ไทย) 20/36/191-195)

จะเห็นว่า การตายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแสดงถึงการทอดทิ้งร่างกายไว้ การขาดสิ้นในภพหนึ่งและการตายในที่นี้มุ่งถึงการตายของคนเท่านั้น การตายจึงเป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบการทำงานของอวัยวะภายในร่างกาย การตายของคนจะมีอาการที่สังเกตได้ เช่น ตาทั้งสองจะมืดมัวมองอะไรไม่เห็น หูก็ไม่ได้ยินเสียง จมูกก็ไม่รู้กลิ่น ลิ้นก็ไม่รู้รส การไม่รู้สึกการสัมผัส หมดความรู้สึกทั้งอารมณ์และความนึกคิดต่าง ๆ มีลักษณะเหมือนกับคนหลับ แต่หัวใจหยุดเต้นไม่หายใจ ความรู้สึกต่าง ๆ ทางกายจะดับก่อนคงเหลือแต่จิตทำงานอยู่เพียงอย่างเดียวเท่านั้นต่อมาประสาทและสมองค่อย ๆ หมดความรู้สึกเป็นอันดับสุดท้าย

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 460) ได้ให้ความหมายของการตายไว้ว่าหมายถึงการสิ้นใจ, สิ้นชีวิต, ไม่เป็นอยู่ต่อไป, สิ้นสภาพของการมีชีวิต เช่น สภาวะสมองตาย; เคลื่อนไหวไม่ได้เช่น มือตาย ตีนตาย; ไม่เดินเพราะเครื่องเสียหรือหยุด เช่นรถยนต์ตาย นาฬิกาตาย เป็นต้น

พุทธทาส ภิกขุ (2549, หน้า 75) ให้ทัศนะเกี่ยวกับการตายไว้ว่า การตายเป็นหน้าที่ของสังขาร สังขาร คือ สิ่งปรุงแต่งจากเหตุจากปัจจัยเมื่อเหตุปัจจัยบางส่วนหยุดปรุงแต่งมันก็มีการตายบางส่วนปรากฏออกมา สำหรับสังขารส่วนนั้นจึงถือว่าการตายเป็นหน้าที่ของสังขาร หรือสังขารมีหน้าที่ที่จะต้องตาย หรือ “การตาย คือ หมดดีหมดสงบสุข หมดความประเสริฐ หมดอะไร ฯลฯ นี้เรียกว่า ตาย ตายในภาษาธรรมซึ่งเราตายติดกันทุก ๆ วัน ทุก ๆ คืนก็ว่าได้คือการตาย ตามภาษาธรรมนี้เพราะมีความหนักอกหนักใจเร่าร้อนอยู่เสมอเป็นห่วงวิตกกังวลอยู่เสมอ ยิ่งฉลาดมากยิ่งตายได้ลึกซึ้งกว่าตายได้อย่างที่เรียกว่าพิเศษกว่าคนโง่”

สุพจน์ กู้มานะชัย (2546, หน้า 15-16) ให้ความหมายความตายไว้ว่า การสิ้นสภาพบุคคลโดยธรรมชาติหรือการตายนั้นปัญหาที่เราต้องศึกษาคือ “การตาย” เป็นอย่างไร ในทางการแพทย์ ได้อธิบายถึงการตายไว้ว่า “การตาย” ต้องมีอาการสำคัญดังนี้ คือ ไม่สามารถที่จะรับและตอบสนองได้ไม่มีการเคลื่อนไหวของการหายใจ ไม่มีการตอบรับหรือตอบสนองจากการกระตุ้นทั้งภายใน และภายนอก คลื่นไฟฟ้าสมองราบ อย่างไรก็ตามในทางกฎหมายเราถือเอาการหยุดทำงานของ “ปอดหรือหัวใจ” หยุดทำงานเป็นสำคัญ หรือเราอาจจะกล่าวง่าย ๆ ว่า เป็นลักษณะของการ “ขาดใจตาย” ก็ได้

กิตติศักดิ์ ปรกติ (มปป, หน้า 17) ให้ความหมาย ความตายไว้ว่า เมื่อใดจะถือว่าตาย ย่อมต้องถือตามข้อยุติทางการแพทย์อย่างไรก็ดีในปัจจุบันความก้าวหน้าทางการแพทย์ได้มาถึงจุดที่อาจยืดเวลาการหายใจ และการเต้นของหัวใจต่อไปได้อีกระยะหนึ่งทั้ง ๆ ที่แกนสมองตายแล้ว ในกรณีเช่นนี้จะถือว่า บุคคลที่แกนสมองตายแล้วถึงแก่ความตาย เป็นเรื่องที่อาจมีผลต่อการปลูกถ่ายอวัยวะของผู้นั้นให้แก่ผู้ต้องการได้ถ้าถือว่าตายไปแล้วก็ตัดอวัยวะออกไปได้โดยกฎหมายไม่ถือว่าผู้กระทำมีความผิดต่อชีวิตร่างกายของผู้อื่น แต่ในกรณีที่ยังไม่ถือว่าตาย การกระทำเช่นนั้นย่อมเป็นการทำร้ายร่างกายหรือฆ่าผู้อื่น ในส่วนของทรัพย์สินนั้น มรดกก็ยังไม่ตกทอดไปยังทายาท ในปัจจุบันทางการแพทย์ถือกันว่าเมื่อแกนสมองตาย สมองหยุดทำงานแล้วไม่มีทางกลับมาทำงานได้อีก ถือได้ว่าบุคคลถึงแก่ความตายแล้ว เพราะในกรณีเช่นนี้มีข้อเท็จจริงฟังได้ว่า ชีวิตของบุคคลนั้นย่อมล่วงไปโดยไม่อาจฟื้นคืนมาได้อีกแน่แท้

สรุปได้ว่า การตาย หรือ มรณ หมายถึง ความสิ้นสุดของชีวิตหรือ การตาย คือ การที่ขันธ์ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) แตกสลาย การทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์การที่ชีวิตสูญสิ้น ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตกแห่งขันธ์ความทำลายไปความไม่เที่ยง ความหายไปแห่งธรรมเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า มรณะ เป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์เป็นอุทาหรณ์ให้เร่งรีบปฏิบัติตนเพื่อพ้นจากการตาย “...ท่านไม่เคยเห็นบ้างหรือ ในโลกนี้ซึ่งบุรุษหรือสตรีหลังจากตายไปแล้ว 1 วัน 2 วัน หรือ 3 วัน พองขึ้นอืด ช้ำเลือดช้ำหนองมีสีเขียว มีน้ำเหลืองแตกซ่านและเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย ก็ความคิดไม่เคยเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างเลย หรือว่าท่านก็เหมือนกันจะต้องมีการตายเป็นธรรมดาไม่สามารถหนีพ้นการตายไปได้...”

2.1.2 ประเพณีการนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผีดิบ

เพื่อให้เป็นอาหารของแร้งกา สัตว์ป่า ดังกรณีบุตรของนางกิสาโคตมีตาย นางอุ้มร่างบุตรไปถามหายาเพื่อรักษา บุรุษคนหนึ่งแนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงแนะนำให้นางไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากเรือนของคนที่ไม่มีใครเคยตาย นางเที่ยวตระเวนถามหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้น ผลที่สุดก็หาไม่ได้ดังใจปรารถนา นางจึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่าช้า (คณะกรรมการแผนกตำรามหามกุฎราชวิทยาลัย, 2537, หน้า 216-221) กรณีศพสามีของนางปฏาจารา เมื่อนางไปพบว่าสามีของนางนอนตายอยู่โดยถูกงูกัดตาย ก็มิได้กล่าวถึงวิธีจัดการศพ (คณะกรรมการแผนกตำรามหามกุฎราชวิทยาลัย, 2537, หน้า 206-213) คงปล่อยไว้ ณ ที่นั้นโดยปล่อยให้เป็นอาหารของสัตว์หรือเน่าเปื่อยไปเอง วิธีการนี้เป็นวิธีการของคนที่มีฐานะยากจนเพราะไม่มีเงินทองในการดำเนินการ

2.1.3 ประเพณีการนำศพไปฝังดิน

กรณีของนางวิสาขาอุบาสิกา นางวิสาขาได้ตั้งหลานสาวชื่อ นางสุทัตตีให้ดูแลภิกษุสงฆ์ในเรือนแทนตนเอง ภายหลังเธอได้สิ้นชีวิต นางวิสาขาจึงให้นำร่างของเธอไปฝัง (ขุ.ธ.อ.(ไทย) 1/2/3/400) วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ชนชั้นผู้มีฐานะจะดำเนินการกันเพราะถือว่าการเก็บศพไว้ด้วยการฝังยังเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดถึงผู้ตายอยู่

2.1.4 ประเพณีการนำศพไปเผา

การนำศพไปไว้ที่ป่าช้าแล้วให้ค่าจ้างสัปเหร่อทำหน้าที่ในการเผา เช่น กรณีของสังกิจจะสามเณร สามเณรของพระสารีบุตร เมื่อสามเณรนั้นยังอยู่ในท้องมารดาได้ทำกาละเมื่อมารดานั้นถูกเผาอยู่ เนื้อส่วนที่เหลือไหม้ไปเว้นแต่เนื้อท้อง พวกสัปเหร่อยกเนื้อท้องของนางลงจากเชิงตะกอน

แทงด้วยหลาวเหล็กในที่ 2-3 แห่ง ปลายหลาวเหล็กกระทบตาของทารก พวกสัปเหร่อแทงเนื้อท้องอย่านั้นแล้ว จึงโยนไปบนกองถ่าน ปกปิดด้วยถ่านนั่นแลแล้วหลีกหนีไปเนื้อท้องไหม้แล้ว ส่วนทารกได้เป็นเช่นกับรูปทองคำบนกองถ่าน ในวันรุ่งขึ้นสัปเหร่อมาด้วยคิดว่า “จะดับเชิงตะกอน” เห็นทารกนอนอยู่จึงอุ้มเด็กนั้นนำไปภายในบ้าน ซึ่งเด็กคนนั้นก็คือสังกิจจะสามเณร นั่นเอง (คณะกรรมการแผนกตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4, หน้า 183) กรณีของพระมหากาลพระมหากาลพิจารณาศพกุลธิดา กุลธิดาคนหนึ่ง ได้ทำกาละในเวลาเย็น ซึ่งยังมิทันเหี่ยวแห้งซูบซีดเพราะพยาธิกำเริบขึ้นในครู่เดียวนั้น พวกญาติหามศพกุลธิดานั้นไปสู่ป่าช้าในเวลาเย็น พร้อมด้วยเครื่องเผาต่าง ๆ มีฟืนและน้ำมันเป็นต้น ให้ค่าจ้างแก่หญิงเฝ้าป่าช้า ด้วยคำว่า “จงเผาศพนี้” ดังนี้แล้วมอบ (ศพ) ให้แล้วหลีกไป นางเปลื้องผ้าห่มของกุลธิดานั้นออกแล้ว เห็นสรีระซึ่งตายเพียงครู่เดียวนั้นแสนประณีต มีสีดังทองคำ จึงคิดว่า “อารมณ์นี้ควรจะแสดงแก่พระผู้เป็นเจ้า” แล้วไปไหว้พระเถระให้ไปพิจารณาเมื่อพระเถระพิจารณาตั้งแต่ฝ่าเท้าถึงปลายผมแล้ว พูดว่า “นางพึงใส่รูปนั้นในไฟ ในกาลที่รูปนั้นถูกเปลวไฟใหญ่ลวกแล้ว จึงบอกแก่ข้าพเจ้า เมื่อนางทำอย่างนั้นจึงแจ้งแก่พระเถระ พระเถระไปพิจารณา ในที่ถูกเปลวไฟกระทบแล้ว ๆ สีแห่งสรีระได้เป็นดังแม่โคด่าง เท้าทั้ง 2 หงิกห้อยลง มือทั้ง 2 กำเข้า หน้าผากได้มีหนังปอกแล้ว พระเถระพิจารณาว่า “สรีระนี้เป็นธรรมชาติทำให้ไม่วายกระสันแก่บุคคลผู้ดูแลอยู่ในบัดเดี๋ยวนี้เอง แต่บัดนี้ (กลับ) ถึงสิ้นถึงความเสื่อมไปแล้ว” เมื่อพิจารณาถึงความสิ้นและความเสื่อมอยู่ กล่าวคาถาว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้น และเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความสงบแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข” เจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย (คณะกรรมการแผนกตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541, หน้า 95-96) วิธีการนี้เป็นวิธีการที่จะพึงทำสำหรับศพของผู้ที่มีฐานะดีมีเงินสำหรับจ้างสัปเหร่อให้ทำการเผาศพ

2.1.5 ประเพณีการนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา

การนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา กรณีการจัดการพระศพของพระเจ้าสุทโธทนะ (พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, (สมาน กลฺยาณธมฺโม), 2544, หน้า 203-204) กรณีของพาหิยะ ทารุจีริยะผู้บรรลุอรหันต์ขณะเป็นฆราวาสแล้วถูกวัวขวิดเสียชีวิตพระพุทธองค์มีรับสั่งให้เผาแล้วเอากระดูกมาก่อเจดีย์ไว้ให้คนเคารพบูชา (ขุ.ธ. (ไทย) 25/10/183-187) และกรณีการจัดการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของเจ้ามัลละกษัตริย์และคณะสงฆ์ก็มีการถวายพระเพลิงแล้วเอากระดูกมาก่อเจดีย์ไว้ให้คนรุ่นหลังสักการบูชา (ที.ม. (ไทย) 10/236-239/177-180) วิธีการนี้เป็นวิธีการที่จะพึงทำสำหรับศพของผู้ที่เป็นนักบวช หรือผู้นำทางศาสนา หรือบรรดาพระราชามหากษัตริย์ทั้งหลาย หรืออาจจะรวมถึงผู้ที่มีฐานะทั้งหลายด้วย

2.1.6 ประเพณีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ

การนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำคงคา วิธีการนี้เป็นแนวคิดที่เกิดมาจากศาสนาฮินดูพราหมณ์ในกรณีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพนั้นพระพุทธศาสนาได้กำหนดให้มีการใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติธรรม คือ การพิจารณาเพื่อให้เกิดธรรมสังเวชและการเห็นความไม่แน่นอนของสังขารดังมีบทพิจารณาว่า “อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จักปราศจากวิญญาณถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ฉะนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/41/38) การจัดการเกี่ยวกับศพในสมัยพุทธกาลถือเป็นเรื่องของชาวบ้านพระสงฆ์เป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาเพื่อความก้าวหน้าของ

การปฏิบัติธรรมเท่านั้นไม่ได้มีการนำพิธีการอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องและให้คติธรรมที่ดีแก่ญาติด้วยการให้เห็นหลักความจริงไม่เศร้าโศกหันมาทำบุญอุทิศให้ดีกว่าการมานั่งร้องไห้หาคนที่จากไป (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532, หน้า 96)

สรุปได้ว่า ประเพณีการจัดงานทำบุญงานอวมงคล คือ การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตาย ในปัจจุบันนี้การทำบุญงานอวมงคลนิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ งานทำบุญหน้าศพ (เรียกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญหน้าวันปลงศพ) ที่เรียกว่า ทำบุญ 7 วัน , ทำบุญ 50 วัน , ทำบุญ 100 วัน งานทำบุญอัฐิ หรือ การทำบุญเพื่อระลึกนึกถึงการตายของบรรพบุรุษ หรือ ท่านผู้ใดผู้หนึ่งเป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้น ล่วงลับไปแล้ว

2.2 การประกอบพิธีกรรมและศาสนพิธีทางศาสนาพุทธ

2.2.1 พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ

พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ เป็นพิธีกรรมที่เข้าไปเกี่ยวข้องหรือปะปนกันอยู่กับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ บางพิธีกรรมแทบจะเป็นเนื้อเดียวกันแยกไม่ออกว่าเป็นพราหมณ์หรือพุทธที่เป็น เช่นนั้น ก็เพราะว่าทั้ง 2 ศาสนามีแหล่งกำเนิดที่เดียวกัน ศาสนาพราหมณ์เกิดก่อน ศาสนาพุทธเกิดทีหลัง ขณะที่คนที่นับถือศาสนาทั้ง 2 เป็นคนกลุ่มเดียวกัน เริ่มแรกก็นับถือศาสนาพราหมณ์ต่อมามีพุทธ เกิดขึ้น ชอบใจในคำสอนก็หันมานับถือพุทธ การหันมานับถือพุทธก็ไม่ได้หมายความว่าจะสะลัดความเคยชินที่เคยเชื่อ เคยปฏิบัติมาตั้งแต่เป็นพราหมณ์ออกไปทั้งหมด เพราะสิ่งเหล่านั้นเมื่อปฏิบัติแล้วยัง สร้างความสุขใจ ความสบายใจให้กับผู้ปฏิบัติอยู่ แต่ต้องตั้งอยู่ในหลักการของพุทธคือพิธีกรรมนั้นต้องไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

การประกอบพิธีกรรมและศาสนพิธีงานศพของชาวไทยพุทธ ในท้องถิ่นมีกิจกรรมหลายขั้นตอนด้วยกัน นับตั้งแต่วันตาย วันตั้งศพ วันฌาปนกิจศพและวันหลังฌาปนกิจศพ เมื่อมีคนตายก็จะกระจายข่าวให้รู้กันทั่วไป บรรดาญาติมิตร ผู้สนิทสนมรู้จักมักคุ้นกับญาติผู้ตาย ก็จะไปร่วมโดยจิตสำนึกว่า เพื่อนที่ดีจะเห็นกันเมื่อตาย เมื่อมีผู้ตาย พิธีแรก คือ การเตรียมบรรจุโลง ด้วยการจัดศพผู้ตายให้นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก จัดแต่งซองหมากพลู ดอกไม้ธูปเทียน ให้ผู้ตายถือไว้แล้วคลุมด้วยผ้า จัดเตรียมโลงศพ อาบน้ำศพ แต่งตัวศพ นิมนต์พระภิกษุทำพิธีมัดตราสัง และนำศพบรรจุโลง ซึ่งมีความเชื่อว่า จะไม่บรรจุโลงในวันพุธ ถ้าวันตายเป็นวันพุธก็จะรอเวลาไว้ จนผ่านเที่ยงคืนไปแล้วจึงบรรจุศพลงโลง การจัดงานศพในสมัยก่อน เจ้าภาพต้องเตรียมการอยู่หลายวัน เตรียมสถานที่ปลูกโรงพิธี โรงเลี้ยง โรงครัว จัดหาฟืน สิ่งของต่าง ๆ ที่จะใช้ในงาน ไปแจ้งข่าวแก่ญาติมิตรที่อยู่ห่างไกล ดังนั้น จึงนำศพใส่โลงค้างไว้ก่อน เมื่อถึงวันที่เหมาะสมซึ่งมักจะเป็นหน้าแล้ง ก็จะนำมาบำเพ็ญกุศล อาจจัดพิธีที่บ้านหรือที่วัดตามสะดวก ปัจจุบันเมื่อบรรจุศพแล้ว ส่วนใหญ่จะจัดงานต่อเนื่องจนเผาเรียบร้อยในคราวเดียว ชาวพัทลุงนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลหลายวัน (ตามสถานฐานะทางการเงิน สถานะทางสังคม) โดยถือเอาวันฤกษ์ดีเป็นวันยกศพไปเผาหรือฝัง ซึ่งมักจะจัดงานศพให้เสร็จสิ้นในช่วงเดือน ไม่นิยมจัดงานศพข้ามเดือน (หมายถึง การตั้งบำเพ็ญกุศลที่มีวันอยู่ระหว่างข้างขึ้นกับข้างแรม หรือระหว่างเดือนต่อเดือน) หลังจากยกศพขึ้นแล้ว ก็จะจัดเตรียมงานจนถึงวันสำคัญในสามวันสุดท้าย คือ วันเข้างานและวันเผา เมื่อเริ่มงานก็มีจัดการตกแต่งโลง ตอนกลางคืนมีสวดพระอภิธรรม กลางวัน ทำบุญถวายสังฆทาน เตรียมอาหารไว้จัดเลี้ยงผู้มาฟังสวดและนั่งเป็นเพื่อนศพ มี

มหรสพตามฐานะเจ้าภาพ เช่น หนังตะลุง มโนราห์ กาหลอ กลอนลาน เป็นต้น ในวันเข้าทับอาจมีการจุดดอกไม้ไฟประเภท อ้ายตูม ตรวด เพื่อเป็นสัญญาณบอกข่าว การจัดงานศพ ในปัจจุบัน (ทางจังหวัดห้ามจุด ห้ามยิงปืน) ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชาวพัทลุง คือ การพิมพ์ใบประกาศ การ์ดเชิญ งานศพขนาดใหญ่ ปิดประกาศให้เพื่อนฝูงญาติมิตรทราบเพื่อจะได้มาร่วมงาน การเลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมงาน ในวันแรก ๆ ตอนกลางคืนจะมีถั่วลิสงคั่วกับน้ำชา กาแฟ หรือน้ำเย็น บางทีก็จะมีขนมแห้ง หรือขนมสด ตามฐานะเจ้าภาพ หรือตามที่ญาติมิตรจัดมาช่วยในวันเข้างาน จะมีการล้มหมู ล้มวัว ไว้สำหรับงานเลี้ยงใหญ่ ในวันเข้างาน หรือวันประกอบพิธีการ ในวันเข้างานนี้พ่อครัวจะนำเอาเครื่องในมาแกงก่อน เรียกว่า แกงสมรม แขกที่มาจะได้รับเลี้ยงข้าวมื้อเย็นด้วย เมื่อถึงวันเข้างาน ซึ่งคนจะมากันเป็นจำนวนมาก การเลี้ยงข้าวถือเป็นเรื่องสำคัญ ต้องมีอาหารอย่างน้อย 3 อย่าง แกงหลักมักจะเป็นแกงเนื้อวัวน้ำขลุกขลิกใส่เครื่องเทศ (บางแห่งก็ใช้เนื้อหมูแทน) เรียกว่า เครื่องร้อย แกงจืด และผัด ต้มชะมวง แกงไตปลา (น้ำเคย) ฯลฯ เพิ่มเติมด้วยเรื่องอาหารนี้เจ้าภาพถือเป็นเรื่องสำคัญต้องดูแลมิให้ขาดตกบกพร่อง เจ้าภาพจะทักทายกับทุกคนที่มาร่วมในงานมีโฆษกประกาศต้อนรับเชื้อเชิญแขกเข้าสู่โรงเลี้ยง เพื่อรับประทานอาหาร เสร็จแล้วญาติมิตรและแขกก็จะร่วมทำบุญ เรียกว่า ให้งาน มีเจ้าภาพ คอยรับเงิน จดชื่อ – นามสกุล บ้านที่อยู่ จำนวนเงิน และตอบแทนด้วยของชำร่วย ประเภทยาหม่อง ยาดม ปากกา ฯลฯ หรือ แกงถุง ขอบคุณแขก แจ้งกำหนดการฌาปนกิจ เพื่อเชิญชวนให้มาในวันเผาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อถึงวันยกศพไปเผา บรรดาญาติมิตร เพื่อนฝูง ที่รู้จักมักคุ้นก็จะมาร่วมพิธีสวดมาติกาบังสุกุล ไม่มีการเลี้ยงอาหารในวันเผาอีกแล้ว เมื่อถึงกำหนดเวลาก็ยกศพจากที่ตั้งหามไปสู่เมรุหรือป่าช้า เพื่อเผาตามประเพณี สมัยก่อนผู้ไปส่งศพจะถือฟืนไปคนละดุ้นด้วย เพื่อใช้เผาศพ ปัจจุบันธรรมเนียมนี้ยังมีอยู่บ้างในชนบท ถ้าเป็นศพที่เผาก็จะเก็บอัฐิในวันรุ่งขึ้น เจ้าภาพจะนิมนต์พระแปรธาตุเพื่อเก็บอัฐินำไปบังสุกุล นำเก็บไว้ในที่เหมาะสม หรือบัว ซึ่งทำเป็นรูปเจดีย์เล็ก ๆ สูงประมาณ 1 เมตร หรือสูงกว่า ใหญ่กว่า ขึ้นอยู่กับฐานะครอบครัวผู้ตาย เรียกว่า เข้าบัว การไว้ทุกข์ บรรดาลูกหลานและญาติจะไว้ทุกข์ด้วยการแต่งเสื้อผ้าชุดสีดำ ถ้าเป็นญาติห่าง ๆ ก็ไม่เคร่งครัดนัก อาจแต่งดำขาว ระยะเวลาไว้ทุกข์อาจเป็น 1 ปี 100 วัน 50 วัน หรือปลดทุกข์ทันที หลังจากบรรจุอัฐิแล้ว ในวันปลดทุกข์จะมีการทำบุญถวายสังฆทานอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายอีกครั้งหนึ่ง

2.2.2 การประกอบพิธี

การประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เป็นรูปแบบการประกอบพิธีศพแก่ผู้ตายที่เป็นชาวบ้านทั่วไป 2) รูปแบบ พระราชทานเพลิงศพ เป็นรูปแบบการประกอบศาสนพิธีแก่บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบนี้ ซึ่งถือว่าเป็นการระลึกถึงคุณความดี และการให้เกียรติแก่ผู้ตายในวาระสุดท้ายของชีวิต (พระครูสุวรรณสารานุกูล และคณะ, 2556, หน้า 181-182)

บุญอวมงคล ในพิธีทักษิณานุปทาน อุทิศส่วนกุศลให้ท่านผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้ว นับตั้งแต่ทำบุญอุทิศหน้าศพ 7 วัน 50 วัน 100 วัน และครบรอบปี เป็นต้น หรือที่เรียกว่า บุญปรารภ -เหตุอวมงคล นั่นเอง

งานบุญนี้ ล้วนมีศาสนพิธี คือการกระทำตามหลักเกณฑ์ของศาสนาที่วางไว้นั้นเหมือนกันหมด ซึ่งนอกเหนือไปจากผู้เป็นเจ้าภาพ จะดำเนินการกำหนดวัน – เวลา ทำบุญนิมนต์พระ เชิญญาติมิตร หรือแขกเหรื่อ จัดสถานที่ และการตระเตรียมสิ่งของและเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้ก่อน

งาน อย่างพร้อมเพรียงแล้ว ศาสนพิธี ได้แก่ การกล่าวคำบูชาพระและอาราธนาศีลเป็นต้น จนกว่าพิธีการ จะเสร็จเรียบร้อยนั้น นับเป็นพิธีการระดับหัวใจของงานทีเดียวที่จะต้องทำให้ถูกต้อง เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่าง ๆ ดังนี้ คือ 1) ได้บุญกุศลอย่างถูกต้อง และครบถ้วนตามพิธีการที่ต้องการเจ้าภาพ 2) ชื่อว่ายกย่องเชิดชูพิธีการทำบุญนี้ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทางที่ถูกต้องตาม ประเพณีวัฒนธรรมต่อไป 3) เป็นเกียรติคุณแก่ผู้เป็นเจ้าภาพ และผู้ร่วมกุศลทั้งหลายให้เกิดเพิ่มพูนกุศล จิตศรัทธามากยิ่ง ๆ ขึ้นไป

เหตุกำเนิดพุทธศาสนพิธี

ระเบียบวิธีการปฏิบัติของชาวพุทธเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัยเรียกว่า ศาสนพิธี ซึ่งหมายถึง แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ เป็นสื่อในการทำความดีในพระพุทธศาสนา กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การทำกิจกรรมเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัยนั่นเอง ดังนั้น ศาสนพิธี จึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าส่วนอื่น ๆ เลย

เหตุกำเนิดศาสนพิธี จัดว่าเป็นสื่อกลางที่นำคนเข้าถึงสาระ หรือแก่นพระศาสนาโดยการ เข้าถึงสาระแก่นแท้ของพระพุทธศาสนานั้นสามารถเข้าถึงทั้งด้วยการทำบุญให้ทาน การรักษาศีล และ การเจริญ ภาวนาตามลำดับ และที่สำคัญคือ การปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” พระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา ในโอวาทปาติโมกข์นั้นมีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่ว ๆ ไป 3 ประการ คือ 1) สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง (ละเว้นชั่ว) 2) สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม (ประกอบความดี) 3) สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส (ทำจิตผ่องใส)

คุณลักษณะของการประกอบพุทธศาสนพิธี

1. มีวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดความสงบสุข เกิดความเรียบร้อย ในสังคมผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศล

2. มีเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะให้พุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป

3. มีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือยยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้

ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมของศาสนาพุทธ จำแนกตามรูปแบบแห่งการปฏิบัติ เป็น 2 ประเภท

1. พิธีกรรมบริสุทธิ์ คือ พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้น ๆ ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ

2. พิธีกรรมประยุกต์ คือ พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี โดยคำนึงถึงหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ - พุทธบัญญัติดั่งเดิม - ความเหมาะสมของพิธีกรรม- ภาวะทางเศรษฐกิจ – ประโยชน์ที่จะได้รับ

2.2.3 ความหมายของศาสนพิธี

“ศาสนพิธี” หมายถึง ระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างที่ถือปฏิบัติในศาสนา เมื่อนำมาใช้ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างที่พึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

ศาสนพิธีต่าง ๆ ช่วยทำให้ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนิกชนมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นสิ่งตอกย้ำใจให้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยได้อย่างดีเยี่ยม จึงเป็นระเบียบแบบแผนอันดีงามที่ควรรักษาไว้คู่กับพระพุทธศาสนาตลอดไป

ศาสนพิธี เป็นพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งถือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เป็นธรรมเนียมสืบต่อกันมา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามเป็นแบบเดียวกัน เหตุให้เกิดศาสนพิธีนี้คือความนิยมทำบุญของพุทธศาสนิกชนซึ่งไม่ว่าจะปรารภเหตุอะไรทำกัน ก็มักจะให้ตรงและครบตามหลักวิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะแนวไว้ 3 หลัก คือ

1. ทาน การบริจาควัตถุสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
2. ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อย
3. ภาวนา การยกระดับจิตให้สูงขึ้นด้วยการอบรมให้สงบนิ่งและให้เกิดปัญญา

2.2.3 หมวดของศาสนพิธี

ศาสนพิธี สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 หมวดใหญ่ ๆ ดังนี้

1. กุศลพิธี เป็นพิธีเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะบุคคล เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และการรักษาศีลประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

2. บุญพิธี เป็นพิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนทั่วไปมี 2 ประเภท คือ

2.1 พิธีทำบุญในงานมงคล ได้แก่การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ

2.2 พิธีท ำบุญในงำนอวมงคล เช่น บุญหน้าศพ เป็นต้น

3. ทานพิธี เป็นพิธีถวายทานต่าง ๆ เช่น การถวายทาน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น

4. ปกิณกะพิธี เป็นพิธีเบ็ดเตล็ดได้แก่การอาราธนาศีล การประเคนของพระเป็นต้น

2.2.4 ประเภทของงานศาสนพิธี

งานพระราชพิธี

พระราชพิธี คือ งานที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นเป็นประจำปี เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา หรืองานที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ เช่น พระราชพิธีอภิเษกสมรส พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่

งานพระราชกุศล

พระราชกุศลเป็นงานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล งานพระราชกุศลบางงานต่อเนื่องกับงานพระราชพิธี เช่น พระราชกุศลมาฆบูชา พระราชกุศลทักษิณานุประทานพระบรมอัฐิ สมเด็จพระบรมราชบุพการีพระราชกุศลทรงบาตร

งานรัฐพิธี

รัฐพิธี คือ พิธีที่รัฐบาลหรือทางราชการจัดขึ้นเป็นประจำปีโดยกราบทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเป็นประธานประกอบพิธีเช่น รัฐพิธีที่ระลึกวันจักรีรัฐพิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ซึ่งปัจจุบันทรงรับเข้าเป็นงานพระราชพิธี

งานราษฎร์พิธี

ราษฎร์พิธี คือ พิธีทำบุญตามประเพณีนิยมที่ราษฎรจัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและชุมชน หรือเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศผลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งเป็นการจัดตามความศรัทธาและความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตามท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ

2.2.5 องค์ประกอบของพิธี

พิธีกรรม คือ การกระทำที่เป็นวิธีการเพื่อให้ได้รับผลสำเร็จและนำไปสู่ผลที่ต้องการ อันเป็นเครื่องน้อมน่าศรัทธาที่จะพาเข้าสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของผู้ที่จัดกิจกรรมนั้นๆ และสามารถน้อมนำให้ผู้ศรัทธาเข้าถึงธรรมที่สูงขึ้น

พิธีการ คือ ขั้นตอนของพิธีที่กำหนดไว้ตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นพิธีจนจบพิธี เพื่อให้การจัดกิจกรรมในพิธีนั้น ๆ เป็นไปด้วยความถูกต้อง เรียบร้อย และสวยงาม อันนำมาซึ่งความ ศรัทธาและความเชื่อในการจัดกิจกรรมร่วมกัน ทั้งในส่วนผู้ที่เข้าร่วมพิธีและผู้ที่พบเห็น

พิธีกร คือ ผู้ดำเนินรายการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ให้เป็นไปตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้โดยทำหน้าที่รับผิดชอบในด้านพิธีการ ประสาน ควบคุม และกำกับพิธีการต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามกำหนดการ ในกรณีที่เป็นพิธีกรทางศาสนา จะเรียกว่า **“ศาสนพิธีกร”** ซึ่งหมายถึงผู้ทำหน้าที่ควบคุมและปฏิบัติศาสนพิธีให้ถูกต้องตามพิธีกรรมทางศาสนาตลอดจนประสานงาน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมในพิธีนั้น ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

คุณสมบัติของศาสนพิธีกร

1. ความรู้ความสามารถ ในการปฏิบัติศาสนพิธี
2. มีไหวพริบ ปฏิภาณ ตัดสินใจ และแก้ไขข้อขัดข้องได้รวดเร็วและเรียบร้อย
3. มีความแม่นยำ ละเอียด รอบคอบ
4. แต่งกายและปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามกาลเทศะ มีมารยาทเรียบร้อย
5. สามารถประสานงาน ควบคุม กำกับพิธีการได้ดี

2.2.6 ลำดับของศาสนพิธี

การเตรียมการ

เมื่อมีการปรึกษาหารือและมีข้อตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้วในการจัดพิธีเนื่องในโอกาส ต่าง ๆ นั้น ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมจะต้องมีการเตรียมการดังนี้

1. การเตรียมสถานที่
2. การเตรียมอุปกรณ์
3. การเตรียมบุคลากร
4. การเตรียมกำหนดการ

การเตรียมสถานที่

กิจกรรมแรกที่ผู้ดำเนินกิจกรรมควรคำนึงถึง คือ การเตรียมสถานที่ ควรคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานที่ งานที่จะจัดเป็นงานพิธีใด งานมงคล หรืองานอวมงคล สถานที่นั้นมีความเหมาะสมกับการจัดพิธีหรือไม่เพียงใด ซึ่งจะได้มีการวางแผนในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับสถานที่โดยมีหลักการพิจารณา ดังนี้

1. ความเหมาะสมของสถานที่ในการจัดพิธี
2. มีความกว้างขวาง เพียงพอกับการรองรับผู้ร่วมพิธี
3. สะอาด สะดวก ปลอดภัย
4. ไม่มีเสียงรบกวน

การเตรียมอุปกรณ์

การเตรียมอุปกรณ์ เป็นสิ่งจำเป็นของพิธีต่าง ๆ ซึ่งผู้ทำหน้าที่ศาสนพิธีกรควรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีการหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น วัตถุประสงค์ของการจัดศาสนพิธีเป็นงานมงคล งานอวมงคล หรือการจัดงานมงคลและงานอวมงคลพร้อมกัน ซึ่งแต่ละงานจะต้องใช้อุปกรณ์ในการประกอบ พิธีที่แตกต่างกัน เช่น งานมงคลสมรส งานวางศิลาฤกษ์ เป็นต้น

อุปกรณ์หลักที่ใช้ในงานศาสนพิธี

1. โต๊ะหมู่บูชา พระพุทธรูป แท่นกราบ
2. แจกันดอกไม้ หรือพานพุ่ม
3. กระถางธูป เชิงเทียน
4. ธูป เทียน บูชาพระ
5. เทียนชนวน
6. ที่กรวดน้ำ
7. สำลี กรรไกร เชื้อชนวน (น้ำมันเบนซินผสมกับเทียนขี้ผึ้งแท้)
8. ใบปวารณา และจตุปัจจัยไทยธรรม
9. เครื่องขยายเสียงพร้อมอุปกรณ์
10. เครื่องรับรองพระสงฆ์ เช่น น้ำร้อน น้ำเย็น อาสน์สงฆ์หรือพรมนั่ง เสื่อ หมอน พิง กระดาษเช็ดมือ กระโถน เป็นต้น

2.2.7 การเตรียมบุคลากร

การเตรียมบุคลากร เป็นการแสดงถึงความพร้อมของผู้จัดงานพิธีต่าง ๆ เพื่อความสะดวกในการประสานงาน อันเป็นการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละส่วนของผู้ปฏิบัติงานและสามารถตรวจสอบได้ว่า นิมนต์พระสงฆ์หรือยัง นิมนต์จำนวนเท่าใด ใครเป็นประธานใครรับภารกิจส่วนใด ใครเป็นพิธีกร ใครทำหน้าที่ศาสนพิธีกร เป็นต้น พระสงฆ์ การนิมนต์พระสงฆ์ ควรเขียนเป็นหนังสือ หรือภาษาทางราชการ เรียกว่า “การวาง ฎีกานิมนต์พระสงฆ์” เพื่อถวายพระสงฆ์ไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งประกอบด้วยข้อความสำคัญ เป็นการนมัสการให้พระสงฆ์ทราบว่า นิมนต์งานพิธีใด วัน เวลา และสถานที่ในการประกอบพิธี อยู่ที่ไหนควร แจ้งให้ชัดเจน สำหรับจำนวนพระสงฆ์ในแต่ละพิธีไม่ได้กำหนดจำนวนมากไว้เท่าใด แต่มีกำหนดจำนวน ข้างน้อยไว้ คือ ไม่ต่ำกว่า 5 รูป 7 รูป 9 รูป และ 10 รูป เพื่อจะได้ครบองค์ คณะสงฆ์ ส่วนงานพระ ราชพิธี หรือพิธีของทางราชการนิยมนิมนต์พระสงฆ์ 10 รูป ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล แต่ถ้าหาก เป็นพิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพประจำคืนนั้น นิมนต์พระสงฆ์ สวดพระอภิธรรม จำนวน 4 รูป

ประธานพิธี คือ บุคคลที่เจ้าภาพเชิญมาเป็นเกียรติแก่งานพิธีเพื่อทำหน้าที่เป็นประธานในพิธีซึ่ง มีทั้งแบบเป็นทางการ คือ มีการเชิญโดยแจ้งให้ผู้ที่เป็นประธานทราบล่วงหน้าอย่างเป็นทางการ และ แบบไม่เป็นทางการ คือ การเชิญผู้ที่มาร่วมงานทำหน้าที่เป็นประธานโดยไม่มีการ

แจ้งให้ทราบล่วงหน้า ซึ่งถ้าไม่เป็นทางการก็ไม่สู้กระไรนัก แต่หากเป็นทางการควรมีการจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับฐานะ ของผู้ที่เชิญมาเป็นประธานในพิธี เช่น การจัดที่นั่งการต้อนรับ การจัดเตรียมเครื่องรับรอง เป็นต้น อันเป็นการแสดงออกถึงการให้เกียรติแก่ผู้ที่รับเชิญมาทำหน้าที่เป็นประธานในพิธีนั้น ๆ ด้วย และควรแจ้ง กำหนดการของพิธีให้ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานได้ทราบ

ศาสนพิธีกร คือ ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการพิธีทางศาสนา ซึ่งมีความรอบรู้ในด้านพิธีการต่าง ๆ ทำหน้าที่ควบคุม ปฏิบัติการ จัดการ และประสานงานระหว่างผู้ร่วมปฏิบัติงานพิธีตลอดจนถึงการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาในการดำเนินกิจกรรมพิธีทางพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนและถูกต้องตาม โบราณประเพณีที่ได้มีการสืบทอดกันมา

ผู้ร่วมงาน คือ ผู้ที่เจ้าภาพเชิญมาร่วมเป็นเกียรติแก่พิธี ดำเนินกิจกรรมในพิธีร่วมกัน เช่น ร่วม ฟังพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา เจริญพระพุทธมนต์ เจ้าภาพควรประมาณจำนวน ผู้ที่รับเชิญมาร่วม กิจกรรมให้เหมาะสมกับสถานที่ ควรกำหนดผู้ที่คอยต้อนรับผู้มาร่วมงาน กำหนด สถานที่นั่งสำหรับผู้เป็นประธาน ของที่ระลึก เป็นต้น ถ้าบุคคลที่เชิญเป็นผู้ใหญ่ เจ้าภาพควรกำหนดให้ชัดเจนว่า ใครนั่ง ตรงไหน อย่างไร เนื่องจากเมื่อผู้รับเชิญนั่งเรียบร้อยแล้ว ถ้ามีการเคลื่อนย้ายที่นั่งในภายหลัง ผู้รับเชิญ จะเสียความรู้สึกที่ดีในการเข้าร่วมกิจกรรม

2.2.8 การเตรียมกำหนดการ

กำหนดการ คือ เอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อบอกลักษณะของงาน เป็นต้นว่า งานอะไร ใครเป็น ประธาน สถานที่ วัน เวลาในการจัดงาน ลำดับขั้นตอนของงาน การแต่งกาย เพื่อให้ผู้ที่ร่วมในพิธี ๆ มี ความเข้าใจตรงกันและทราบขั้นตอนของพิธี

กำหนดการมี 4 ประเภท คือ

1. หมายกำหนดการ
2. หมายรับสั่ง
3. พระราชกิจ
4. กำหนดการ

หมายกำหนดการ เป็นเอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงานพระราชพิธีโดยเฉพาะลักษณะของ เอกสารจะต้องอ้างพระบรมราชโองการ คือ ขึ้นต้นด้วยข้อความว่า “นายกรัฐมนตรี หรือเลขาธิการ พระราชวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า...” เสมอไป และในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่จะต้อง ส่งต้นหมายกำหนดการดังกล่าวนี้ เสนอนายกรัฐมนตรีหรือเลขาธิการพระราชวังลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

แจ้งกำหนดการให้ผู้เกี่ยวข้องทราบก่อนถึงวันงานพิธี เช่น การนิมนต์พระสงฆ์ประธานพิธี ผู้ที่รับผิดชอบในการประชาสัมพันธ์งาน ศาสนพิธีกร และผู้ร่วมปฏิบัติงาน เพื่อจะได้ทราบ ลักษณะขั้นตอน และแนวการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติตามกำหนดการ เมื่อมีกำหนดการแล้ว ผู้ร่วมกิจกรรมในพิธีนั้น ๆ ต้องยึดกำหนดการเป็นหลัก เมื่อมีการตัดทอนเพิ่มเติม หรือสลับขั้นตอนในการปฏิบัติงาน หรือหากมีกรณีฉุกเฉินและปรับเปลี่ยนกำหนดการ จะต้องมีการติดต่อประสานงาน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทุกส่วนได้รับทราบร่วมกัน หากเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานศาสนพิธีกรจะต้องตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและแจ้ง ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับทราบทันที

2.2.9 การเตรียมการและการปฏิบัติงานศาสนพิธี

เมื่อถึงกำหนดวันพิธีผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเป็นผู้ดำเนินการ ควรมีการจัดเตรียมและแบ่งงานให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในพิธีต่าง ๆ ให้ชัดเจน ใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ควรมีการตรวจสอบความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องใช้ให้พร้อมตลอดเวลา เช่น เครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยพระพุทธรูป เทียน ชนวน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้ทำหน้าที่เป็นศาสนพิธีกร และพิธีกรผู้ช่วยจะต้องช่วยกันดูแลการจัดเตรียม และการปฏิบัติให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

การเตรียมการก่อนการปฏิบัติงานศาสนพิธี

การปูลาดสถานที่

การจัดปูลาดพื้นที่ด้วยเครื่องปูลาด เช่น พรมหรือเสื่อ สำหรับจัดเป็นอาสนสงฆ์และที่สำหรับ แขกที่มาร่วมงาน การปูลาดสถานที่ควรคำนึงถึงความเหมาะสมและความสวยงามด้วยถ้าเครื่องปูลาดมีมาก สามารถปูให้เต็มพื้นที่ที่ประกอบพิธีได้ ควรเลือกคัดดูสี สัณฐาน ลวดลายและขนาดให้เหมาะสมการ ปูให้ปูลำดับลดหลั่นกันไป คือ การปูลาดตรงบริเวณรอยต่อระหว่างพรหมหรือเสื่อต้องให้ด้านสูงทับด้านต่ำ อย่าให้ด้านต่ำทับด้านสูง ให้กำหนดทางด้านพระพุทธรูปและพระสงฆ์ประดิษฐานอยู่เป็นด้านสูง เพราะตามคตินิยมโดยทั่วไป เป็นการแสดงถึงความเคารพกันของสังคมไทยผู้ใหญ่นั่งสูงกว่าผู้น้อย ผู้น้อยไม่นั่งสูงกว่าผู้ใหญ่ พระภิกษุนั่งตามลำดับอาวุโส คือพรรษาหรือสมณะศักดิ์แล้วแต่กรณีของงานพิธีนั้น ๆ

2.2.10 การตั้งโต๊ะหมู่บูชาในงานศาสนพิธี

การตั้งโต๊ะหมู่บูชา ตั้งเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป พร้อมทั้งเครื่องบูชาตามคตินิยมของ ชาวพุทธ ซึ่งปรากฏในพุทธประวัติว่า เมื่อพุทธบริษัทมีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศล อย่างหนึ่งอย่างใด มักจะนิมนต์พระสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าเสด็จมาเป็นประธานสงฆ์ในการบำเพ็ญกุศลนั้นๆ ดังนั้น เพื่อให้มีความสมบูรณ์ในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ในการจัดงานที่เกี่ยวกับศาสนพิธี ทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนจึงนิยมอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานเป็นนิมิตรแทนพระองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพิธีนั้น ๆ ซึ่งต่อมาถือว่าโต๊ะหมู่บูชาเป็นที่ประดิษฐานของสิ่งที่เคารพบูชา ของสังคมไทย และเป็นองค์ประกอบของเครื่องนมัสการบูชา ปัจจุบันจึงได้มีการจัดตั้งโต๊ะหมู่บูชาเพื่อวัตถุประสงค์อื่น แต่ทั้งนี้ก็เป็นไปด้วยความเคารพสักการบูชาในสิ่งที่นำมาประดิษฐานบนโต๊ะหมู่บูชาทั้งสิ้น ผู้ที่ทำหน้าที่ศาสนพิธีกรจึงควรมีความรู้และความเข้าใจในการจัดโต๊ะหมู่บูชา เช่น พิธีใดควรจัดอย่างไร ใช้โต๊ะหมู่ชุดใด เช่น หมู่ 5 หมู่ 7 หรือ หมู่ 9 เครื่องประกอบบนโต๊ะหมู่มีอะไรบ้าง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องดูความเหมาะสมของสถานที่ และพิธีที่จะจัดกิจกรรม

โต๊ะหมู่บูชา

นิยมตั้งไว้ด้านขวามือของพระสงฆ์ แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยก็อนุโลมให้ตั้งไว้ทางด้านซ้ายมือของพระสงฆ์ได้ ควรพิจารณาให้เหมาะสมกับสถานที่ ไม่ควรวางไว้ในตำแหน่งที่ต้องใช้เป็นทางเดินผ่านไปมา ซึ่งการบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนามีการจัดตั้งโต๊ะหมู่บูชา เช่น งานกุศลพิธี และ

งานบุญพิธี งานกุศลพิธี คือ พิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวด้วยการอบรมเพื่อให้เกิดความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะตัวบุคคล รวมทั้งการปฏิบัติศาสนพิธีของพระสงฆ์

งานบุญพิธี คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนปรารภทำความดีเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว หรือประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนทั่วไป ทั้งที่เป็นงานมงคล หรืองานอวมงคลซึ่งมีการตั้งโต๊ะหมู่บูชา แบบประยุกต์ไม่เต็มรูปแบบ

การจัดโต๊ะหมู่บูชา ให้ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ที่โต๊ะหมู่ตัวสูงสุด และไม่ควรตั้งเครื่องบูชาใด ๆ ไว้บนโต๊ะหมู่ตัวเดียวกับที่ประดิษฐานพระพุทธรูป สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสารเถร) ได้กล่าวไว้ว่า “เนื่องจากพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสิ่งที่ควรกระทำความยำเกรงให้เกิดแก่ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนให้หนัก เพราะมีค่ามาก เพราะเห็นได้ยาก เป็นสิ่งที่สะสมได้เฉพาะคนดี ถ้าพุทธศาสนิกชนทำมักง่ายกับพระรัตนตรัยก็จะไม่เป็นพระรัตนตรัย” สำหรับในงานพิธีทั่วไปนิยมใช้ พระพุทธรูปปางสมาธิ เป็นพระบูชาไม่นิยมปางประทับยืนหรือปางไสยาสน์ แต่ถ้าเป็นงานพิธีทำบุญวันเกิดหรือทำบุญอายุ นิยมใช้พระพุทธรูปปางประจำวันเกิดของเจ้าของงาน การจัดเครื่องบูชาตามที่นิยมใช้กันมีหลากหลายแตกต่างกันตามความเหมาะสม เช่น โต๊ะหมู่ซัด โต๊ะเดี่ยว เป็นต้น การจัดเครื่อง สักการบูชามากน้อยให้จัดตามความเหมาะสมกับสถานที่และฐานะของเจ้าภาพ พิธีใหญ่หรือพิธีเล็ก แต่สิ่งที่ถือเป็นเครื่องสักการบูชาหลัก มีอยู่ 3 ประการ คือ

1. ธูป ใช้ 3 ดอก ปักเรียงกันเป็นหน้ากระดานในลักษณะตั้งตรงไว้ในกระถางธูป เนื่องจากเป็น ความเชื่อของบรรพบุรุษมาแต่โบราณว่า ควันเป็นสิ่งที่เบาลอยสู่อากาศเบื้องบนแล้วจางหายไป ควันที่ จางหายไปนี้ อาจจะเป็นสื่อนำไปสู่สิ่งที่ตนเคารพนับถือบูชาได้ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใด

2. เทียน ใช้ 2 เล่ม ตั้งไว้ที่โต๊ะหมู่บูชาตัวเดียวกับกระถางธูป ด้านซ้ายและด้านขวาของกระถาง ธูป อย่างละ 1 เล่ม ซึ่งหมายถึงการให้ความสว่างในทางธรรมแก่มนุษย์ หรือเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งที่ เคารพนับถือ

3. ดอกไม้ นิยมจัดเป็นแจกันหรือพานพุ่ม ไม่น้อยกว่า 2 แจกัน หรือ 2 พาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความหอม และมีสีสันสวยงาม อันหมายถึง ทุกคนไม่มีใครรังเกียจคนที่มีคุณธรรมความดีย่อมมี แต่คนสรรเสริญยกย่องนับถือ

การตั้งโต๊ะหมู่บูชาหน้าศพ

การจัดโต๊ะหมู่ลักษณะนี้ไม่มีรูปแบบการจัดที่แน่นอนเพียงแต่จัด เพื่อประดับดอกไม้ให้ดูสวยงาม ส่วนการบูชาจะใช้เครื่องทองน้อยหรือกระถางธูปเชิงเทียนก็ได้ตามแต่จะจัดหาได้โดยสะดวกไม่เดือดร้อน หากเป็นศพที่อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์หรือการจัดงานที่เป็นทางการโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของพระสงฆ์นิยมตั้งเครื่องทองน้อย 2 ชุด สำหรับบูชาศพชุดหนึ่ง และ สำหรับจุดแทนศพเพื่อบูชาธรรมอีกชุดหนึ่ง ใช้โต๊ะหมู่ 2 ตัว สูงต่ำ ลดหลั่นกันลงมา ตัวสูงวางด้านในใช้วางเครื่องทองน้อยสำหรับศพบูชาธรรม ตัวต่ำอยู่ด้านนอก สำหรับเจ้าภาพจุดเพื่อสักการะศพ การตั้งเครื่องทองน้อยนั้นมีข้อสังเกต คือ จะบูชาสิ่งใด ให้หัน ดอกไม้ไปทางนั้น ส่วนการจัดโต๊ะหมู่บูชาอัฐิ รูปภาพ ป้ายชื่อ รูปหล่อ ในการทำบุญอุทิศ ให้จัดลักษณะเดียวกัน

งานศพทั่วไป ที่บูชามักมี 2 ประเภท คือ

1. ที่บูชาสาธารณะ

2. ที่บูชาในพิธีการ

ประเภทที่ 1 สำหรับบุคคลทั่วไปจุดบูชาศพ นิยมใช้กระถางธูปขนาดใหญ่ จุดบูชาได้ตลอดเวลา ปัจจุบันในส่วนกลางศาลาสวดอภิธรรมศพจะเป็นห้องปรับอากาศ ดังนั้น จึงไม่อนุญาตให้จุดธูปเทียน บูชาสาธารณะในศาลา เพียงแต่เข้าไปสักการะหรือกราบศพโดยไม่ต้องจุดธูปเทียน แต่ถ้าเจ้าภาพ ต้องการให้มีจะจัดตั้งไว้ภายนอกศาลา

ประเภทที่ 2 ประธานพิธีหรือเจ้าภาพจุดบูชาหรือสักการะศพ หลังจากประธานจุดเทียนบูชา พระธรรม เบื้องหน้าพระสงฆ์ พระอภิธรรม

2.2.11 การวงสายสิญจน์

การวงสายสิญจน์ให้เวียนขวาตามเข็มนาฬิกา ลงด้านหลังพระพุทธรูปแล้ว ให้วงที่ฐาน พระพุทธรูปหรือขอบโต๊ะหมู่ตัวที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโดยเวียนขวา 3 รอบ ให้เหลือกลุ่มสายสิญจน์ สำหรับพระสงฆ์ถือใส่พานวางไว้ด้านข้างประธานสงฆ์ ควรวางพานรองสายสิญจน์ไว้ท้ายอาสน์สงฆ์ด้วย สำหรับในงานพระราชพิธี พระราชกุศล หรืองานเสด็จพระราชดำเนิน ให้วงที่ขอบโต๊ะหมู่ตัวที่ประดิษฐานพระพุทธรูปแล้วผูกยึดที่หลักพัดยศสมณศักดิ์หรือพัดรอง เหลือกลุ่ม สายสิญจน์สำหรับ พระสงฆ์ถือใส่พานวางไว้ด้านขวาหรือด้านซ้ายมือประธานสงฆ์

การเดินสายโยงหรือแถบทอง

การเดินสายโยงหรือแถบทองหรือสายโยง เป็นสิ่งที่โยงมาจากศพ อัฐิ ภาพถ่าย ป้ายอุทิศให้เดิน ชิดฝาผนัง ถ้าเดินผ่านโต๊ะหมู่บูชา ให้ผ่านด้านหลังโต๊ะหมู่บูชา และให้เดินต่ำกว่าพระพุทธรูป ควรระวัง ไม่ให้สายโยงหรือแถบทองนั้นเกาะหรือเกี่ยวกับโต๊ะหมู่บูชา ควรเดินให้ชิดไปทางประธานสงฆ์แล้ว เชื่อมต่อที่พานภูษาโยง ซึ่งตั้งอยู่ด้านข้างประธานสงฆ์ ภูษาโยงนั้น ศาสนพิธีกรควรวัดความยาว เมื่อลาด ตั้งแต่ต้นอาสนสงฆ์ถึงพระสงฆ์รูปสุดท้ายให้พอดี ท าเครื่องหมายไว้ว่าจะยกภูษาโยงลงมาจากพานเพื่อตั้ง ไว้ ณ เบื้องหน้าประธานสงฆ์ให้พอดีกับ การทอดผ้าบังสุกุล

2.2.12 การจัดเครื่องรับรองพระสงฆ์

ตามประเพณีนิยมจะต้องมีการจัดเครื่องรับรองพระสงฆ์ และแขกผู้มาร่วมงาน แต่ในที่นี้ จะขอกล่าวเฉพาะในส่วนที่ต้องเตรียมเครื่องรับรองสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วยเครื่องรับรองหลัก ดังนี้ น้ำร้อน น้ำเย็น ภาชนะใส่น้ำดื่มไว้ถวายพระสงฆ์ สิ่งที่ขาดไม่ได้อีกอย่างหนึ่ง คือ กระโถน ซึ่งถือ เป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากพระสงฆ์เมื่อนั่งในพิธีกรรม ไม่สามารถลุกเพื่อจะนำสิ่งที่ไม่ใช้แล้วไปทิ้งที่อื่นได้ สำหรับการจัดตั้งเครื่องรับรองพระสงฆ์นั้น ให้ตั้งกระโถน น้ำร้อน น้ำเย็นโดยตั้งกระโถนเป็นหลักไว้ด้านในระวังอย่าให้ล้ำไปด้านหลังหรือออกมาด้านนอกมากนัก ให้พระสงฆ์หยิบใช้ได้สะดวก และควรตั้งให้เป็นแนวตรงกันทั้งด้านขวาง ด้านยาว เมื่อพระสงฆ์เข้านั่งที่ประจำยังอาสนสงฆ์เรียบร้อยแล้ว ให้ประเคน น้ำร้อน น้ำเย็นให้เรียบร้อย

เครื่องไทยธรรมสำหรับถวายพระสงฆ์

เมื่อพระสงฆ์ได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพมักจะมีการถวายเครื่องไทย ธรรมแด่พระสงฆ์ ดังนั้น ควรจัดเตรียมเครื่องไทยธรรมไว้ด้านท้ายอาสน์สงฆ์ เมื่อพระสงฆ์

ประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา และฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้นำเครื่องไทยธรรมมาวางไว้เบื้องหน้า พระสงฆ์ในพิธีทุกรูป แล้วเชิญประธานหรือเจ้าภาพประเคนพระสงฆ์

2.2.13 ภาชนะสำหรับกรวดน้ำ

การกรวดน้ำเป็นการอุทิศแผ่ส่วนบุญกุศลที่ตนได้บำเพ็ญ ส่งไปให้แก่บุรพชนตลอดจน สรรพสัตว์ทั้งปวง เป็นการอธิษฐานใจในสิ่งที่ประสงค์ให้สำเร็จตามความปรารถนา ผู้เป็นศาสนพิธีกร จะต้องตรวจสอบภาชนะใส่น้ำกรวดให้เรียบร้อย แล้วจัดตั้งไว้ท้ายอาสน์สงฆ์เช่นเดียวกับเครื่องไทยธรรม

เชิงเทียนและเทียนชนวน

เป็นอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เป็นประธานในพิธี หรือเจ้าภาพ ในการจุดธูป เทียนบูชาพระรัตนตรัย ผู้เป็นศาสนพิธีกรจะต้องจัดเตรียมให้เรียบร้อย ดูการติดเทียนกับเชิงเทียนให้แน่น เพราะอาจหลุดจากเชิงเทียนได้ จัดเตรียมไว้ท้ายอาสน์สงฆ์ เมื่อถึงเวลางานศาสนพิธีกรจะได้จุดแล้วนำไปมอบให้ประธานหรือเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

การทาเชื้อชนวนธูป เทียน

การทาเชื้อชนวนธูป เทียน เพื่อต้องการให้สิ่งที่จุดบูชานั้นติดไฟง่าย ดังนั้น เมื่อประธาน จะจุดบูชาสิ่งใด ศาสนพิธีกรควรเตรียมทาเชื้อชนวนธูป เทียน หรือสิ่งที่จะจุดให้เรียบร้อยก่อนถึง เวลาพิธีตามกำหนดการประมาณไม่เกิน 1 ชั่วโมง หากเตรียมไว้นานเกินไปจะทำให้จุดติดช้า

วิธีทำเชื้อชนวน

1. เตรียมขวดแก้ว ฝาโลหะขนาดพอสมควร ล้างเช็ดให้แห้ง และสะอาด
2. นำเศษเทียนขี้ผึ้งแท้ที่เหลือจากใช้ในพิธีต่าง ๆ แล้ว ตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่ไว้ในขวด
3. นำน้ำมันเบนซินใส่ลงไปในขวดให้ท่วมเทียน ปิดฝาทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน
4. คนให้เทียนกับน้ำมันผสมเป็นเนื้อเดียวกัน ไม่ควรให้เหลวหรือข้นเกินไป
5. ปิดฝาเก็บไว้ เมื่อต้องการนำมาใช้ ให้นำปลายธูปชุบลงไปในขวดเชื้อชนวน หลังจากนั้น พันด้วยสำลี และชุบลงไปในขวดเชื้ออีก 1 ครั้ง นำมาแต่งให้สวยงาม และทาตรงบริเวณไส้เทียน ที่ประธานจะจุดให้เรียบร้อย ถ้าหากเชื้อแห้ง หรือเชื้อมีลักษณะแข็ง ให้เติมน้ำมันเบนซินลงไป หรือนำขวดเชื้อชนวนไปวางไว้ที่ที่มีอากาศร้อน

การจัดเตรียมเวลาในพิธีการ

งานที่เป็นทางการ ควรมีการกำหนดรูปแบบที่ชัดเจน เพื่อให้มีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง มีการกำหนดเวลาในแต่ละขั้นตอนของงานที่แน่นอน ดังนั้น เรื่องเวลาถือเป็นสิ่งสำคัญ ศาสนพิธีกร จะต้องจัดลำดับเวลาของพิธีการนั้น ๆ ให้เหมาะสม ไม่เกิดการสะดุดหรือรอคอยเวลาอันเป็นการแสดง ให้เห็นความบกพร่องของผู้ดำเนินการ เพราะบางพิธีเป็นเวลาบังคับ เช่น เวลาฤกษ์ เวลาพระสงฆ์ฉัน ภัตตาหาร เป็นต้น ซึ่งผู้ดำเนินการหรือศาสนพิธีกรควรคำนึงถึงเวลาแต่ละขั้นตอนว่าต้องใช้เวลาเท่าไหร่

ดังนั้น จึงควรจัดสรรเวลาให้เหมาะสม เพื่อความสะดวกในการกำหนดเวลาเริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดของพิธี ดังนี้

1. เวลาเริ่มต้นพิธี ตั้งแต่เวลาผู้ร่วมพิธีพร้อมกัน
2. เวลาที่ประธานเดินทางมาถึง จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และเริ่มเข้าสู่พิธีการ

3. เวลาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ สวดพระพุทธมนต์ หรือแสดงพระธรรมเทศนา

4. เวลาของพิธี ที่มีฤกษ์เริ่มต้น และสิ้นสุดแห่งฤกษ์ เช่น พิธีวางศิลาฤกษ์ เปิดอาคาร

5. เวลาที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร

6. เวลาสิ้นสุดของงาน

การเตรียมเวลานี้ เมื่อคำนวณและกำหนดเวลาแล้ว ให้ระบุไว้ในกำหนดการ และผู้ดำเนินการ ควรมีความรู้ในเรื่องพิธีแต่ละขั้นตอนด้วย เพื่อนำมาปรับให้ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติพิธีเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เรียบร้อย และสวยงาม

2.2.14 การปฏิบัติงานศาสนพิธี

เมื่อถึงเวลาจะเริ่มปฏิบัติพิธี ศาสนพิธีกรควรแบ่งหน้าที่ปฏิบัติงานของแต่ละคนให้เรียบร้อย ใครมีหน้าที่ทำอะไร ผู้ที่ได้รับมอบหน้าที่จะต้องรับผิดชอบหน้าที่ให้เรียบร้อยจนกว่าจะเสร็จพิธี ถ้าหากมีปัญหาหรือมีเหตุที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบได้ จะต้องแจ้งให้ผู้ร่วมปฏิบัติทราบหรือมอบให้ผู้อื่นปฏิบัติแทน เช่น การเชิญเทียนชนวน การเชิญพัดรองถวายพระสงฆ์ การจุดธูปเทียนบูชา การอาราธนาศีล การอาราธนาพระปริตร และการอาราธนาธรรม เป็นต้น การเชิญเทียนชนวน เทียนชนวน คือ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกสำหรับประธานพิธีใช้ในการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย หรือจุดใน กรณีอื่น ๆ

ศาสนพิธีกรผู้ปฏิบัติหน้าที่เชิญเทียนชนวนควรปฏิบัติ ดังนี้

1. ถือเชิงเทียนชนวนด้วยมือขวา ใช้ฝ่ามือรองรับใต้ฐานเชิงเทียนชนวน ใช้นิ้วหัวแม่มือจับ ด้านบนฐานเชิงเทียนชนวน มือซ้ายถือไฟแช็กพร้อมจุด ยืนรออยู่ท้ายอาสน์สงฆ์

2. เริ่มพิธีศาสนพิธีกรจุดเทียนชนวนที่บริเวณท้ายสงฆ์ แล้วเดินเข้าไปพอประมาณเพื่อให้ผู้เป็น ประธานเห็น

3. แสดงความเคารพประธานพิธี (โค้งคำนับ) เมื่อประธานพิธีลุกเดินไปที่หน้าโต๊ะหมู่บูชาหรือที่ซึ่งต้องจุดธูปเทียน ศาสนพิธีกรพึงเดินไปถึงที่ประธานจะจุด ส่งเทียนชนวนทางด้านขวามือของประธานพิธี (ถ้าสถานที่บังคับก็สามารถส่งทางด้านซ้ายมือของประธานพิธีได้ ไม่จำเป็นต้องแทรกตัวเข้าไปเพื่อส่งทางด้านขวามือของประธานพิธี) โดยนั่งคุกเข่าส่งเทียนชนวนให้ประธานพิธีแล้ววางมือให้เรียบร้อย ไม่ต้องประนมมือ แต่ให้เตรียมพร้อมที่จะรับเทียนชนวนคืนหลังจากประธานพิธีจุดเรียบร้อยแล้ว ในกรณีที่ประธานพิธีเข้ามายังบริเวณพิธีและเดินเข้าไปยังโต๊ะหมู่บูชาหรือสถานที่จุดบูชา สักการะทีเดียว ศาสนพิธีกรพึงจุดเทียนชนวนแล้วเชิญตามประธานเยื้องไปทางขวามือประธานเมื่อถึง สถานที่จุด ให้ศาสนพิธีกรนั่งคุกเข่าแล้วส่งเทียนชนวนให้ประธานพิธีทางด้านขวามือของประธาน

4. เมื่อประธานพิธีจุดธูปเทียนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ส่งเทียนชนวนคืน ศาสนพิธีกรพึงรับเทียน ชนวนคืนด้วยมือขวา โดยการหงายฝ่ามือขวารองรับใต้ฐานเทียนชนวน แล้วใช้หัวแม่มือจับด้านบน ถอย ออกมาได้ระยะพอสมควร แสดงความเคารพประธาน แล้วเดินถอยออกไปทางท้ายอาสน์สงฆ์ทันที

5. เมื่อถึงบริเวณท้ายอาสน์สงฆ์จึงดับเทียนชนวน ไม่ควรใช้วิธีเป่าหรือใช้มือโบกหรือสะบัดเพื่อ ดับเทียน แต่ให้ใช้วิธีหาวัสดุ เช่น ใบไม้ หรือวัสดุอื่น โดยวิธีจับหรือรูดไส้เทียนให้ดับ อนึ่ง สำหรับการส่งเทียนชนวนให้ประธานจุดเทียนน้ำมนต์ก็พึงกระทำในลักษณะเดียวกัน ต่างกันแต่เพียง

ว่า เมื่อประธาน พิธีจุดเทียนทำน้ำพระพุทธมนต์เสร็จเรียบร้อยแล้วศาสนพิธีกรพึงเรียนให้ประธานพิธีประเคนภาชนะทำน้ำพระพุทธมนต์ด้วย และเมื่อถอยออกมาแล้วต้องรอดูจนกว่าพระสงฆ์จะทำน้ำพระพุทธมนต์เสร็จ แต่ถ้าหากเทียนทำน้ำพระพุทธมนต์ดับก่อนที่พระสงฆ์จะทำน้ำพระพุทธมนต์เสร็จ ศาสนพิธีกรพึงจุดเทียน ชนวนเข้าไปจุดเทียนน้ำพระพุทธมนต์เอง โดยไม่ต้องเชิญประธานพิธีเข้าไปจุดอีก

การตั้งพัดยศสมณศักดิ์และพัดรอง การจัดที่ตั้งพัดยศสมณศักดิ์และพัดรอง ให้ตั้งไว้ถัดลงมาจากโต๊ะหมู่บูชา ก่อนพระสงฆ์เนื่องจาก พัดยศสมณศักดิ์เป็นการแสดงถึงฐานันดรของพระสงฆ์รูปนั้น ๆ ซึ่งการตั้งพัดรองหรือตาลปัตรก็พึงตั้งใน ลักษณะเดียวกับการตั้งพัดยศสมณศักดิ์ เพื่อความเข้าใจง่ายขึ้นให้พึงจำว่าพัดยศสมณศักดิ์หรือพัดรองให้ ตั้งถัดจากโต๊ะหมู่บูชา

การเชิญพัดรองถวายพระสงฆ์ ในงานพิธีบางพิธีมีการจัดทำพัดรองหรือตาลปัตรที่ระลึกถวายแด่พระสงฆ์ นิยมจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้วเชิญประธานพิธีถวายพัดรองด้วยเหตุผลว่า การที่จะกระทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาควรบูชาพระรัตนตรัยก่อนการถวายสิ่งหนึ่งสิ่งใด

ดังนั้น ศาสนพิธีกรควรจัดเตรียมพัดรองเพื่อถวายพระสงฆ์ โดยการจัดเรียงพัดรองวางบนตะลุ่ม หรือพานหรือโตก โดยให้ใบพัดแยกกัน ด้ามพัดทับสลับกันไป เวลาจะถวายให้ใช้ ศาสนพิธีกร 2 คน คนหนึ่งเชิญพัดรองเล่มหนึ่งเข้าไปทำความเคารพประธานพิธี (โดยการโค้ง คำนับ) เพื่อเข้าไปถวายพัดรองแด่พระสงฆ์ และอีกคนหนึ่งเชิญตะลุ่มหรือพานพัดรอง เดินตามผู้เชิญ พัดรองเพื่อให้ผู้เชิญพัดรองหยิบพัดรองส่งให้ประธานพิธีถวายพระสงฆ์ทีละด้ามตามลำดับตั้งแต่ประธานสงฆ์จนถึงพระสงฆ์รูปสุดท้าย เมื่อส่งพัดรองให้ประธานถวายพระสงฆ์ครบแล้ว ให้ทำความเคารพ ประธานพิธีพร้อมกันแล้วถอยออกไป

การอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร และอาราธนาธรรม

การอาราธนา คือการนิมนต์ให้ พระสงฆ์ประกอบพิธีต่าง ๆ ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ให้ศีลเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์ หรือแสดงพระธรรมเทศนา ในการอาราธนาแต่ละพิธีกรรม ศาสนพิธีกรผู้ทำหน้าที่ อาราธนาจะต้องศึกษาและมีความรู้ในแต่ละพิธีว่าลำดับหรือขั้นตอนไหน อาราธนาให้พระสงฆ์ทำอะไร ตามวัตถุประสงค์ของการบำเพ็ญกุศลของพิธีนั้นๆ

1. งานพิธีที่ไม่มีการเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์ มีแต่เพียงการเจริญชัยมงคลคาถา หรือการถวายทานต่าง ๆ เมื่อประธานพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและกลับไปนั่งที่นั่ง เรียบร้อยแล้ว พึงเดินเข้าไปประมาณพระสงฆ์รูปที่ 5 หรือ 6 จากท้ายสงฆ์ ยืนตรงหันหน้าไปทางประธาน ทำความเคารพ (ถ้าประธานเป็นพระสงฆ์ พึงประนมมือไหว้ ประธานเป็นฆราวาส พึงโค้งคำนับ) แล้วหันหน้าไปทางประธานสงฆ์ในพิธีโดยยืนอยู่ที่เดิม น้อมไหว้แล้วยืนตัวตรง ประนมมือระหว่างอก กล่าวคำอาราธนาศีล ไม่ควรเสียงดังหรือเบาเกินไป เมื่อกล่าวคำอาราธนาจบแล้ว ให้ยืนรอรับศีล เมื่อประธานสงฆ์ในพิธีให้ศีล พึงรับศีลโดยว่าตามไปทีละข้อ ๆ ตามลำดับจนถึงข้อสุดท้าย จากนั้น ประนมมือฟังประธานสงฆ์สรุปท้ายศีลเรียบร้อยแล้ว พึงน้อมไหว้ จากนั้นหันไปทำความเคารพประธาน พิธีแล้วถอยออกไปทางท้ายอาสน์สงฆ์ สำหรับงานพิธีหลวง หรืองานพิธีที่เสด็จพระราชดำเนินในสถานที่ ต่าง ๆ เมื่ออาราธนาแล้วไม่ต้องเปล่งเสียงรับศีลตามประธานสงฆ์ พึงยืนสงบโดย

รับศีลในใจ จนประธานสงฆ์ถวายศีลจบ จึงหันไปทำความเคารพองค์ประธานพิธี แล้วถอยออกไปทางท้ายอาสน์สงฆ์ เพื่อเตรียมพร้อมในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. งานพิธีที่มีการเจริญหรือสวดพระพุทธมนต์อย่างเดียว ศาสนพิธีกรจะต้องอาราธนาศีล และอาราธนาพระปริตร การอาราธนาศีลและอาราธนาพระปริตพึงปฏิบัติเหมือนข้อ 1 คือ เมื่อทำความเคารพประธานพิธีแล้ว หันไปประนมมือน้อมไหว้ประธานสงฆ์ในพิธี กล่าวคำอาราธนาศีลประธานสงฆ์ กล่าวสรุปศีลจบ ศาสนพิธีกรน้อมไหว้ แล้วกล่าวคำอาราธนาพระปริตร เมื่อกล่าวคำอาราธนาพระปริตร จบ น้อมไหว้ไปทางประธานสงฆ์ในพิธี หันไปทำความเคารพประธานพิธีแล้ว ถอยออกไปทางท้าย อาสน์สงฆ์ และคอยปฏิบัติงานในขั้นตอนต่อไป

3. งานพิธีที่มีการเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์ ที่มีการแสดงพระธรรมเทศนา รวมอยู่ในพิธีนั้นและต่อเนื่องกัน ศาสนพิธีกรพึงปฏิบัติโดยอาราธนาพระปริตรให้พระสงฆ์สวดพระพุทธ มนต์หรือเจริญพระพุทธมนต์ก่อน เมื่อพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์หรือเจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ก่อนเริ่มพิธีแสดงพระธรรมเทศนา ประธานจุดเทียนส่องธรรม และเครื่องทองน้อยบูชาธรรม ศาสนพิธีกรพึงนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นนั่งยังธรรมาสน์เทศน์แล้ว ศาสนพิธีกรจึงอาราธนาศีลและอาราธนาธรรมตามลำดับ เมื่อพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาจบ ศาสนพิธีกรพึงเข้าไปรับพัดรองและคัมภีร์เทศน์ออกมาทางท้าย อาสน์สงฆ์ และควรจัดผู้ช่วยศาสนพิธีกรเข้าไปดูแลพระสงฆ์ลงจากธรรมมาสน์ด้วยอนึ่ง ถ้าพิธีแสดงพระ ธรรมเทศนาจัดก่อนพิธีเจริญหรือสวดพระพุทธมนต์ ศาสนพิธีกรพึงอาราธนาศีล รับศีล จบแล้ว จึง อาราธนาธรรม ตามลำดับ และต้องเผดียงพระสงฆ์องค์แสดงพระธรรมเทศนาให้ทราบว่า ในกรณีนี้ ให้ อนุโมทนา (ยถา วาริ วาหา....) บนธรรมาสน์

ดังนั้น ศาสนพิธีกรจึงต้องเชิญที่กรวดน้ำไปให้ประธานในช่วงนี้ และเมื่อถึงเวลาพระสงฆ์เจริญ พระพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์ จึงอาราธนาพระปริตรต่อไป โดยไม่ต้องอาราธนาศีลอีก

4. งานพิธีที่มีการแสดงพระธรรมเทศนาอย่างเดียว หรืองานมีหลายพิธี แต่จัดคนละเวลา พึงถือว่าเป็นคนละงาน คนละตอน การอาราธนาหรือการจุดธูปเทียนบูชา พึงกระทำโดยแยกปฏิบัติเป็นคนละตอนการอาราธนาในพิธีแสดงพระธรรมเทศนา มีข้อปลีกย่อยอีก คืองานใดที่ประธานพิธีก็ดีศพก็ดี อัฐิก็ดี หรือผู้ล่วงลับที่เป็นพระสงฆ์ เมื่อศาสนพิธีกรอาราธนาศีล และรับศีลจบแล้ว รอให้ประธานและ/หรือ เจ้าภาพจุดเครื่องทองน้อยบูชาธรรม และประธานหรือเจ้าภาพจุดเครื่องทองน้อยหน้าศพ หรืออัฐิ เพื่อ บูชาธรรมแทนอัฐิหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้วก่อน จึงอาราธนาธรรมต่อไป

2.2.15 การจัดเตรียมอาหารและจตุปัจจัยเครื่องไทยธรรม

ในงานพิธีที่นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญหรือ สวดพระพุทธมนต์ และมีการถวายอาหาร ศาสนพิธีกรควรประสานเตรียมการเรื่องอาหารถวายพระสงฆ์ ให้เรียบร้อยก่อนพระสงฆ์จะเจริญหรือสวดพระพุทธมนต์จบ เมื่อพระสงฆ์สวดบทถวายพรพระ (พาหุงฯ) ศาสนพิธีกรพึงจัดผู้ช่วยหรือเจ้าหน้าที่ยกอาหารมาตั้งไว้เบื้องหน้าพระสงฆ์พร้อมทั้งน้ำดื่ม และจัดโต๊ะ สำหรับตั้งอาหารบูชาพระพุทธให้เรียบร้อย เมื่อพระสงฆ์เจริญหรือสวดพระพุทธมนต์จบแล้ว ศาสนพิธีกรพึงทำความเคารพและเชิญประธานพิธีและผู้มีเกียรติประเคนภัตตาหารแด่พระสงฆ์ หากประธาน พิธีเป็นพระสงฆ์ ศาสนพิธีกรต้องยกอาหารประเคนประธานพิธีเพื่อถวายพระสงฆ์ด้วยการจัดเตรียมและ ยกอาหารนี้ หากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารรวมกันเป็นวงหรือเป็นโต๊ะต้องรอให้พระสงฆ์เจริญหรือสวดพระ พุทธมนต์จบ

แล้ว และนั่งเป็นวงหรือนั่งประจำที่โต๊ะก่อนแล้วจึงยกอาหารมาให้ประธานหรือเจ้าภาพ ประเคนพระสงฆ์เมื่อศาสนพิธีกรสังเกตเห็นว่า พระสงฆ์ฉันภัตตาหารคาวเรียบร้อยครบทุกรูปแล้ว พึงยกภัตตาหารคาวออกพร้อม ๆ กัน และยกภัตตาหารหวานเข้าไปตั้งครบทุกรูปแล้ว เชิญประธานและผู้ มีเกียรติมาประเคนภัตตาหารหวานพร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง แต่ในบางกรณีประธานและผู้มีเกียรติต้องทำกิจอย่างอื่น ไม่สามารถมาถวายภัตตาหารหวานได้ ศาสนพิธีกรพึงถวายเอง เพื่อพระสงฆ์จะได้ไม่ต้องรอ ในระหว่างที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหารศาสนพิธีกรพึงทำหน้าที่ปฏิบัติพระสงฆ์สำรวจดูว่า พระสงฆ์ต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพิ่มเติมหรือไม่ เช่น อาหาร น้ำดื่ม กระดาษเช็ดมือเป็นต้น จะได้จัดหามาถวายเพิ่มเติม มารยาทอย่างหนึ่งที่ศาสนพิธีกรต้องพึงระวัง คือ ก่อนจะยกภัตตาหารคาวหรือหวานเข้า-ออก ต้องรอให้พระสงฆ์ฉันเสร็จครบทุกรูปก่อน (ซึ่งตามธรรมเนียมหรือประเพณีปฏิบัติของศาสนพิธีกรที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาให้ใช้วิธีสังเกตประธานสงฆ์ในพิธีเป็นหลักเนื่องจากธรรมเนียมของพระสงฆ์ให้พระสงฆ์ผู้อาวุโสน้อยสังเกตพระสงฆ์ผู้มีอาวุโสมากกว่า และให้พระสงฆ์ผู้มีอาวุโสมากกว่าเอื้อเฟื้อแก่พระสงฆ์ผู้มีอาวุโสน้อยกว่า ด้วยการฉันภัตตาหารคอยพระสงฆ์รูปอื่น ๆ เมื่อประธานสงฆ์เห็นว่าพระสงฆ์ ส่วนใหญ่ฉันภัตตาหารเสร็จแล้วจะแสดงอาการให้ศาสนพิธีกรหรือผู้ทำหน้าที่ปฏิบัติพระสงฆ์ได้ทราบ ด้วยอาการรวบช้อนหรือปิดฝาสำรับภัตตาหารให้ผู้ปฏิบัติเห็น) เนื่องจากหากยกภัตตาหารเข้า-ออกใน ขณะที่พระสงฆ์บางรูปยังฉันไม่เสร็จจะเป็นเสมือนการเร่งพระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นการเสียมารยาทของศาสนพิธีกรในการปฏิบัติพระสงฆ์

จตุปัจจัยเครื่องไทยธรรม จะต้องจัดเตรียมวางไว้ที่โต๊ะด้านท้ายอาสน์สงฆ์ก่อนเริ่มพิธีเสมอเมื่อ ยกสำรับภัตตาหารออกหมดแล้ว ศาสนพิธีกรพึงทำความสะอาดอาสน์สงฆ์ ซึ่งอาจเปื้อนหรือเปียกน้ำ เสร็จแล้วยกเครื่องไทยธรรมมาวางเรียงไว้ให้สวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อยเบื้องหน้าพระสงฆ์ หากมีแจกันดอกไม้ กำดอกไม้ พวงมาลัย ให้วางเป็นอันดับแรกแล้วจึงวางสิ่งอื่น ๆ ต่อไป (การวางให้วางหัน ดอกไม้เข้าหาพระสงฆ์เนื่องจากเป็นการถวายเครื่องไทยธรรมด้วยความเคารพถ้าประธานพิธีเป็นพระสงฆ์ผู้ใหญ่ให้หันดอกไม้มาทางประธานพิธี) เมื่อวางจตุปัจจัยไทยธรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว เชิญประธานพิธีและผู้มีเกียรติมาประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม โดยการประเคนดอกไม้ก่อนแล้วประเคนสิ่งอื่น เป็นลำดับไป อนึ่ง เป็นธรรมเนียมที่เจ้าภาพจะถวายปัจจัยในการบำเพ็ญกุศลด้วยศาสนพิธีกรพึง เตรียมใบปวารณาเขียนจำนวนเงินและชื่อเจ้าภาพ จัดใส่ซองให้เรียบร้อย และรวมถวายในเวลาที่ ถวายเครื่องไทยธรรมนี้ด้วย ส่วนปัจจัยหรือเงินที่จะถวาย พึงมอบให้ไวยาวัจกรรับไป

การประเคน การประเคนพระสงฆ์ จะเป็นชายหรือหญิงไม่มีห้าม แต่ต้องทำให้ถูกลักษณะของการประเคน คือ 1) สิ่งของที่จะประเคนนั้น ต้องไม่ใหญ่หรือหนักเกินไป เป็นสิ่งของที่คนปกติคนเดียวยกไหวโดย ต้องยกสิ่งของนั้นให้ขึ้นพ้นจากพื้นที่สิ่งของนั้นตั้งอยู่ 2) ผู้ประเคนต้องเข้ามาในหัตถบาส คือ อยู่ห่างจากพระภิกษุผู้รับประเคนไม่เกิน 1 ศอก หรือ พึงนำของประเคนเข้าไปให้ใกล้พระผู้รับประเคนประมาณ 1 ศอก จะนั่งหรือยืนแล้วแต่สถานที่ที่ พระภิกษุนั้นอำนวย 3) ผู้ประเคนน้อมสิ่งของนั้นเข้ามาถวายด้วยกิริยาอาการแสดงความเคารพ 4) กิริยาอาการที่น้อมสิ่งของเข้ามาถวายนั้น จะส่งถวายด้วยมือก็ได้ หรือจะตักส่งถวายด้วยของเนื่องด้วยกาย เช่น ใช้ทัพพีตักถวายก็ได้ 5) พระภิกษุผู้รับประเคน จะรับด้วยมือก็ได้ จะเอาผ้าทอดรับก็ได้ หรือจะเอาภาชนะรับ เช่น เอาบาตรหรือจานรับสิ่งของที่เขาตักถวายก็ได้ ผู้ประเคน ต้องเข้าไปอยู่ในที่ใกล้ระยะดังกล่าว แล้ว ยกสิ่งของให้พ้นขึ้นจากพื้น แล้วน้อมถวายสิ่งของที่ต้องประเคน คือ สิ่งที่จะพึงบริโภค เช่น อาหาร น้ำร้อน น้ำเย็น

เป็นต้น เมื่อประเคนแล้วอย่าไปจับต้องหรือเลื่อนหากจะมีการเลื่อนสิ่งหนึ่งสิ่งใดพระสงฆ์จะเป็นผู้เลื่อนเอง เนื่องจากเมื่อจับต้องแล้วจะต้องประเคนใหม่ ถ้าสิ่งของนั้นไม่ใช่สิ่งของที่ใช้บริโภคก็ไม่ต้องประเคน

การเชิญที่กรวดน้ำ เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของผู้ทำบุญหรือบำเพ็ญกุศล เมื่อพิธีการต่างๆ ดำเนินการไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย จะมีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติสนิทมิตรสหายและสรรพสัตว์ ศาสนพิธีกรต้องเตรียมที่กรวดน้ำ โดยทำความสะอาดและใส่น้ำพร้อม ตั้งไว้ที่โต๊ะเครื่องไทยธรรม ด้านท้ายอาสน์สงฆ์ เมื่อประธานพิธีถวายจตุปัจจัยไทยธรรมเสร็จและกลับไปนั่งเรียบร้อยแล้ว ศาสนพิธีกรพึงเชิญที่กรวดน้ำด้วยมือซ้าย ประคองด้วยมือขวาให้มั่นคง เดินเข้าไปใกล้จะถึงประธานพิธี ทำความเคารพ นั่งคุกเข่าเดินเข่าเข้าไปทางด้านหน้าโดยให้เยื้องไปทางเข่าซ้ายของประธานพิธีเล็กน้อย ไม่ชิดหรือห่างเกินไป พอให้ประธานพิธีจับที่กรวดน้ำได้สะดวกถือที่รองรับน้ำไว้ด้วยมือทั้งสอง ยื่นให้ประธาน ไม่สูงหรือต่ำเกินไป พอให้ประธานพิธีเทน้ำกรวดได้โดยไม่ต้องก้มลงหรือยกแขนสูงกว่าปกติ เมื่อพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา “ยะถา วารี วหา.....” ประธานพิธีเริ่มเทน้ำลงยังที่รองรับน้ำที่ศาสนพิธีกรถืออยู่ เมื่อสังเกตเห็นว่า ประธานพิธีเทน้ำกรวดจวนหมดแล้ว ศาสนพิธีกรพึงปล่อยมือขวาออกจากที่ รองรับน้ำให้ใช้มือซ้ายถือไว้มือเดียวยกมือขวาขึ้นรับเต้าน้ำกรวดที่ประธานพิธีเทหมดแล้ว นำเต้าน้ำ กรวดมาชิดกับที่รองรับน้ำ เดินเข่าถอยหลังออกมาจากประธานพิธีพอสมควรลุกขึ้นยืนทำความเคารพ ประธานพิธีแล้วถอยออกไปทางท้ายอาสน์สงฆ์ นำน้ำกรวดไปเทใต้ต้นไม้ที่เหมาะสมตามประเพณีโบราณ และต้องเทด้วยอาการสำรวมและสุภาพ ไม่เทในที่ที่ไม่สะอาด ไม่สาดหรือคว่ำภาชนะที่ใส่น้ำ หากมีพิธีอื่น ๆ ต่อจากพิธีนั้นอีก ศาสนพิธีกรต้องใส่น้ำในเต้าน้ำกรวดไว้ทันทีเพื่อพร้อมที่จะใช้ในพิธีต่อไป การกรวดน้ำในพิธีต่าง ๆ หากเป็นพิธีใหญ่ ๆ หรืองานพิธีที่เป็นทางการนิยมใช้ที่กรวดน้ำสำหรับประธานพิธี ที่เดียวเท่านั้น ส่วนในงานพิธีของชาวบ้านหรืองานทำบุญตามวัดวาอารามจะใช้ที่กรวดน้ำหลายที่ก็ได้ มิได้มีข้อห้ามอันใด

อนึ่ง ในพิธีที่เป็นทางการไม่นิยมนำที่กรวดน้ำไปตั้งไว้ให้ประธานพิธีก่อนที่จะถึงขั้นตอนกรวดน้ำ เช่น ที่โต๊ะเคียงหรือที่ประธานพิธีนั่ง เพราะอาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดแก่ประธานได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานอวมงคล ซึ่งเคยมีเรื่องเล่าว่า ในงานอวมงคลงานหนึ่ง ศาสนพิธีกรได้นำที่กรวดน้ำไปตั้งไว้ที่โต๊ะเคียง ของประธานพิธี เมื่อประธานพิธีทอดผ้าบังสุกุลและกลับมานั่งที่เรียบร้อยแล้ว เมื่อพระสงฆ์ตั้งพัด พิจารณาผ้าบังสุกุล ประธานพิธีก็หยิบที่กรวดน้ำมากรวดน้ำทันทีก่อนที่พระสงฆ์จะอนุโมทนา ซึ่งบางท้องถิ่นมีการกรวดน้ำเมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลเช่นกัน

สิ้นสุดพิธี เมื่อสิ้นสุดกิจกรรมในศาสนพิธีแล้ว สิ่งที่ศาสนพิธีกรจะต้องดำเนินการต่อไปเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ศาสนพิธีกรเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสมบูรณ์ ในช่วงสุดท้ายของศาสนพิธี คือ 1) รับพระสงฆ์ลงจากอาสนสงฆ์ 2) ประสานงานการส่งพระสงฆ์กลับวัด 3) ดับธูปเทียนที่จุดบูชา ณ โต๊ะหมู่บูชาให้เรียบร้อย 4) ส่งคืนอุปกรณ์ที่ยืมมาใช้ในงานพิธี

ประโยชน์ของศาสนพิธี 1) เป็นวิธีการดึงคนเข้าสู่หลักธรรมทางพระศาสนา 2) เป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผนงดงาม สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย 3) เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคมมีความรักสามัคคีปราถนาดีต่อกัน 4) ผู้ที่ศึกษาศาสนพิธีดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ฉลาดในพีธีกรรมที่ต้องปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศล 5) สามารถจรรโลงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป

สรุปได้ว่า พิธีกรรมและศาสนพิธีก่อให้เกิดความสงบสุข เกิดความเรียบร้อย ในสังคม ผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศลและเพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะให้พุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป พิธีกรรมต้องมีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย ยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้ พร้อมกันนั้นก็เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีสืบไป เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะที่ร่วมทำพิธีกัน เป็นสิ่งชักนำให้พุทธศาสนิกชน เว้นจากการทำชั่ว ทำความดีมีจิตใจผ่องใส แสดงถึงความร่วมมือ ความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม เกิดความสุขใจ อิ่มเอมใจและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ของผู้ประพฤติปฏิบัติ เฉกเช่นกับท่านพระพรหมคุณาภรณ์ ที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นของวินัย โดยเป็นส่วนที่สื่อกับหมู่ชนส่วนใหญ่ เขาเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเครื่องนำเขาเข้าสู่วินัยที่จะนำต่อให้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะสูงขึ้นต่อไป และอีกด้านหนึ่งในทางกลับกันวินัยก็เป็น ที่ปรากฏตัวของธรรมะในโลกแห่งสมมติของมนุษย์ด้วย ดังนั้นถ้าจะให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ด้วยดี จะต้องทำให้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้นไป เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด และถ้าเมื่อใดพิธีกรรม เป็นที่ปรากฏแสดงตัวของบุคคลผู้เข้าถึงธรรมแล้ว ที่จะมาสื่อสารกับมหาชนได้สะดวก เมื่อนั้นก็เป็นความสมบูรณ์แห่งความหมาย และเป็นความสำเร็จแห่งความมุ่งหมายของพิธีกรรม

การทำเรื่องใด ๆ ก็ตาม หากเรื่องนั้น ๆ มีระเบียบ แบบแผน ขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างชัดเจน ทั้งตัวผู้ทำและผู้เข้าร่วมก็ทราบระเบียบแบบแผน หรือขึ้นตอนการปฏิบัตินั้นอย่างดี สะท้อน ให้เห็นถึงเจริญของพิธีในศาสนานั้น ๆ เพราะขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติมีความสำคัญยิ่งต่อพิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มขลัง ความน่าเชื่อถือ อันจะนำไปสู่การสร้างศรัทธาร่วมของผู้พบเห็น บางพิธีกรรมความน่าทึ่งและน่าตื่นเต้นไม่ได้อยู่ที่จุดหมายว่าเสร็จพิธีแล้ว หากแต่อยู่ที่ระหว่างประกอบพิธี สร้างความรู้สึกที่หยั่งลงสู่จิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีให้เกิดความประทับใจ รู้สึกได้ทำในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และสูงส่ง

2.3 ประเพณีเกี่ยวกับการจัดงานศพของชาวพุทธ

2.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำศพ

ความเชื่อเรื่องการพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับประเพณีที่เกี่ยวกับการทำศพในสังคมไทยนั้นเราสามารถที่จะอธิบายถึงบ่อเกิดของความเชื่อดังกล่าวได้ ดังต่อไปนี้

1. บ่อเกิดความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำศพที่ปรากฏในคัมภีร์มีเริ่มแรกมาจาก “ความกลัว” ที่มีต่อการตายอันเป็นภัยคุกคามจิตใจมนุษย์จึงได้พากันประกอบพิธีกรรมคือการอ้อนวอนต่อเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีภูเขา ป่าไม้ รุกขชาติทั้งหลาย เป็นต้น ว่าเป็นที่พึ่ง ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่ามนุษย์จำนวนมาก ผู้ถูกภัยคุกคาม ต่างถึงภูเขา ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์เป็นสรณะ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/188/92) โดยพระพุทธองค์ตรัสว่านั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันเกษมเพราะการทำเช่นนั้นไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ แต่ในระยะแรกเมื่อไม่มีที่พึ่งก็จึงพากันยึดเอาสิ่งเหล่านั้นเป็นที่พึ่งและประกอบพิธีกรรมเพื่ออ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาเมื่อความคิดทางศาสนาเกิดขึ้นในสังคมอินเดียที่เชื่อเรื่องพระเจ้า

คือพระอินทร์ พระพรหม และเหล่าฤษีทั้งหลายก็สอนให้นับถือพรหมและบูชาพรหม การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตจึงเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเกิด การแก่ การเจ็บ และการตาย ก็จะมีเรื่องพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องในที่สุดก็กลายมาเป็นพิธีกรรมหรือประเพณีที่มีการปฏิบัติกันสืบมาโดย การจัดงานศพนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่นำมาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้นจะใช้วิธีการดังนี้

1) นำศพไปทิ้งในป่าช้าผีดิบเพื่อให้เป็นอาหารของแร้งกา สัตว์ป่า

2) นำศพไปฝังดิน กรณีของหลานสาวของนางวิสาขาชื่อ นางสุทัตตี ภายหลังเธอได้สิ้นชีวิต นางวิสาขาจึงให้นำร่างของเธอไปฝัง

3) นำศพไปไว้ที่ป่าช้าแล้วให้ค่าจ้างสัปเหร่อทำหน้าที่ในการเผา

4) นำศพไปเผาแล้วนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา

5) วิธีการอื่น ๆ เช่น การนำไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ โดยในวิธีการทั้งหมดนั้น

วิธีการที่ (1) เป็นวิธีการของคนที่มีฐานะยากจนเพราะไม่มีเงินทองในการดำเนินการ

วิธีการที่ (2) เป็นวิธีการที่ชนชั้นผู้มีฐานะจะดำเนินการกันเพราะถือว่าการเก็บศพไว้ด้วยการฝังยังเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดถึงผู้ตายอยู่

วิธีการที่ (3) เป็นวิธีการของบุคคลทั่ว ๆ ไปที่มีเงินจ้างสัปเหร่อ

วิธีการที่ (4) เป็นวิธีการที่จะพึงทำสำหรับศพของผู้ที่เป็นนักบวชหรือผู้นำทางศาสนา หรือบรรดาพระราชามหากษัตริย์ทั้งหลายหรืออาจจะรวมถึงผู้ที่มีฐานะทั้งหลายด้วย (กรณีการจัดการพระศพของพระเจ้าสุทโธทนะ ก็ดำเนินการเช่นนี้ (สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, 2517, หน้า 312) และดูเพิ่มเติมในพระครูกัลยา สำหรับกรณีการจัดการศพเช่นนี้ก็ เช่น กรณีของท่านรุจียะผู้บรรลุอรหันต์ขณะเป็นฆราวาสแล้วถูกวัวขวิดเสียชีวิตพระพุทธองค์มีรับสั่งให้เผาแล้วเอากระดูกมาก่อเจดีย์ไว้ให้คนเคารพบูชา (คณะกรรมการแผนกตำรามหามกุฎราชวิทยาลัย, หน้า 143) หรือกรณีการจัดการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของเจ้ามัลกษัตริย์และคณะสงฆ์ก็จะพบว่าเป็นการนำรูปแบบที่ (4) คือการถวายพระเพลิงแล้วก่อเจดีย์ไว้ให้คนรุ่นหลังสักการบูชา (ที.ม. (ไทย) 10/239/179)

ส่วนวิธีการที่ (5) เป็นแนวคิดที่เกิดมาจากศาสนาพราหมณ์

จากการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนาเห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับการจัดประเพณีงานศพนั้นมีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นการมีมนุษย์เนื่องจากความกลัวเป็นเหตุตั้งต้นล้วนพัฒนารูปแบบมาสู่ความเป็นศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อของพระพุทธศาสนาอยู่ที่การจัดประเพณีให้ถูกต้องและให้เป็นไปอย่างเรียบง่าย

2. บ่อเกิดความเชื่อเกี่ยวกับพิธีการทำศพที่ปรากฏในภาคใต้ บ่อเกิดของความเชื่อพิธีการทำศพเกี่ยวกับการทำศพนั้น มีบ่อเกิดมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์จากการศึกษาและขุดค้นทางโบราณคดี ปรากฏว่าพบวัฒนธรรมการจัดการศพในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อหลายพันปีที่ผ่านมามีการจัดการฝังศพพร้อม ๆ กับการนำสิ่งของที่จำเป็นฝังลงไปด้วยซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนโบราณยุคนั้นมีความเชื่อเรื่องการจัดการศพแล้วโดยคนในยุคนั้นอาจมีความเชื่อว่าในโลกหน้าคนตายจะได้ไม่อดอยากจึงได้เอาสิ่งของฝังลงไปด้วย ต่อมาเมื่อสังคมไทยผ่านเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์สมัยที่ศาสนาพราหมณ์เผยแผ่เข้ามาสังคมไทยก็ยอมรับเอาการจัดงานศพแบบเดียวกับศาสนาพราหมณ์คือการเผาบ้าง ฝังบ้าง

ตามความเชื่อ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาแบบลังกาเผยแผ่เข้ามาก็ปรากฏว่าคนไทยก็รับเอาวัฒนธรรมแบบพุทธเข้ามาจัดการศพ คือ ประเพณีและพิธีกรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนาแบบลังกาและอินเดียตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แต่ถึงอย่างนั้นก็จะพบว่าสังคมยุคนั้นยังมีการยอมรับคติความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ตามคติพราหมณ์มาใช้ร่วมกันและมีพัฒนาการเรื่อยมาตามแต่รูปแบบของท้องถิ่นแต่ละที่ แต่ทุกถิ่นก็จะมีรูปแบบแกนกลางของความเชื่ออยู่ที่พระพุทธศาสนา แต่ก็มีข้อสังเกตว่าแนวคิดการจัดงานศพในสังคมไทยนั้นมีการปรับเปลี่ยนและมีการแทรกคติอื่น ๆ เข้ามาอยู่เรื่อย ๆ ตามความเหมาะสม

2.3.2 จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมการทำศพ

สำหรับพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำศพนั้น จะพบว่าแต่ละแนวคิดมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมการทำศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในกรณีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำศพนั้นพระพุทธศาสนาได้กำหนดจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1.1 ดำเนินการเพื่อจัดการเผาหรือฝังศพให้เสร็จเรียบร้อยไม่เป็นที่อุจาดตาแก่ผู้พบเห็น

1.2 ให้มีการใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติธรรม คือการพิจารณาเพื่อให้เกิดธรรมสังเวช และการเห็นความไม่แน่นอนของสังขาร ดังมีบทพิจารณาว่า “อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จักปราศจากวิญญาณถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/41/38) การจัดการเกี่ยวกับศพในสมัยพุทธกาลถือเป็นเรื่องของชาวบ้านพระสงฆ์เป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาเพื่อความก้าวหน้าของการปฏิบัติธรรมเท่านั้น ไม่ได้มีการนำพิธีการอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง และให้คติธรรมที่ดีแก่ญาติด้วยการให้เห็นหลักความจริงไม่เศร้าโศกหันมาทำบุญอุทิศให้ดีกว่าการมานั้นร้องไห้หาคนที่จากไป (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532, หน้า 96, 183)

1.3 ในกรณีของผู้มีพระคุณได้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ หรือพระเจ้าจักพรรดิ จะจัดพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่และมีการเก็บพระธาตุไว้สักการบูชานั้น ถือเป็นจุดประสงค์เพื่อการบูชาคุณของผู้ประเสริฐเท่านั้นไม่ได้มุ่งเพื่อให้เกิดความยุ่งยากทั้งยังคงมีสาระอยู่ที่จุดประสงค์หลักก็คือการให้ศพเป็นอุปกรณ์สอนธรรม ดังที่พระพุทธองค์ให้ทรงตรัสว่า “วัยของเราแก่หง่อม ชีวิตของเราเหลือน้อย เราจะจากพวกเธอไป เราทำที่พึ่งแก่ตนแล้ว พวกเธอจงอย่าประมาท มีสติ มีศีลบริสุทธิ์ มีความดำริมั่นคงดี รักษาจิตของตนไว้ ผู้ที่ไม่ประมาทอยู่ในธรรมวินัยนี้ ละการเวียนว่ายตายเกิดแล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”(ที.ม. (ไทย) 10/185/132) “อำนนท์เราเคยบอกเธอไว้ก่อนมิใช่หรือว่า ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น มีความแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้ที่จะปรารถนาว่า ของสิ่งนั้นจงอย่าแตกสลายไปเลย” (ที.ม. (ไทย) 10/183/130)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำในเรื่องการตายว่าจะพึงมีอยู่ในหมู่สัตว์ทุกเวลา ดังนั้นจึงไม่ควรประมาท การแตกสลายของกายนั้นถือว่าเป็นเรื่องปกติ

ไม่ควรคร่ำครวญหรือพร่ำเพ้อเพราะนั่นเป็นเรื่องของธรรมชาติ และนั่นก็คือสาระหรือจุดประสงค์หลักที่สำคัญของการจัดงานศพในสมัยพุทธกาล

2. จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมการทำศพของชาวพุทธ

สำหรับจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดงานศพของชาวพุทธนานั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็มีจุดประสงค์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.1 เพื่อทำการฌาปนกิจสรีระของผู้ตายให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย กล่าวคือเมื่อมีคนตายแล้วต้องเป็นหน้าที่ของญาติมิตรที่จะต้องทำหน้าที่จัดการศพของผู้ตายให้เรียบร้อยด้วยการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเพื่อเผาหรือฝังให้เรียบร้อย

2.2 เพื่อเป็นการแสดงออกระลึกถึงคุณความดีของผู้ตายในวาระสุดท้าย กล่าวคือเมื่อมีคนตายแล้วคนในครอบครัวโดยเฉพาะผู้ที่เป็นญาติจะต้องมาช่วยกันจัดงานศพเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความสำนึกในคุณความดีของผู้ตายในขณะที่มีชีวิตอยู่เขาได้มีอุปการะกับญาติอย่างไรการจัดงานศพก็เพื่อจุดมุ่งหมายนั้น

2.3 เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของผู้ตายในกรณีที่ผู้ตายเป็นบิดามารดำ หรือญาติผู้ใหญ่ใกล้ชิด ในกรณีที่ผู้ตายเป็นบิดามารดาของบุตรหลาน เขาเหล่านั้นจะต้องดำเนินการจัดงานศพให้อย่างสมเกียรติเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณในฐานะที่ตนเองเป็นบุตรหลานของผู้ตายเพราะถ้าหากไม่ทำก็จะถูกตำหนิจากสังคมได้

2.4 เพื่อส่งวิญญาณของผู้ตายให้ไปสู่สุคติ จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งของการจัดงานศพก็คือความหวังว่าเมื่อจัดงานศพให้แก่ผู้ตายแล้ว ผู้ตายจะได้ไปสู่สุคติสัมปรายภพเบื้องหน้า จุดมุ่งหมายนี้ถือเป็นเรื่องที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของสังคมที่เข้าใจหรือเชื่อกันอย่างนั้น

2.5 เพื่อเป็นมรณสติแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ว่าควรดำเนินชีวิตไปโดยไม่ประมาท การจัดประเพณีเกี่ยวกับการทำศพของคนในสังคมไทยนั้นหากพิจารณาจากมุมมองทางพระพุทธศาสนาก็มีจุดหมายเพื่อการสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดกับผู้ที่มีชีวิตอยู่ว่าจะต้องทำความเข้าใจกับเรื่องของการตายและสามารถที่จะวางท่าทีต่อการตายได้อย่างถูกต้อง ไม่ตกอยู่ในความกลัวต่อการตายและจะได้ใช้ชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท และหลงระเริงกับความสุขที่ไม่จีรังยั่งยืน

2.6 เพื่อเป็นอุปกรณ์สอนธรรม ในสังคมไทยนั้นเมื่อมีคนตายพระมักกล่าวว่าควรให้คนตายสอนคนเป็น คือใช้งานศพนั้นมาพิจารณาชีวิตของเราที่เป็นอยู่ว่าสักวันหนึ่งเราก็จะเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะชีวิตที่เกิดมานี่เป็นเพียงเล็กน้อยไม่ได้ยาวนานอย่างที่คิด ดังนั้นเมื่อมีคนตายและการจัดงานศพก็ควรจะคิดถึงหลักการดังกล่าวจะได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากการจัดประเพณีงานศพนั้นอย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายการจัดประเพณีงานศพของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยนั้นมีทั้งส่วนที่คล้ายกันและแตกต่างกันส่วนที่มีจุดมุ่งหมายคล้ายกันก็คือเรื่องการใช้งานศพเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมและเป็นมรณัสสติแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งทั้งสองกรอบความคิดที่จุดมุ่งหายที่คล้ายกัน ส่วนในด้านที่มีความแตกต่างกันนั้น จะพบว่า สังคมไทยจะมีเรื่องของสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องเพราะถ้าไม่จัดงานศพให้กับผู้ตายก็จะถูกตำหนิแต่ในสมัยพุทธกาลระเบียบพิธีการในการทำงานศพนั้นยังไม่มีเพราะปรากฏว่าในสมัยพุทธกาล บางครั้งการทำศพคนตายไม่ได้มีอะไรมาก เพียงนำไปทิ้งที่ป่าช้าผีดิบก็เป็นอันเสร็จพิธี เพราะสังคมในยุคนั้นมีความเชื่อและวัฒนธรรมแบบนั้น ดังนั้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับจุดมุ่งหมายของสังคมไทยจึงมีความแตกต่างกันอยู่พอสมควร อีกประการหนึ่งการจัดประเพณีเกี่ยวกับ

การตายในสังคมไทยนั้นมีจุดหมายเนื่องจากเป็นยุคที่มีระเบียบสังคมความเชื่อต่าง ๆ เข้ามาผสมผสานกันเป็นจำนวนมากทำให้มีค่านิยมและความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป

2.3.3 รูปแบบของพิธีกรรมการทำศพ

สำหรับรูปแบบของพิธีกรรมการทำศพหรือพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการทำศพนั้นในสมัยพุทธกาลใช้วิธีการเผา เช่น กรณีมารดาของท่านสังกิจจสามเณร หรือของนางสิริมา การฝังกรณีของบุตรเศรษฐีชื่อว่ามัฏฐกุณฐลี หรือการทิ้งไว้ตามป่าช้าผีดิบในกรณีของศพที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาไปบังสุกุลเอาผ้าห่มศพมาตัดเย็บเป็นจีวรสำหรับนุ่งห่มหรือเป็นการนำศพไปลอยน้ำคงคาตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ในทางพระพุทธศาสนาการดำเนินการทำศพนั้นจะใช้รูปแบบที่ไม่ยุ่งยากเหมือนกับศาสนาพราหมณ์ คือ โดยมากจะใช้วิธีเผาซึ่งหากจะกล่าวถึงรูปแบบของพิธีกรรมการเผานั้นจะทำโดยการทำเชิงตะกอนด้วยไม้แห้ง จากนั้นนำศพผู้ตายไปวางไว้ข้างบนจากนั้นจะนิมนต์พระภิกษุมาพิจารณาจากนั้นก็ทำการเผาโดยการเผานั้นเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อ การจัดงานศพในสมัยพุทธกาลนั้นจะไม่มีระเบียบพิธีกรรมมากมายนักเนื่องจากสังคมเห็นว่าเมื่อคนตายแล้วไม่รู้จะทำอะไรมากนักแค่เผาก็เป็นเสร็จเรื่อง แต่เมื่อเผาเสร็จแล้วเท่านั้นเป็นสิ่งที่สำคัญคือการทำบุญอุทิศไปให้โดยการบริจาคทานแก่ภิกษุสงฆ์และตั้งตัวด้วยการรักษาศีลเจริญภาวนาเพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับผู้ที่จากไป เป็นเหตุที่ผู้มีชีวิตอยู่จะพึงทำหรือสร้างเหตุแห่งความดีนั้น ส่วนรูปแบบการจัดงานศพที่ปรากฏนั้น จากการศึกษา พบว่า พิธีกรรมการทำศพนั้น มีรูปแบบการทำศพอยู่ 2 ประการ คือ การเผา และการฝัง แต่รูปแบบที่นิยมทำกันมากในสมัยนี้ก็คือ การเผา เพราะสะดวกไม่เปลืองพื้นที่มากนักแค่ไปจัดงานที่วัดก็เป็นอันเสร็จพิธีส่วนการฝังนั้นจะต้องอาศัยพื้นที่ในการฝังซึ่งเป็นพื้นมากแต่ปัจจุบันที่มีจำเพาะ ดังนั้น โดยมากจึงนิยมการเผามากกว่าแต่ก็จะมีบ้างสำหรับบางพื้นที่ซึ่งนิยมการฝังอยู่

1. รูปแบบการฌาปนกิจศพ

รูปแบบการประกอบพิธีฌาปนกิจศพแก่ผู้ตายที่เป็นบุคคลทั่วไป ที่จัดขึ้นที่เมรุของวัด หรือเมรุของฌาปนสถานประจำหมู่บ้าน โดยมีรูปแบบและขั้นตอนในการประกอบศาสนพิธีที่สอดคล้องกับความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่นิยมเผาศพในวันพระ และวันอังคาร เพราะมีความเชื่อว่า เป็นวันแข็ง จะเกิดสิ่งอัปมงคลและญาติผู้มาร่วมงาน ซึ่งมีขั้นตอนการประกอบพิธีตามหลักศาสนพิธีที่ถือปฏิบัติกันมา ดังนี้

1.1 ดำเนินการแจ้งตายและขอใบมรณะบัตร

1.2 ทำการติดต่อวัดเพื่อนำศพมาบำเพ็ญกุศลตามความเชื่อทางศาสนา

1.3 พิธีรดน้ำศพ และจัดร่างที่ไร้วิญญาณใส่โลงศพ

1.4 พิธีสวดอภิธรรมศพ

1.5 พิธีฌาปนกิจศพ

1.6 พิธีเก็บอัฐิ

1.7 พิธีลอยอังคาร

2. รูปแบบการพระราชทานเพลิงศพ

มีหลักเกณฑ์ในการขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพแก่บุคคลที่เข้าเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

2.1 พระสมณะศักดิ์ ตั้งแต่ชั้น “พระครูสัญญาบัตร” ขึ้นไป และพระภิกษุเปรียญธรรม 9 ประโยค

2.2 พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้น “หม่อมเจ้า” ขึ้นไป

2.3 ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

2.4 ข้าราชการตั้งแต่ระดับ 3 ขั้นไป

2.5 ข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ ยศชั้นร้อยตรี เรือตรี เรืออากาศตรี ร้อยตำรวจตรี ขึ้นไป

2.6 ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ “เบญจมดิเรกคุณาภรณ์” (บ.ภ.) และ “เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย” (บ.ม.) ขึ้นไป

2.7 ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ “จุลจอมเกล้า”

2.8 ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เหรียญ “รัตนาภรณ์” รัชกาลปัจจุบัน

2.9 ประธานองค์กรต่าง ๆ ที่กำหนดในรัฐธรรมนูญและรัฐมนตรีที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

2.10 บิดาและมารดาของผู้ดำรงตำแหน่งองคมนตรีและประธานรัฐสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา ประธานองค์กรต่าง ๆ ที่กำหนดในรัฐธรรมนูญและรัฐมนตรีที่ถึงแก่กรรมในขณะบุตรดำรงตำแหน่ง

2.11 สภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา และผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง และ

2.12 ผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นกรณีพิเศษ และยังพบว่า มีข้อยกเว้นไว้สำหรับบุคคลผู้ทำลายชีพตนเอง (ฆ่าตัวตาย) และผู้ต้องอาญาแผ่นดิน ทั้ง 2 ประเภทนี้ จะไม่ได้รับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ และเครื่องเกียรติยศประกอบพิธี และในการขอพระราชทานเพลิงศพนั้น มีรูปแบบเพื่อการประกอบพิธีกรรม ดังนี้ 1) การขอพระราชทานเพลิงศพพระสมณศักดิ์ เป็นภารกิจหน้าที่ของกรมการศาสนาในการประสานกับสำนักพระราชวังและจังหวัด โดยวัดที่มีความประสงค์จะดำเนินการขอพระราชทานเพลิงศพพระสมณศักดิ์ ต้องทำหนังสือผ่านเจ้าคณะจังหวัด หรือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด จะทำหนังสือในนามผู้ว่าราชการจังหวัดส่งไปยังกรมการศาสนา เพื่อดำเนินการตามขั้นตอนผ่านเลขาธิการพระราชวัง เมื่อทางสำนักพระราชวังดำเนินการเรียบร้อยแล้ว กรมการศาสนาจะรับหีพเพลิงจากกองพระราชพิธีสำนักพระราชวัง แล้วนำส่งให้จังหวัดในนามผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อมอบให้สำนักวัฒนธรรมจังหวัดดำเนินการตามหน้าที่ 2) การขอพระราชทานเพลิงศพให้แก่บุคคลต่าง ๆ ที่เป็นฆราวาสหน่วยราชการต่าง ๆ ที่สังกัด เจ้าภาพหรือทายาทผู้ประสงค์ขอพระราชทานเพลิงศพ จะต้องทำหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงเจ้าสังกัดของผู้ถึงแก่กรรม เพื่อให้เจ้าสังกัดทำเรื่องเสนอเลขาธิการพระราชวัง โดยระบุ (1) ตำแหน่ง ชั้น ยศ ของผู้ที่ถึงแก่กรรม (2) ถึงแก่กรรมด้วยอะไร ที่ไหน เมื่อใด (3) ได้รับพระราชทาน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อะไรบ้าง (4) มีความประสงค์จะขอพระราชทานเครื่องเกียรติยศประกอบศพอย่างใดบ้าง (5) ประกอบการฌาปนกิจที่วัดไหน จังหวัดไหน วัน เวลาใด และในการประกอบพิธีพระราชทานน้ำหลวงอาบศพและพิธีพระราชทานเพลิงศพนี้เป็นรูปแบบพิเศษที่เป็นการให้เกียรติแก่ผู้ตายในฐานะบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยตรง หรือผู้เป็นบิดามารดาของบุคคลดังกล่าวนั้น

2.3.4 ด้านการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล

การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (ส านักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554) การกระทำบุญกุศลในทางพระพุทธศาสนาของเรานั้นมีมากมายหลายอย่างต่างกันไป ตามแต่ละวิธีการที่จะเกิดขึ้นนั้น ๆ และแต่ละอย่างล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเพณี และวัฒนธรรมประจำชาติ – ศาสนา – องค์พระมหากษัตริย์ และประจำจิตใจของพุทธศาสนิกชนคน ไทยของเรามาเป็นเวลานับเป็นพัน ๆ ร้อย ๆ ปีผ่านมา และจะมีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปตลอดกาลนาน

งานทำบุญหน้าศพ หรือ ทำบุญหน้าวันปลงศพ

บุญอวมงคล ในพิธีทักษิณานุปทาน อุทิศส่วนกุศลให้ท่านผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้ว นับตั้งแต่ทำบุญอุทิศหน้าศพ 7 วัน 50 วัน 100 วัน และครบรอบปี เป็นต้น หรือที่เรียกว่า บุญปรารภ -เหตุอวมงคล นั่นเอง งานบุญทั้งหมดนี้ ล้วนมีศาสนพิธี คือการกระทำตามหลักเกณฑ์ของศาสนาที่วางไว้นั้น เหมือนกันหมด ซึ่งนอกเหนือไปจากผู้เป็นเจ้าภาพ จะดำเนินการกำหนดวัน – เวลา ทำบุญนิมนต์พระ เชิญญาติมิตร หรือแขกเหรื่อ จัดสถานที่ และการตระเตรียมสิ่งของและเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้ก่อนงาน อย่างพร้อมเพรียงแล้ว ศาสนพิธี ได้แก่ การกล่าวคำบูชาพระและอาราธนาศีลเป็นต้น จนกว่าพิธีการ จะเสร็จเรียบร้อยนั้น นับเป็นพิธีการระดับหัวใจของงานทีเดียวที่จะต้องทำให้ถูกต้องเพื่อให้สำเร็จ ประโยชน์ต่าง ๆ ดังนี้ คือ 1) ได้บุญกุศลอย่างถูกต้อง และครบถ้วนตามพิธีการที่ต้องการเจ้าภาพ 2) ชื่อว่ายกย่องเชิดชูพิธีการทำบุญนี้ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทางที่ถูกต้องตาม ประเพณีวัฒนธรรมต่อไป 3) เป็นเกียรติคุณแก่ผู้เป็นเจ้าภาพและผู้ร่วมกุศลทั้งหลายให้เกิดเพิ่มพูนกุศลจิตศรัทธามากยิ่ง ๆ ขึ้นไป

สิ่งที่เจ้าภาพต้องปฏิบัติและเตรียมการ มีดังนี้

1. นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์ นิยมจำนวนคู่คือ 4-8 รูป (ข้อควรสังเกตงานมงคลใช้คำว่า “เจริญพระพุทธมนต์” ส่วนงานอวมลคลใช้คำว่า “สวดพระพุทธมนต์”)

2. ไม่ต้องตั้งภาชนะน้ำมนต์ ไม่วงด้ายสายสิญจน์

2.1 เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพเอาไว้ สายโยง คือ ด้ายสายสิญจน์นั่นเอง แต่มี 3 เส้น (งานมงคลใช้ 9 เส้น) ส่วนภูษาโยงคือ แผ่นผ้ากว้างประมาณ 4 นิ้ว ยาว ให้พอตั้งแต่พระองค์แรกต้นแถว จนถึงพระองค์สุดท้าย ปลายแถว และต้องสายโยงจากศพมาเชื่อมต่อกับภูษา โยงอีก (ควรระวังเรื่องการเดินสายโยง อย่าให้สูงกว่า พระพุทธรูปในพิธี และอย่าให้ต่ำกว่าที่คนนั่ง อย่าข้าม สายโยงหรือภูษาโยง เพราะต่อเนื่องกับศพ มีไว้สำหรับ พระจับเพื่อบังสุกุล)

2.2 การปฏิบัติกิจในพิธีเมื่อพระสงฆ์นั่งประจำที่แล้ว เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้วจุดธูป เทียนที่หน้าศพทีหลัง (แต่บางแห่งนิยมจุดที่หน้าศพก่อน เสร็จแล้วจุดที่

โต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยทีหลัง ด้วยเหตุผลว่าเพื่อให้ผู้ตายได้บูชาพระรัตนตรัยร่วมกัน เป็นเพียงความเชื่อเท่านั้นขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของ แต่ละคน)

2.3 กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล-รับศีลอาราธนาพระปริตร ถ้ามีการเลี้ยงพระด้วยเมื่อพระฉัน เสร็จ พิธีหรือเจ้าภาพต้องคลี่สายโยงหรือภูษาโยง ตั้งแต่พระองค์แรกต้นแถวจนถึงพระองค์สุดท้ายปลายแถว เจ้าภาพและญาติพี่น้องทอดผ้าบังสุกุลที่วางจะทอดนั่นเอง แล้วนั่งประจำที่ พอพระสงฆ์ท่านชักบังสุกุลเจ้าภาพและผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานทุกท่าน ประนมมือ ตั้งใจฟังสวดจนจบ

2.4 เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาเริ่มบทว่า “ยถา วาริวหา..” เจ้าภาพพึงกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วให้แก่ผู้ ล่วงลับไปแล้ว เมื่อพระสงฆ์รับพร้อม ๆ กันว่า “สัพพีติโย.....” ควร ประนมมือรับพรไปจนจบ แล้วกราบพระ 3 ครั้ง

งานทำบุญอัฐิ

สิ่งที่เจ้าภาพต้องปฏิบัติและเตรียมการส่วนใหญ่คล้ายกับงาน ทำบุญหน้าศพเพียงแต่ตั้งโกศอัฐิ ภาพถ่ายผู้ตาย หรือเขียนชื่อ ของผู้ตายไว้บนโต๊ะต่างหากจากโต๊ะบูชา จัดดอกไม้ประดับ ตั้งกระถางธูป เชิงเทียน หรือใช้กระบะเครื่อง 5 แทนกระถางธูปเชิง เทียนก็ได้ ส่วนการปฏิบัติเมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้ว ก็เป็น เช่นเดียวกับงานมงคล และหลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีการบังสกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา พึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป งานทำบุญอัฐิพึงจัดตระเตรียม ทำนองเดียวกับงานทำบุญหน้าศพ ต่างแต่เพียงงานนี้เป็นงานทำบุญหน้าอัฐิหรือรูปที่ระลึกของผู้ที่ล่วงลับ เป็นต้น และระเบียบที่พึงปฏิบัติก็เหมือนกับที่กล่าวไว้

2.3.5 องค์ประกอบของการตาย

พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์มีส่วนประกอบอยู่ 2 ส่วน คือ รูปและนาม รูปคือส่วนที่มองเห็นได้ด้วยตาทั้งหมด และนาม คือ ส่วนที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่าหรือจิตใจนั่นเอง ส่วนประกอบเหล่านี้เมื่อแยกออกมาแล้วมีส่วนประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. รูป คือ ร่างกายและส่วนประกอบที่เป็นร่างกาย
2. เวทนา คือ ความรู้สึก สุข ทุกข์หรือเฉย
3. สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้อารมณ์
4. สังขาร คือสภาพปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลาง ๆ
5. วิญญาณ คือการรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

โดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายเมื่อส่วนประกอบสำคัญเหล่านี้มีการรวมกันเข้าก็ย่อมมีการสลายหรือแยกออกจากกันเป็นธรรมดามนุษย์ก็เช่นเดียวกัน สภาพที่ส่วนประกอบของมนุษย์คือขันธ์ 5 หรือกายกับจิตแยกสลายออกจากกันเราเรียกว่าตาย การตายหรือจุดขณะที่ขันธ์ 5 หรือกายกับจิตไม่สามารถประชุมกันได้อีก (ส.ข. (ไทย) 17/48/66-67) ดังนั้น องค์ประกอบของการตาย จึงแบ่งออกได้เป็น ลักษณะ คือ

1. การตายทางกายภาพ คือ การสิ้นชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั่วไป ทำให้ร่างกายแตกสลาย “ความแตกแห่งขันธ์ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ” (ที.ม. (ไทย) 10/390/32518) เกณฑ์การตัดสิน คือ “เมื่อมีธรรม 3 ประการ คือ (1) อายุ (2) ไออุ่น (3) วิญญาณละกายนี้ไป กายนี้จึงถูกทอดทิ้งนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา”

(ส.ข. (ไทย) 12/457/49519) “สัตว์ผู้ตาย คือ ทำกาละไปแล้วมีกายสังขาร วจีสังขาร และจิตสังขารดับระงับไป มีอายุหมดสิ้นไป ไม่มีไออุ่น มีอินทรีย์แตกทำลาย” (ส.ข. (ไทย) 12/457/495) ซึ่งหมายถึงความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ที่เนื่องอยู่กับภพอันหนึ่ง ได้แก่การสิ้นชีวิตของสัตว์โลกในภพหนึ่งๆ 2) การตายทางจิตวิญญาณ แม้บุคคลยังมีชีวิตอยู่ก็อาจชื่อว่าตายได้เช่นเดียวกันการตายในลักษณะนี้ไม่อาจมองเห็นได้ทางกายภาพ เป็นองค์ประกอบทางด้านจิตใจดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความไม่ประมาท เป็นทางแห่งอมตะ ความประมาทเป็นทางแห่งการตาย คนผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตาย คนผู้ประมาทจึงเหมือนคนตายแล้ว” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/21/31) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การตายจากคุณธรรมความดีต่างๆ นั่นเอง ภิกษุที่มีราคะครอบงำก็เช่นเดียวกัน ได้ชื่อว่าตายแล้วเพราะตายจากคุณงามความดีนั่นเอง มนุษย์ที่มีความทุกข์อยู่ เช่นปัจจุบันนี้ก็เพราะว่าเป็นผู้ตายทางจิตและวิญญาณ ถ้ามนุษย์มีคุณธรรมความดีประจำจิตใจก็จะไม่ตาย คนที่ตายในลักษณะนี้ก็คือ ตายทางจิตวิญญาณ

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการตายทั้งสองลักษณะ คือ การตายทางกายภาพ และการตายทางจิตวิญญาณนั้น ทำให้เห็นว่าองค์ประกอบของการตายทางกายภาพนั้นดูที่ความแตกแห่งขันธ์ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ส่วนการตายทางจิตวิญญาณนั้น เป็นการดับของจิต หรือตายจากคุณงามความดีนั่นเอง

2.3.6 ประเภทของการตาย

สำหรับประเภทของการตายนั้น ได้ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายแห่งซึ่งสามารถที่จะนำมาพิจารณาประกอบกันได้ซึ่งหากจะแบ่งตามที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคพระพุทธโฆษาจารย์ได้จำแนกการตายไว้ออกเป็น 4 ประเภท (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547, หน้า 122) คือ

1. ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ที่เนื่องอยู่กับภพอันหนึ่งชื่อว่า มรณะ ได้แก่ รูปชีวิตินทรีย์และนามชีวิตินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายที่ขาดลงในภพหนึ่ง ๆ เช่น คนตาย สุนัขตาย หรือแมวตาย

2. ความขาดแห่งวัฏฏทุกข์ของพระอรหันต์ทั้งหลายชื่อว่า สมุจเฉทมรณะได้แก่ การดับขันธ์ปรินิพพานของพระขีณาสพทั้งหลาย ผู้ตัดกิเลส อาสวะและวัฏฏทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏอีก

3. ความดับในขณะ ๆ แห่งสังขารทั้งหลายชื่อว่า ขณิกมรณะ ได้แก่ความดับของสังขารธรรม คือ รูปนาม ที่ดับไปตลอดเวลาตราบเท่าที่สันตติแห่งรูปนามยังสืบต่ออยู่เป็นมรณะชนิดที่ละเอียดมากบุคคลธรรมดาไม่สามารถพิจารณาเห็นได้

4. การตายโดยสมมติของชาวโลกชื่อว่า สมมติมรณะ ได้แก่การตายที่ชาวโลกสมมติกันขึ้นเป็นคำที่ใช้ในการสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เช่น ต้นไม้ตาย ปรอทตาย นาฬิกาตาย รถตาย ไม่ได้กล่าวถึงการตายในเชิงสาระที่เป็นสัจจะหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตายจริง ๆ หากกล่าวถึงการตายในความหมายเชิงเปรียบเทียบ เช่น การเปรียบเทียบการตายกับความประมาทโดยการตายในที่นี้เป็นการตายในความหมายที่บ่งถึงการตายจากการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามหรือสิ่งที่ควรกระทำดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งการตาย ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย คนประมาทเหมือนคนตายแล้ว จากความมัวเมาก็เกิดความประมาท จากความประมาทก็เกิดความเสื่อม จากความเสื่อมก็เกิดโทษประดัง” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/21/31)

ปัจจุบัน คำว่า ตาย ก็ถูกนำมาใช้หลายความหมาย เช่น คนดีไม่มีวันตาย วงการพระสงฆ์ยังใช้คำว่า ตาย ในความหมายของคำว่า หมดสิ้นกิเลส เช่น ตายก่อนตาย ของท่านพุทธทาส ภิกขุ (พุทธทาส ภิกขุ, 2549, หน้า 7524) เป็นต้น

การจำแนกการตายออกเป็น 4 ประเภทนี้เป็นการจำแนกการตายในมิติที่กว้างและครอบคลุมทุกด้าน กล่าวคือ การจำแนกการตายนี้มิได้เจาะจงเฉพาะการตายของชีวิตสังขารเท่านั้น หากแต่ยังหมายรวมถึงความดับลงของสิ่งต่าง ๆ ด้วย โดยการตายแต่ละประเภทก็จะเน้น หรือกล่าวถึงการตาย หรือความดับของสิ่งที่แตกต่างกัน เมื่อกล่าวโดยย่อแล้วประเภทของการตายในพระพุทธศาสนา จำแนกออกเป็น 2 ประเภท (พระธรรมธีรราชมหามุนี, 2539, หน้า 142) คือ

1. กาลมรณะ คือ การตายตามกาลเวลา เช่น ตายเพราะชราสิ้นอายุ ในวิสุทธิมรรคมีคำอธิบายไว้ว่า มรณะใดแม้เมื่อความถึงพร้อมแห่งปัจจัยอันเป็นเครื่องยังอายุให้สืบต่อไปยังมีอยู่แต่ก็มีขึ้นได้เพราะความที่กรรมอันก่อปฏิสนธิมีวิบากสุกงอมสิ้นเชิงแล้วนี้เชื่อว่ามรณะเพราะสิ้นบุญ มรณะใดมีขึ้นด้วยอำนาจความสิ้นแห่งอายุดังอายุอันมีประมาณสัก 100 ปีของคนทุกวันนี้เพราะความไม่มีสมบัติ เช่น คติกาล และอาหาร เป็นต้นนี้ชื่อว่ามรณะเพราะสิ้นอายุ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540, หน้า 1-2)

2. อกาลมรณะ คือ การตายที่ยังไม่ถึงเวลาที่จะต้องตาย เช่น ตายเพราะถูกฆ่าตาย เพราะกรรมเก่ามาตัดรอน เกิดอุปัทวเหตุต้องตายลงไป (ภาณุวังโส, 2549, หน้า 113) ส่วนมรณะใดย่อมมีแก่บุคคลทั้งหลายผู้มีปัจจัยเครื่องสืบต่อ (แห่งอายุ) ถูกกรรมที่สามารถยังสัตว์ให้เคลื่อนจากฐานะ (ที่เป็นอยู่) ได้ทันทีเข้ามาตัดเอาดุจคนบาปทั้งหลายมีพญาทุสิมาร และพญากลาพุ เป็นต้นก็ดี แก่บุคคลทั้งหลายผู้มีปัจจัยเครื่องสืบต่อ (แห่งอายุ) มาขาดไปด้วย อุปักกมะ (ความทำร้าย) มีการใช้ศัสตรา เป็นต้น ด้วยอำนาจแห่งกรรมที่ทำไว้ในปางก่อนก็ดีมรณะนี้ชื่อว่า อกาลมรณะ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค 2 ตอน 1, หน้า 2)

สรุปได้ว่า การตายเมื่อถึงเวลาถึงที่ตายก็มีและเมื่อยังไม่ถึงเวลาถึงที่ตายก็มีสภาพที่มนุษย์จะประสบกับการตาย คือลักษณะที่ร่างกายไม่มีชีวิตอยู่ต่อไปได้อีกกล่าวคือ เมื่อบุคคลจะถึงซึ่งการตายนั้นย่อมต้องมีอาการเข้าตรีทูต คือลักษณะบอกการตายจะมีอาการตามืดมัวมองไม่เห็นอะไรเลย หูก็ไม่ได้ยินหมดทั้งความรู้สึกและอารมณ์ความนึกคิด มีลักษณะคล้ายนอนหลับผล็อยไปขณะบุคคลถึงแก่การตายจะไม่หายใจ หัวใจจะหยุดเต้นไม่ทำงาน ประสาทและสมองจะค่อย ๆ หมดความรู้สึกอันเป็นวาระสุดท้ายของชีวิตซึ่งการตายของมนุษย์นี้มีสาเหตุหลายประการ

2.3.7 จุดมุ่งหมายของการตาย

สำหรับทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นทัศนะที่ยอมรับว่าสรรพสิ่งในโลกนี้ย่อมเป็นไปด้วยหลัก 3 ประการคือ เหตุ ปัจจัย และผล กล่าวคือทุกอย่างไม่สามารถที่จะเป็นไปได้โดยลำพังจะต้องเป็นไปภายใต้กฎเกณฑ์ที่ว่าสรรพสิ่งต้องอิงอาศัยกันตามหลักการแห่ง อิทัปปัจจยตา ว่า

เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป (ส .นิ. (ไทย) 16/22/39)

กล่าวคือ สรรพสิ่งทั้งหลายจะเป็นไปได้ด้วยการอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นโดยมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลที่ไม่อาจจะแยกจากกันได้คือ เมื่อมีเหตุ มีปัจจัย (คือสิ่งสนับสนุนเหตุ) ก็จะก่อให้เกิดผล จะไม่มีอะไรเกิดโดยไม่มีการอิงอาศัยผลโดยเด็ดขาด ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการตายจึงเป็นไปไม่ได้ที่จะต้องไม่มีเหตุ เพราะการตายก็เป็นหนึ่งในกระบวนการที่ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของความเปลี่ยนแปลง (อนิจจลักษณะ) ของกฎสามัญญลักษณะ คือ ไตรลักษณ์โดยการตายในทรรศนะของพระพุทธศาสนานั้นมีสาเหตุที่เราสามารถจะนำมาพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. สาเหตุของการตายที่เกิดจากกฎของธรรมชาติคำว่า กฎธรรมชาติในที่นี้หมายถึงกฎที่เป็นแกนกลางของความจริงของสรรพสิ่งในโลกนี้ที่จะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์นั้นโดยที่ไม่มีสิ่งใดที่จะหลีกพ้นกฎเกณฑ์นั้นได้เลย กฎเกณฑ์เป็นสาเหตุของการตายอันเป็นกฎธรรมชาตินั้นก็คือกฎเกณฑ์ เรื่อง อิทัปปัจจยตา ที่กล่าวถึงเหตุและผลดังกล่าวมาแล้ว คือเมื่อมีสิ่งนี้สิ่งนี้จึงมีเมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้ก็ไม่มีหมายความว่า สรรพสิ่งนั้นต้องตกอยู่ในธรรมชาติ คือ เกิดแก่ เจ็บ และตายกันอย่างทั่วถ้วนกล่าวคือ เมื่อมีการเกิด การแก่ เจ็บ และตาย จึงเป็นเรื่องที่จะต้องตามมาจะพบว่ากฎธรรมชาติกับกระบวนของชีวิตนั้นเป็นเรื่องเดียวกันกล่าวคือ เพราะมีการเกิด ดังนั้น จึงต้องมีการแก่การเจ็บการตายและการเกิดนั้นแม้ว่าจะต้องมีเหตุก่อนจึงมีได้กล่าวคือ ต้องมีการอยู่ร่วมกันของบิดามารดาและมีสัตว์มาเกิดการเกิดจึงมีได้แต่การตายนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่แน่นอนคือเป็นที่สุดของชีวิต คือต้องตายแน่ ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าการตายมีมาพร้อมกับการเกิดเมื่อนำหลักการของกฎธรรมชาติมาอธิบายก็จะพบว่า เมื่อมีการเกิดแล้วการแตกดับหรือการตายก็จะมีขึ้นมาเช่นกัน ดังนั้น สาเหตุที่แท้ของการตายคือ มาจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินี้เองและจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินี้เราก็สามารถที่จะนำไปอธิบายสาเหตุของการตายจากหลักการอื่น ๆ ของพระพุทธศาสนาได้ เช่น เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องกรรม เป็นต้นโดยหลักการเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นหลักการที่เป็นตัวขยายเรื่อง อิทัปปัจจยตา แทบทั้งสิ้น

2. สาเหตุของการตายที่เกิดจากปัจจัยเฉพาะอื่น ๆ สาเหตุของการตายที่เกิดจากปัจจัยเฉพาะอื่น ๆ การตายนั้นเมื่อถึงเวลา หรือถึงที่แล้วจึงตายก็มีและ เมื่อยังไม่ถึงเวลา หรือถึงที่ก็มีพระพุทธศาสนา จำแนกสาเหตุของการตาย หรือที่เรียกในภาษาบาลีว่า มรณุปฺปตฺติ แปลว่า การเกิดขึ้นแห่งการตาย ไว้ 4 ประการ คือ มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 อายุกฺขยมรณ ตายโดยสิ้นอายุ หมายความว่า สัตว์ทั้งหลายต้องตายโดยสิ้นอายุ เพราะสัตว์ทุกชนิดย่อมจะมีชีวิตอยู่ภายในขอบเขตของอายุขัย สัตว์ทั้งหลายมีอายุมากบ้างน้อยบ้างเมื่อผ่านพ้นวัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยกลางคนไปแล้วก็สู่วัยชรา จากแรกเริ่มชราน้อยไปหาชรามากที่สุด ท้ายที่สุดก็สิ้นอายุ เรียกว่า ตายเพราะสิ้นอายุ

2.2 กมฺมกฺขยมรณ ตายโดยสิ้นกรรม หมายถึงว่า การที่สัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาและเป็นไปต่าง ๆ นานา นั้นอาศัยกำลังของกรรมหล่อเลี้ยงหรือสนับสนุนไว้หากหมดกำลังของกรรมเมื่อใดผู้นั้นก็จะถึงแก่การตาย

2.3 อุภยกฺขยมรณ ตายเพราะสิ้นอายุและสิ้นกรรม ข้อนี้หมายความว่า บุคคลถึงแก่การตายด้วยเหตุทั้ง 2 คือ สิ้นอายุแก่เฒ่า อายุมาก ร่างกายก็หมดกำลังที่จะอยู่ต่อไปได้ทั้งกรรมที่สนับสนุนให้คงชีวิตอยู่ก็หมดลงด้วย

2.4 อุปฺปจฺเฉทกมรณ ตายเพราะอุบัติเหตุ หมายถึง การตายของผู้มีอายุยังไม่ครบกำหนด หรือยังไม่ถึงอายุขัยและยังไม่สิ้นกรรมแต่ผู้นั้นก็มาเสียชีวิตลงก่อนอาจจะด้วยอุบัติเหตุ

ต่าง ๆ แต่กระนั้นการตายในลักษณะนี้ก็อาศัยกรรมแต่อดีตเป็นแรงส่งให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2526, หน้า 204, 246-257)

การตายที่มาจากสาเหตุประการแรกจัดเป็นกาลมรณะ ส่วนการตายที่มาจากสาเหตุประการสุดท้ายเป็น อกาลมรณะ สำหรับการตายทั้ง 4 ประการนี้มีการเปรียบเทียบไว้กับดวงประทีปที่ใช้น้ำมัน กล่าวคือ ชีวิตทั้งหลายเปรียบเหมือนประทีปหรือโคมไฟที่อาศัยน้ำมันธรรมดาโคมไฟที่อาศัยน้ำมันนั้นไฟจะดับได้ก็ด้วยเหตุ 4 ประการ (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ, ปริเฉทที่ 5, มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2534, เล่มที่ 2 หน้า 290-29331) เราสามารถที่จะเปรียบเทียบสาเหตุของการตายทั้ง 4 ประการ ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. เพราะเหตุที่หมดน้ำมัน เมื่อโคมไฟหมดน้ำมันไฟก็จะดับ หมายถึง ชีวิตทั้งหลายจะถึงแก่การตายเมื่อสิ้นอายุ

2. เพราะเหตุที่หมดไส้เมื่อโคมไฟหมดไส้ไฟก็จะดับ หมายถึง ชีวิตทั้งหลายเมื่อสิ้นกำลังของกรรมที่จะสนับสนุนให้ชีวิตคงอยู่แล้วก็จะถึงแก่การตาย

3. เพราะเหตุที่หมดทั้งน้ำมันและหมดไส้เมื่อโคมไฟหมดทั้งน้ำมันและหมดไส้หมายความว่า ชีวิตทั้งหลายต้องดับสลายไปเพราะหมดอายุและกำลังของกรรมที่จะให้คงอยู่

4. เพราะเหตุที่มีอุบัติเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อโคมไฟถูกลมพัดดับหมายความว่า ในกรณีที่ยังไม่สิ้นอายุและยังไม่สิ้นกรรมแต่ต้องตายด้วยได้รับอุบัติเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง

สำหรับในข้อ 1,2,2,3 นั้นตายเพราะถึงเวลาที่จะต้องตาย สำหรับในข้อ 4 นั้น ที่ผู้ตายยังไม่ถึงคราวที่จะต้องตายแต่ก็ได้ตายลงไปเพราะเหตุในปัจจุบัน ซึ่งธรรมที่เป็นเหตุที่ทำให้บุคคลมีอายุสั้นหรือมีอายุยืนนั้นมีกล่าวไว้ในปฐมอนายุสสาสูตร และ ทุติยอนายุสสาสูตร คือ

ในปฐมอนายุสสาสูตร (อง.ปญฺจก. (ไทย) 22/125/205) ธรรมที่เป็นเหตุให้บุคคลเป็นผู้มีอายุสั้นมี 5 ประการ คือ

1. ไม่ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ ไม่รู้จักวิธีการที่ทำให้ตนเกิดความสบาย มีความสุข มีความปลอดภัยกับชีวิต

2. ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ เป็นผู้ที่ขาดความคิดที่ถูกต้องว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ หรือสิ่งใดควรมีมากมีน้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

3. บริโภคสิ่งที่ย่อยยาก ไม่รู้จักประเภทของอาหารที่เกิดความสบายต่อร่างกายเพราะอาหารบางอย่างย่อยง่าย อาหารบางอย่างย่อยยากจึงเป็นเหตุทำให้อายุสั้นได้

4. เที่ยวในเวลาไม่สมควรในเวลาวิกาล ในที่มีอันตราย ในที่ห้ามเข้าหรือที่ไม่ควรเข้า เช่น สถานที่มียาพิษ สถานที่มีวัตถุระเบิด สถานที่มีโจร และสถานที่มีบุคคลไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

5. ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่ในหลักคุณธรรม เช่น ไม่เคยให้ทาน ไม่เคยรักษาศีล ไม่เคยบำเพ็ญภาวนา จึงเป็นผู้ประมาทในการดำเนินชีวิตอยากทำสิ่งใดก็ทำตามความอยากโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องอันเป็นเหตุทำให้เกิดความทุกข์ต่อตนและคนอื่นและเป็นชีวิตที่ขาดหลักยึด จึงเป็นเหตุให้มีอายุสั้น

ในทุติยอนายุสสาสูตร (อง.ปญฺจก. (ไทย) 22/126/206) ธรรมที่เป็นเหตุให้บุคคลเป็นผู้มีอายุสั้นมี 5 ประการ คือ

1. ไม่ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะไม่รู้จักวิธีการที่ทำให้ตนเกิดความสบาย มีความสุข มีความปลอดภัยกับชีวิต

2. ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ เป็นผู้ที่ขาดความคิดที่ถูกต้องว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำหรือสิ่งใดควรมีมากมีน้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

3. บริโภคสิ่งที่ย่อยยาก ไม่รู้จักประเภทของอาหารที่เกิดความสบายต่อร่างกาย เพราะอาหารบางอย่างย่อยง่าย อาหารบางอย่างย่อยยากจึงเป็นเหตุทำให้อายุสั้นได้

4. ทุศีล ไม่รู้จักรักษาศีล (ศีล 5) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเบื้องต้นที่จะทำให้ชีวิตสงบสุข ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความประมาท

5. มีปาปมิตร (มิตรชั่ว) คบคนชั่วเป็นมิตร คือคนที่ชอบลักขโมย คนชอบเที่ยวกลางคืนคนที่ไม่ทำมาหากิน ไม่แสวงหาความรู้ไม่ชอบเรียนหนังสือเอาแต่เที่ยวเตร่ กินเหล้าเมายาเกเรพาลชอบหาเรื่องผู้อื่น

ในปฐมอนายุสสาสูตร (องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/125/205) ธรรมที่เป็นเหตุให้บุคคลเป็นผู้มีอายุยืนมี 5 ประการ คือ

1. ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ รู้จักแสวงหาสิ่งที่ทำให้เกิดความสบายเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและมีความเจริญก้าวหน้า

2. รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ สิ่งที่บุคคลแสวงหามานั้นมีปริมาณที่พอประมาณไม่มากเกินและน้อยเกินแต่อยู่ในความพอดีต่อความต้องการในชีวิต

3. บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย รู้จักสิ่งที่มีคุณต่อร่างกายไม่เป็นพิษไม่ทำให้ร่างกายเกิดความทุกข์

4. เที่ยวในเวลาที่สมควร สามารถจัดเวลาให้ถูกต้องเหมาะสม ควรไม่ควร

5. ประพฤติพรหมจรรย์มีการประพฤติอยู่ในศีลธรรมอันดีงามและครองตนด้วยความดีงามโดยไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น

ในทุติยอนายุสสาสูตร (องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/126/206) ธรรมที่เป็นเหตุให้บุคคลเป็นผู้มีอายุยืนมี 5 ประการ คือ

1. ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ รู้จักแสวงหาสิ่งที่ทำให้เกิดความสบายเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและมีความเจริญก้าวหน้า

2. รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ สิ่งที่บุคคลแสวงหามานั้นมีปริมาณที่พอประมาณไม่มากเกิน และน้อยเกินแต่อยู่ในความพอดีต่อความต้องการในชีวิต

3. บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย รู้จักสิ่งที่มีคุณต่อร่างกายไม่เป็นพิษ ไม่ทำให้ร่างกายเกิดความทุกข์

4. มีศีลรักษาศีล (ศีล 5) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเบื้องต้นที่จะทำให้ชีวิตสงบสุข ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท

5. มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) คบคนดีเป็นมิตร คือ คนที่ขยันทำมาหากินแสวงหาความรู้ คบบัณฑิต คนที่รักษาศีลปฏิบัติธรรม

สรุปได้ว่า สาเหตุการตายในลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้นเราจะพบว่าก็เนื่องด้วยอำนาจของผลกุศลกรรมและอกุศลกรรมของแต่ละบุคคล สัตว์ที่ได้สร้างไว้และเมื่อถึง

คราวที่ผลกรรมนั้นให้ผล ก็ย่อมทำให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ อาจได้รับกรรมหนักบ้าง เบาบ้างมีอายุยืนบ้าง อายุสั้นบ้าง ตามกรรมที่ได้กระทำไว้

2.3.8 ลำดับขั้นตอน

การประกอบพิธีกรรม งานศพซึ่งส่วนใหญ่มีขั้นตอนปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน จึงย่อมมีความแตกต่างกัน ในรายละเอียดบ้างเล็กน้อยตามความเชื่อและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งยังมีการศึกษาการประกอบพิธีอวมงคลตามแนวทางพุทธศาสนา โดยทั่วไป ซึ่งผู้เขียนได้เข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในงานศพ ข้อมูลที่ผู้เขียนได้รวบรวมและสรุปเพื่อนำเสนอ มีดังนี้

การบอกหนทางแก่ผู้ที่อยู่ในภาวะใกล้ตาย

เมื่อคนเจ็บหนักใกล้ตาย ซึ่งเรียกว่าเข้ามรณาสันนกาลแล้ว โสตประสาท และจักษุประสาทยังไม่ดับ ผู้พยาบาลต้องจัดดอกไม้ธูปเทียนบรรจุลงในกรวย ใบตอง ให้ผู้จะตายถือกรวยดอกไม้ ธูปเทียนไว้ สำหรับผู้จะตายบูชารำลึกคุณของพระรัตนตรัย และเพื่อนำไปบูชาพระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ บางทีก็นิมนต์พระสงฆ์มาหรืออัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งไว้

มีเรื่องเล่ากันมาว่านายพรานผู้หนึ่งป่วยหนักใกล้จะตายเห็นสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งตนเคยฆ่าในกาลก่อนมาปรากฏอยู่เฉพาะหน้า จึงได้บอกแก่บุตรชายของตนผู้บวชเป็นภิกษุอยู่ เพราะตนมีความกลัวและสะดุ้งตกใจในเหตุการณ์นั้นยิ่งนัก พระลูกชายครั้นทราบแล้ว นึกรู้ทันทีว่านั่นเป็นภาพอกุศลกรรมอันมาปรากฏในจิตของบิดา ผู้เคยประกอบการฆ่าสัตว์มามากต่อมาก เมื่อจะช่วยจึงจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ในมือบิดา แล้วบอกว่า “พ่อเอ๋ย จงเล็งแลดูดอกไม้ธูปเทียนนี้ รำลึกบูชาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เถิด” ครั้นบิดากระทำตามคำที่พระลูกชายนั้นบอก จิตก็บังเกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย หายสะดุ้งตกใจกลัว เพราะจิตสัมปยุตต์ด้วยกุศล ครั้นสิ้นชีพวายชนม์ก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์

ด้วยเหตุนี้ชนชั้นหลังจึงได้กระทำกันสืบ ๆ มา ด้วยหวังที่จะให้ผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายรำลึกถึงพระรัตนตรัย เกิดความเลื่อมใสขึ้นในดวงจิต แม้ในเวลามัดศพ ยังให้ศพถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนก็ด้วยจุดประสงค์เช่นเดียวกัน ครั้นผู้เจ็บหนักจวนจะสิ้นใจผู้พยาบาลอาจตะโกนบอก “อรหัง” ซ้ำ ๆ ให้ผู้ป่วยได้ยิน เขาจะได้รำลึกถึงคุณพระ และเลิกห่วงใยในบุตร ภรรยา และทรัพย์สมบัติ หน่วงเอาคุณพระเป็นอารมณ์เมื่อดับขันธ์จะได้ไปสู่สุคติ

เมื่อสิ้นใจ คือหมดลมอัสสาสะปัสสาสะแล้ว ให้จุดเทียนไว้ข้างศพ ใช้เทียนขี้ผึ้งหนัก 1 บาท มีไส้ 7 ไส้ถือกันว่าเมื่อเทียนที่จุดตามไว้นั้น หมดลงเมื่อใด ก็เป็นอันสิ้นสงสัยเป็นเครื่องหมายว่า ผู้นั้นตายแน่แล้ว เมื่อนั้นเตรียมเอาศพ เข้าโลงได้

ประเพณีอย่างหนึ่งซึ่งนิยมปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณกาลคือ “การบอก หนทาง” ให้แก่ผู้ที่กำลังจะตาย วิธีนี้อาจทำได้โดยพระ ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท มิตรสหาย แม้แต่แพทย์และพยาบาลหรือคนที่อยู่ใกล้เคียง การบอกหนทางดังกล่าว คือการพูดจูงใจและการเตือนสติให้ผู้ที่กำลังจะตายลงได้เข้าสู่ความตายอย่างมีสติ มีการระลึกถึงกรรมดีหรือบุญกุศลที่เคยทำไว้ผู้ที่อยู่ใกล้อาจเอาธูป หอม 3 ดอก 5 ดอก หรือ 7 ดอกมาจุดเพื่อให้ผู้ที่กำลังจะตายได้กลิ่นควันธูป หรืออาจนำไปแตะที่ตัวของผู้ที่กำลังจะตายพร้อมกับแนะนำให้ระลึกถึงคุณของ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ บางทีอาจจูงใจให้ภาวนาในใจว่า “พุทธัง ธัมมัง สังฆัง” “พุทโธ” หรือ “อะระหัง” คนที่เคยปฏิบัติกรรมฐานก็อาจกำหนดในใจว่า “พุท” เวลาหายใจเข้า และ “โธ” เวลาหายใจออก หรือ “พองหนอ” เวลาท้อง

พองขึ้น และ “ยุบหนอ” เวลาท้องยุบลง เป็นต้น (จำลอง ดิษยวณิช, สืบค้นเมื่อ 6 เมษายน 2567 จาก http://www.saddhadhamma)

เมื่อผู้ป่วยหนักถึงกับเข้ามรณยาณแล้ว แต่โสตประสาทและจักษุประสาทยังไม่ดับหรือไม่มีอาการทุรนทุราย เขาจัดดอกไม้ธูปเทียนบรรจุในกรวยใบตอง ให้ผู้ป่วยหนักนั้นพนมมือถือ บางทีก็นิมนต์พระสงฆ์หรือตั้งพระพุทธรูปไว้ใกล้ ๆ อีกด้วย แล้วบอกแก่ผู้ป่วยหนักให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ทั้งนี้มีเรื่องเล่ากันมาว่า ครั้งก่อนยังมีนายพรานผู้หนึ่ง เป็นผู้ชำนาญในการล่าสัตว์ ครั้นป่วยหนักลงใกล้จะตาย หลับตาลงไปเห็นแต่สัตว์ต่าง ๆ ด้วยอกุศลวิบาก จึงบอกแก่ภิกษุซึ่งเป็นบุตรชายของตนและทำการพยาบาลอยู่ ณ ที่นั้นให้ช่วย พระภิกษุรูปนั้นรู้ว่าโยมมีกรรมมาก จึงจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ในมือให้ แล้วบอกโยมว่า “โยมจงเล็งดูดอกไม้ธูปเทียนนี้ เป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย” นายพรานผู้ป่วยหนักนั้นก็แลดูดอกไม้ธูปเทียนตามคำแนะนำ จึงบังเกิดความเลื่อมใสมีใจเป็นกุศล ครั้นสิ้นชีพวายชนม์ ก็ไปยังเกิดในสวรรค์ เพราะเหตุนี้ชนชั้นหลัง จึงกระทำกันต่อ ๆ มา หวังให้ผู้ป่วยหนักบูชาพระรัตนตรัยเป็นเครื่องระลึก และเมื่อจะมัดศพ ยังให้ศพถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนอีกด้วย

นอกจากนี้ผู้พยายาลยังมีบอกว่า “พระอรหัง ๆ ๆ” ให้ผู้ป่วยหนักได้ยิน เพื่อจะได้ภาวนาและระลึกถึงพุทธานุสติเป็นอารมณ์ สำหรับใช้ข่มทุกขเวทนาและละความห่วงเบญจขันธ์ จะได้ดำเนินไปในทางสุคติ

เมื่อผู้ป่วยหนักหมดลมหายใจลงแล้ว ถือกันว่าจิตหยั่งลงสู่ภวังค์ ต้องทำความสงบเงียบให้มากที่สุดที่จะเงียบได้ เพราะเกรงดวงจิตจะไม่แน่วแน่ และเขาใช้เทียนขี้ผึ้งหนักบาทหนึ่งจุดตามไว้จนหมดเล่มแล้ว จึงจะถือว่าเป็นอันมรณกรรม (กรมศิลปากร, 2507)

จากการศึกษาการบอกหนทางแก่ผู้ที่อยู่ในภาวะใกล้ตาย สรุปได้ว่า ผู้รักษาควรให้ผู้ที่กำลังจะตายอยู่ในความสงบมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในช่วงนี้ผู้รักษาควรหลีกเลี่ยงการใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อช่วยคืนชีพหรือทำให้ชีวิตยืนยาวต่อไปโดยไม่จำเป็น ในทางตรงกันข้ามวิธีการเหล่านี้อาจทำให้ผู้ที่กำลังจะตายเกิดทุกขเวทนา กระวนกระวาย จิตไม่สงบ หรือไม่เป็นสมาธิ มีพุทธภาษิตยืนยันไว้ชัดเจนว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วทุคติย่อมเป็นที่หวังได้เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้วสุคติย่อมเป็นที่หวังได้” ดังนั้นวิธีปฏิบัติอย่างถูกต้อง และเหมาะสมแก่ผู้ที่กำลังจะตายจึงจำเป็นมาก เพราะในช่วงที่เป็นหัวเลี้ยว หัวต่อระหว่างการตายและการเกิดใหม่นั้น ผู้รักษาควรช่วยให้ทุกคนได้มีโอกาส เข้าสู่ความตายอย่างสงบ สง่างาม และมีศักดิ์ศรี (death with peace, grace and dignity)

การแจ้งตายเพื่อดำเนินเรื่องทำพิธีทางศาสนาอย่างถูกต้อง ...

หลังจากที่ทางญาติผู้เสียชีวิตทราบเรื่องเรียบร้อยแล้ว ก่อนจัดงานพิธีจะต้องทำการแจ้งตายที่สถานีตำรวจ เพื่อยืนยันว่าผู้เสียชีวิตถึงแก่กรรมแล้วจริงๆ โดยทางเจ้าหน้าที่จะต้องไปตรวจสอบที่เกิดเหตุ หลังจากที่เจ้าหน้าที่ออกเอกสาร รับแจ้งตายเรียบร้อยแล้ว แล้วดำเนินการนำศพไปไว้ที่วัดได้เลย ส่วนการทำใบมรณะบัตร จะต้องนำเอกสาร รับแจ้งตายจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ หนังสือรับรองการตายจากโรงพยาบาล พร้อมนำทะเบียนบ้าน และเอกสารต่าง ๆ ของผู้เสียชีวิตไปยังที่สำนักงานทะเบียนท้องถิ่น เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้ปั๊มจำหน่ายว่าเสียชีวิตเมื่อใดลงในทะเบียนบ้าน และออกใบมรณะบัตรให้ญาติผู้เสียชีวิต ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. การถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะออกใบรับรองแพทย์ให้เพื่อเป็นหลักฐานแสดงเหตุการณ์ตายแล้วนำใบรับรองแพทย์พร้อมบัตรประจำตัวประชาชนของผู้เสียชีวิตไปยังสำนักทะเบียนท้องถิ่น หรือที่ทำการเขต (อำเภอ) ในเขตที่โรงพยาบาลนั้นตั้งอยู่ เพื่อขอรับมรณะบัตร แต่โรงพยาบาลบางแห่งจะออกมรณะบัตรให้เอง หรือช่วยดำเนินการให้เพื่ออำนวยความสะดวก โดยญาติของผู้เสียชีวิตจะต้องนำทะเบียนบ้านไปให้โรงพยาบาลด้วย

2. การถึงแก่กรรมที่บ้าน เจ้าของบ้านจะต้องแจ้งต่อเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนท้องถิ่น แพทย์ประจำตำบล ผู้ใหญ่บ้าน หรือ กำนัน ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเขตที่บ้านเรือนนั้นตั้งอยู่ ภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาตาย หรือพบศพ

3. ถึงแก่กรรมเนื่องจากอุบัติเหตุ ฆาตกรรม เจ้าของบ้านจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาชันสูตรศพ ทำหลักฐานการเสียชีวิตในโอกาสแรกภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาตายหรือพบศพ ในระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือแพทย์ยังไม่ได้ตรวจศพ ห้ามเคลื่อนย้ายศพ หรือทำให้ศพเปลี่ยนสภาพหรือนำยามาฉีดศพ

เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือแพทย์ได้ตรวจชันสูตรศพแล้ว ญาติผู้เสียชีวิตจะต้องไปขอหลักฐานจากเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่ที่รับผิดชอบพร้อมทั้งขอใบชันสูตรศพจากแพทย์ เพื่อนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนท้องถิ่นในการขอมรณบัตร โดยแจ้งด้วยว่า จะนำศพไปบำเพ็ญกุศล ณ วัดใด โดยระบุใน ช่องที่ว่า เผา ฝัง เก็บ หรือ อุทิศ

เมื่อได้มรณะบัตรมาแล้ว ควรถ่ายสำเนาเอกสารที่สำนักทะเบียนท้องถิ่นที่ออกมรณะบัตรให้แล้วให้เจ้าหน้าที่รับรองสำเนาเอกสารด้วยเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน ส่วนมรณะบัตรตัวจริงต้องนำไปแจ้งต่อสำนักทะเบียนท้องถิ่นที่ผู้เสียชีวิตมีภูมิลำเนาอยู่ พร้อมนำทะเบียนบ้านฉบับเจ้าบ้านไปด้วย เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้จำหน่ายได้ว่าเสียชีวิตเมื่อใด ทั้งนี้จะต้องแจ้งให้จ้าหน้าที่ทราบภายใน 15 วัน

การนำศพไปวัด

หากผู้เสียชีวิตที่โรงพยาบาล จะมีเจ้าหน้าที่จัดรถขนส่งนำศพไปวัดโดยนิมนต์พระ 1 รูป มาทำพิธี แต่หากว่าผู้เสียชีวิตอยู่ในเกณฑ์ที่ได้รับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพให้แจ้งไปยังต้นสังกัด จากนั้นจะแจ้งไปทางกองพระราชพิธี สำนักพระราชวังอีกที เพื่อขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพและเครื่องประกอบพิธีเกียรติยศต่อไป

ญาติจะต้องนำมรณะบัตรไปแสดงกับทางวัดกับทางวัด เพื่อให้วัดจัดเจ้าหน้าที่ไปรับศพ หรือนำศพไปเองแล้วแต่จะสะดวก

ก่อนที่จะนำศพไปวัดควรจัดเตรียมเสื้อผ้าจากบ้านหรือโรงพยาบาลให้เรียบร้อยก่อน พร้อมจัดเตรียมสิ่งของดังนี้

ผ้าแพรสำหรับคลุมศพ

รูปภาพที่จะตั้งหน้าศพ

การระบายความรู้สึกด้วยการเขียนจดบันทึก

การเขียนบันทึกถือเป็น “ช่องทาง” บอกเล่าสิ่งที่ตัวเองรู้สึกและช่วยให้เรารู้จักตัวเองและเข้าใจอารมณ์ของตัวเองมากยิ่งขึ้น กระบวนการนี้เองที่เปรียบเสมือนการบำบัด ช่วยลดความเครียดและความกังวล อีกทั้งการมีเวลาอยู่กับตัวเอง แล้วเขียนในสิ่งที่คิดออกมายังเป็นช่วงเวลาที่สุขสงบ นับเป็นช่วงพักจากสารพัดเรื่องภายนอกแล้วหันมาสนใจ

การเขียนเป็นการระบายอารมณ์อย่างหนึ่ง ที่สามารถพรั่งพรูความรู้สึกทั้งหมดที่มีออกมาได้ และบางครั้งก็ไม่ต้องการให้ใครรับรู้แต่ต้องการระบายความรู้สึกเจ็บปวดความรู้สึกอยู่ภายในใจออกมา การจดบันทึกช่วยได้ เป็นการระบายความทุกข์ความเครียด และความกังวลใจออกมาจากภายในใจที่อึดอัดและเสียใจ ใครที่ไม่ถนัดพูดคุยก็ใช้วิธีการเขียนไดอารี่บันทึกความทรงจำจะช่วยบรรเทาอาการเจ็บปวดได้จากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก และยังเป็นการเรียบเรียงข้อมูลความรู้สึกต่าง ๆ ที่อยู่ภายในใจออกมาเป็นคำ ซึ่งเป็นวิธีการเยียวยาหัวใจอีกรูปแบบหนึ่ง

สรุปได้ว่า การเขียนบันทึกถือเป็น “ช่องทาง” บอกเล่าสิ่งที่ตัวเองรู้สึกและช่วยให้เรารู้จักตัวเองและเข้าใจอารมณ์ของตัวเองมากยิ่งขึ้น กระบวนการนี้เองที่เปรียบเสมือนการบำบัดช่วยลดความเครียดและความกังวล อีกทั้งการมีเวลาอยู่กับตัวเอง แล้วเขียนในสิ่งที่คิดออกมายังเป็นช่วงเวลาที่สุขสงบ นับเป็นช่วงพักจากสารพัดเรื่องภายนอกแล้วหันมาสนใจเรื่องภายในจิตใจ

การอาบน้ำศพ

การตายมี 2 อย่าง คือ ผู้ที่ตายอย่างไม่บริสุทธิ์ เช่น ผูกคอตาย ตกต้นไม้ตาย หรือตกน้ำตาย ฯลฯ เหล่านี้ เรียกกันว่า ตายโหง ศพของผู้ตายด้วยเหตุชนิดนี้ เขาไม่มีการอาบน้ำ ไม่ตราสัง และต้องฝังหรือก่ออิฐถือปูนไว้ตามวัด หรือถ้าวัดใดมีโรงเก็บศพ บางทีเขาก็ฝากเก็บไว้ และกลั้นใจเอาดินวางลงบนหลังโลงนั้น 3 ก้อน เป็นพิธีสมมติพอเป็นสังเขปแทนการฝังนั้นอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง ผู้ที่ป่วยเป็นโรคตายตามปรกติมีการอาบน้ำกัน

การอบาน้ำศพนี้ มีกล่าวด้วยความมุ่งหมายมากอย่างด้วยกัน เช่นทางพราหมณ์ทั้งหลายนิยมกันว่า อาบน้ำเพื่อล้างบาปให้แก่ผู้ป่วยหนักใกล้จะตายหรือเมื่อตายแล้ว ฝ่ายทางแขกนิยมกันว่า การอาบน้ำทาแป้งให้แก่ศพผู้ตายอย่างหมดจดแล้ว เมื่อผู้ตายไปเกิดชาติได รูปร่างจะได้สะสวยหมดจดงดงาม เพราะฉะนั้นการอาบน้ำศพผู้ตาย เขาได้จัดการขัดสีรีดท้องและสิ่งโสโครกที่ใดควรจะชำระให้หมดจดได้ จึงได้ทำกันอย่างหมดจดทีเดียว ฝ่ายชาวเราซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา ก็ต้องอาบน้ำและชำระศพให้สะอาดเหมือนกัน เช่น การอาบน้ำแล้วลงขมิ้นชันสดดำขัดสี และฟอกด้วยส้มมะกรูดมะนาว เมื่อสะอาดดีแล้ว จึงอาบน้ำหอม ทากระแจะและเครื่องปรุงอื่น ๆ ตามที่ควรจะหาได้ แล้วหวีผม ส่วนหวีที่หวีนั้น เมื่อหวีเสร็จแล้ว หักออกเป็น 2 ท่อนขว้างทิ้งเลย และการอาบน้ำศพนี้ ถ้าผู้ตายเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ หรือเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม ผู้ที่มาอาบน้ำศพก็ตั้งใจมาสนองคุณด้วยความกตัญญู และมาขอขมาโทษให้สำเร็จประโยชน์พ้นจากเวรกรรม ส่วนบุตรและหลานหรือผู้ที่นับถือผู้ตายว่าเป็นที่บูชายิ่ง ก็เอาผู้เช็ดหน้าใหม่ ๆ หรือ ฉีกผ้าขาวเป็น 4 เหลี่ยมขนาดพอควรพิมพ์รูปหน้าและรอยเท้าของผู้ตายในเวลาลงขมิ้นนั้น ไว้ทำเป็นผ้าประเจียดต่อไป (กรมศิลปากร, 2507)

เมื่อมีผู้เสียชีวิต ก่อนที่จะนำศพใส่โลงหรือหีบศพ จะต้องแต่งศพ ให้อยู่ในสภาพที่ดูดีที่สุด ให้เปรียบเสมือนคนนอนหลับปกติ กรณีการเสียชีวิต ที่โรงพยาบาลนั้น ศพจะถูกแต่งมาจากโรงพยาบาลเรียบร้อยแล้ว (การเย็บแผล ทำความสะอาด และฉีดสารเคมีกันศพเน่า) แต่ส่วนใหญ่ทางญาติจะ “แต่งหน้าศพ” อีกครั้ง เช่น หวีผม ล้างหน้า ทาแป้ง เขียนคิ้ว ทาปาก ก่อนที่จะรดน้ำศพ ประเพณีโบราณจะมีการอาบน้ำให้ศพ เป็นการอาบน้ำจริง ๆ เสมือน เมื่อยังมีชีวิตอยู่ โดยมีความเชื่อว่าเพื่อให้ร่างกายของคนตายสะอาดบริสุทธิ์ เช่นเดียวกับที่พวกพราหมณ์ในอินเดียลงอาบน้ำชำระบาปในแม่น้ำ กรรมวิธี ในสมัยโบราณคือจะต้มน้ำด้วยหม้อดิน โดยจะใส่ใบไม้ เช่น ใบหนาด ใบ

ส้มป่อย ใบมะขาม ฯลฯ เชื่อกันว่าจะเป็นการปัดเป่ารังควาน โดยเฉพาะใบหนาด ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นใบไม้ที่ผีกลัว การอาบน้ำศพจะเริ่มจากการอาบด้วยน้ำอุ่นก่อน ตามด้วยน้ำเย็นอีกครั้ง ฟอกด้วยน้ำมะกรูด เมื่อล้างจนสะอาดหมดจดแล้ว จึงฟอกด้วยขมิ้นชันสดและผิวมะกรูดตำละเอียด การต้มน้ำโดยใส่ใบไม้ หรือ เครื่องเทศต่าง ๆ ลงไป ก็เพื่อดับกลิ่นคาวศพ ไม่ให้ศพอืด เน่า เหม็น เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีการฉีดยากันศพเน่า หรือฟอร์มารีน (Formalin)

ปัจจุบันยังพบการอาบน้ำศพในจังหวัดพัทลุงอยู่ หากแต่มีการอาบน้ำศพเพียงการชำระร่างกายด้วยน้ำสะอาด และฟอกสบู่เท่านั้น โดยส่วนใหญ่จะทำความสะอาดเฉพาะบริเวณใบหน้า เช็ดตัว ล้างมือ เท่านั้น การอาบน้ำแบบสมัยโบราณมีน้อย เนื่องจากมีการฉีดยายืดอายุการเน่าของศพ และมีโลงเย็นที่สามารถแช่แข็งและป้องกันกลิ่นได้

การแต่งตัวให้ศพ

ศพของผู้ตาย เมื่อได้ทำความสะอาดดีแล้ว ก่อนจะมัดเขาได้จัดการดังนี้ คือ

ก. นุ่งผ้าและสวมเสื้อ ใช้ผ้าขาวนุ่งชั้นแรก เอาชายพกไปไว้ข้างหลัง แล้วเอาเสื้อขาวที่ตัดไว้แล้วสวมให้ทางที่มีดุมไว้หลังเหมือนกัน แล้วเย็บเนาเป็นตะเข็บแค่แขนมาหาเอวทั้ง 2 ข้าง ที่ทำดังนี้ ได้ความว่า แต่งตัวให้ผี แล้วใช้เสื้อและผ้านุ่งอีกสำรับหนึ่ง สวมและนุ่งให้ แต่ทางดุมและชายพกเอาไว้ข้างหน้า แล้วใช้ผ้าหรือแพรห่มหรือสะพายให้ หมายความว่าแต่งตัวให้ไปเกิด การนุ่งผ้าให้แก่ศพซึ่งมีการนุ่งข้างหลังแล้วนุ่งข้างหน้านี้ บางตำรับว่าที่ทำเช่นนั้น เพื่อให้พิจารณาให้แจ้ง ว่าสัตว์ที่เกิดมา ย่อมเกิดด้วยทิฐิและตายด้วยทิฐิ มีอวิชชาปิดปิดหน้า มีตัณหาเกี่ยวประสานกันดังเรียนไม้ไผ่ ดังนี้

เสื้อและผ้านุ่งนี้ บางทีก็ใช้เสื้อผ้าที่ใช้ธรรมดาไม่ใช่ผ้าขาว แต่ในปัจจุบันนี้ มักมีการอบน้ำและทำความสะอาดแล้ว แต่งตัวนุ่งผ้าสวมเสื้ออย่างปกติที่เคยใช้แค่ชั้นเดียว แล้ววางนอนไว้บนเตียง ทอดมือขวาไว้ให้ผู้ที่มาบอาบน้ำศพรดน้ำที่มือศพด้วยพอเป็นพิธีเท่านั้น

ข. เงินใส่ปาก ใช้เงินเหรียญ ห่อผ้าขาวผูกเชือกไว้ให้หางราวเกือกหนึ่งหย่อนลงไปในปาก การเอาเงินใส่ในปากศพนี้ปรากฏตามคำกล่าวที่ได้อ่านพบในหนังสือบ้าง มีผู้กล่าวให้ฟังบ้าง เมื่อรวบรวมกันเข้าแล้ว ยังให้ข้อความที่แตกต่างกันอยู่เป็น 3 ทาง ดังนี้ คือ

1. การที่เอาเงินใส่ปากศพนั้น เพื่อให้เป็นการพิจารณาว่า คนเกิดมาแล้วย่อมลุ่มหลงอยู่ด้วยทรัพย์สมบัติ เที่ยวทะเยอทะยานขวนขวาหาด้วยทางสุจริตแล้ว ไม่พอแก่ความต้องการ ยังพยายามแสวงหาในทางทุจริตอีก เมื่อได้มาแล้วอดออมถนอมไว้ไม่ใช้จ่ายในทางที่ควร ทรัพย์เช่นนี้เรียกว่า ทรัพย์ภายนอก เมื่อตายไปแล้วแม้แต่เขาเอาใส่ปากให้ก็เอาไปไม่ได้ ย่อมเป็นเหยื่อของผู้อื่นทั้งสิ้น ทางที่ถูกควรประกอบหาทรัพย์แต่ในทางที่ชอบ เมื่อได้มาแล้ว ก็ควรพิจารณาทางตามควร เพื่อทำทรัพย์ภายนอกที่หามาได้นั้นให้เป็นทรัพย์ภายใน ได้แก่อริยทรัพย์ อริยทรัพย์นี้เป็นสิ่งประเสริฐ จะเป็นฉายาตามติดตัวไปภายภาคหน้า

2. ทางหนึ่งอ้างการถือประเพณี โดยมีนิยามเป็นมูลเหตุว่า เดิมทีมีสามีกับภรรยาคู่หนึ่งอยู่ด้วยกัน มาจนแก่ มีทองคำอยู่ติดตัวอยู่บาทหนึ่ง ผัวสั่งเมีย ๆ สั่งผัวว่า “ถ้าใครตายก่อนให้เอาทองคำบาทหนึ่งนี้ใส่ปากให้ได้” กาลต่อมาสามีตายลง ภรรยาจึงเอาทองคำใส่ปากให้สามี แล้วนำศพไปเผา ไฟไหม้ทองคำนั้นขาดไป ยังคงเหลืออยู่เพียง 3 สลึง ครั้งนั้นพระมหากษัตริย์มีความโลภเจตนา จะขอทองคำเรือนละบาทหนึ่ง หญิงหม้ายผู้นั้นจึงไปเก็บทองคำในกองฟอนยังคงเหลืออยู่อีก 3 สลึง มาถวายพระมหากษัตริย์ ๆ ไม่ทรงรับ จะเอาให้เต็มบาท เจ้าของทองคำจึงทูลว่า แต่ก่อนทองคำ

นี้เต็มบาท ใส่ปากให้สามีเมื่อตาย ครั้นเอาไปเผาไฟไหม้ ทองคำจึงเหลืออยู่เพียงเท่านี้ ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งแก่สัตว์ผู้ยาก พระมหากษัตริย์ได้ฟังก็ทรงเกิดสังเวชในพระทัย จึงประกาศเลิก ไม่ให้ทำคำแก่ราษฎร อาศัยเหตุนี้ ต่อมาผู้ไม่มีทองคำถึงบาทได้ใช้เงินใส่ปากศพแทน จึงเป็นประเพณีกระทำสืบ ๆ มา

3. อีกประการหนึ่ง กล่าวกันว่า ใส่ไว้เพื่อให้ค่าจ้างสัปเหร่อที่จะนำไปเผา เพราะในครั้งกระโน้นราคาเงินบาทหนึ่งให้เป็นค่าจ้างอย่างงามแล้ว กับยังไม่ได้ผ้าผ่อนในการปกคลุมศพและของเล็ก ๆ น้อย ๆ ในการเผาศพเป็นพิเศษอีกด้วย นอกจากนี้ผ้าผ่อนที่สกปรกเปราะเปื้อน ทิ้งคลุกฝุ่นอยู่โดยไม่มีใครใยดี คือ ผ้าบังสุกุล พระภิกษุในครั้งนั้นยังไปพิจารณาเอามาซักฟอกและย้อมน้ำฝาด เอให้หมดกลิ่น แล้วเอามาบริโภคนุ่งห่มต่อไป

การที่เอาเงินใส่ปากศพ และไม่เอาไว้ในที่อื่นนั้น เพราะสะดวกแก่การค้นหา ถ้าจะไว้ที่อื่น ย่อมจะหมกปนกับเครื่องซับน้ำเหลืองศพหายได้หรือถ้าเจ้าภาพจะสัญญาให้ค่าจ้างภายหลังโดยไม่ใส่เงินในปากก่อน น่ากลัวสัปเหร่อจะไม่ยอม ในเวลามัดศพเพราะเกรงเจ้าภาพจะเกิดบิดพลิ้วภายหลัง โดยในสมัยนั้นเงินเป็นของมีค่ามาก บางคนกว่าจะหาได้ถึงบาทหนึ่งเป็นการยาก จึงจำเป็นต้องมีใส่ปากศพไว้เสียให้เสร็จ

การนำเงินใส่ปากศพซึ่งนิยามเรียกว่า “เงินปากผี” มีความเชื่อว่า เพื่อให้ผู้ตายใช้เป็นค่าเดินทางหรือค่าจ้างคนพายเรือ และนำไปใช้จ่ายในเมืองผี บ้างก็ว่าเป็นปริศนาธรรมว่า ตายแล้วไม่สามารถเอาทรัพย์อะไรติดตัวไปได้ แม้แต่เงินที่อมไว้ในปาก นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อว่า การนำเงินใส่ปากผีก็เพื่อให้เป็นค่าจ้างสัปเหร่อ (ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของคำครหานินทาว่าไม่ต้องนำเงินใส่ปากผีหรือใส่โลงจำนวนมาก เดี๋ยวสัปเหร่อก็เอาไปหมด ซึ่งเป็นคำพูดที่สัปเหร่อทุกคนรู้สึกน้อยใจเป็นอย่างมาก)

สัปเหร่อส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงเหตุผลกรณีเงินปากผีหรือเงินที่ใส่ในโลงหรือกระเป๋าเสื้อผ้าติดตัวศพไว้ว่า ส่วนใหญ่สัปเหร่อจะหยิบออกมา ห้ามให้ญาติหรือใครๆ มาต่อว่าเด็ดขาด เพราะเงินส่วนหนึ่งหรือทั้งหมด สัปเหร่อจะเอาไปใช้ทำบุญอุทิศให้คนตายต่อไป เช่น หยอดตู้ทำบุญ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟในวัด ซื้อของใส่บาตร ทำบุญโลง หรือแม้แต่นำไปซื้อของกินก็จะต้องบอกกล่าวอุทิศส่วนกุศลให้ ฯลฯ ปัจจุบันไม่นิยมนำเงินใส่ปากผี หากจะนิยมก็ใส่ไว้ในโลงศพเช่นเดียวกับข้าวของเครื่องใช้ เสื้อผ้าต่าง ๆ ที่นิยมห่อวางไว้ท้ายโลงด้านนอก หรือปลายเท้าศพนั่นเอง หรือหากใส่ไว้ในโลงก็จะต้องหยิบออกก่อนนำศพออกเผา โดยเฉพาะเงินเหรียญเนื่องจากอาจจะทำให้เตาเผาไฟฟ้าเกิดความติดขัดเสียหายได้

ค. หมากใส่ในปากศพ สำหรับผู้ที่กินหมากเมื่อใส่เงินบาทลงไปแล้ว ถ้าผู้ตายยังมีฟังอยู่จะเคี้ยวได้ ก็ใส่หมากเจียนคำหนึ่งกับพลูจีบหนึ่ง หักใส่ลงไปด้วยกัน ถ้าคนตามเป็นคนแก่มีไม่บริบูรณ์ ก็ใช้หมากคำใส่ปากให้ ทั้งนี้คงได้ความแต่เพียงว่า ผู้ตายเคยชอบก็ใส่ปากไปให้พอเป็นธรรมเนียม

ประเพณีบางท้องถิ่น จะมีการนำข้าวปลาอาหารมาป้อนใส่ปากศพก่อนที่นำใส่โลงเพื่อให้ผู้ตายได้กินอิ่มหนำสำราญ ไม่อดไม่อยาก

ง. ขี้ผึ้งปิดหน้าศพ ใช้ขี้ผึ้งแข็ง บางศพก็ปิดเฉพาะแต่ตากับปาก โดยการทำขี้ผึ้งเป็นแผ่นแบน ๆ เสมือนแว่นตาสำหรับปิดตาทั้ง 2 ข้างแผ่นหนึ่ง กับอีกแผ่นหนึ่งสำหรับปิดที่ปาก ศพบาง

แห่งก็ปิดเต็มหน้า คือทำเป็นขี้ผึ้งแผ่นเท่ากับหน้าปิดไว้ดังหน้ากาก ที่ทำดังนี้ บางแห่งก็ปิดทองคำเปลวด้วย ผู้ที่มีทรัพย์บางแห่งไม่ใช้ขี้ผึ้ง เขาใช้ทองคำเป็นแผ่นทำเป็นหน้ากากปิดหน้าศพ การที่ใช้ขี้ผึ้งหรือทองคำปิดหน้าศพนี้ ได้ความว่า ปิดเพื่อป้องกันความอุจจาด และบางศพลืมตาค้างปิดไม่ลง บางศพอ้าปากบ้าง

โบราณมีความเชื่อว่า มิให้มองเห็นสิ่งยั่วยุต่าง ๆ จะเป็นกิเลส ทำให้เกิดกำหนัด นอกจากนี้ ยังใช้สำรีอุดจมูก รูหู และทวารหนักอีกด้วย ซึ่งเรียกว่า “ปิดทวารทั้ง 5” เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำเหลือไหลนั่นเอง จากนั้น จึงนำศพใส่โลงหรือหีบศพ ปัจจุบันจะไม่นิยมตอกตะปูปิดฝาโลง (โบราณมีความเชื่อว่าตอกตะปูเพื่อสะกดวิญญาณ บ้างก็ตอก 4 ตัว 6 ตัว 8 ตัว) แต่เหตุผลที่แท้จริง คือ สมัยก่อนไม่มีโรงเย็น พอศพขึ้นอืดโลงก็จะแตก หรือศพกระตุกขึ้นนั่งทำให้ผู้คนตกใจคิดว่าผีหรอก หรือศพเฮี้ยนจึงต้องตอกตะปูปิดฝาโลงให้แน่นนั่นเอง

จ. กรวยดอกไม้ธูปเทียน ดอกไม้ธูปเทียนนี้ มีธูป 1 ดอก เทียน 1 ดอก ดอกไม้ 1 ช่อ บางครั้งก็ใช้ดอกบัว 1 ดอก ใส่ในกรวยใบตอง ให้ศพพนมมือถือ ได้ความว่า ให้ถือว่าไปเพื่อจะไหว้พระจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันส่วนใหญ่จะนุ่งเสื้อผ้าให้ศพแบบปกติ ตามสมัยนิยม ไม่มีการนุ่งแบบโบราณอีกแล้ว ยกเว้นในบางพื้นที่และบางรายเท่านั้น โดยเฉพาะศพผู้สูงอายุ และบรรดาญาติ ๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีเป็นอย่างดี โดยจะต้องใส่เสื้อกลับด้านเอาด้านหน้า ไปไว้ด้านหลัง เพื่อให้รู้ว่าคนตาย ไม่ใช่คนเป็น หากเป็นผู้เฒ่าผู้แก่อาจมีสไบเฉียงด้วย ผีต้องใส่เสื้อกลับกางเกงก็นุ่งกลับ เอาซิปไว้ด้านหลัง

สำหรับการหวีผมศพนั้น เมื่อหวีผมเสร็จแล้ว ให้หักหวีทิ้งหรือใส่ไว้ ในโลง (มีคติความเชื่อเป็นหลายนัย บ้างก็ให้หวีสามหนเท่านั้น บ้างก็ว่าให้หวีกลับไปข้างหน้าซีกหนึ่ง หวีไปข้างหลังซีกหนึ่ง หมายถึงเป็นการหวีสำหรับ คนตายครึ่งหนึ่ง สำหรับคนเป็นครึ่งหนึ่ง) โดยขณะหักหวีให้ท่องคาถาว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” ซึ่งแปลว่า “สังขารไม่เที่ยง” กล่าวคือ มีเกิดก็ต้องมีดับ แต่หากท่องคาถาไม่ได้ก็ให้ใช้การพูดบอกกล่าวตามปกติแทน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องการหักหวีใส่โลงศพในปัจจุบันลดลงแล้ว บางคนก็นำหวีกลับไปใช้ ตามปกติ

เมื่อแต่งตัวให้ศพเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำศพมาวางบนเตียงหรือพื้นที่ยกสูง เล็กน้อย เพื่อรอพิธีรดน้ำศพ (โบราณว่าห้ามวางศพไว้สูงกว่าอาสน์สงฆ์) (ณัฎชา หน่อทอง, 2561)

พิธีรดน้ำศพเป็นพิธีแรกของงานศพไทย ...

เป็นความเชื่อตั้งแต่โบราณ การอาบน้ำศพเป็นการชำระร่างกายให้ผู้เสียชีวิตสะอาด จะได้ไปสู่สัมปรายภพที่ดี ซึ่งพิธีรดน้ำศพทางเจ้าภาพและลูกหลาน จะรดน้ำศพก่อน จากนั้นจะมีแขกผู้ร่วมงานคนสนิทเพื่อไว้อาลัยและแสดงความเคารพต่อผู้เสียชีวิต

มีความเชื่อว่าเพื่อเป็นการขอขมาผู้ตายหรือให้อภัยแก่ผู้ตาย จะได้ไม่มีเวรกรรมต่อกันอีกต่อไป ประเพณีปฏิบัติในอดีตนั้นผู้ที่จะรดน้ำศพจะต้องเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่าหรือรุ่นราวคราวเดียวกับผู้ตาย แต่ปัจจุบันไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ก็เข้าร่วมพิธีรดน้ำศพ โดยเฉพาะลูกหลานและญาติที่อายุน้อยกว่าผู้ตาย

การรดน้ำศพจะรดที่มือของผู้ตาย โดยจะนำศพวางบนที่ตั้งให้สูงกว่าพื้น (โบราณว่าห้ามวางศพไว้สูงกว่าอาสน์สงฆ์) ให้ศีรษะอยู่ทางทิศตะวันตก หรือทิศใต้ แต่ปัจจุบันขึ้นอยู่กับข้อจำกัด

ของสถานที่ โดยเฉพาะศาลาของวัด แต่ละแห่ง จึงพบว่ามีบางศพวางศีรษะไปทางทิศอื่น ๆ หรือแม้แต่ทิศตะวันออกก็ตาม (หากมีพระพุทธรูป ให้หันศีรษะศพมาทางพระพุทธรูป) จัดท่าทางให้ศพ โดยยืดแขนและมือข้างใดข้างหนึ่งออกวางไว้บนหมอนใบเล็ก ส่วนจะเป็นข้างใด ขึ้นอยู่กับว่าตั้งศพหันศีรษะไปทางทิศใด เช่น หากศีรษะของศพอยู่ทางทิศตะวันตก ก็จะยืดแขนและมือข้างขวา หากศีรษะของศพอยู่ทางทิศใต้ก็จะใช้แขนและมือ ข้างซ้าย หงายมือวางบนพานรองรับน้ำ มีพวงมาลัยคล้องหรือวางที่มือ กรณีที่ศพเละเน่าเหม็น อวัยวะชิ้นส่วนไม่สมบูรณ์ หรือไม่อยู่ในสภาพปกติ จะใช้วิธีโยงสายสิญจน์จากมือผู้ตายที่พนมดอกไม้ธูปเทียน หรือโยงจากผ้าที่ห่อศพ มายังพานรองรับน้ำเพื่อการรดน้ำศพ

น้ำที่ใช้รดน้ำศพนั้นจะใช้น้ำพุทธมนต์ผสมน้ำฝนหรือน้ำสะอาด โรยด้วยกลีบดอกไม้ (อาจผสมน้ำอบ) แต่ปัจจุบันเป็นไปตามความสะดวกของเจ้าภาพ อาจใช้เพียงน้ำเปล่าที่สะอาด โรยด้วยกลีบดอกไม้ ผสมน้ำอบหรือไม่ก็ได้ โดยจะผสมใส่ขันขนาดใหญ่ มีลูกหลานหรือญาติของผู้ตายเป็นผ้านำขันใบเล็กตักน้ำมนต์หรือน้ำจากขันใบใหญ่ แล้วยื่นให้แก่แขกที่มารดน้ำศพ จากนั้นแขก ก็จะนำน้ำในขันใบเล็กนั้นไปเทรดลงมือของผู้ตาย โดยมีการกล่าวเพื่อขอขมา ขออโหสิกรรม ขอให้ผู้ตายหมดห่วง ไปเกิดในภพภูมิที่ดี

โบราณมีความเชื่อว่าห้ามให้น้ำตาถูกศพ โดยเฉพาะลูกหลานหรือ คนในครอบครัว จะทำให้ศพเผาไม่ไหม้ เนื่องจากผู้ตายมีห่วง ไม่ยอมไปเกิดถือว่า เป็นเวรกรรมที่ทำให้คนตายเป็นห่วง ซึ่งเรื่องนี้มีเหตุผลว่าเป็นอุบายที่ไม่ต้องการให้เกิดความโศกเศร้าหมู่หรืออุปทานหมู่ เพราะธรรมชาติของมนุษย์เมื่อเห็นใคร ร้องไห้โศกเศร้าก็จะเกิดความสงสาร เศร้าโศกตาม ๆ กันไป ต้องการสอนให้ตัดกิเลส ให้ปลงว่าสังขารนี้ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่พ่อ ไม่ใช่แม่ ไม่ใช่ญาติของเราอีกต่อไปแล้ว เกิด ดับ เป็นเรื่องธรรมดา

การมัดตราสัง

เมื่อได้จัดการแต่งตัวศพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ถ้าเป็นศพผู้ดีจะทำถุงผ้าขาวสวมศีรษะสวมมือทั้ง 2 ข้าง แล้วให้ถือกรวยดอกไม้ธูปเทียน แล้วสวมเท้า 2 ข้าง แล้วให้ถือกรวยดอกไม้ธูปเทียน แล้วสวมเท้า เอาด้ายดิบขาดเส้นนิ้วก้อย ทำเป็นบ่วงสวมคอบ่วงแรก บ่วงที่ 2 รัดรวบหัวแม่มือและข้อมือทั้ง 2 ข้างให้ติดกัน บ่วงที่ 3 รัดรอบหัวแม่เท้าและข้อเท้าทั้ง 2 ข้างให้ติดกัน เรียกกันว่า ตราสัง หรือคอยใน

เป็นพิธีกรรมก่อนที่จะนำศพใส่โลงหรือหีบศพเพื่อตั้งบำเพ็ญกุศลหรือ สวดพระอภิธรรมต่อไป การมัดตราสังหากทำอย่างถูกต้องตามหลักพิธีกรรม ในอดีตจะต้องมัด 3 เปลาะ คือ คอ มือ และเท้า โดยใช้ด้ายดิบมัดศพให้แน่น ซึ่งปัจจุบันอาจใช้สายสิญจน์

ปริศนาธรรมในของการมัดตราสังในอดีตมีความเชื่อตามที่ปรากฏ ในโคลงโลกนิติดังนี้

มีบุตรห่วงหนึ่งเกี้ยว พันคอ ทรัพย์ผูกบาทาคลอ หน่วงไว้
ภริยาเยี่ยงอย่างปอ รึงรัด มือนา สามห่วงใครพ้นได้ จึงพ้น สงสาร

ขั้นตอนการมัดตราสัง สัปเหร่อจะเริ่มจากนำบ่วงคล้องคอ ซึ่งจะต้อง ท่องคาถา ปุตฺโตคีว หมายความว่า “ลูกคือห่วงผูกคอ” เมื่อเวลามัดว่าคาถา รัดประคดอก เป็นห่วงที่ 1 แล้วโยงเชือกมากลางลำตัว ทำเป็นห่วงตะกรุดเบ็ด ผูกหัวแม่มือของศพที่พนมถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนอยู่รวบ

มือศพผูกให้พนมไว้ ที่หน้าอก ว่าคาถา ธน หตฺเถ ความหมายว่า “ทรัพย์คือห่วงผูกมือ” ในเวลามัด ว่าคาถารัดประคดเอว เป็นห่วงที่ 2 แล้วโยงเชือกมาที่เท้าทำเป็นบ่วงผูกหัวแม่ เท้า ผูกข้อเท้าทั้งสองให้ติดกัน ว่าคาถา ภริยา ปาเท หมายความว่า “ภริยาคือ ห่วงผูกเท้า” เป็นห่วงที่ 3 (แม้ศพผู้หญิงก็ว่าคาถาแบบเดียวกัน) บางตำราใช้ คาถา ธน ปาเท ไม่ใช่ ภริยา ปาเท และบางตำราก็ให้ผูกจากข้อเท้าขึ้นมาก่อน นอกจากปริศนาธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว เหตุผลคือมัดเพื่อป้องกันไม่ให้ ศพที่ขึ้นอืด โผล่ออกมานอกโลง หรือป้องกันศพกระดกขึ้นมา ซึ่งจะต้องมีการ ห่อหุ้มด้วยผ้าดิบและมัดด้วยด้ายดิบให้แน่นจริง ๆ อีกครั้ง ก่อนนำศพใส่โลงหรือ หีบศพ

ปัจจุบันพบว่าสัปเหร่อส่วนใหญ่ไม่เคร่งครัดในการมัดตราสังมากนัก ไม่นิยมมัดตราสัง 3 เปลาะ ดังเช่นอดีต เนื่องจากมีการฉีดยาและมีโลงเย็นป้องกัน ศพเน่า จึงนิยมใช้สายสิญจน์มัดเพียงที่มือเพื่อให้ผู้ตายพนมมือ ถือกรวยดอกไม้ ธูปเทียนไหว้พระ และโยงสายสิญจน์ไปยังพระ ที่สำคัญ คือความเชื่อเรื่องผีหรือ ดวงวิญญาณเฮี้ยนดังเช่นอดีตได้ลดลงไปมากแล้ว

การนำดอกไม้ธูปเทียนมัดใส่มือผู้ตายในทางคดีโลกมีความเชื่อว่า เพื่อที่จะให้ผู้ตายเดินทางไปเฝ้าพระจุฬามณีหรือพระพุทธเจ้าเขี้ยวแก้วบนสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ ส่วนทางคดีธรรมเป็นการสอนให้คนรู้จักไหว้พระ รู้จักสงบจิตใจ รู้จักทำบุญ รักษาศีล (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

โลงและพิธีเบิกโลง

ก. โลง ที่บรรจุศพนั้นได้ความว่า แต่กาลก่อนในสมัยเมื่อยังไม่มีเลื่อยใช้ เขาเอาไม้ทั้งท่อนมาขุดเป็นรางอย่างเรือโกลน มีไม้อุดหัวอุดท้ายให้ดีแล้วจึงเอาศพบรรจุลงไว้ เพื่อกันอุจจาดตา ครั้นต่อมาถึงสมัยนี้ที่มีเลื่อยใช้แล้ว เพื่อกันอุจาดตา ครั้นต่อมาถึงสมัยที่มีเรื่อยใช้แล้ว จึงได้เรื่อยไม้ทั้งต้นออกเป็นแผ่นไม้กระดาน และทำเป็นโลงต่อ เลิกใช้โลงขุดอย่างแต่ก่อนนั้นเสีย ส่วนไม้ที่จะใช้ต่อโลงนั้นนิยมกันมาแต่ก่อน ๆ คือ ผู้ที่ป่วยไข้ตายตามปกติแล้ว เขาใช้โลงซึ่งต่อด้วยไม้อุโลกหรือไม้งิ้ว เห็นจะเป็นด้วยเป็นไม้ที่เบา ถึงจะเป็นไม้ที่ไม่แข็งแรงหน่อยก็ไม่เป็นไร เพราะเป็นศพที่บรรจุลงไว้นั้นตราสังแล้ว และทั้งราคาก็ยอมด้วย ส่วนศพที่ตายอย่างไม่บริสุทธิ์ ซึ่งเขาไม่ได้ตราสังนั้น เขาบรรจุโลงไม้สัก จึงมีคำที่เด็ก ๆ นำมาร้องเล่นอยู่แต่ก่อนว่า “ผีตายโหงใส่โลงไม้สัก ฯลฯ การที่นิยมเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะไม้สักเป็นไม้ที่แข็งแรงและทนทาน ถึงแม้ถึงแม้จะเอาฝังลงในดินก็ไม่ผุง่าย แต่ต่อมาถึงเดี๋ยวนี้ ศพของผู้ตายจะตายด้วยอะไรก็ช่าง ใช้บรรจุด้วยโลงไม้สักกันเป็นพื้น เว้นไว้แต่ผู้ที่ขัดสนและจะเอาศพไว้น้อยวัน จึงใช้โลงไม้นอก ซึ่งจีนเป็นผู้ต่อสำเร็จ ตั้งไว้ขายตามร้านทั่วไป

ข. การเบิกโลง โลงที่จะบรรจุศพผู้ตายนั้น เมื่อได้ต่อหรือซื้อมาแล้ว สัปเหร่อเป็นผู้ทำพิธีเบิกโลง คือเอาไม้ไผ่มาผ่าเกรียกโตขนาดนิ้วก้อน ยาวประมาณเกรียก 1 ผ่าข้างหนึ่งไว้สำหรับคาบกับปากโลง และผ่าปลายอีกข้างหนึ่งสำหรับนาบด้วยสายสิญจน์ ทำดังนี้รวม 7 อัน เรียกว่าไม้ปากกา ทางเจ้าภาพศพต้องจัดหากระทงเล็ก ๆ ใส่กุ้งส่า ปลายำ 8 กระทง เทียนเล่มเล็ก ๆ 9 เล่ม (สำหรับทำน้ำมนต์1 เล่ม ใช้ติดปากโลง 1 เล่ม) ด้ายสายสิญจน์ 1 กลุ่ม น้ำสำหรับทำน้ำมนต์ 1 ขัน เงิน 6 สลึง ครั้นแล้วสัปเหร่อคนหนึ่งเอาไม้ปากกามาคีบเข้าปาก โลงทางด้านยาวด้ามละ 4 อัน วงด้วยสาสิญจน์อย่างหย่อน ๆ ให้ปลายปากกาคาบไว้จนรอบ แล้ววางกระทุ้งส่าปลายำตามปากโลงเคียงกับไม้ปากกานั้น และจุดเทียนด้วยเล่ม 1 จนครบ 8 กระทง สัปเหร่ออีกคนหนึ่งตั้งพิธีทำน้ำมนต์ธรณีสาร เดินคาถา “สิโรเมพุทธเทวัญจ ฯลฯ” เมื่อเสร็จแล้ว วักน้ำมนต์ในขันขึ้นเสยผมไปด้วยอีก สัปเหร่ออีกคนหนึ่งหยิบเอาเทียนที่จุดติดปากโลงนั้น 1 เล่ม มาจุดด้ายสายสิญจน์ ระหว่างช่องปากนั้น

ให้ไหม้ขาดทุกช่อง เว้นไว้แต่ช่องด้านหนึ่งซึ่งกำหนดให้เป็นหัวโลง แล้วสัปเหร่อคนหนึ่งพรหมน้ำมนต์เสร็จแล้วนั้น ถือพร้าโต้มากโลงที่ด้ายสายสิญจน์ ระหว่างกลางหัวโลงว่าคาถา ครั้นแล้วร้องถามว่า “โลงของใคร” พวกเจ้าภาพต้องบอกไปว่า เป็นโลงของผู้นั้น (ออกชื่อผู้ตายซึ่งจะต้องเอาศพบรรจุในโลงนั้น) แล้วสัปเหร่อผู้ถือพร้าโต้ก็สับด้ายสายสิญจน์นั้น ลงกับปากโลง 3 ครั้ง คือ 1) สับลงตรงกลางโลง 2) สับลงตรงฝั่งซ้าย 3) สับลงตรงฝั่งขวา มีระยะห่างกันนิ้วครึ่ง ให้ด้ายสายสิญจน์ขาด แล้วล้มปากกาและเทียนที่จุดยังเหลืออยู่ลงในโลง และกระทงกุ้งส่า ปลายำ ก็จับโยนทิ้งไป นับว่าเป็นอันเสร็จการทำพิธีเบิกโลง

เรื่องการเบิกโลงนี้ มีปรากฏตามเรื่องราวกล่าวมาว่า เมื่อครั้งยังใช้ท่อนไม้มาขุดเป็นโลงนั้น บางแห่งที่หาไม้ขนาดใหญ่ก็เอามาขุดเป็นรางใช้ได้ทีเดียว บางแห่งที่หาไม้ที่หาไม่ท่อนขนาดใหญ่ไม่ได้ ได้แต่ไม้ท่อนขนาดย่อม เมื่อขุดเป็นรางเสร็จแล้ว ได้เนื้อที่แคบไม่พอจะบรรจุศพ จึงจำเป็นต้องเบิกกว้างออกไปอย่างเบิกเรือโกลน เพื่อจะให้บรรจุศพลงได้ ครั้นต่อมาถึงสมัยใช้โลงต่อด้วยไม้กระดานแล้ว ก็ยังมีการเบิกโลงกันต่อ ๆ มา แต่ทำเป็นพิธี โดยอาศัยเหตุที่กล่าวมาแล้วนั้น

ถ้าจะยกเหตุผลของท่านที่กล่าวไว้นั้นมาพิเคราะห์กับอาการที่กระทำพิธีเบิกโลงแล้วน่าจะเห็นพ้องด้วย เพราะการขุดไม้ท่อนให้เป็นเรือโกลน ก็ต้องทำการเบิก คือใช้ไฟสุมลน และใช้ปากกากับปากเรือทั้งสองข้าง เอาเชือกรั้งเพื่อให้ปากเรือที่รวมอยู่ขยายออกไปคล้ายกับการเบิกโลงเหมือนกัน

เครื่องประกอบโลง

โลงที่จะบรรจุศพนั้น เมื่อทำการเบิกเสร็จแล้วจะต้องมีสิ่งประกอบ ดังนี้ คือ

ก. ฟากหรือเฝือก ใช้ทำด้วยไม้ไผ่ขนาดกว้างราว 5 เซนติเมตร ยาวพอกับขนาดที่จะลงโลงได้ 7 อัน เกลาข้อและลบเหลี่ยมพอเรียบ ๆ ถักด้วยหวายให้เรียงติดกันเป็นผืน เอาผืนขึ้น แล้วมัดติดกับกระบอกไม้ไผ่ ซึ่งทำเป็นหมอนรอง ยาวเท่าขนาดความกว้างโลงเป็น 3 ระยะ เพื่อประสงค์ว่า เมื่อวางฟากหรือเฝือกนี้ลงไปในโลงแล้ว จะได้ไม่ติดกับพื้นโลงอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง จะได้มีที่พอบรรจุเครื่องซับน้ำเหลืองข้างใต้ฟากหรือเฝือกนั้นได้ (แต่โลงที่จีนต่อขายในสมัยปัจจุบันนี้ ฟากหรือเฝือกใช้ไม้นอกหน้ากว้างราว 1 เซนติเมตร ตีตะปูติดกับหมอนห่าง ๆ เพียง 4 ซี่บ้าง 5 ซี่บ้าง ไม่กำหนดชัดเจน) มีใส่ไว้ในโลง การที่มีเฝือกนี้เป็นการสะดวก 2 ประการ คือจะยกศพออกจากโลงได้ง่ายอย่างหนึ่ง เวลาเผาไฟจะได้ลอดขึ้นตามซี่เฝือก เผาศพให้หมดสิ้นไปได้ง่าย ๆ อย่างหนึ่ง (ปัจจุบันนี้จะไม่นิยมทำฟากหรือเฝือก แต่จะใช่เสื่อกกปูแทน)

ศพอนาถาที่จะนำไปเผาหรือฝังสด ๆ อย่างแต่ก่อน เขาใช้ผ้าห่มนอนพันเข้าแล้ว ห่อด้วยเฝือกไม้ไผ่ 7 ซี่ชนิดนี้ สัปเหร่อ 2 คน หามหัวท้ายเอาไปวัดโดยไม่ต้องใช้โลง

ในเรื่องนี้มีคำภาษาเก่า ๆ พูดกันเป็นนัยว่า ผู้นั้นเขานอนเฝือก 7 ซี่ ก็เป็นที่เข้าใจกันได้ว่า ผู้นั้นตายเสียแล้ว หรืออีกนัยหนึ่งพูดเป็นเชิงเย้ยหยันกันว่า “ถึงจะถือเนื้อไว้ตัวว่าเป็นคนมั่งมีอย่างไรก็ตาม ไม่มีใครพ้นนอนเฝือก 7 ซี่ไปได้” ในที่นี้หมายความว่าเมื่อตายไปแล้ว ผู้มั่งมีซึ่งบรรจุโลงอย่างงดงาม ก็ไม่พ้นที่จะต้องนอนบนเฝือก 7 ซี่ที่รองก้นโลง และคนเข็ญใจซึ่งไม่มีโลงใส่ก็ต้องนอนบนเฝือก 7 ซี่ เช่นกัน

ข. ใบตองตานี 3 ยอด เมื่อวางเฝือกหรือฟากลงไว้ในโลงแล้ว เอาใบตองตานีอย่างงาม ต้องการอย่างไม่ให้ใบแตก และตัดอย่างไม่ให้ไว้หู รวม 3 ยอด มาปูไว้บนเฝือกหรือฟาก แล้วปู

เสื่อหรือที่นอนลงบนใบตองหรือที่นอนนั้นอีกที ให้มีพร้อมทั้งหมอนหนุน จึงยกศพลงวางให้นอนตะแคง แล้วบรรจุเครื่องซับน้ำเหลือง และเครื่องดับกลิ่นเหม็นตามควร

การใช้ใบตองปูนี้ ได้ความว่า ปูไว้เพื่อรองรับน้ำเหลือง ไม่ให้ไหลตกลงไปก้นโลงได้ง่าย แต่การที่ใช้ยอดตองจำกัดเพียง 3 ยอดเพราะเหตุไรนั้น ยังไม่พบหลักฐานกล่าวไว้ในที่ใด เป็นแต่มีผู้กล่าวให้ฟังว่า การที่ปูเพียง 3 ยอด คือ ปูตามยาว 2 ข้าง ๆ ละ 1 ยอด และปูทาบลงกลางอีกยอดหนึ่งพอดีแล้ว ถ้าจะใช้ใบตองน้อยกว่านี้ก็ไม่พอ หรือใช้มากกว่านี้ก็เหลือเฟือไป และการใช้ใบตองชนิดที่ตัดไม่ไว้หูนั้นโดยเกรงว่า เมื่อให้ตัดไว้หูเสียด้วยแล้ว จะเหลือทางของใบตองสั้นไปกว่าความยาวของโลงไปมาก

การตัดใบตองใช้กันตามปรกติ เขาตัดไว้หู คือต้องเหลือใบไว้บ้าง ต้นจะไม่เฉา เมื่อจะนำขึ้นเรือนทั้งทางโดยไม่เลื่อยก้านออกแล้วต้องหักยอดเสียก่อน ถ้าตัดใบตองถึงจะตัดไว้หูก็ดี หรือตัดไม่ไว้หูก็ดี และนำขึ้นเรือนโดยไม่หักยอดเสียก่อนแล้ว เขาหาว่าเป็นใบตองรองโลงผีถือกันว่าเป็นเสนียด

ค. บันใดวางหลังโลง เขาใช้ไม้ไผ่ถักผูกเป็นชั้นเหมือนบันได ขนาดส่วนยาวและกว้างเท่ากับปากโลง ส่วนชั้นนั้น ได้พบคำอธิบายของผู้เขียนบางฉบับว่า มี 3 ขั้น เปรียบเทียบไว้ว่าเป็นปัญหาธรรม คือหมายความว่า ภพทั้ง 3 แต่ตามที่เคยเห็นปรากฏแก่ตามที่เขาทำก็ดี และบางตำราก็ดี มี 4 ขั้น ยังมีคำกล่าวกันอยู่ว่า “สี่ขั้นบันใดผี ขั้นคี่บันใดคน” ดังนี้

ตามที่พากันทำไม้ไผ่เป็น 4 ขั้น เรียกว่าบันใดผีนี้นิยมกันว่า เพื่อให้ผู้ตายพาดขึ้นไปไหว้พระจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึง ตามที่ได้ให้ถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนไว้แล้วนั้น แต่ในท้ายตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ ซึ่งเป็นหนังสือของหอสมุดฯ มีอธิบายว่า เมื่อครั้งใช้หีบบรรจุศพซึ่งยังไม่มีฝานั้น ใช้ผ้าคลุมแทน ถ้าเป็นผ้าชนิดที่หนาหนักก็ตกท้องช้าง เลยหลุดลงไปในหีบ จึงต้องผูกไม้เป็นคานพาดปากหีบรับผ้าไว้กันไม่ให้ตกลงไป

ในมหากาลเถรสูตรว่า บันใดสามขั้นนั้นเปรียบเสมียนภาพทั้งสาม คือกามภพ รูปภพ อรูปภพ อันภพทั้ง 3 นี้ สัตว์ทั้งหลายย่อมเวียนเกิดเวียนตายอยู่ไม่รู้ขาด ดุจคนขึ้นและลงบันใดฉะนั้น ต่อเมื่อได้วาสนาบารมีแก่กล้าเต็มเปี่ยมดีแล้ว จนได้บรรลุมรรคผลและนิพพานนั้นแหละ จึงจะพ้นจากภพทั้ง 3 นี้ได้

ส่วนบันใด 4 ขั้นยังไม่ได้พบที่มา น่าจะหมายถึงอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นทางหรือบันใดหลุดพ้นจากภพทั้ง 3 นั้น (ณัฎชา หน่อทอง, 2561)

นำศพใส่โลง

เมื่อทำพิธีมัดตราสังข์และเบิกโลงเรียบร้อยแล้ว จะนำผ้าขาวผืนใหญ่ห่อศพโดยขมวดไว้ด้านศีรษะ (เพื่อความสะดวกในการเปิดหน้าเพื่อนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก่อนใส่เมรุเผา) จากนั้นใช้ด้ายดิบขนาดใหญ่มัดเป็นเปราะ ๆ ให้แน่น ซึ่งโบราณจะมัด 5 เปราะ เป็นปริศนาธรรมหมายถึงนิวรณ์ 5 คือ กามฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจตน) พยาบาท (ความผูกอาฆาตจองเวรซึ่งกันและกัน) ถีนนมิทธะ (ความมีจิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม) อุทธัจจกุกกุจจะ (จิตฟุ้งซ่านและรำคาญ) และวิจิกิจฉา (ความลังเลใจ) การมัด 5 เปราะก็เพื่อให้หลุดพ้นจากความชั่วที่ผูกมัดให้จมอยู่ในกองทุกข์เหล่านี้ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาจะพบวิธีการห่อศพแตกต่างกันไป เช่น บางแห่งไม่มีการห่อศพ และไม่มีการมัดด้วยด้ายดิบ บางแห่งมีการห่อศพแต่มัดเพียง 2-3 เปาะ บาง

แห่งใช้เพียงผ้ารองศพยกใส่โลง จากนั้น คลุมศพด้วยผ้าแพรถึงช่วงหน้าอกเท่านั้น ส่วนศพที่เน่าและก็จะห่อผ้าแล้วมัดใส่โลงเลย

การนำศพใส่โลงหรือหีบศพนั้น อาจมีการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป เนื่องจากปัจจุบันเกือบทุกวัดจะมีโลงเย็น ดังนั้น บางแห่งจึงนำศพใส่โลงเย็น ส่วนโลงไม้หรือหีบศพจะตั้งไว้บนโลงเย็นอีกที (ตั้งหรอกไว้) เพราะหากยัดหีบศพใส่ไปในโลงเย็นอาจทำให้ความเย็นเข้าไปไม่ทั่วถึง ประกอบกับบางวัดไม่มีโลงเย็นขนาดใหญ่ จึงไม่สามารถนำหีบศพใส่เข้าไปได้ (เป็นอีกเหตุผลที่บางแห่งจะทำพิธีเบิกโลงในวันเผาศพ) ซึ่งหากจะนำศพใส่ในโลงเย็น ไม่จำเป็นต้องมีการฉีดยาป้องกันศพเน่าก็ได้ แต่ปัจจุบันส่วนใหญ่ศพจะถูกตกแต่งและฉีดยากันศพเน่ามาจากโรงพยาบาล และเมื่อนำศพมาใส่โลงเย็นก็จะยิ่งทำให้ศพมีความเย็นและแข็งมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้การเผาไหม้ต้องใช้เวลานานกว่าปกติ ด้วยเหตุนี้ ก่อนถึงวันฌาปนกิจจึงต้องถอดปลั๊กไฟโลงเย็นออกก่อนเป็นเวลาหลายชั่วโมงเพื่อให้ศพคลายความเย็น

บางแห่งที่ไม่มีโลงเย็น หรือกรณีที่มีการฉีดยาป้องกันศพเน่าแล้ว หรือศพที่ค่อนข้างผอมแห้งหนังติดกระดูก อาจนำศพใส่โลงไม้หรือหีบศพเพื่อตั้งสวดพระอภิธรรม ไม่ต้องใส่โลงเย็นโดยเฉพาะศพมีการสวดพระอภิธรรมในระยะเวลาสั้น ๆ เช่น 1- 2 คืน (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

การตั้งศพเพื่อบำเพ็ญกุศล

เมื่อบรรจุศพลงในโลงเรียบร้อยแล้ว จะตั้งศพนั้นไว้ที่บ้าน เพื่อบำเพ็ญการกุศลไปก่อนก็ดี จะเอาไปตั้งก่ออิฐถือปูนไว้ หรือจะฝังก็ดี ตลอดจนตั้งบนเชิงตะกอนทำการเผา ต้องตั้งหันศีรษะของศพไปในทิศตะวันตกเสมอไป เพราะทั้งนี้ถือเป็นประเพณีสืบกันมาโดยมีเรื่องราวกล่าวกันว่า “เมื่อครั้งพระอิศวรกระทำการโกนจุกพระขิเนต (เห็นจะเป็นพระพิฆเนศ) พระขินาย ไม่ได้บอกพระอังคารให้ทราบ พระอังคารโกรธ บันดานให้มืดมาตัดเศียรพระขิเนตพระขินายไปทิ้งในแม่น้ำ พระอิศวรจึงได้ใช้ให้พระเพชฉลลูกรรณ์ (เห็นจะเป็ฯพระวิศวกรรม) เอาเศียรมนุษย์และเดียรัจฉานที่นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก พระเพชรฉลูกรรณ์ไปพบช้าง 2 ตัว นอนหันศรีษะไปทางทิศตะวันตก จึงตัดศีรษะมาถวายพระขิเนตพระขินาย ๆ จึงมีเศียรเป็นช้าง” สำหรับผู้ที่มีชีวิตอยู่ไม่นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก แม้แต่ทิศใต้ก็ไม่มีใครนิยมหันศีรษะไป โดยถือกันว่าเป็นเสนียดจัญไร เพราะเหตุนี้แต่การตั้งศพของผู้ตายแล้วหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก หรือถ้ามีความจำเป็นที่จะตั้งศพหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกไม่ได้ ก็นิยมหันศีรษะไปทางทิศใต้ ไม่มีตั้งหันศีรษะศพไปทางทิศตะวันออกหรือทิศเหนือเลย

ยังมีชาวภาคใต้และภาคอีสานของประเทศไทย ซึ่งเป็นเชื้อสายสืบมาแต่ชาวล้านช้างถือประเพณีนอนหันศีรษะไปทางใต้ทิศเดียว เรียกทิศใต้ว่า หัวนอน และเรียกทิศเหนือว่า ปลายตีน (ชนชาวแถบนี้ปลูกเรือนตามตะวัน คือ ตามยาวของเรือนไปทางทิศตะวันตก หันหัวเรือนไปสู่ทิศเหนือนอนตามขวางของเรือน เอาหัวหันไปไว้ทิศใต้และเหยียดเท้าไปทิศเหนือ) การถือประเพณีเช่นนี้มีผู้ใหญ่ในแถบนั้นเล่าให้ฟังว่า ชั้นบรรพบุรุษถือกันว่า แต่เดิมมาภูมิลำเนาของเขาอยู่ตอนเหนือนี้ขึ้นไป เมื่อได้เลื่อนลงมาประกอบการอาชีพทางใต้แล้ว ก็ยังคำนึงถึงถิ่นฐานเดิมซึ่งเคยอยู่ จึงได้นอนหงายหันหน้าสู่ทิศเหนือ แลดูเพื่อเป็นเครื่องระลึก โดยไม่ถือว่าการนอนหันไปทางทิศใต้จะเป็นเสนียดจัญไร เหตุนี้จึงเป็นประเพณีที่นอนหันศีรษะไปทางทิศใต้ต่อ ๆ กันมาจนบัดนี้

ผู้ที่ตายในตอนบ่ายหรือตอนเย็น ซึ่งจะจัดการบรรจุศพลงโลงในวันนั้นไม่ทัน และจัดการในวันรุ่งขึ้น โดยเขาเอาผ้าคลุมศพไว้ก่อนก็ดี หรือศพที่บรรจุโลงเสร็จแล้วตั้งไว้ที่บ้าน เพื่อบำเพ็ญการกุศลต่อไปก็ดี แต่ชั้นเดิม ๆ มา เขาใช้กะลามะพร้าวพร้อมทั้งเนื้อด้วยซีกหนึ่ง ใส่น้ำมันมะพร้าว ใช้นมทองหลางร้อยด้ายดิบเป็นไส้ลอยในน้ำมันมะพร้าว จุดตามไว้ทางปลาเท้าศพ แต่ในกรุงเทพฯ เวลานั้นยังมีทำกันอยู่บ้าง ก็มักใช้ชามแทนกะลามะพร้าวบ้าง ตามด้วยตะเกียงลานบ้าง คงมีใช้กะลามะพร้าวเป็นเครื่องภาชนะเครื่องตามไฟอยู่บ้างก็แต่ตามเรือกสวนเท่านั้น การที่ใช้กะลามะพร้าวทั้งเนื้อเป็นที่ใส่น้ำมันตามไฟนี้ คงสอบถามได้ความตามบอกเล่าว่า เมื่อศพยังตั้งบำเพ็ญการกุศลอยู่ที่บ้านหลายวัน (ไม่ใช่เก็บศพไว้กับบ้าน) ก็ต้องใช้เครื่องตามไฟนี้เรื่อยไป ถ้าจะใช้แต่ตัวกะลามะพร้าวใส่น้ำมันโดยไม่มีเนื้ออยู่ด้วย กะลามะพร้าวอาจจะแห้ง ไฟจะแลบเลียทำให้เกิดไหม้ขึ้นได้ จึงต้องใช้กะลามะพร้าวทั้งเนื้อด้วย ส่วนไฟที่จุดตามไว้นี้ ต้องคอยระวังกันมิให้ดับ หรือถ้าจะเกิดดับขึ้นด้วยความจำเป็น ก็ต้องรีบจุดใหม่ทันที (ปัจจุบันใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าส หรือ เทียนเล่มใหญ่ ๆ แทน)

ระยะเวลาการตั้งศพบำเพ็ญกุศลหรือสวดพระอภิธรรม เป็นไปตามความประสงค์ของเจ้าภาพ กรณีที่ศพอยู่ในสภาพไม่เหมาะสม เช่น เน่าเละส่งกลิ่น หรือเจ้าภาพไม่มีฐานะก็จะสวดพระอภิธรรมเป็นระยะสั้น ๆ เช่น 1-2 คืน หากผู้ตายเป็นผู้สูงอายุ ผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นบุคคลที่เคารพนับถือของคนในชุมชน หรือเจ้าภาพมีฐานะดีก็จะนิยมตั้งบำเพ็ญกุศลหลายคืน เช่น 3-9 คืน แต่โดยปกติทั่วไปจะนิยมตั้งบำเพ็ญกุศลจำนวน 3 คืน (ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการกำหนดวันฌาปนกิจด้วย เพราะต้องหลีกเลี่ยงวันที่ทางวัดห้ามเผาศพ เช่น วันพุทธ วันศุกร์ วันสำคัญต่าง ๆ) (ณัฏฐชา หน่อทอง, 2561, หน้า 16)

สำหรับสถานที่ตั้งศพเพื่อบำเพ็ญกุศลในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่จะนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่ศาลาวัด ยกเว้นบางรายในสังคมชนบทอาจตั้งศพไว้ที่บ้าน โดยเฉพาะศพของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตายเพราะสิ้นอายุขัย โดยธรรมเนียมปฏิบัติจะตั้งศพโดยหันศีรษะไปทางทิศใดก็ได้ ส่วนรูปภาพของผู้ตายนิยมตั้งไว้ด้านเดียวกับศีรษะ (ไม่เคร่งครัด แล้วแต่ความเหมาะสม) โดยจะมีการจัดดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสมสวยงามตามฐานะของเจ้าภาพ หรือตามความที่ชื่นชอบและความต้องการของผู้ตายซึ่งเคยสั่งเสียไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิต นอกจากนี้ ยังประดับด้วยพวงหรีดที่มีผู้นำมาแสดงความอาลัย (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

กรณีงานศพของผู้ที่รับราชการ เช่น ทหาร ตำรวจ นิยมนำชุดเครื่องแบบและเครื่องประดับยศ เช่น เครื่องราชอิสราภรณ์ หมวก ฯลฯ แขวนหรือนำใส่พานวางไว้ด้านหน้าที่ตั้งศพอีกด้วย

สำหรับเครื่องสักการะที่จัดเตรียมไว้หน้าศพโดยทั่วไป อาทิ

- แจกันดอกไม้ จัดใส่แจกันตั้งไว้เช่นเดียวกับการจัดดอกไม้บูชา พระพุทธรูป (บางแห่งใช้เพียงแจกันเดียว)

- กระถางธูป ขนาดใหญ่พอสมควรสำหรับให้แขกผู้มาร่วมงานปักธูปหลังจากการเคารพศพ

- ธูป จัดเตรียมใส่ถาดวางไว้ให้ผู้มาร่วมงานเคารพศพ คนละ 1 ดอก (วิญญาณธรรมดา ที่ไม่ได้ขึ้นชั้นเทพ) โดยกราบเคารพศพ 1 ครั้ง ไม่แบมือ

- ธูปขนาดใหญ่ หรือนิยมเรียกว่าธูป 24 ชั่วโมง จุดไว้ตลอดเวลา เพื่อเป็นแสงสว่างนำทางผู้ตาย โดยมีความเชื่อว่าห้ามให้ธูปดับ (ปัจจุบันอาจใช้ธูปไฟฟ้าแทน)

- เทียน จะใช้เทียนขนาดใหญ่จุดไว้ตลอดเวลา เพื่อเป็นการส่องทางจะได้ไปในที่สว่าง ๆ ที่ดี จึงมีความเชื่อว่า ห้ามให้เทียนดับเด็ดขาด (ปัจจุบันอาจใช้เทียนไฟฟ้าแทน)

- ตะเกียง มีความเชื่อเช่นเดียวกับการจุดเทียน ธูป บางงานจุดทั้ง ธูป เทียน ตะเกียง แต่บางงานจะใช้ตะเกียงแทนเทียน หรือใช้เทียนแทนตะเกียง (ปัจจุบันอาจใช้ตะเกียงไฟฟ้าแทน)

(ปัจจุบัน วัดหลายแห่งโดยเฉพาะวัดในเขตชุมชนเมืองมีกฎห้ามญาตินอนเฝ้าศพ มีกำหนดเวลา เปิด-ปิดศาลาที่แน่นอน กรณีนี้จึงจำเป็นต้องดับธูป เทียน ตะเกียง)

นอกจากเครื่องสักการะหน้าศพแล้ว ญาติจะต้องจัดสำรับอาหารคาวหวานและน้ำดื่มวางไว้ปลายเท้าศพ เพื่อให้ผู้ตายรับประทานอาหาร โดยจะต้องมีการเคาะโลงและเรียกชื่อ – สกุล ของผู้ตายให้มารับประทานอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาหารชนิดเดียวกับที่เลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน หรืออาจจะมีอาหารที่ผู้ตายชื่นชอบเป็นพิเศษ โดยต้องจัดให้ครบทุกมื้อ

ในอดีต การตั้งศพบำเพ็ญกุศลไม่ว่าจะตั้งไว้ที่บ้านหรือศาลาวัดก็ตาม มีความเชื่อตามประเพณีโบราณว่า ห้ามให้แมวดำข้ามศพ เนื่องจากก่อนหน้านี้สัปเหร่อมีการทำพิธีเบิกโลง มีการลงคาถาอาคม เวทย์มนต์ สะกดวิญญาณไว้ โดยเฉพาะผีตายโหง หากมีแมวดำข้ามผ่านศพจะทำให้มีการลบล้างคาถาอาคมเหล่านั้นหมดไปเสีย ทำให้ดวงวิญญาณเฮี้ยน อาฆาต ไปหลอกหลอนผู้อื่น

อย่างไรก็ตาม สัปเหร่อส่วนใหญ่จะมีความคิดเห็นในเรื่องนี้สอดคล้องกันว่า เป็นความเชื่อตามโบราณจริง แต่น่าจะมีเหตุผลมาจากสมัยก่อนจะตั้งศพไว้ที่บ้าน ซึ่งบนบ้านส่วนใหญ่จะมีแมว เมื่อแมวไปวิ่งเล่นบริเวณศพก็จะทำให้ข้าวของล้มตกหล่นเสียหาย วิ่งชนตะเกียง ธูป เทียนดับ หรือไปวิ่งบนโลง อาจจะทำให้ฝาโลงปิดไม่สนิท จึงเห็นมือหรือเท้าศพยื่นออกมาบ้าง ดังนั้น เวลาเห็นแมวหรือสัตว์อื่น ๆ ก็จะไล่ไปให้พ้น ๆ จากบริเวณที่ตั้งศพ (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

การสวดพระอภิธรรม

ในระหว่างตั้งศพบำเพ็ญการกุศลอยู่ที่บ้านนี้ เวลากลางคืนมีพระภิกษุ 4 รูป เรียกกันว่า สำรับหนึ่ง สวดพระอภิธรรม ก่อนที่จะตั้งต้นสวดนั้น เมื่อเจ้าภาพได้จุดธูปเทียนเครื่องสักการะแล้ว อาราธนาศีล และเคาะที่ข้างโลงบอกให้ศพรับศีล ฝ่ายพระภิกษุซึ่งเป็นผู้อาวุโสในจำนวน 4 รูปนั้น เป็นผู้ให้ศีล เมื่อจบแล้ว จึ้งตั้งต้นสวดพระอภิธรรมต่อไป ครั้นเวลาเช้าบางแห่งเจ้าภาพก็นิมนต์พระภิกษุ 4 รูปนั้น ฉันหน้าศพแล้วบังสุกุลบ้าง บางแห่งก็ถวายสังฆทานบ้าง และบางแห่งก็ไม่มีการเลี้ยงพระหรือถวายสังฆทาน เป็นแต่ถวายจตุปัจจัยในการสวดพระอภิธรรมเท่านั้น การถวายจตุปัจจัยแก่พระภิกษุในการสวดพระอภิธรรมนี้ แต่เดิมมามีกำหนดถวายจบละบาท คือสวดถึงเที่ยงคืนเพียง 2 จบ ก็ถวาย 2 บาท ถ้าสวดตลอดคืน 4 จบก็ถวาย 4 บาท แต่ต่อมาปัจจุบันนี้ ถวายไม่เป็นกำหนด แล้วแต่เจ้าภาพจะศรัทธา และการสวดอภิธรรมก็ไม่จำกัดว่า สวดตลอดคืนหรือว่า ครึ่งคืนจะต้องสวดกี่จบ พระภิกษุที่สวดพระอภิธรรมซึ่งสำรับหนึ่งต้องมี 4 รูปนั้น เพราะความประสงค์แต่เดิมมาต้องการให้เป็นความสะดวกแก่การมีเจ้าภาพจะถวายสังฆทานให้เป็นสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ตายในเวลาเช้าแห่งวันรุ่งขึ้น เพราะจำนวนพระภิกษุ 4 รูปนั้นเป็นจำนวนที่กำหนดอย่างต่ำแห่งความเป็นคณะสงฆ์ ส่วนการที่เคาะโลงให้ศพรับศีลนั้น มีบางที่อธิบายไว้ว่า เป็นฐิติของพราหมณ์ ซึ่งถือว่า สัตว์ตายไปแต่ร่างกาย ส่วนวิญญาณนั้นไม่ดับ บางทีชาวเราจะถือเอาเหตุนี้มาลองทำดูเป็นการเสี่ยง จึงได้เลยกระทำ

เป็นประเพณีสืบ ๆ มา นอกจากนี้ การมีสวดพระอภิธรรมหน้าศพนั้น ท่านก็ได้อธิบายไว้ว่า สวดเพื่อคนที่ยังเป็นอยู่ฟัง สำหรับจะได้พิจารณาในมรณานุสสติกัมมัฏฐาน ว่าเกิดมาเป็นสังขารร่างกายแล้วข่อมมีความตายเป็นที่สุด จะได้เป็นเครื่องดับความวิปโยคทุกข์ถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้วให้บรรเทาลง และอีกอย่างหนึ่งการสวดพระอภิธรรมนั้นก็ถือกันว่าเหมือนอย่างสร้างอภิธรรมฉลองคุณมารดาตามพระพุทธประเพณี จึงนิยมสวดพระอภิธรรมมากกว่าสวดอย่างอื่น (กรมศิลปากร, 2507)

จำนวนภิกษุที่สวดพระอภิธรรม งานศพถือว่าเป็นงานอวมงคล การสวดพระอภิธรรมโดยหลักทั่วไปจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 4 รูป โดยพระสงฆ์จะใช้ตาลปัตรจำนวน 4 อัน โดยแต่ละอันจะเขียนข้อความเรียงตามลำดับว่า *“ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น ฟื้นไม่มี หนีไม่พ้น”* ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตือนสติว่า *“เกิด แก่ เจ็บ ตาย”* เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ ไม่มีทางฟื้นกลับคืนมาได้ การสวดพระอภิธรรมเป็นการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้พิจารณามรณานุสสติกัมมัฏฐาน ทางคดีโลกถือว่าเป็นการสวดเพื่อให้บุญแก่ผู้ตาย ทางคดีธรรมถือว่า เป็นการชดใช้บุญคุณของท่านผู้มีพระคุณ

ปัจจุบันชาวบ้านทั่วไปยังคงนิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 4 รุปมาสวดพระอภิธรรม โดยส่วนใหญ่จะให้พระสงฆ์จำนวน 4 รูปนี้สวดพระอภิธรรมจนครบทุกจบตามจำนวนภาพ เช่น หากมีผู้รับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมจำนวนมากกว่า 1 รายขึ้นไป ก็ยังคงใช้พระสงฆ์ 4 รูปชุดเดิมสวดพระอภิธรรม แต่มีบางพื้นที่เท่านั้นที่นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมจำนวน 2 จบ หรือนิมนต์พระสงฆ์มาจากวัดอื่น ๆ สลับปรับเปลี่ยนกันสวด เช่น จบแรกนิมนต์พระวัด ก. จบที่สองนิมนต์พระวัด ข. จบที่สามนิมนต์พระวัด ค. โดยการนิมนต์พระหลายชุด แบบนี้ส่วนใหญ่เป็นการสวดพระอภิธรรมกรณีที่ศพตั้งไว้ที่บ้าน และขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการสวดพระอภิธรรมไม่ว่าจะเป็นงานศพในชนบท หรือในเมือง พบว่า นิยมนิมนต์พระสงฆ์มาสดพระอภิธรรม 3 กรณี

1. นิมนต์พระสงฆ์จำนวน 4 รูป เพื่อสวดพระอภิธรรมเพียงจบเดียว ไม่ว่าจะมีกี่เจ้าภาพก็ตาม

2. นิมนต์พระสงฆ์จำนวนมากกว่า 4 รูป เพื่อให้ครบตามจำนวนเจ้าภาพ แต่สวดพร้อมกันเพียงจบเดียว เช่น หากมี 2 เจ้าภาพ จะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 8 รูป หากมี 3 เจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 12 รูป เป็นต้น โดยจะไม่นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมเป็นเลขคี่

3. นิมนต์พระสงฆ์จำนวน โดยเฉพาะวัดตามชนบท เจ้าภาพจะนิยมนิมนต์หมดทั้งวัดไม่ว่าจะมีพระสงฆ์จำวัดอยู่กี่รูปก็ตาม (รวมทั้งสามเณร) และไม่จำเป็นต้องเป็นเลขคู่ แต่ต้องมากกว่า 4 รูป นอกจากนี้ บางวัดเช่น วัดคูหาสวรรค์ (พระอารามหลวง) ซึ่งมีพระสงฆ์จำวัดจำนวนมาก อาจมีพระสงฆ์ระดับพระผู้ใหญ่มานั่งฟังสวดพระอภิธรรมเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพอีกด้วย

บทสวดพระอภิธรรม การสวดพระอภิธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยทั่วไป ใช้บทสวดพระอภิธรรมคัมภีร์ 7 หรือบางท่านเรียวกว่าพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ซึ่งมีจำนวน 7 บท ในหนังสือมนต์พิธีชาวพุทธเขียนไว้ว่า พระอภิธรรมนี้ถือว่าเป็นหลักธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงโปรดพุทธมารดาและเหล่าเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระสงฆ์จึงใช้ธรรมะหมวดอภิธรรมเป็นบทสวดเนื่องในการสวดอภิธรรมศพ มี 7 คัมภีร์ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันธรรมเนียมปฏิบัติของบางวัดหรือความประสงค์ของเจ้าภาพบางรายอาจสวดไม่ครบทั้ง 7 บท ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้

ใช้ระยะเวลามาก เพื่อความสะดวกในการเดินทางกลับของผู้มาร่วมงานที่อยู่ไกล และยังมีอยู่กับประเพณีของแต่ละพื้นที่ (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

การสวดพระอภิธรรมเต็มรูปแบบดังธรรมเนียมปฏิบัติในอดีต คือ จะสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ จำนวน 4 จบ โดยเมื่อสวดเสร็จแต่ละจบก็จะหยุดสวดเพื่อให้พระสงฆ์ได้พักเล็กน้อย เพื่อฉันน้ำปานะที่เจ้าภาพนำมาถวาย และหากมีผู้รับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมจำนวน 4 เจ้าภาพ ก็จะให้เจ้าภาพเป็นผู้ถวายเครื่องไทยธรรมในแต่ละจบ เช่นอาจให้เจ้าภาพที่เดินทางมาไกลถวายเครื่องไทยธรรมในการสวดจบแรก เพื่อจะได้เดินทางกลับก่อน จากการศึกษา พบว่า ยังมีเพียงบางพื้นที่เท่านั้นที่ยังมีการสวดพระอภิธรรมตามจำนวนเจ้าภาพ เช่น หากมี 2 เจ้าภาพ ก็จะสวด 2 จบ หากมี 3 เจ้าภาพก็จะสวด 3 จบ (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการสวดพระอภิธรรมไม่ว่าจะเป็นงานศพในชนบทหรือในเมืองนิยมสวดเพียงจบเดียวไม่ว่าจะมีกี่เจ้าภาพหรือนิมนต์พระจำนวนเท่าใดก็ตามดังที่กล่าวมา เพื่อความสะดวก ประหยัดเวลาไม่ให้ดึกจนเกินไปโดยเฉพาะแขกที่เดินทางมาไกลหรือต่างถิ่น ประหยัดงบประมาณ สำหรับผู้จัดงานศพที่อาจมีฐานะไม่ค่อยดีอีกด้วย ที่สำคัญ คือปัจจุบันหากเป็นวัดตามชนบทจะมีพระสงฆ์จำวัดจำนวนน้อย บางวัดมีไม่ถึงสี่รูป เจ้าภาพต้องนิมนต์วัดอื่น ๆ มาสวดร่วมคัมภีร์ทั้ง 7 บท ได้แก่

1. พระสังคิณี ว่าด้วยเรื่องธรรมที่เป็น กุศลกับอกุศล
2. พระวิภังค์ ว่าด้วยขันธ์ 5
3. พระธาตุกถา ว่าด้วยเรื่องการสงเคราะห์ธรรม
4. พระปุคคะละปัญญัติ ว่าด้วยที่ตั้งของบุคคล
5. พระกถาวัตถุ ว่าด้วยความจริงแท้
6. พระยะมะกะ ว่าด้วยธรรมที่เป็นคู่
7. พระมหาปัฏฐาน ว่าด้วยที่ตั้งใหญ่ (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

ประธานหรือเจ้าภาพจุดเทียนธูป เมื่อพระสงฆ์มาถึงศาลาหรือสถานที่ตั้งศพเพื่อสวดพระอภิธรรมเรียบร้อยแล้ว มัคนายกหรือพิธีกร (แล้วแต่วัดจะใช้คำใดหรือบุคคลใดทำหน้าที่) จะประกาศให้แขกผู้มาร่วมฟังการสวดพระอภิธรรมทราบว่าในคืนนั้น ๆ จะมีผู้รับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมจำนวนกี่จบ มีใครหรือจากหน่วยงานใดบ้าง โดยจะเชิญผู้รับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมในคืนนั้น ๆ จุดธูปบูชาหน้าพระพุทธ หน้าตู้พระธรรม และหน้าที่ตั้งศพ เช่น หากมีเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมจำนวน 3 จบพิธีกรจะเชิญเจ้าภาพคนหนึ่งจุดเทียนธูปหน้าพระพุทธ เจ้าภาพที่สองจุดเทียนธูปหน้าตู้พระธรรม และเจ้าภาพที่สามจุดเทียนธูปหน้าศพ หากไม่มีเจ้าภาพอื่น ๆ ก็จะให้ญาติที่มีอาวุโสหรือเป็นที่เคารพนับถือเป็นผู้จุดเทียนธูปในแต่ละจุด

การจุดเทียนธูปหน้าศพนั้นก็เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ผู้ตายฟังการสวดพระอภิธรรม ซึ่งญาติ ๆ จะเคาะโงศพและเรียกชื่อ – สกุลผู้ตายให้ฟังการสวดพระอภิธรรมในแต่ละคืน (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม เมื่อประธานหรือเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมจุดเทียนธูปบูชาหน้าพระพุทธ หน้าตู้พระอภิธรรม และหน้าศพเรียบร้อยแล้ว มัคนายกหรือพิธีกรกล่าวเชิญแขกในงานตั้งใจสวดพระอภิธรรม โดยเริ่มนำกล่าวคำอาราธนาศีล หรือสมาทานศีล เพื่อให้พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมตามลำดับต่อไป ดังนี้

1. การอาราธนาศีล - อาราธนาธรรม โดยพิธีกร จะเป็นผู้กล่าวนำแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมสวดพระอภิธรรมกล่าวตามและร่วมรับศีล อย่างไรก็ตาม บางวัดมีการนำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยเพื่อกราบพระ - การอาราธนาศีลห้า - ตั้งนะโมสามจบ – สวดไตรสรณะคมน์ - สมาทานศีลห้า - อาราธนาธรรม จากนี้พระสงฆ์เริ่มสวดพระอภิธรรม

2. พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ บางแห่งอาจจะสวดไม่ครบ 7 บท ขึ้นอยู่กับธรรมเนียมปฏิบัติของแต่ละวัด หรือความต้องการของเจ้าภาพโดยเริ่มจาก พระสงฆ์ทุกรูปสวดนะโมสมจบ ต่อด้วยสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ (ระหว่างพระสวดอภิธรรมเจ้าภาพจะนำพานเครื่องไทยธรรมซึ่งมีดอกไม้ เทียน ธูป และปัจจัยที่เตรียมถวายพระสงฆ์ให้แขกผู้มาร่วมสวดพระอภิธรรมร่วมทำบุญด้วยการจบ เมื่อพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมใกล้จบ พิธีกรหรือเจ้าหน้าที่จะเข้าเทียบเครื่องไทยธรรม) และสวดบังสุกุลตาย

3. ลาดผ้าภูษาโยง พิธีกรหรือเจ้าหน้าที่จะดึงผ้าภูษาโยงลาดยาวมาด้านหน้าอาสน์สงฆ์ บางแห่งอาจใช้สายสิญจน์ที่โยงมาจากโลงศพแทน เพื่อให้พระสงฆ์สวดพิจารณาบังสุกุล

คำว่า *“โยง”* หมายถึงโยงมาจากศพหรือโลงศพนั่นเอง เช่น ถ้าใช้ผา*ภูษา* ก็เรียก *“ภูษาโยง”* แต่ถ้าไม่มีผ้าภูษาก็ใช้สายสิญจน์แทน เรียกว่า *“สายสิญจน์โยง”*

(ผ้าภูษาโยง คือแถบผ้าตาดสีทอง (ปัจจุบันมีหลากสี) มีความกว้างประมาณ 3- 5 นิ้ว ส่วนความยาวมีหลายขนาด โดยจะนำผ้าภูษาโยงไปเชื่อมต่อจากสายสิญจน์ที่โยงมาจากศพที่อยู่ในโลงศพ ม้วนวางไว้บนพานเพื่อทอดไปตามพื้นอาสน์สงฆ์ ให้พระสงฆ์สวดบังสุกุลหรือพิธีทอดผ้าบังสุกุล ปัจจุบันนิยมใช้ผ้าภูษาโยงสำเร็จรูประบบอัตโนมัติหรือระบบไฟฟ้าเพื่อสะดวกในการใช้งานและการเก็บรักษา) (ณัฏชา หน่อทอง, 2561)

4. พิธีทอดผ้าบังสุกุล* ประธานในพิธีหรือตัวแทนแขกผู้มีเกียรติหรือเจ้าภาพจะเป็นผู้ทอดผ้าบังสุกุล

(*ปัจจุบันเจ้าภาพส่วนใหญ่ไม่นิยมทอดผ้าบังสุกุลในพิธีสวดพระอภิธรรมตอนกลางคืน จะนิยมทอดผ้าบังสุกุลในวันฌาปนกิจศพ เว้นแต่บางเจ้าภาพอาจทอดผ้าบังสุกุลทั้งในพิธีสวดพระอภิธรรม และในวันฌาปนกิจ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพ ฐานะของเจ้าภาพ และธรรมเนียมปฏิบัติแต่ละท้องที่)

5. ถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ หลังจากทอดผ้าบังสุกุล หรือกรณีที่ไม่มีการทอดผ้าบังสุกุล เมื่อพระสงฆ์สวดบังสุกุลเสร็จ พิธีกรจะกล่าวเชิญประธานและตัวแทนเจ้าภาพตามรายชื่อให้เป็นผู้ถวายเครื่องไทยธรรม ซึ่งเจ้าหน้าที่ได้เข้าเทียบไว้พร้อมแล้วที่อาสน์สงฆ์

6. การกรวดน้ำ - พระสงฆ์อนุโมทนา ประธานในพิธีหรือเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมจะได้รับเกียรติให้เป็นตัวแทนในการกรวดน้ำ เพื่ออนุโมทนาในบุญกุศลที่เจ้าภาพได้ทำ โยระหว่างการกรวดน้ำพระสงฆ์ซึ่งเป็นประธานจะนำสวดบทอนุโมทนาวิธีหรือคาถาเริ่มก่อนที่พระสงฆ์รูปอื่น ๆ จะ

สวดอนุโมทนา เพื่อให้แขกผู้มาร่วมพิธีสวดพระอภิธรรมเตรียมตัวตั้งใจรับพร ก่อนที่จะสวดบทสามัญญานุโมทนาคาถา (สัพพี) ต่อไป

บทอนุโมทนาวิธี

ยะถา วาริวะหา ปูรา ปะริปูเรนติ สาครัง
เอวเมวะ อิโต ทินนัง เปตานัง อุปะกัปปะติ
อิจฉิตัง ปัตถิตัง ตุมหัง ขิปปะเมวะ สะมิชฌะตุ
สัพเพ ปูเรนตุ สังกัปปา จันโท ปัณณะระโส ยะถา
มะณิโชติระโส ยะถา ฯ

(ธรรมเนียมปฏิบัติ คือ เมื่อพระสงฆ์ซึ่งเป็นประธานกล่าวนำ ยะถา ผู้กรวดน้ำควรจะเทน้ำออกจากที่กรวดน้ำใส่ภาชนะรองรับให้น้ำหมดพอดี จากนั้นจึงพนมมือรับพรจากบทสวดสามัญญานุโมทนาคาถา ต่อไป)

บทสวดสามัญญานุโมทนาคาถา

สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ สพฺพโรโค วินสฺสตุ มา เต
ภวตฺวนฺ ตราโย สุขี ทีฆายุโก ภวอภิวาทนสีลิสฺส
นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ
อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ

แปลว่า “ความจัญไรทั้งปวงจงบำราศไป โรคทั้งปวงจงหายไป อันตรายอย่ามีแก่ท่าน ขอท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน ธรรม 4 ประการ คือ อายุ วรรณ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีการอภิวาทเป็นปกติ อ่อนน้อมต่อผู้เจริญเป็นนิตย์”

บทสามัญญานุโมทนาคาถา เป็นคาถาที่พระสงฆ์ใช้สวดทุกครั้งที่อนุโมทนาในบุญกุศลที่อุบาสกอุบาสิกาได้ทำแล้ว

7. กราบพระรัตนตรัย พิธีกรและผู้มาร่วมงานสวดพระอภิธรรม กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยพร้อมเพรียงกัน จากนั้นพระสงฆ์กราบลาพระพุทธรูปเดินทางกลับ

ในช่วงนี้ เจ้าภาพจะแสดงการขอบคุณแขกผู้มาร่วมงานด้วยการเลี้ยงอาหาร เนื่องจากแขกบางคนเดินทางมาไกล ยังไม่ได้รับประทานอาหารเย็น โดยหากเป็นงานตามพื้นที่ชนบทก็จะนิยมเลี้ยงข้าว ข้าวต้มเครื่อง ก๋วยเตี๋ยว กวยจั๊บ บะหมี่เกี๊ยว ราดหน้า กระเพาะปลา ผัดไทย (หมุนเวียนกันไปแต่ละคืน) แต่ปัจจุบันทั้งตามชนบทและเขตเมืองจะนิยมมอบขนมพร้อมเครื่องดื่ม เช่น น้ำดื่มชนิดถ้วย น้ำผลไม้ นมกล่อง จัดเป็นชุดให้แขกนำกลับไปรับประทานที่บ้านหรือระหว่างการเดินทาง ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกแก่เจ้าภาพ และแขกบางคนต้องรีบเดินทางกลับ

ความเชื่อเกี่ยวกับที่เลี้ยงคนหรือพระสงฆ์ในงานศพ คือห้ามทำอาหารที่มีเส้นยาว เช่น ขนมจีน ผัดหมี่ ฯลฯ มีความเชื่อว่าเส้นมันยืดยาวจะทำให้มีคนตายติดต่อกันอีก ซึ่งเรื่องนี้ยังหาเหตุผลอื่นที่สอดคล้องไม่ได้ นอกจากเหตุผลว่าอาหารที่มีเส้นยืดยาวอาจจะทำให้รับประทานลำบาก อาจเกิดการเปรอะเปื้อน เลอะเสื้อผ้า ก็เป็นได้

พิธีฌาปนกิจศพ หรือการปลงศพ หรือการเผาศพ เป็นพิธีกรรมหลังจากมีการตั้งศพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมครบตามจำนวนวันที่ญาติต้องการแล้ว เช่น 3 วัน 5 วัน 7 วัน วันรุ่งขึ้นหลังจากสวดพระอภิธรรมคืนสุดท้าย จะเป็นวันเผาศพ

ธรรมเนียมและความเชื่อเกี่ยวกับวันที่ห้ามเผาศพ เช่น

ห้ามเผาศพวันพุธ มีความเชื่อว่าเป็นวันที่ไม่ดี

ห้ามเผาศพวันศุกร์ มีความเชื่อว่าคนที่ยังมีชีวิตอยู่จะอยู่ไม่เป็นสุข

ห้ามเผาศพวันพระ มีความเชื่อจะเป็นบาป เพราะแมลงที่อยู่ตามร่างกายของศพถูกเผา (สมัยก่อนเก็บศพไว้ในป่าช้า)

ห้ามเผาศพวันเฉลิมพระชนมพรรษา เช่นวันที่ 5 ธันวาคม (วันพระราชสมภพในหลวงรัชกาลที่ 9) วันที่ 28 กรกฎาคม (วันพระราชสมภพในหลวงรัชกาลที่ 10) หรือวันที่ 12 สิงหาคม (วันพระราชสมภพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ)

ปัจจุบัน วัดก็อนุญาตให้เผาวันศุกร์ หรือวันพระได้ แล้วแต่ทางวัดและการตกลงพูดคุยถึงเหตุผลความจำเป็น เช่น กรณีศพของทหารจำนวนหลายนายที่เสียชีวิตเพราะการปฏิบัติหน้าที่

นอกจากนี้ ธรรมเนียมปฏิบัติส่วนใหญ่จะไม่สวดพระอภิธรรมและเผาศพในวันปีใหม่ เช่น หากเสียชีวิตวันที่ 30, 31 ธันวาคม หรือวันที่ 1 มกราคม ทางวัดมักจะให้เก็บศพไว้ก่อน รอจนกว่าจะพ้นเทศกาลปีใหม่ซึ่งเป็นวันเฉลิมฉลองรื่นเริง แต่บางวันจะห้ามเฉพาะศพที่เสียชีวิตข้ามปีเท่านั้น เช่น เสียชีวิตในช่วงปีเก่า ก็จะให้เผาให้เสร็จภายในปีนั้นเลย จะไม่เผาข้ามปีเท่านั้น เช่น เสียชีวิตในช่วงปีเก่าก็จะให้เผาให้เสร็จภายในปีนั้นเลย จะไม่เผาข้ามปี ความเชื่อเรื่องห้ามเผาในช่วงเทศกาลปีใหม่นี้ แท้ที่จริงแล้วมีเหตุผลว่าช่วงเทศกาลส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ทางวัดจะมีการทำบุญหลายวัน ศาลาวัดมักจะไม่ว่าง พระสงฆ์ติดภารกิจนิมนต์หลายที่ หรือกรณีห้ามเผาวันพระก็เช่นกัน เนื่องจากทางวัดต้องใช้ศาลาเพื่อทำบุญ เพราะในอดีตวัดจะมีเพียงและต้องตั้งศพไว้ที่ศาลา ไม่เหมือนปัจจุบันที่หากเป็นวัดใหญ่ในตัวเมืองอาจจะมีหลายศาลา และมีพระสงฆ์จำนวนมากพอ

(จากการศึกษาพบว่า ในจังหวัดพัทลุง ไม่มีวัดใดที่มีเมรุสำหรับเผาศพมากกว่า 1 หลัง ถึงแม้จะมีศาลาสวดศพมากกว่าหนึ่งหลังก็ตาม)

การนำศพออกจากบ้าน

เมื่อศพที่ได้ทำการบรรจุโลงแล้ว จะยกลงจากเรือนและนำออกจากบ้านไปยังวัด มีปฏิบัติการดังนี้ คือ

ก. ไม่ห้ามศพลอดขื่อ คือแต่ก่อนมาผู้ป่วยได้นอนตายอยู่ในห้องใด เมื่ออาบน้ำศพและบรรจุโลงตลอดจนการที่จั้งศพไว้บำเพ็ญการกุศล ก็ใช้ในห้องนั้นตลอดไป ไม่ย้ายศพจากห้องที่ตายไปไว้ห้องอื่นเหมือนอย่างที่ทำกัน ในปัจจุบันนี้ และเมื่อยกออกจากห้องไป ก็ไม่ยอมหามลอดขื่อไปออกประตูอีกห้องหนึ่งตามที่ได้เคยเห็นมา บางบ้านที่เป็นเรือนฝากระดานลูกปะกน ถึงกับต้องเปิดฝาออกกระแบะหนึ่ง เพื่อยกศพออกทางนั้น มาหาระเบียงหามลงนอกชาน แล้วลงบันไดเรือนไป นอกจากนี้ยังได้เห็นชาวสาวนซึ่งอยู่ในเรือนฟากไม้หมาก ไม่แข็งแรงคงทนเท่าเรือนเราในปัจจุบันนี้ และขื่อก็เตี้ย เกรงว่าเมื่อหามศพถอยมา ศีรษะของผู้ยกหีบศพจะไปโดนเอาขื่อเข้า เขาจึงห้าม

ข. การชักฟาก 3 ซี่ ตีหม้อสามใบ ข้อนี้เป็นปริศนาธรรม ฟากสามซี่ได้แก่ชาติ ความเกิด อาศัยภพทั้งสาม คือ กามภพ 1 รูปภพ 1 อรูปภพ 1 หม้อน้ำ สามใบนั้นได้แก่วัยทั้ง 3 คือ 1. ปฐมวัย 2. มัชฌิมาวัย 3. ปัจฉิมวัย เหตุด้วยสัตว์ที่เกิดมาจะต้องแตกทำลายไปในวัยทั้งสาม จะยืนยง

คงอยู่ต่อไปหาได้ไม่ แต่ปัญหาธรรมข้อนี้ บุคคลเราแก้ไขไม่ได้ ไม่รู้เรื่อง แต่ก็คงรักษาประเพณีอันนั้นมาอยู่จนทุกวันนี้

ค. ประตูป่า คือเอาใบไม้มาปักไว้บนประตูที่จะนำศพออก ผูกปลายจดกัน การที่ทำเช่นจะให้ผู้ตายรู้ตัวว่า เราจะนำศพไปป่าช้าแล้ว อีกอย่างหนึ่งเพื่อจะป้องกันไม่ให้ผีกลับมาเรือนได้อีก เพราะเมื่อผีออกไปพ้นประตูป่าแล้ว เขาก็ถอนกิ่งไม้นั้นทิ้งเสีย เมื่อผีกลับมาหาที่สังเกตไม่ได้ก็จะหลงทาง เลยที่ไปอื่น อีกนัยหนึ่งกล่าวเป็นปัญหาธรรมว่าประตูป่าช้าใครไปแล้วไม่ได้กลับมาเห็นญาติมิตรอีกต่อไปควรเป็นที่ปลงธรรมสังเวชยิ่งขึ้น

ง. ชัดข้าวสาร เพื่อจะให้ผีออกจากบ้านไปสู่ป่าช้า เมื่อเผาแล้วจะได้ไปผุดไปเกิด ไม่มารบกวนคนในบ้านในเรือนต่อไป

จ. ไม้ขีดทางที่ไป เห็นจะทำเป็นเครื่องหมายให้คนที่ตามไปภายหลังได้สังเกตและตามไปหาที่ไว้ศพถูก

ฉ. ห้ามไม่ให้หามข้ามนาข้ามสวน การห้ามข้อนี้ไม่เกี่ยวกับการศาสนาหรือลัทธิเลย แต่ที่ห้ามก็โดยเจ้าของนาหรือสวนรังเกียจในการที่เราจะนำศพผ่านเข้าไปในเขตดินของเขา หรืออีกอย่างหนึ่งเกรงว่าจะไปเหยียบต้นข้าวและต้นไม้ของเขาตาย ครั้นนานเข้าผู้ที่ไม่ทราบความหมาย ก็เลยถือเป็นประเพณีกันต่อ ๆ มา และเห็นว่าศพนั้นเป็นอัปมงคล เมื่อผ่านเข้าไปในที่ดินของตน ที่ดินนั้นจะพลอยเป็นอัปมงคลไปด้วย

ในมหากาลสูตรว่า ล้างฟากดีกว่าหม้อหมาง ขีดหนทางนั้นเพื่อจะให้เห็นว่า เราท่านทั้งปวงไม่ควรจะเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในภพทั้งสาม ให้อุตสาหะบำเพ็ญทาน รักษาศีล ให้บริสุทธิ์ผ่องใส ประดุจดังฟากที่ล้างสะอาดแล้ว จะพ้นก็จากภพทั้งสาม เหมือนตีหม้อหมางและขีดหนทางเสียฉะนั้น (กรมศิลปากร, 2507)

พิธีฌาปนกิจศพ

เมื่อนำศพไปถึงที่เผาศพแล้ว ก่อนจะเผาต้องนำไปไว้ในที่กำบัง แล้วเปิดฝาโลงออกและยกศพออกจากโลงวางบนผ้าขาว เอามีดตัดเชือกตราสังและผ้าที่ห่อศพออกให้ศพนั้นนอนหงาย แล้วเอาผ้าขาวที่รองนั้นพับปิดศพให้เรียบร้อย แล้วเอากิ่งไม้มาวางบนศพพอรองผ้าบังสุกุล แล้วเอาผ้าบังสุกุลพาดลงบนกิ่งไม้นั้นอีกทีหนึ่ง นิมนต์พระสงฆ์มาชักมหาบังสุกุล เมื่อเสร็จแล้วจึงยกศพลงใส่โลงและให้ศพนั้นคว่ำหน้าลง โลงนั้นต้องตัดก้นโลงให้เป็นช่องเท่าตารางเหล็กสำหรับไฟที่เผาจะได้รอดขึ้นไหม้ศพได้ แล้วนำโลงศพเวียนเชิงตะกอนสามรอบ ในเวลาที่เวียนศพนี้ ผู้ที่เป็นลูกหลานและภรรยาหรือว่าบริวารของผู้ตายทั้งหมด ต้องเดินตามศพเพื่อเป็นการแสดงความเคารพ เมื่อเวียนครบสามรอบแล้วจึงนำโลงศพขึ้นตั้งบนเชิงตะกอน และผู้เป็นเจ้าภาพต้องนำไปทิ้งลงที่เชิงตะกอน ให้ตากาลียายกลาเป็นจำนวน 33 เบี้ย ท่านแสดงว่าเป็นคุณบิดา 21 มารดา 12 บางท่านว่าต้อง 50 เบี้ย เดี๋ยวนี้หาเบี้ยไม่ได้ก็ใช้สตางค์แทนเบี้ย และคนใช้สตางค์เป็นถูก เพราะเบี้ยเลิกใช้กันในเวลานี้แล้ว นี้แสดงว่าเป็นค่าที่เผาให้แก่ตากาลียายกลา ต่อไปจากนี้ต่อยมะพร้าวให้แตก เอาน้ำไปล้างหน้าศพ เมื่อล้างหน้าศพเสร็จแล้วจึงจุดไฟเผา เชื้อเพลิงของใครก็ต้องจุดไฟเอาเอง ห้ามไม่ให้ต่อกัน เมื่อไฟไหม้ศพขึ้นแล้วเอาผ้าขาวที่คลุมโลงนั้นโยนข้ามไฟโยนข้ามไปข้ามมาให้ครบสามครั้งจึงหยุด ก่อนที่ผู้เผาศพจะกลับบ้านต้องชักให้ออกเสียสามดุ้นก่อน แล้วจึงกลับได้ เมื่อกลับมาถึงบ้านต้องล้างหน้าและอาบน้ำด้วย

อธิบายปัญหาบทที่ 9 นี้ว่า มีดที่ตัดเชือกหรือด้ายที่ผูกศพนั้น ได้แก่ดวงปัญญา ด้ายนั้นได้แก่ โลโภ โทโส โมโห อันว่า โลโภ โทโส โมโหนั้น ต้องตัดด้วยดวงปัญญาจึงจะขาดได้

ที่ว่าเอากิ่งไม้วางเหนือศพนั้น เพื่อจะไม่ให้ผ้าที่บังสุกุลเปื้อนศพที่มีน้ำเหลือง การที่นิมนต์พระมาชักมหาบังสุกุลนั้นก็เพื่อให้ท่านมาลงกรรมฐานและรับผ้านั้นเป็นไทยทานจัดเป็นกุศลส่วนหนึ่ง

ลำดับพิธีการวันงานฌาปนกิจ ส่งผู้ล่วงลับสู่สรวงสรรค์

เมื่อบุคคลอันเป็นที่รักได้มาจากไป จึงมีการจัดงานสวดพระอภิธรรมขึ้น ในช่วง 3 วัน 5 วันหรือ 7 วัน หลังจากพิธีสวดศพจบลงเรียบร้อยแล้ว เข้าสู่ ขั้นตอนงานฌาปนกิจหรือพิธีเผาศพ โดยทางเจ้าภาพจะต้องทำการตกลงกับเจ้าหน้าที่วัดตั้งแต่งานสวดศพคืนแรก เพื่อจะได้เตรียมพิธีงานฌาปนกิจตามวันและเวลาที่ได้กำหนดไว้ และหลีกเลี่ยงงานเผาในวันศุกร์ เพราะเป็นวันแห่งความสุข สนุกสนานรื่นเริง ไม่เหมาะกับการจัดงานที่โศกเศร้าเสียใจ และไม่เผาวันพระ เพราะเป็นวันที่พระสงฆ์จะต้องทำกิจวัตรมากกว่าวันอื่น ๆ และหากจัดงานวันเผาวันนี้จะเป็นการรบกวนพระท่าน อีกทั้งวันพระถือว่าเป็นวันมงคล ไม่นิยมจัดงานอัปมงคล ซึ่งมีขั้นตอนพิธีวันงานฌาปนกิจ มีดังนี้

1. การจัดงานฌาปนกิจมีทั้งหมด 2 รูปแบบ คือ

1.1 กำหนดพิธีจัดงานเผาศพหลังจากสวดพระอภิธรรมครบวันตามที่เจ้าภาพได้กำหนดไว้ และคุยกับทางเจ้าหน้าที่วัดและพระสงฆ์เรียบร้อยแล้ว

1.2 การจัดพิธีฌาปนกิจศพในกรณีที่นำศพบรรจุไว้และรอวันที่จะฌาปนกิจเมื่อพร้อม ซึ่งจะต้องปรึกษากับทางวัดว่าสามารถเผาได้วันไหนบ้าง จึงกำหนดวันในการจัดงาน

2. ขั้นตอนเตรียมพิธีงานฌาปนกิจ ทางเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์ 10 รูป ในการสวดพุทธมนต์ สวดบังสุกุล ถวายภัตตาหารเพล และแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ พร้อมถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ทุกรูป เครื่องกัณฑ์เทศน์ถวายพระสงฆ์ที่แสดงพระธรรมเทศนา และถวายผ้าไตรที่ใช้บนเมรุ ก่อนประธานจะจุดไฟฌาปนกิจ

3. เมื่อทำพิธีบำเพ็ญกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว จากนั้นจะเคลื่อนศพไปยังเมรุ นิยมให้ลูกหลานคนใกล้ชิดได้ทำพิธีขอขมาศพ เพื่อเป็นการขออภัยที่เคยล่วงเกินต่อกัน

4. การเคลื่อนศพนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป เป็นผู้นำศพเวียนรอบเมรุ 3 รอบเวียนจากขวาไปซ้าย โดยเริ่มจากบันไดหน้าเมรุ

5. เจ้าภาพและญาติของผู้เสียชีวิต จะนำเดินขบวนเวียนตามรอบเมรุ ซึ่งญาติจะถือกระถางธูป ตามด้วยญาติผู้ใกล้ชิดถือรูปของผู้เสียชีวิต

6. เมื่อเวียนครบ 3 รอบแล้ว เจ้าหน้าที่จะนำศพขึ้นตั้งบนเมรุ

7. จากนั้นเมื่อทุกคนนั่งอยู่ในพิธีอย่างสงบนั่งเรียบร้อย พิธีกรจะเชิญตัวแทนของผู้เจ้าภาพอ่านประวัติผู้เสียชีวิต เพื่อประกาศเกียรติคุณแด่คุณงามความดีที่ผู้วายชนม์ได้ทำไว้ตั้งแต่ตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ จากนั้นญาติผู้เสียชีวิตจะกล่าวคำไว้อาลัย เมื่อจบแล้วทางพิธีกรจะกล่าวเชิญแขกที่มาในงานทุกท่านร่วมยืนไว้อาลัยประมาณ 1 นาที

8. ขั้นตอนการทอดผ้าบังสุกุล ทางเจ้าภาพจะเตรียมผ้าไตรตามจำนวนแขกชั้นผู้ใหญ่เพื่อเชิญทอดผ้าบังสุกุล หลังจากนั้นเมื่อกล่าวรายชื่อแขกผู้ได้รับเชิญจะต้องลุกขึ้นจากที่นั่งและมีผู้ถือ

พานผ้าไตรเดินตามแขกผู้นั้นไป มาถึงตรงที่วางสำหรับการทอดผ้า แขกผู้มีเกียรติท่านนั้นจะรับผ้าไตรไปวาง โดยลำดับการเชิญแขกขึ้นทอดผ้าบังสุกุลจะเชิญจาก แขกชั้นผู้ใหญ่ไปจนถึงแขกชั้นผู้น้อย

9. นิมนต์พระสงฆ์ขึ้นพิจารณา ผ้าบังสุกุล

10. ประธานในพิธีจะจุดไฟเพื่อประชุมเพลิง ในระหว่างการประชุมเพลิงพระสงฆ์จะสวดพระอภิธรรมจำนวน 4 รูปหรือที่เรียกกันว่าสวดหน้าไฟ

11. จากนั้นญาติผู้เสียชีวิต และแขกผู้มีเกียรติจะทยอยกันเดินมาเพื่อรับดอกไม้จันทน์ไปวางไว้บนเมรุเพื่อแสดงความอาลัย หลังจากลงมาแล้ว ทางเจ้าภาพจะมีการแจกของชำร่วยงานศพ

พิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือฌาปนกิจศพ (อุปกรณ์เพิ่มจากการสวดพระอภิธรรม) 1. ธรรมาสน์เทศน์ คัมภีร์เทศน์ พัดรอง ตะลุ่ม พาน 2) เครื่องทองน้อย จำนวน 1 ที่ (เพิ่มอีก 1 ที่ สำหรับประธานจุดบูชาพระธรรม) 3) เทียนส่องธรรม 4) ผ้าไตร หรือผ้าสำหรับทอดบังสุกุล 5) เครื่องไทยธรรมบูชากัณฑ์เทศน์

พิธีทำบุญครบรอบวันตาย 1) อัฐิ/รูปผู้ตาย/ป้ายชื่อของบรรพบุรุษ 2) โต๊ะหมู่อีก 1 ชุด ใช้เป็นที่บูชาอัฐิ 3) เครื่องทองน้อย 4) ภูษาโยง แถบทอง 5) ผ้าไตรหรือผ้าสำหรับทอดบังสุกุล

การฌาปนกิจศพ ได้แก่ การปลงศพ หรือ เผาศพ เจ้าภาพจะต้องกำหนดวันที่จะทำการฌานปนกิจศพที่แน่นอน แล้วทำความตกลงกันกับเจ้าหน้าที่ของวัดหรือฌาปนสถานก่อน ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกจองวันที่ต้องการ

กรณีบรรจุเก็บศพไว้ก่อนที่จะทำการฌาปนกิจ จะต้องนำศพมาตั้งสวดพระอภิธรรมอีกวาระหนึ่ง โดยสวดก่อน 1 คืน แล้ววันรุ่งขึ้นจะทำฌาปนกิจ หรืออาจจะไม่ตั้งสวดพระอภิธรรมอีกเพียงแต่ยกศพขึ้นตั้ง ในตอนเช้าเลี้ยงพระเพลและนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นเทศน์พระธรรมเทศนาในช่วงบ่ายแล้วทำการฌาปนกิจศพในตอนเย็น การกระทำเช่นนี้มักเรียกกันว่า “ตั้งเช้า เผาเย็น” ถ้าหากศพนั้นเป็นบุพพการีสามีภรรยา ก็ควรตั้งสวดพระอภิธรรมอีกคืนหนึ่งก่อน เพื่อเป็นเกียรติและระลึกถึงผู้ตายอีกทั้งยังเป็นการบำเพ็ญกุศลเพิ่มเติมให้อีก

รูปแบบการประกอบพิธีงานศพดังกล่าวนี้เป็นพิธีกรรมที่ชาวจังหวัดพัทลุงได้ถือปฏิบัติกันมาอยู่แล้ว และยังมีความสอดคล้องกับคติความเชื่อตามวิถีวัฒนธรรมชาวใต้โบราณ นอกจากนี้ยังมีข้อยกเว้นการไม่ทำการฌาปนกิจศพแก่ผู้ที่ตายด้วยสาเหตุดังนี้ คือ ตายโหง ตายท้องกลม และศพเด็กทารก

การบำเพ็ญกุศลหน้าศพ

ในวันที่มีฌาปนกิจศพนั้น จะนิยมบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตายก่อน เช่น

- จัดพิธีบวชลูกหลานเป็นพระภิกษุ หรือสามเณรที่เรียกว่า “บวชหน้าไฟ”
- นิมนต์พระสงฆ์ 10 รูป สวดพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเพล (อาจจะมีการเลี้ยงพระเพิ่มจำนวนเท่าใดก็ได้)
- จัดให้มีพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์
- นิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา บังสุกุล (จำนวนพระสงฆ์ 10 รูป หรือนิยมเท่าอายุผู้ตายหรือตามศรัทธา)

- ถวายเครื่องไทยธรรม กรวดน้ำ เป็นอันเสร็จพิธีบำเพ็ญกุศลหน้าศพเจ้าภาพจะต้องเตรียมอุปกรณ์หลักต่าง ๆ ได้แก่

1. เครื่องไทยธรรม ผ้าสบงถวายพระสวดมนต์ฉันเพล
2. เครื่องไทยธรรมผ้าไตร และเครื่องติดกัณฑ์เทศน์ถวายพระเทศน์
3. ผ้าไตรประธานเพื่อทอดบังสุกุล และมหาบังสุกุลก่อนทำการฌาปนกิจ
4. ผ้าสบงถวายพระสวดมาติกาบังสุกุลตามจำนวนพระสวด (ส่วนใหญ่จะนิมนต์พระ 10 รูป แต่บางแห่งจะนิมนต์พระทั้งวัดหรือตามจำนวนอายุของผู้ตาย)
5. เตรียมดอกไม้จันทน์ให้กับแขกผู้มาร่วมงานและดอกไม้จันทน์สำหรับประธานในพิธี (ปัจจุบันทางวัดหรือฌาปนสถาน จะมีบริการจัดเตรียมอุปกรณ์เหล่านี้ให้ได้ทั้งหมดแต่หากทางเจ้าภาพอยากจะจัดก็จัดหาเองได้

กำหนดเวลาประชุมเพลิงนับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เจ้าภาพจะต้องระมัดระวังรักษาเวลาให้เป็นไปตามเวลาที่กำหนดไว้ เช่นในบัตรเชิญกำหนดไว้ว่า เวลา 16.10 น.ประชุมเพลิง ก็จะต้องให้ได้ลงมือประชุมเพลิงในเวลา 16.10 น. จริง ๆ หากจะล่าช้าไปบ้างก็ไม่ควรให้เกิน 5 นาที ทั้งนี้เพราะบรรดาแขกที่ได้รับเชิญทุก ๆ ท่านต่างถือว่าเวลาที่กำหนดไว้นั้นเป็นการแน่นอน ผู้ที่ได้รับเชิญย่อมจะต้องไปถึงสถานฌาปนกิจก่อนเวลา และบางท่านอาจมีกิจธุระที่จะไปในงานอื่น ๆ อีก จึงต้องรักษาเวลาให้เที่ยงตรงไว้ ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไป

เครื่องกัณฑ์เทศน์

เครื่องไทยธรรมสำหรับถวายพระสงฆ์ที่แสดงธรรม ซึ่งเรียกว่าเครื่องกัณฑ์เทศนั้นประกอบด้วยสิ่งของดังต่อไปนี้

1. ผ้าไตร 1 ไตร 1 (จะใช้ผ้าจีวร หรือสบง หรือผ้าอาบน้ำอย่างหนึ่งอย่างใดแทนก็ได้)
2. เครื่องบริโภคต่าง ๆ ได้แก่ หมากพลู บุหรี่ ไม่ขีดไฟ ใบชา ยารักษาดรค เช่น ยาหอมแก้ลม และยาธาตุเป็นต้น หรือด้วยดอกไม้ธูปเทียน
3. เสื่อหรือพรหม 1 ผืน หมอน 1 ใบ ผ้าห่มนอน 1 ผืน ร่ม 1 คัน รองเท้า 1 คู่ และย่าม 1 ใบ

เคลื่อนศพไปสู่เมรุ

การเคลื่อนศพไปตั้งยังเมรุที่จะกระทำฌาปนกิจนั้น บางแห่งได้จัดการเคลื่อนศพขึ้นไปตั้งบนเมรุแล้วจึงจะมีการสวดมาติกา และบังสุกุลเสร็จแล้ว จึงเคลื่อนศพไปสู่เมรุ ทั้งนี้ แล้วแต่ผู้จัดการของสถานฌาปนกิจแห่งนั้น อำนวยความสะดวกให้ จะจัดการก่อนหลังอย่างใดก็ใช้ได้เหมือนกัน

การเคลื่อนศพต้องนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป เป็นผู้นำศพเวียนรอบเมรุ 1 รอบ การเวียนต้องเวียนจากขวาไปหาซ้าย เจ้าภาพและญาติของผู้ตายต้องเดินเข้าขบวนตามศพเวียนเมรุด้วย ถ้าศพนั้นมีรูปถ่ายของผู้ตาย ซึ่งนำไปตั้งไว้ในที่บำเพ็ญกุศล ก็ต้องมีผู้ถือรูปถ่ายนำหน้าศพไปในขบวน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ มีคนถือเครื่องทองน้อย หรือกระถางธูปนำหน้าศพ เมื่อได้นำศพเวียนรอบเมรุครบ 1 รอบแล้ว ก็นำศพขึ้นตั้งบนเมรุ

การเคลื่อนศพเวียนรอบเมรุ 1 รอบนั้น หมายความว่า เมื่อแรกเกิดมาเป็นเด็กแล้วก็เป็นหนุ่มสาว แล้วก็ต้องผันแปรเปลี่ยนไปจนถึงชราอันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่สถาน

ฌาปนกิจบางแห่งเมื่อเคลื่อนย้ายศพจากที่ตั้งสวด ก็นำไปตั้งบนเมรุโดยไม่ได้เวียนนอบเมรุก่อน ทั้งนี้เข้าใจว่าเป็นเพราะสถานฌาปนกิจแห่งนั้นไม่สะดวกแก่การที่จะเวียนรอบเมรุ

เมื่อได้เคลื่อนศพไปตั้งบนเมรุเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จัดสิ่งของที่จะต้องใช้ในขั้นต่อไปมาตั้งเตรียมไว้ เช่น ดอกไม้จันทน์และธูปเทียน ใส่ภาชนะตั้งไว้ที่เชิงบันไดทางขึ้นเมรุ ส่วนของชำร่วยจัดตั้งไว้ที่เชิงบันไดทางลงเมรุ จัดเจ้าหน้าที่ประจำคอยแจกดอกไม้ธูปเทียนฝ่ายหนึ่งและจัดเจ้าหน้าที่ให้ถือพานใส่ผ้าไตรไว้คอยเชิญแขกชั้นผู้ใหญ่ด้วย

ในระยะนี้ต้องนิมนต์พระสงฆ์สำหรับชักมหาบังสุกุลเท่ากับจำนวนผ้าไตรที่จัดเตรียมไว้ และนิมนต์พรสงฆ์ 4 รูป สำหรับสวดหน้าไฟ การสวดหน้าไฟ ควรนิมนต์พระสวดตอนเผาหลอกตลิดทั้งตอนเผาจริงด้วย

การทอดผ้าบังสุกุล

การทอดผ้าบังสุกุลนั้น เจ้าภาพจะต้องพิจารณาว่า แขกผู้มีเกียรติชั้นผู้ใหญ่ที่เชิญไว้มีจำนวนเท่าใด ก็จัดผ้าไตรเท่าจำนวนแขกชั้นผู้ใหญ่ เช่น 1 ไตร หรือ 2 ไตร เป็นอย่างมาก การที่จะใช้ผ้าไตรสำหรับทอดผ้าบังสุกุล มากน้อยเพียงใด ควรให้เป็นไปตามความเหมาะสม แต่ถ้างานใดมีผู้นำผ้าไตรมาช่วยมาก ก็จำเป็นต้องทอดผ้านั้นเกินกว่าที่กำหนดไว้ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ต้องรีบจัดการทอดผ้ากิ่นที่จะถึงกำหนดเวลา โดยเจ้าภาพกันผ้าไตรไว้สำหรับแขกชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งจะมาเป็นประธานในงานนี้ไว้ 1 ไตร แล้วเชิญแขกทอดผ้า ให้เสร็จก่อนที่ประธานจะมาถึง เมื่อท่านผู้เป็นประธานมาถึง ก็เชิญทอดผ้าและจุดไฟเป็นอันดับสุดท้าย

พิธีเก็บอัฐิ

ก่อนที่จะทำการเก็บอัฐิ เจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ 1) โกศสำหรับใส่อัฐิ 1 โกศ 2) ผ้าเช็ดหน้าหรือผ้าขาวผืนเล็ก ๆ (เนื้อบาง) 1 ผืน 3) ผ้าขาวขนาดกว้าง 1 เมตร 4 เหลี่ยม 1 ผืน 4) น้ำอบไทย หรือน้ำหอม 1 ขวด 5) ดอกพิกุลทำด้วยเงินหรือทอง นาก หรือ สตางค์ 1 จำนวน 6) ดอกไม้ธูปเทียนกับใบปวารณาสำหรับถวายพระ 4 ชุด 7) ธูปเทียน สำหรับจุดเคารพอัฐิ 1 ชุด สิ่งของตามที่กล่าวนี้ โดยเฉพาะโกศ สำหรับใส่อัฐินั้น สุดแต่เจ้าภาพจะพิจารณาว่าจะควรใช้โกศชนิดใด จะใช้โกศทองที่ทำด้วย ไม้ หรือจะใช้โกศเงิน หรือโกศกาไหล่ทอง และต้องการขาดกลางขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เพียงใด ก็แล้วแต่เห็นสมควร เมื่อตกลงจะใช้โกศชนิดใด ขนาดใด ก็จัดซื้อมาตามที่ต้องการ ผ้าเช็ดหน้าหรือผ้าขาวผืนเล็กนั้น สำหรับห่อกระดูกที่เลือกเก็บเพื่อใส่ในโกศ (ถ้าเป็นโกศขนาดเล็ก ก็ไม่ต้องใช้ผ้าทั้งผืน เพียงแต่ใช้รองส่วนล่าง ภายในโกศเท่านั้น) ส่วนผ้าขาวสี่เหลี่ยมผืนใหญ่ สำหรับห่อกระดูกที่เหลือจากการเก็บ

การเก็บอัฐินั้นสุดแต่เจ้าภาพจะต้องการเก็บในวันที่ปลงศพ หรือจะเก็บในวันที่ขึ้นก็ได้ แต่ถ้าจะทำบุญสามหาบก็ต้องเก็บอัฐิตอนเช้า เมื่อเจ้าภาพจะเก็บวันใดก็ต้องแจ้งความประสงค์ให้เจ้าหน้าที่ของวัดทราบ และเมื่อถึงเวลาเก็บอัฐิ ก็นำสิ่งของดังกล่าวข้างต้นไปจัดการ โดยนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปมาบังสุกุลอัฐิ เรียกว่าแปรรูป หรือ แปรธาตุ

พิธีลอยอังคาร

พิธีลอยอังคาร หมายถึง การนำเอาเถ้าถ่านที่เหลือจากการเผาศพไปลอยในแม่น้ำอันเป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวอินเดีย ซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู โดยที่พิธีศพของชาว

ฮินดูจะนิยมนำมาเผาที่ริมน้ำ และหลังจากการเผาแล้ว จะไม่เก็บกระดูกมารักษาไว้เหมือนอย่างประเพณีนิยมของไทย

เครื่องใช้ประกอบพิธี

1. สำหรับบูชาแม่ย่านางเรือ (เจ้าหน้าที่เรือจัดเตรียมให้กับคณะลอยอังคาร)
   - ดอกไม้สด 1 กำ หรือ พวงมาลัย 1 พวง
   - ธูป 7 ดอก เทียนหนัก 1 บาท 1 เล่ม
   - พานเล็ก 1 ใบ (ใส่ดอกไม้ ธูป เทียน ขณะบูชาแม่ย่านางเรือ)
   - เชือกสำหรับผูกมัด ธูป เทียน ดอกไม้ ที่สำหัวเรือ
   - เครื่องสังเวย เช่น น้ำ อาหารหวาน/คาว
2. สำหรับไหว้อังคาร (เจ้าหน้าที่เรือจัดเตรียมให้กับคณะลอยอังคาร**ยกเว้นลุ้นสำหรับใส่อังคาร)
   - ลุ้งสำหรับใส่อังคาร (คณะลอยอังคารจัดเตรียมมาเอง)
   - พวงมาลัยสำหรับคล้องลุ้ง 1 พวง
   - ดอกมะลิ กลีบกุหลาบ หรือ ดอกไม้อื่น ๆ (สำหรับผู้ร่วมพิธีโรยบนอังคาร)
   - น้ำอบไทย 1 ขวด
   - ดอกกุหลาบ จำนวนเท่ากับผู้ร่วมพิธี
   - ธูป เทียน เครื่องทองน้อย 1 ชุด (หรือธูป 1 ดอก เทียนหนัก 1 บาท 1 เล่ม พร้อมกระถางธูป เชิงเทียน 1 ชุด
   - สายสิญจน์ 1 ม้วน
   - ผ้าขาว (กว้าง x ยาว ½ เมตร) 1 ผืน (คณะลอยอังคารจัดเตรียมมาเอง)
   - พานโตก (ขนาดเล็ก) รองลุ้งอังคาร 1 ใบ
   - พานก้นลึก (ขนาดเล็ก) ใส่ดอกไม้ต่างๆ 1 ใบ
   - พานก้นตื้นสำหรับใส่เหรียญ 1 ใบ
   - ไม้ขีดไฟ/ไฟแช็ค
   - เชื้อเพลิงเหลว (ทำพิเศษสำหรับจุดธูป – เทียน)
3. สำหรับบูชาเจ้าแม่นที – ท้าวสีทันดร (เจ้าหน้าที่เรือจัดเตรียมให้กับคณะลอยอังคาร)
   - กระทงดอกไม้ 7 สี 1 กระทง
   - ธูป 7 ดอก เทียนหนัก 1 บาท 1 เล่ม
   - พานโตก (ขนาดกลาง) สำหรับวางกระทงดอกไม้ 7 สี 1 ใบ

ลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ

1. การบูชาแม่ย่านางเรือ
   - เจ้าหน้าที่ที่จัดไว้เชิญคณะญาติมิตรนำอังคารไปสู่ท่าเทียบเรือ
   - พิธีกรนำประธานในพิธี (ญาติอาวุโส) ลงเรือก่อน นอกนั้นรอบนท่าเทียบเรือ
   - ประธานนำดอกไม้ ธูป – เทียนใส่รวมในพาน บูชาแม่ย่านางเรือ
   - กล่าวบูชาและขออนุญาตแม่ย่านางเรือโดยพิธีกรเป็นผู้นำกล่าว

คำกล่าวบูชา/ขออนุญาตแม่ย่านางเรือ

(ตั้งนะโม 3 จบ)

นะมัตถุ/ นาวานิวาสินิยา/ เทวะตายะ/ อิมินา สักกาเรนะ/ นาวานิวาสินิง/ เทวะตัง/ ปูเชมิ ข้าพเจ้า/ ขอน้อมไหว้บูชา/ แม่ย่านางเรือ/ ผู้คุ้มครองรักษาเรือลำนี้/ ด้วยเครื่องสักการะนี้ ด้วยข้าพเจ้า/ พร้อมด้วยญาติมิตร/ ขออนุญาตนำอัฐิและอังคาร/ของ ชื่อ สกุล ผู้วายชนม์ ลงเรือลำนี้/ ไปลอยในทะเล/ ขอแม่ย่านางเรือได้โปรดอนุญาต/ ให้นำอัฐิและอังคารลงเรือได้ และได้โปรดคุ้มครองรักษา/ ให้ข้าพเจ้าและญาติมิตร/ กระทำพิธีลอยอัฐิและอังคาร/ ด้วยความสะดวกและปลอดภัย/ด้วยประการทั้งปวงเทอญ

- คณะญาติมิตรนำอังคารลงเรือ
- เรือออกเดินทางไปยังจุดที่จะลอยอังคาร

2. การไหว้อังคารบนเรือก่อนนำพิธีลงน้ำ

- เมื่อเรือแล่นถึงจุดหมายแล้วเรือจะหยุดลอยลำ
- พิธีกรเปิดลุ้งอังคาร จัดเครื่องไหว้อังคารให้ประธาน
- ประธานจุดธูป – เทียนไหว้อังคาร สรงด้วยน้ำอบไทย โรยดอกมะลิ กลีบกุหลาบ หรือดอกไม้อื่น ๆ
- เมื่อทุกคนไหว้อังคารเรียบร้อยแล้ว พิธีกรห่อลุ้งอังคารด้วยผ้าขาว กว้าง – ยาว ½ เมตร รวบมัดด้วยสายสิญจน์ทำเป็นจุกข้างบนไว้เพื่อสอดสวมพวงมาลัย
- เจ้าหน้าที่เรือแจกดอกกุหลาบให้คณะญาติมิตร คนละ 1 ดอก

3. การบูชาเจ้าแม่นที – ท้าวสีทันดร

- พิธีกรจัดเครื่องบูชาเจ้าแม่นที – ท้าวสีทันดร ให้ประธาน
- ประธานจุดเทียน 1 เล่ม และ ธูป 1 ดอก ที่กระทงดอกไม้ 7 สี
- กล่าวบูชา/กล่าวฝากอังคารกับเจ้าแม่นที – ท้าวสีทันดร โดยพิธีกรเป็นผู้กล่าวนำ

คำกล่าวบูชา/กล่าวฝากอังคาร

(ตั้งนะโม 3 จบ)

นะมัตถุ/ อิมิสสัง/ มะหานะทิยา/ อธิวัตถานัง/ สุรักขันตานัง/ สัพพะเทวานัง/ อมินา สักกาเรนะ/ สัพพะเทเว/ ปูเชมะ ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ ขอน้อมไหว้บูชา/ เจ้าแม่นที/ ท้าวสีทันดร/ และเทพยดาทั้งหลาย/ ผู้สถิตคุ้มครองรักษาอยู่/ในทะเลนี้/ ด้วยเครื่องสักการะนี้/ ด้วยข้าพเจ้าทั้งหลาย/ ได้ประกอบกุศลกิจ/ อุทิศส่วนบุญแด่ ชื่อ สกุล ผู้วายชนม์/ และ ณ บัดนี้/ จักได้ประกอบพิธี/ ลอยอัฐิและอังคารของ ชื่อ สกุล ผู้วายชนม์ / พร้อมกับขอฝากไว้/ ในความอภิบาล/ ของเจ้าแม่นที / ท้าวสีทันดร/ เจ้าแห่งทะเล/ และทวยเทพทั้งปวง ขอเจ้าแม่นที/ ท้าวสีทันดร/ แม่ย่านางเรือ/ และเทพยดาทั้งหลาย/ ได้โปรดอนุโมทนา/ดลบันดาล/ให้ดวงวิญญาณของ/ ชื่อ สกุล ผู้วายชนม์ / จงเข้าถึงสุคติ/ ในสัมปรายภพ/ ประสพสุข/ ในทิพยวิมาน/ ชั่วนิจนิรันดร์กาลเทอญ

4. วิธีการลอย

- เมื่อกล่าวบูชา/กล่าวฝากอังคารกับเจ้าแม่นที – ท้าวสีทันดร เสร็จแล้ว พิธีกรเชิญทุกคนยืนขึ้น เพื่อไว้อาลัยประมาณ 1 นาที

- ประธานโยนเงินเหรียญเพื่อซื้อที่ตามธรรมเนียม จำนวน 9 เหรียญ หรือตามสมควรลงทะเล จากนั้นให้เจ้าหน้าที่เชิญกระทงดอกไม้ 7 สี โดยใช้มือประคองค่อย ๆ วางบนผิวน้ำ ต่อจากนั้นอุ้มประคองห่อลุ้งอังคารค่อย ๆ วางบนผิวน้ำ โดยให้ผู้ร่วมพิธีทุกคนถือสายสิญจน์ด้วย

- หากกรณีมีคลื่นลมแรง คณะลอยอังคารไม่สะดวกลงบันไดให้ใช้สายสิญจน์พันรอบลุ้งอังคาร และจะให้เจ้าหน้าที่เรือเป็นผู้หย่อนลุ้งอังคารลงผิวน้ำ (ประณีตบรรจง) ห้ามโยนเด็ดขาด

- เมื่อห่อลุ้งอังคารลงสู่ผิวน้ำแล้ว ให้โรยดอกกุหลาบ ธูป เทียน กลีบดอกไม้ ตามลงไปเรือวน (เวียน) ซ้าย 3 รอบ เป็นการยึดถือถือว่าเวียนขวางานมงคล เวียนซ้ายงานอวมงคล

รอบแรก คือ อนิจจัง ให้เห็นความไม่เที่ยง

รอบสอง คือ ทุกขัง ให้เห็นความเป็นทุกข์

รอบสาม คือ อนัตตา ให้เห็นความไม่มีอะไรยึดถือมั่นหมายได้

2.3.9 คุณค่าที่เกิดจากการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำศพ

คุณค่านั้นก็คือ โส ญาติธัมโม ประกาศญาติให้ได้มาพร้อมเพรียงเคียงหน้ากัน พิธีกรรมที่คุณค่า ให้คนแสดงออกซึ่งความกตัญญู มีการนิมนต์พระสงฆ์ มาแสดงพระธรรมเทศนาเตือนสติ ส่วนมากจะเป็นธรรมเกี่ยวกับคุณค่า รู้จักกตัญญูกตเวทีแล้วก็ให้ปลงสังเวชคุณค่าที่เกิดขึ้น คือได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนา ฟังพระมีการสวด แล้วก็เมื่อฟังพระเทศน์ก็ดีหรือมาพิจารณาเป็นมรณะสติคุณค่า คนเราจะต้องตายอย่างนี้ จะต้องดับขันธ์อย่างนี้ สังขารทั้งหลายมันไม่เที่ยง เกิดขึ้นตั้งอยู่ ดับไป จะต้องตายอย่างนี้พิจารณาเป็นมรณะสติ คุณค่าจะเกิดขึ้น แล้วจะให้คนไม่ประมาทว่าตัวเองยังหนุ่มยังน้อย ฉะนั้นอย่าได้ประมาท วันเวลาและการตาย รู้จักวันเกิดแต่ไม่รู้จักวันตายอย่าได้ประมาท ให้มีโอกาสสร้างคุณงามความดีให้บำเพ็ญประโยชน์กับสังคมตลอดถึงประเทศชาติบ้านเมือง อันนี้คือคุณค่าที่เกิดจากการจัดพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำศพให้ญาติพี่น้องมาพร้อมเพรียงเคียงหน้ากัน คนสมัยก่อน ๆ นี้มีการจัดพิธีกรรม มีการทำโลงศพ มีไม้ มาทำโลงศพ มาช่วยกันจัดดอกประดับประดา มาช่วยกันเลี้ยงข้าว มีการจัดต้อนรับญาติพี่น้องที่มา แล้วก็มาช่วยกัน มาพิจารณาปลงสังเวชเหตุสังขารเหตุต่าง ๆ อันนี้คุณค่าที่จะเกิดขึ้นจากการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำศพ จะมีอานิสงค์อย่างนี้พิจารณาเป็นมรณะสติทุกตัวคนทุกผู้ทุกนามก็จะเกิดขึ้นในตัวในตนของเรา เรามาพิจารณาว่ามันเป็นหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันเป็นไตรลักษณ์ ลักษณะที่เสมอกัน เราไม่ประมาทคุณค่าจะเกิดขึ้นอย่างนี้ 1 ความกตัญญูจะเกิดขึ้น 2 เราจะมีการปลงสังเวช เราไม่ได้ประมาทในชีวิต ความเป็นอยู่ แล้วเราก็จะมีญาติกาพี่น้องมาพร้อมเพรียงหน้ากัน ว่าคนนั้นได้สร้างคุณค่าอะไรบ้าง ได้สร้างประโยชน์อะไรบ้าง ญาติเป็นใครบ้าง อันนี้คือคุณค่าที่จะเกิดขึ้น เกิดความพร้อมเพรียงกันสำหรับคุณค่าที่เกิดจากการจัดประเพณีเกี่ยวกับการทำศพนั้น จากการศึกษามาทั้งหมด พบว่า คุณค่าที่ได้จากการจัดงานศพในทั้งสองแนวคิดนั้นมีดังต่อไปนี้

1. คุณค่าสำหรับคนเป็นหรือผู้ยังมีชีวิตอยู่

การจัดงานศพหรือประเพณีการทำศพ ไม่ว่าจะเป็นที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันนั้น คุณค่าที่เกิดกับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็คือการที่ผู้ยังมีชีวิตอยู่ได้มีโอกาสทำความเข้าใจเกี่ยวกับการตายว่าการตายนั้นไม่น่ากลัว เพราะการตายนั้น

1.1 เป็นกฎธรรมดำของชีวิตที่ทุกคนเกิดมาก็ต้องตายและต้องตายแน่ ๆ

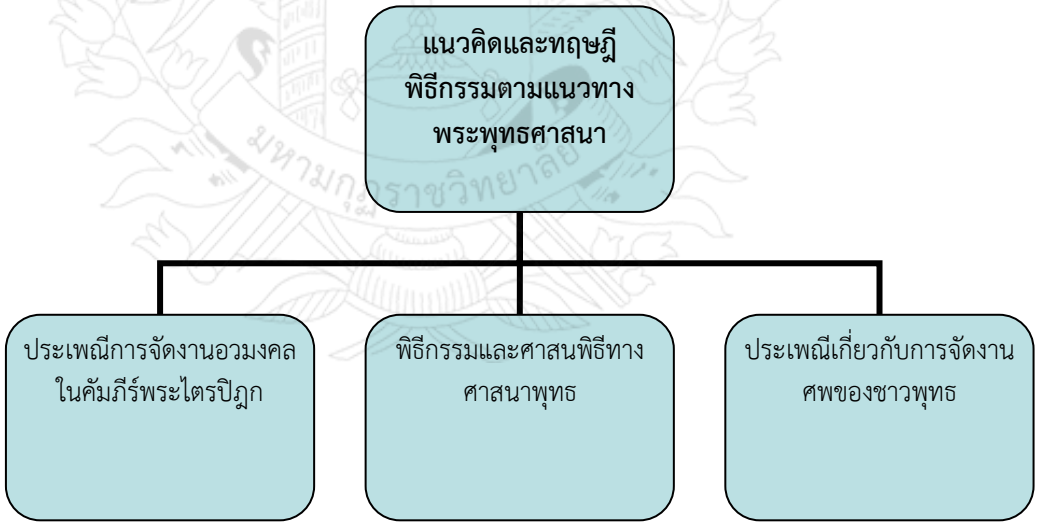
1.2 เมื่อทราบว่าเป็นเช่นนั้นก็ไม่ควรประมาทในการดำเนินชีวิต ควรเร่งสร้างความดีและบุญเพื่อเป็นเสบียงในการเดินทางไปสู่โลกหน้า

1.3 ไม่หลงระเริงกับความสุขแบบโลก คือ เมื่อทราบว่าเราจะต้องตายอย่างแน่นอนก็จะได้พิจารณาต่อไปว่าความสุขเต็มที่ไปด้วยกิเลส ควรเลือกเสพสุขเต็มที่เป็นไปเพื่อธรรม หรือเอาความสุขมาสร้างประโยชน์ให้กับสังคมไม่ยึดติดแค่การเสพความสุข แต่ควรหาสาระจากความสุขที่เกิดจึงจะไม่ประมาท และเดินทางไปสู่จุดหมายที่ดีของชีวิต

2. คุณค่าสำหรับสังคม การจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำศพนั้นให้ประโยชน์กับสังคมในการแสดงออกให้เห็นถึงความสามัคคีของชุมชนในการแสดงออกถึงความร่วมมือกันดำเนินกิจการดังกล่าว โดยเฉพาะสังคมปัจจุบัน สังคมชาวพุทธภาคเหนือมีทั้งฝ่ายพระภิกษุ ฝ่ายคฤหัสถ์ การมีงานศพย่อมทำให้ทั้งสองฝ่ายได้มีโอกาสในการติดต่อสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องศาสนาปรัชญาทางพระพุทธศาสนาผ่านการเทศนาสั่งสอนก็เป็นเหตุให้สังคมได้รับประโยชน์ อีกทั้งงานศพนั้นถือได้ว่าเป็นงานรวมญาติที่ผู้มาร่วมงานนั้นมีโอกาสได้กลับมาพบหน้าพูดจากันอันเป็นเหตุที่จะได้สร้างความสัมพันธ์กันระหว่างเครือญาติ พี่น้อง ซึ่งนี่ก็คือคุณค่าหรือประโยชน์ที่จะเกิดจากการจัดงานประเพณีเกี่ยวกับการทำศพ

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับการจัดประเพณีงานศพนั้นมีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นการมีมนุษย์เนื่องจากความกลัวเป็นเหตุตั้งต้นล้วนพัฒนารูปแบบมาสู่ความเป็นศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อของพระพุทธศาสนาอยู่ที่การจัดประเพณีให้ถูกต้องและให้เป็นไปอย่างเรียบง่าย

2.4 บทสรุปแนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

แผนภูมิที่ 2.1 สรุปแนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ที่มา : พระวนิช สงสมพันธ์ (2566)

บทที่ 3
หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล

บทนี้ผู้วิจัยได้วางกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คติธรรมต่าง ๆ ที่พบ ในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับงานอวมงคล ตั้งแต่ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตายได้คติธรรม คือ การมีสติไม่หลงตาย ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เห็นสัจธรรมในขันธ์ 5 เห็นสัจธรรมของชีวิต คือหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หลักปฏิจจสมุปบาท หรือ อิทัปปจจยตา หลักอภิธรรม 7 คัมภีร์ ตามลำดับ ดังนี้

3.1 ชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา

3.1.1 ชีวิตคืออะไร

พุทธศาสนามองสิ่งทั้งหลาย (รวมทั้งชีวิตและสิ่งอื่น ๆ) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการมีส่วนประกอบต่าง ๆ มารวมกันเขา และมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องและความอิงอาศัยกันนี้ นับว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่และดำเนินไปได้ หมายความว่า ถ้าจะให้มีชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินต่อไปได้ สวนประกอบต่าง ๆ เหล่านั้นจะต้องไม่ใช่สักแต่ว่ามา “กองรวม” กันอยู่ โดยไม่มีความเกี่ยวเนื่อง แบบอิงอาศัยกันเท่านั้น แต่ต้องมีความเชื่อมโยงและถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและกันอย่างเหมาะสมด้วย

โดยเหตุที่ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินไปได้เพราะอาศัยการประกอบกันเขาของส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวมา พุทธศาสนาจึงถือว่า ตัวตนที่แท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้น “ไม่มี” เพราะประการแรก ตัวสิ่งที่ถือว่า เป็นชีวิตนั้น มาจากการรวมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ และประการที่สอง แม้ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มารวมกันเข้าเป็นชีวิตนั้นเอง แต่ละส่วนก็เป็นผลมาจากการมีส่วนประกอบอื่น ๆ มารวมกันเขา เช่นเดียวกัน ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า สวนประกอบแต่ละส่วนนั้น แท้จริงแล้วก็ไม่ได้มีตัวตนของมันจริง ๆ เป็นแต่เพียงการประกอบกันเขาอย่างเหมาะสมของส่วนต่างๆ เท่านั้น

ถ้าจะอุปมาชีวิตในทัศนะเช่นนี้ ก็คงเหมือนกับสิ่งที่เราเรียกว่า “รถ” ซึ่งเกิดจากการนำเอาส่วนประกอบต่าง ๆ หลายส่วนมารวมกันเขา โดยที่แต่ละส่วนมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันและทำงานสัมพันธ์กันเป็นระบบ การดำรงอยู่ของความเป็น “รถ” และการทำหน้าที่ของมัน ขึ้นอยู่ทั้งกับส่วนประกอบหรือชิ้นส่วนต่าง ๆ และขึ้นอยู่กับลักษณะของความสัมพันธ์ต่อกันของส่วนประกอบเหล่านั้นด้วย เมื่อใดที่เราแยกเอาส่วนประกอบทั้งหมดออกจากกัน สิ่งที่เรียกว่า “รถ” ก็ไม่มี มีแต่ส่วนประกอบแต่ละส่วนเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ใช่ “รถ” และส่วนประกอบแต่ละส่วนนั้นเล่าก็มีส่วนประกอบย่อยของมันอีก (ชาย โพธิสิตา, 2554)

3.1.2 สวนประกอบสำคัญของชีวิต

ในทัศนะของพุทธศาสนา สิ่งที่เรียกว่า “ชีวิต” มีองค์ประกอบใหญ่ 2 สวน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม กับส่วนที่เป็นนามธรรม อย่างที่เราเข้าใจทั่วไปว่า เป็นเรื่องของกายกับเรื่องของจิต

องค์ประกอบใหญ่ทั้งสองส่วนนี้รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า **ขันธ์ 5** (The Five Aggregates) ซึ่งประกอบด้วย **รูป เวทนา สัญญา สังขาร** และ**วิญญาณ** (ชาย โพธิสิตา, 2554)

ความหมายของส่วนทั้ง 5 ตามแนวที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (2544) มีไว้ดังนี้

รูป (Corporeality) คือ สวนประกอบที่เป็นด้านกายภาพหรือด้านรูปธรรมทั้งหมด โดยสรุปก็คือ ร่างกาย (เนื้อ หนัง มังสา) และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ ส่วนที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุพรอม ทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

เวทนา (Feeling) คือ ส่วนที่เป็นความรูสึก ซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ ความรู้สึกนั้นอาจมีหลากหลาย เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอุน เจ็บปวด ผ่อนคลาย ฯลฯ กล่าวรวม ๆ ได้ว่า เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์หรือเฉย ๆ คือ ไม่สุขไม่ทุกข์

สัญญา (Perception) คือ การกำหนดรูการจำได้และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้เป็นอาการที่ใจรับรูและสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นอะไร อันเป็นเหตุให้จำสิ่งนั้น ๆ ได้เช่น จำรูปร่าง สี เสียงกลิ่น รส สัมผัส และอาการต่าง ๆ ได้

สังขาร (Mental Formation) คำว่า สังขาร ในกรณีนี้ไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง คือ ไม่ใช่ส่วน ที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นเรื่องของจิตหรือเกี่ยวกับจิตมากกว่า ความหมายในที่นี้จึง หมายถึง “สภาพที่ปรุงแต่งจิต” ให้มีลักษณะต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายดีฝ่ายชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ (ไม่ดีไม่ชั่ว) ก็ได้ทั้งนี้โดย มีเจตนาเป็นตัวนำกล่าวอย่างง่าย ๆ สังขารนี้ คือ ความนึกคิด ซึ่งอาจจะเป็นด้านดีไม่ดี หรือเป็นกลาง ๆ ก็ได้

วิญญาณ (Consciousness) ในที่นี้ก็ไม่ใช่อย่างเดียวกับสิ่งที่คนเชื่อกันทั่วไปว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคนเมื่อยังมีชีวิต และเมื่อตายแล้วก็ล่องลอยไปในภพภูมิต่าง ๆ แต่วิญญาณในที่นี้หมายถึง การรู้รับรูอารมณ์ (object) โดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ คือ รู้โดยผ่านทางการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรับสัมผัสทางกาย และ การรูอารมณ์ทางใจ

จะสังเกตว่า ในส่วนประกอบทั้ง 5 ที่กล่าวข้างต้นนั้น สวนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ มีอยู่เฉพาะในขันธ์ 5 ข้อที่ 1 (รูป) เพียงข้อเดียวเท่านั้น ที่เหลืออีก 4 ขอ คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณนั้น เป็นส่วนที่เราอาจนิยามว่าเป็นนามธรรม

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ขันธ์หรือส่วนประกอบแต่ละส่วน ก็มีส่วนประกอบย่อยของมันอีก จำนวนมากบ้าง น้อย บ้างตามลักษณะของ ขันธ์ข้อนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น รูป หรือส่วนประกอบที่จัดว่าเป็นส่วนกายภาพนั้น มีส่วนประกอบย่อยลง ไปอีกถึง 28 อย่าง ในจำนวนนี้ สวนประกอบที่เราคุ้นเคยกันโดยมากคือ เรื่องของธาตุทั้ง 4 (ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเรียกอีก อย่างหนึ่งว่า “มหาภูตรูป”) อันได้แก ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน, solid element) คือ บรรดาสิ่งที่มีสภาพเป็นของแข็ง กินเนื้อที่ อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ, fluid element) คือ ของเหลวหรือสภาวะที่ดูด ซึม เตโชธาตุ (ธาตุไฟ, element of heat or radiation) คืออุณหภูมิหรือสภาวะที่ แผ่ความร้อน และวาโยธาตุ (ธาตุลม, element of vibration) คือ สภาวะที่เคลื่อนไหว (พระธรรมปิฎก, 2546, หน้า 93) สวนประกอบย่อยอื่น ๆ มีอยู่อีกมากมาย จะไม่นำมากล่าวในที่นี้ เพราะเห็นว่าเป็นรายละเอียดที่เกิน กว่าวัตถุประสงค์ของบทความนี้ (ชีวิตในส่วนที่เป็นขันธ์ 5 นี้ ถ้าว่าตามหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ก็คงจะได้แก่บรรดาส่วนที่เป็นชีวะเคมีและส่วนที่จิต ซึ่งทั้งหมดประกอบกัน เป็นระบบอันละเอียดอ่อนและซับซ้อน) ชีวิตที่

ประกอบด้วยขันธ์ 5 นี้เป็นชีวิตในระดับที่คนทั่วไปมักไม่ได้สังเกตเห็น หรือไม่ได้ตระหนักเพราะการดำเนิน ไปและการทำหน้าทำ ของส่วนประกอบแต่ละส่วน เป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อน สังเกตรู้ได้ยาก แม้การทำหน้าที่ของส่วน ที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำงานของอวัยวะภายในบางส่วน เราแทบไม่สามารถสังเกตได้เลย เพราะทุกอย่างดำเนินไปอย่าง เป็นธรรมชาติต่อเมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับอวัยวะส่วนนั้น ๆ เราจึงจะสามารถสังเกตได้หรือใสใจอยากจะรูไม่ต้องพูดถึงการทำหน้าที่ของส่วนที่เป็นนามธรรมก็ได้

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปเราไม่ได้เข้าใจหรือมองเห็นชีวิตในความหมายที่ว่า เป็นสิ่งทำเกิดขึ้นและดำรงอยู่จากการประกอบกันเขาของส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ แต่เข้าใจหรือมองเห็นชีวิตเฉพาะในความหมายด้านปฏิบัติมากกว่า คือ สวนใหญ่เรารูชีวิตหรือตระหนักในการมีอยู่ของชีวิตเมื่อได้สัมพันธ์กับโลกภายนอกมากกว่า ชีวิตของคนเราสัมพันธ์กับโลก ภายนอกโดยผ่านระบบ 2 ระบบ คือ ระบบที่เป็นประตูแห่งการรับรูและ ระบบที่เป็นประตูแห่งการแสดงออก

ระบบ แรก (ระบบการรับรู) ประกอบด้วยช่องทางการรับรู้ ชองทาง (เรียกว่า “ทวารทั้งหก” ก็ได้) คือ ตา เป็น ชองสำหรับรับรูรูปหรือสีและทรวดทรงของวัตถุสิ่งของต่าง ๆ หูรับรูเสียง จมูก รับรูกลิ่น ลิ้น รับรูรส กาย รับรูการสัมผัส และ ใจ รับรูอารมณ์ต่าง ๆ ชองทางทั้งหกนี้พุทธศาสนาเรียกว่า “อายตนะ” แปลว่า “ชองทางเชื่อมต่อให้เกิดความรูหรือ การรับรู”

ระบบที่ สอง (ระบบการแสดงออก) นั้น ประกอบด้วยช่องทางหลัก 3 ชองทาง คือ กาย วาจา และ ใจ รูปแบบของ การแสดงออกที่เราคุ้นเคยกันโดยผ่านช่องทางทั้งสามนั้น คือ การทำ การพูด และการคิด หรือกายกรรม วจีกรรม และ มโนกรรม นั่นเอง

ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า ทั้งช่องทางการรับรู้และช่องทางการแสดงออก ต่างก็ขึ้นอยู่กับขันธ์ 5 เพราะถ้าไม่มี การรวมกันเขาของขันธ์ 5 (นั่นคือไม่มีชีวิต) ชองทางเหล่านี้ก็มีไม่ได้

ชีวิตในส่วนที่เกี่ยวกับการสัมพันธ์กับโลกภายนอก โดยการรับรูและการแสดงออกผ่านช่องทางต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ คือ ชีวิตที่ คนทั่วไปตระหนักรู้ทั้งนี้ เพราะวันหนึ่ง ๆ ตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าจนหลับไปในตอนกลางคืน สิ่งที่ประจักษ์แกตัว เรามีแต่เรื่องที่เราสัมพันธ์กับโลกภายนอกด้วยการรับเข้ามา หรือมิฉะนั้นก็แสดงออกไป โดยผ่านทางช่องทางต่าง ๆ ทั้งนั้น จนดูเสมือนว่าส่วนที่สัมพันธ์กับโลกภายนอกนี้ คือส่วนที่เป็นชีวิตจริงและสำคัญที่สุด แต่แท้จริงแล้วนี้เป็นเพียงส่วนเดียวเท่านั้น

ควรกล่าวตรงนี้ว่า ความรูสึกว่า มีตัวตน ความรู้สึกว่า นี่เป็นเรา นี่เป็นของเรา เป็นต้น เกิดขึ้นได้จากการที่ขันธ์ 5 (ชีวิต) มีการติดต่อกับโลกภายนอกเป็นสำคัญ กล่าวคือ เมื่อมีการรับรูสิ่งต่าง ๆ ผ่านช่องทาง (อายตนะ, ทวาร) ทั้ง 6 ดังกล่าวมา เราย่อมเกิดความรูสึก หรือมีปฏิกิริยาต่อสิ่งเหล่านั้น เช่น เกิดความรูสึกชอบ ไม่ชอบ รัก โกรธ สุข ทุกข์ ฯลฯ ขึ้นอยู่กับลักษณะการรับอารมณ์ในขณะที่ เกิดการสัมผัสกับสิ่งนั้น ๆ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นจะก่อให้เกิดความอยาก (ตัณหา) ในลักษณะต่าง ๆ ตามมา คืออยากได้อยากมีอยากเป็น ในสิ่งที่ตัวเองยังไม่ได้ยังไม่มีหรือยังไม่เป็น (กามตัณหา) เมื่อได้หรือมี หรือเป็นสมใจแล้วก็อยากให้สิ่งที่ตัวเองได้ มีและเป็นนั้นคงอยู่นาน ๆ (ภวตัณหา) หรือมิฉะนั้นก็อยากให้ ตัวเองพ้นจากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (วิภวตัณหา) (พระธรรมปฎก, 2546; ศ. เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2549) เมื่อได้สิ่งที่ชอบ สิ่งที่ทำให้เป็นสุข ความรูสึกก็จะพัฒนาไปเป็นความยึดมั่นถือมั่น อยากครอบครองสิ่งนั้น ๆ (นั่น คือเกิด อุปาทาน) ในขั้นนี้ขันธ์ 5 (ชีวิต) ก็

กลายเป็นขันธ์ 5 ที่ประกอบด้วยอุปาทาน (อุปาทานขันธ์) ไม่ใช่ขันธ์ 5 บริสุทธิ์อีกต่อไป และนี่คือชีวิตของปุถุชนอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ ทั่วไป

ข้อเท็จจริงของชีวิตก็คือ เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่เข้าไปสัมพันธ์กับโลกภายนอกเลย เมื่อมีการเกี่ยวข้องกับโลกภายนอก ก็มักจะมีเรื่องของตัณหาและอุปาทานตามมา ก็อะไรล่ะ ที่จะทำให้ชีวิตไม่ตกอยู่ในกระแสแห่งตัณหาและ อุปาทานซึ่งเป็นที่มาแห่งทุกข์ ในเรื่องนี้พุทธศาสนาชี้ทางว่าควรฝึก “มองสิ่งทั้งหลายตามภาวะล้วน ๆ ของมัน หรือตาม สภาวะวิสัย (objective) คือ มองเห็นสิ่งทั้งหลาย “ตามที่มันเป็น” ไม่เอาตัณหาอุปาทานเข้าไปจับ อันเป็นเหตุให้มองเห็น ตามที่อยากหรือไม่อยากให้มันเป็น อย่างที่เรียกว่าสกวิสัย (subjective)” (พระธรรมปกฎ, 2544, หน้า 25)

สรุปได้ว่า ที่กล่าวมาทั้งหมด มีสาระสำคัญเพียงประเด็นเดียว นั่นคือ ชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา เป็นผลของการที่ส่วนประกอบห้าส่วน (ขันธ์ 5) มารวมกันเขาโดยมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันอย่างสอดประสาน สวนประกอบ ทั้งห้านั้น มีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ชีวิตในความหมายนี้ อาจกล่าวว่า เป็นชีวิตบริสุทธิ์ คือ ยังไม่มีเรื่องอื่นจากภายนอก หรือแม้แต่เรื่องของความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เข้ามาเกี่ยวข้อง

แต่ชีวิตในมุมมองนี้ ไม่ใช่ชีวิตที่ คนส่วนมากเข้าใจกัน คนส่วนมากเข้าใจชีวิตหรือมองเห็นชีวิตในด้านที่เข้าไป สัมพันธ์กับโลกภายนอกโดยผ่านช่องทางแห่งการรับรู้และช่องทางแห่งการแสดงออกหลายช่องทาง ดังได้กล่าวมาแล้ว

3.1.3 ชีวิตเป็นอย่างไร

ทัศนะที่ถือว่า ชีวิตเป็นผลมาจากการมีส่วนต่าง ๆ มาประกอบกันเขา และแต่ละส่วนก็มีส่วนประกอบย่อยของตน อีกมากมายนั้น สะท้อนแนวคิดสำคัญของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับโลกและชีวิตว่า สิ่งทั้งหลายที่เราบัญญัติเรียกว่า คน สัตว์ สิ่งของต่าง ๆ นั้น ไม่ได้มีอยู่ เป็นอยู่โดยตัวของมันเอง แต่มีอยู่เป็นอยู่ เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ มาประกอบกันเขา หรือกล่าว อีกนัยหนึ่งก็คือ มีอยู่เป็นอยู่ โดยอิงอาศัยสิ่งอื่น ไม่ใช่ด้วยตัวของมันเอง ข้อนี้แปลต่อไปได้ว่า สิ่งทั้งหลายนั้น เป็นทั้งผลที่เกิดมาจากสิ่งอื่น และในขณะเดียวกันตัวมันเองก็เป็นเหตุปัจจัยของสิ่งอื่นด้วย เพราะมีสภาพเช่นนี้เองสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์หรือสิ่งของล้วนไม่มีตัวตนของมันอย่างเป็นอิสระ นี่เป็นสัจธรรมหรือเป็นกฎสากลที่เป็นจริงกับทุกสิ่งในโลกนี้

ทัศนะที่ว่า การมีอยู่เป็นอยู่ของสิ่งทั้งหลาย เป็นกระบวนการที่เกี่ยวเนื่องแบบอิงอาศัยกันเช่นนี้ ตรงกับหลักธรรม ในพุทธศาสนา เรื่อง ปฏิจจสมุปบาท (The Dependent Origination) (พุทธทาสภิกขุ ใช้คำว่า อิทัปปจจยตา (Conditionality) ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของ ปฏิจจสมุปบาท โดยรูปคำ ปฏิจจสมุปบาท แปลว่า “การประชุมปัจจัยของสิ่งเหล่านี้” สวน อิทัปปจจยตา แปลว่า “ภาวะที่มีอันนี้ ๆ เป็นปัจจัย”) ซึ่งว่าด้วย การเกิดการดับของสิ่งทั้งหลาย ว่ามีปัจจัยเป็นเหตุทำนองว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น และเพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงดับไป” ความหมายเดียวกันนี้จะกล่าวเสียใหม่ในทางกลับกันก็ได้ว่า “การที่สิ่งนี้เกิดก็เพราะมีสิ่งนี้ และการที่สิ่งนี้ดับไปก็เพราะไม่มีสิ่งนี้” สิ่งนี้ตัวแรกนั้น ถกล่าวแบบวิทยาศาสตร์ก็คืออะไรก็ได้ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สิ่งอื่นเกิดขึ้น หรือมีอยู่เป็นอยู่ได้นั่นเอง

กล่าวในแงของชีวิต การที่ชีวิตเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ก็เพราะอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่เหมาะสมมารวมกัน ปัจจัยเหล่านั้น มีทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน (ทั้งรูปธรรมและนามธรรม) และปัจจัยภายนอก (คือเรื่องของ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ที่เกิดในใจ)

ในทางปฏิบัติทัศนะเช่นนี้ ของพุทธศาสนาเป็นการปฏิเสธความเชื่อที่ว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่ถูกสร้างโดยอำนาจเหนือ ธรรมชาติในทัศนะของพุทธศาสนา ชีวิตไม่ได้ถูกสร้างแบบนั้น แต่ชีวิตเกิดมาจากการมีปัจจัยหลายอย่างประกอบกันเข้าอย่างเหมาะสม ไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่ มาสร้างชีวิต ไม่ว่าจะเรียกอำนาจนั้นว่า พระผู้เป็นเจา พระพรหม หรือ เรียกช่อเป็น อย่างอื่นก็ตาม

นอกจากอิงอาศัยสิ่งอื่นและไม่มีตัวตนเป็นอิสระแลว สิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์หรือสิ่งของก็ตาม ยังมีอยู่เป็นอยู่ในรูปของ กระแส นั่นคือทุกสิ่งทุกอย่างล้วนดำรงอยู่ หรือเป็นไปในรูปของกระบวนการ ที่มีการเกิด และ การดับ สลับกันไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย การเกิดดับของส่วนประกอบทั้งห้าของชีวิต (ขันธ์ 5) นั้นก็เช่นเดียวกัน แต่นี่เป็น กระบวนการที่ละเอียด ยากที่จะสังเกตได้ทันในแต่ละขณะ จึงดูเสมือนว่าชีวิตในแต่ละขณะนั้น เป็นสภาพที่คงที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่ความจริงแลว นี่คือกระแสการเกิดดับที่สลับกันไปไม่ขาดสาย

ผู้รู้บางท่านอุปมากระบวนการเกิด-ดับ สลับกันไปเช่นนี้ในชีวิตว่า เหมือนกับกระบวนการลุกไหมของตะเกียงแสง ตะเกียงที่ เรามองเห็นลุกสว่าง (เสมือนว่า) คงที่อยู่นั้น เป็นผลมาจากปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน กล่าวคือ ในตัวมันเองก็มี น้ำมันและไสตะเกียง นอกตัวมันออกไปก็มีเรื่องของก๊าซออกซิเจน และประกายไฟที่ มาจุดให้ติด เปลวไฟที่ติดและลุกไหม อยู่นั้น ปรากฏให้เห็นเสมือนว่าเป็นสิ่งที่คงที่แต่ที่จริง ในเปลวไฟของตะเกียงนั้น มีการเกิดดับ เกิดดับ เกิดดับของไฟที่ไหม้อณูของน้ำมันและไสตะเกียงแต่ละอณูสลับและต่อเนื่องกันไป ตราบเท่าที่น้ำมันและไส้ตะเกียงนั้นยังมีอยู่ เมื่อไฟไหมที่อณูหนึ่งก็จะเกิดเปลวไฟสว่างอยู่ (ชวงนี้นับเป็นการเกิดขึ้น ดำรงอยู่) แต่เมื่ออณูนั้นถูกไฟไหมหมด แสงสว่างจากการ ไหม้อณูนั้นก็หมดไป (ช่วงนี้เป็นการดับ) ถ้าน้ำมันและไสตะเกียงยังไม่หมด (ยังคงมีเหตุปัจจัยอยู่) ก็จะมีเชื้อใหม่ถูกไหม ต่อไปอีก โดยนัยนี้กระบวนการ เกิดดับ เกิดดับ เกิดดับ.ก็จะต่อเนื่องกันไป กระบวนการนี้เป็นไปไม่ขาดสายและรวดเร็ว จนยากที่จะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงในรูปของการเกิด-ดับที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะได้ภาพที่เราเห็นจึงเป็นอะไรที่ คงที่อย่างน้อยก็ชั่วเวลาหนึ่ง การดำรงอยู่ของชีวิตที่เราเห็นก็เป็นเช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า การเกิดการดับของสิ่งทั้งหลาย ว่ามีปัจจัยเป็นเหตุ ทำนองว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น และเพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงดับไป” ความหมายเดียวกันนี้จะกล่าวเสียใหม่ในทางกลับกันก็ได้ว่า “การที่สิ่งนี้เกิดก็เพราะมีสิ่งนี้ และการที่สิ่งนี้ดับไปก็เพราะไม่มีสิ่งนี้” สิ่งนี้ตัวแรกนั้นถ้ากล่าวแบบวิทยาศาสตร์ก็คืออะไรก็ได้ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สิ่งอื่นเกิดขึ้น หรือมีอยู่เป็นอยู่ได้นั่นเอง

3.1.4 ชีวิตเป็นเช่นนี้

สภาวะที่มีความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ทำให้สิ่งทั้งหลายมีธรรมชาติไม่เที่ยงแท้ ความไม่เที่ยงแท้นั้น นำไปสู่สภาพที่ขัดแย้ง กดดัน หรือบีบคั้นในตัวเอง สภาพเช่นนี้สำหรับชีวิตถือว่าเป็นสภาพที่ทนได้ยาก หรือเป็นสิ่งที่พุทธศาสนาเรียกว่า “ทุกข์” นี่นับว่าเป็นกฎธรรมชาติที่เป็นสากล

ลักษณะสำคัญของกฎธรรมชาติที่ กล่าวมาข้างต้นก็คือ 1) ความเปลี่ยนแปลง 2) ความขัดแย้งอันก่อให้เกิด สภาพที่ทนได้ยาก และ 3) ความปราศจากตัวตนอย่างอิสระ พุทธศาสนาเรียกสิ่งนี้ว่า สามัญลักษณะ (The Common Characteristics) สิ่งทั้งหลายรวมทั้งชีวิตมนุษย์และตก

อยู่ภายใต้กฎธรรมชาตินี้ไม่มีข้อยกเว้น ชาวพุทธรู้จักกฎธรรมชาติ อันนี้ว่า เป็นกฎแหง อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา แต่ในคัมภีร์พุทธศาสนา ท่านเรียกว่า อนิจจตา ทุกขตา และ อนัตตตา บางทีเราอ้างถึงลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ว่า ไตรลักษณ์คือลักษณะ หรือสภาพ ที่สิ่งทั้งหลายมีเหมือน ๆ กัน พระธรรมปฎก (2544, หน้า 60) ให้ความหมายของลักษณะทั้ง 3 นี้ไวดังนี้ :

อนิจจตา (Impermanence) คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป ทุกขตา (Conflict) ความเป็นทุกข์ คือภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นแล้วสลายไป ภาวะที่กดดัน ฝน และ ขัดแย้งอยู่ในตัวอันเนื่องจากการที่ปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป ไม่สามารถให้คงอยู่ในสภาพเดิมได้ อนัตตตา (Soullessness หรือ Non-Self) ความเป็นอนัตตา คือความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริง ที่จะ สั่งบังคับให้เป็นไปตามที่ต้องการได

กล่าวมานี้ถ้าถามว่า “ชีวิต” ในทัศนะของพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ก็ตอบสั้นๆ ได้ว่า ชีวิต เป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุ ปัจจัยอื่นมาประกอบกันเขา ไม่มีตัวตนที่เป็นอิสระ ดำเนินไปในลักษณะของกระแสการเปลี่ยนแปลง อันมีการเกิดดับสลับกันไปเป็นลักษณะสำคัญ ด้วยสภาพที่อิงอาศัยปัจจัยอื่น และด้วยลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ชีวิตจึงมี สภาพที่ขัดแย้งกดดัน และทนได้ยากกฎธรรมชาติของชีวิต จึงเป็นกฎแห่งความไม่มีตัวตน ไม่เที่ยงแท้และเป็นทุกข์

เพื่อเป็นการสนับสนุนสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดในหัวข้อนี้ขอยกเอาข้อความบางส่วนจากพระไตรปฎกมาแสดง ในคัมภีรสังยุตตนิกาย ขันทวารวรรค (สุตฺต.สํ.ขนฺธวารวคฺโค 17/127-12982-84) พระพุทธเจา ทรงแสดงสามัญลักษณะของขันธ์ 5 (คือชีวิต) แกภิกษุสาวกด้วยการสนทนา ความตอนหนึ่งวา:

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายมีความเห็นเป็นไฉน? รูป เที่ยงหรือไม่เที่ยง? “ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า” ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข “เป็นทุกข์พระเจ้าข้า” ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะเฝ้าเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า” (ตรัสถามเช่นนี้ ทีละอย่าง ๆ จนถึงขันธ์ 5 ข้อสุดท้ายคือวิญญาณ แล้วทรงสรุปว่า) ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล รูป.เวทนา.สัญญา.สังขาร วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ทั้งภายในและภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ทั้งที่ไกลและที่ใกล้ทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันถูกต้องตามที่มันเป็นว่า “นั่นไม่ใช่ของ เรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา” (ข้อความจากพระไตรปฎกที่ยกมาข้างต้น คัดมาจากการแปลถอดความโดย พระธรรมปฎก, (2544, หน้า 62)

สรุปได้ว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุ ปัจจัยอื่นมาประกอบกันเขา ไม่มีตัวตนที่เป็นอิสระ ดำเนินไปในลักษณะของกระแสการเปลี่ยนแปลง อันมีการเกิดดับสลับกันไปเป็นลักษณะสำคัญ ด้วยสภาพที่อิงอาศัยปัจจัยอื่น และด้วยลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ชีวิตจึงมี สภาพที่ขัดแย้งกดดัน และทนได้ยากกฎธรรมชาติของชีวิต จึงเป็นกฎแห่งความไม่มีตัวตน ไม่เที่ยงแท้และเป็นทุกข์

3.1.5 ความตายในทัศนะของพุทธศาสนา

ถาเข้าใจชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาข้างต้น เรื่องความตายก็เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ไม่ยาก โดยเฉพาะความตายในความหมายที่เกี่ยวโดยตรงกับชีวิต แต่ก็มีความหมายอื่นของความตายที่ควรทราบด้วยเหมือนกัน ดังนั้น ในที่นี้ จะพูดถึงความตาย 2 ประเภท คือ ความตายของ

ชีวิต หรือตายทางร่างกาย กับความตายโดยที่ยังไม่สิ้นลมหายใจอาจ เรียกว่าเป็นความตายทางจิตใจ ท่านพุทธทาสภิกขุ มักเรียกว่าเป็นการตายก่อนตาย

สรุปได้ว่า ความตายมี 2 ประเภท คือ ความตายของชีวิต หรือตายทางร่างกาย กับความตายโดยที่ยังไม่สิ้นลมหายใจอาจ เรียกว่าเป็นความตายทางจิตใจ ท่านพุทธทาสภิกขุ มักเรียกว่าเป็นการตายก่อนตาย

3.1.6 ความตายในรูปของการเปลี่ยนแปลง

พุทธศาสนาเชื่อว่า ชีวิตมีอยู่ เป็นอยู่ เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ มาประกอบกันอย่างเหมาะสม และปัจจัยสำคัญก็คือ ขันธ์ 5 ดังที่ได้แสดงมาแลว ตามความเชื่อนี้ ความตายก็เป็นอะไรอื่นไปไม่ได้นอกจากคือความสิ้นไปแห่งปัจจัยเหล่านั้น หรือมิฉะนั้นก็เป็นการประกอบส่วนที่ผิดเพี้ยนไปอันเกิดจากความไม่เที่ยงและความไม่มีตัวตนของปัจจัยเหล่านั้น นี่เป็นหลักกว้าง ๆ ที่อิงอยู่กับหลักธรรมเรื่อง ไตรลักษณ์และหลักธรรมเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท หรือ อิทัปปจจยตา ที่ว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผลแบบอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย ทำนองว่า เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้ จึงดับไป

ความสิ้นไปแห่งเหตุปัจจัยนั้น อาจมองว่าเป็นเพียงมิติหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แม้ในขณะที่ชีวิตยังมีอยู่ ความเปลี่ยนแปลงนี้ คือกระบวนการที่ทั้งความเกิดและความดับ เกิดต่อเนื่องสลับกันไป มองในแงนี้ ในชีวิตก็มีทั้งการเกิดการดับอยู่ตลอดเวลา การเกิดและการดับ ในลักษณะเช่นนี้ไม่ได้ทำให้ชีวิตหมดไป คือ ไม่ตาย ในความหมายที่เข้าใจกันทั่วไป แต่ก็แน่นอนว่ายอมทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปได้ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ดังจะเห็นได้จากการที่หน้าตาและร่างกายของเราเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ถ้าถือว่าเป็นการตาย นี่ก็คือการตายจากสภาวะหนึ่งแล้วไป เกิดในอีกสภาวะหนึ่ง เช่น จากเด็กเล็กเป็นวัยรุ่น เป็นผู้ใหญ่ และเป็นคนชรา เป็นต้น ในความตายแบบนี้เหตุปัจจัยแหง ชีวิตไม่ได้หมด และชีวิตก็ไม่ได้สิ้นไปจริง ๆ เพียงแต่เปลี่ยนแปลงสภาวะไปเท่านั้น

แต่ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงชนิดที่ทำให้สิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยของชีวิตหมดไป ก็ถือว่าเป็นความตาย ตามหลักความ เชื่อในพุทธศาสนา ความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัยที่ทำให้ชีวิตหมดไป (คือตาย) อาจเกิดได้ในกรณีต่อไปนี้ (พระมหาบุญ มีมาลาวชิโร, 2547, พระดุษฎีเมธังกุโร, 2544)

1. สิ้นอายุขัย (อายุกขยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นอายุซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดมา กล่าวคือ ทุกสิ่งตกอยู่ในกฎแห่งการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป ชีวิตของมนุษย์ที่เกิดมานั้น แม้จะไม่มีโรคภัยหรือเหตุอื่นให้เสียชีวิต ไปก่อนวัยอันควร ก็ดำรงอยู่ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ถ้าจะเปรียบก็คงจะเหมือนชิ้นส่วนอีเลคโทรนิค ชิ้นหนึ่ง ซึ่งมีอายุ การใช้งานจำกัดอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อพ้นจากนั้นไป ชิ้นส่วนนั้นก็หมดสภาพ คือไม่สามารถทำหน้าที่ของมันได้ต่อไป ชีวิตของคนเราก็คล้ายกัน นั่นคือมีอายุขัยที่จำกัด นอกจากนี้ อายุขัยของคนเรายังไม่เท่ากัน และเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่สนับสนุนและเอื้ออำนวยหลายด้าน เช่นความก้าวหน าทางเทคโนโลยีด้านการแพทย์ สภาพแวดล้อม ในการทำงาน และรูปแบบตลอดจนพฤติกรรมการดำรงชีวิตเป็นต้น

การตายเพราะสิ้นอายุขัยนั้น อาจเปรียบได้กับตะเกียงที่ไสหมด แม้น้ำมันจะยังเหลืออยู่ แต่ก็ไม่สามารถจะให้ เปลวไฟที่มีแสงสว่างต่อไปได้

2. สิ้นกรรม (กัมมักขยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นกรรม กรรมนั้นคือการกระทำซึ่งมีผลสืบเนื่องตามมา (consequences) อาจเป็นกรรมที่ทำในอดีต ซึ่งอาจไกลออกไปจนถึงในอดีตชาติ หรืออาจเป็นกรรมที่ทำในปัจจุบัน เช่น การดูแลอนามัยเป็นต้น และอาจเป็น กุศลกรรมหรืออกุศลกรรม ก็ได้ขึ้นอยู่กับว่าการกระทำที่ได้ทำลงไปนั้นเป็นฝ่ายดี หรือไม่ดี กรรมที่ทำไว้นั้นมีหน้าที่ช่วยสนับสนุนรูปและนาม (ชีวิต) ในภพที่ เราเกิดมา เมื่อผลกรรมสิ้นไป ชีวิตก็สิ้นไป เปรียบเหมือนตะเกียงที่น้ำมันหมด แม้ไสตะเกียงจะยังเหลืออยู่ เปลวไฟและแสงสว่างก็หมดไป 3. สิ้นทั้งอายุและกรรม (อุภยักขยมรณะ) คือ ทั้งอายุขัยและกรรม สิ้นไปในเวลาเดียวกัน การตายในกรณีเช่นนี้ จะเห็นได้เช่น การตายของผู้สูงอายุที่ แกหงอม รูปและนาม (ร่างกายและจิตใจ) หมดสภาพ อีกทั้งกรรม คือการกระทำที่จะ เป็นแรงสนับสนุนให้รูปและนามทำหน้าที่ของมัน ก็หมดไป เปรียบเหมือนตะเกียงที่ทั้งน้ำมันและไส้หมดไปด้วยกัน มีเหตุหรือกรรมอย่างอื่นมาตัดรอน (อุปจเฉทมรณะ) ทำให้ชีวิตสิ้นไปกะทันหัน ทั้งที่น่าจะอยู่ต่อไปได้ในกรณี นี้ทั้งอายุและกรรมยังไม่หมด แต่เกิดเหตุทำให้เสียชีวิตกะทันหัน เช่น การตายด้วยอุบัติเหตุ หรือโรคระบาดเฉียบพลัน ร้ายแรง ท่านเปรียบการตายในกรณีเช่นนี้เหมือนกับตะเกียงที่ทั้งน้ำมันและไสยังคงมีอยู่ แต่ไฟดับไปเพราะเหตุอื่น เช่น มี ลมพัดมาแรง (เหตุภายนอก) จนทำให้เปลวไฟดับไป เป็นต้น ไม่ว่าความตายจะเกิดขึ้นในกรณีใด สิ่งที่เหมือนกันก็คือในทุกกรณีล้วนมีเหตุปัจจัยที่สามารถอธิบายได้ และความตายในทุกกรณีเป็นเรื่องความเปลี่ยนแปลง

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงชนิดที่ทำให้สิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยของชีวิตหมดไป ก็ถือว่าเป็นความตาย ตามหลักความเชื่อในพุทธศาสนา ความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัยที่ทำให้ชีวิตหมดไป (คือตาย) ซึ่งมี 2 ประการ คือ 1) สิ้นอายุขัย (อายุกขยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นอายุซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดมา การตายเพราะสิ้นอายุขัยนั้น อาจเปรียบได้กับตะเกียงที่ไสหมด แม้น้ำมันจะยังเหลืออยู่ แต่ก็ไม่สามารถจะให้ เปลวไฟที่มีแสงสว่างต่อไปได้ 2) สิ้นกรรม (กัมมักขยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นกรรม กรรมนั้นคือการกระทำซึ่งมีผลสืบเนื่องตามมา (consequences)

3.1.7 ความตายในรูปของการเปลี่ยนแปลง

เรื่องความตายกับชาติหนา เป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของคนจำนวนมาก และเป็นข้อกังวลที่คนทั่วไปติดใจ อย่างไรก็ตาม แม้วาพุทธศาสนาจะไม่ได้ปฏิเสธเรื่องของชาติหนา และเรื่องการตายแล้วเกิด แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ เรื่องนี้ มากเหมือนกับเรื่องที่เกี่ยวโดยตรงกับชีวิตในโลกนี้ ในหนังสือ พุทธธรรม (พระธรรมปิฎก, 2529, หน้า 199) อันเป็นงานคนคว้าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ลุ่มลึกที่สุดเท่าที่มีอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน พระราชวรมุนี (ปัจจุบันคือ พระพรหมคุณาภรณ) ผู้รจนากล่าวไววา:

“บาลีชั้นเดิม (หมายถึงพระไตรปฎก – ผู้เขียน) คือพระสูตรทั้งหลาย กล่าวบรรยายเรื่องชาติก่อน ชาติหนา นรก สวรรค์ ไว้น้อยนัก โดยมากท่านเพียงเอ่ยถึงหรือกล่าวถึงเท่านั้น แสดงถึงอัตราส่วนของการให้ความสนใจแกเรื่องนี้ว่า มีเพียงเล็กน้อย ในเมื่อเทียบกับคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในโลก หรือข้อปฏิบัติจำพวก ศีล สมาธิปัญญา”

หลักฐานในคัมภีร์พุทธศาสนา ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องตายแล้วเกิด หรือเรื่องชาติหนา ดังจะเห็นได้จากคำสอนเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท ที่สามารถสรุปเพื่อตอบคำถามนี้ได้ว่า ถาตราบใด ที่ยังมี

เหตุปัจจัยอยู่ แม้ตายแลว ก็ยังเกิดใหม่ได้อีก เหตุปัจจัยของการเกิดใหม่นั้นส่วนหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องกรรมและผลของกรรมในรูปแบบต่าง ๆ (รายละเอียดเรื่องนี้อยู่ นอกเหนือวัตถุประสงค์ของบทความนี้ จึงขอเว้นไม่กล่าวถึงในที่นี้)

ประเด็นที่ต้องการเน้นในที่นี้คือ ในทัศนะของพุทธศาสนา การให้ความสนใจในเรื่องของชาติหนา มีประโยชนน้อย เพราะถึงคัมภีร์จะกล่าวไวอย่างไร เรื่องนี้ก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณตรงของใคร เนื่องจากคนที่มีประสบการณ์ด้วยการตายจริง ๆ เขาก็ตายไปแลว ไม่สามารถกลับมาบอกเล่าประสบการณของเขาให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่รู้ได้ ว่าตายไปแล้วเกิดใหม่หรือไม่ สิ่งที่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ทำได้ดีที่สุด ก็แคเชื่อหรือไม่เชื่อตามที่กล่าวไวในคัมภีร์ หรือตามที่คน อื่นชี้แจงไวเท่านั้น แต่การเชื่อหรือไม่เชื่อ ก็เป็นคนละเรื่องกับความจริง เพราะว่าความเชื่อนั้น ถึงอย่างไรก็เป็นเพียงความ เชื่อเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะถือว่าเป็นความจริง ถ้าความจริงปรากฏว่าตายแล้วเกิด ถึงใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ความจริงอันนี้ก็ ยังเป็นความจริงอยู่นั่นเอง

การตายแล้วเกิดนั้น ถึงแม้จะเป็นไปได้ ก็ไม่ใช่สิ่งที่เราจะสามารถพิสูจน์ในเชิงประจักษ์ในชีวิตนี้ (นอกจากจะทดลองตายดูเอง แต่นั่นก็ยังเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ถึงเป็นไปได้พุทธศาสนาหรือศาสนาไหน ๆ ก็ไม่เคยสอนให้ทำ) ต่างจากการทำความดีหรือความชั่วในชาตินี้ ซึ่งเราสามารถทดลองและประจักษ์ผลได้แม้ในชาติปัจจุบัน ดังนั้น การหมกมุนครุ่นคิด และมุ่งพิสูจน์ว่าตายแล้วเกิดหรือไม่ จึงเป็นสิ่งที่เปล่าประโยชนในทัศนะของพุทธศาสนา เพียงคิดจะทำก็ ผิดแลว เนื่องจากการตายแล้วเกิด ไม่ใช่สิ่งที่จะพิสูจน์ได้ด้วยการคิด หรือการหาเหตุผลเชิงตรรกะ หากไปมัวเสียเวลาคิดเพื่อพิสูจน์เรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่ ก็จะไม่ต่างอะไรกับการมุ่งใช้ตาร้อยตาเพื่อพิสูจน์กลิ่น หรือใช้หูร้อยหูเพื่อพิสูจน์รส จะทำสักกี่ครั้งก็เปล่าประโยชน (พระราชวรมุนี, 2529)

อย่างไรก็ตาม การเชื่อในเรื่องชาติหนา หรือเรื่องตายแล้วเกิดนั้น ในตัวของมันเองก็ไม่ใช่สิ่งที่ เสียหาย ตราบเท่าที่ความเชื่อนั้นมีผลทำให้เกิดท่าทีและพฤติกรรมที่ถูกต้อง ถ้าเชื่อว่าต้องทำดีในชีวิตนี้ เพื่ออานิสงส์แห่งกรรมจะได้ส่งผลให้เป็นความดีทั้งแกตนและคนอื่น ทั้งในชีวิตนี้ และชีวิตในชาติหนา ก็ยังพอนับได้ว่าถูกต้อง แต่ถ้าหมกมุ่นแต่ในเรื่องของชาติหนา ถึงขนาดที่ว่าทำดีอะไรขึ้นมาก็มุ่งผลที่จะได้ในชาติหนาอย่างเดียวนั้น พุทธศาสนาไม่สนับสนุน เพราะนั่นเท่ากับเป็นการมุ่งหากำไร หรือทำดีเพื่อหวังค้ากำไร การทำความดีแบบหวังค้ากำไรนั้น ไม่ว่าจะเพื่อชีวิตในชาตินี้ หรือในชาติหนา ก็ไม่ถูกทั้งนั้น

โดยสรุป จะเชื่อว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ก็ไม่สำคัญ ที่สำคัญกว่าก็คืออย่าให้ความเชื่อเช่นนั้น มาเป็นอุปสรรคต่อการทำชาติปัจจุบันให้ดีที่สุด ในเรื่องนี้ ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไวอย่างแหลมคมและตรงประเด็นว่า: “...ชาวพุทธเรา เขามัวถามว่า ตายแล้วเกิดใหม่หรือไม่ อะไรไปเกิด ไปเกิดอย่างไร ช่วยบอกทีนั่น คือเป็นเรื่องที่ไม่ต้องรูเรื่องคนโง่ เรื่องบา มันไม่ต้องรู รูแต่ว่าที่นี่ จะต้องทำอย่างไรต่างหากเล่า จะต้องรูว่าที่นี่ เดี๋ยวนี้ จะต้องทำอย่างไร แล้วทำให้ถูกเถอะก็พอแลว แล้วมันจะเกิดผลดีมันจะไม่เกิด ก็เป็นผลดี มันจะเกิดด้วยอะไรก็ยังเป็นผลดีอยู่ เพราะว่าเราทำถูกต้องที่นี่ และเดี๋ยวนี้แลว .ก็เป็นอันว่าทำให้ถูกต้องที่นี่ และเดี๋ยวนี้มันก็เพียงพอ มันจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตามใจมันเถอะ มันมีแต่ผลดีทั้งนั้น” (จากคำบรรยายเรื่อง การบำเพ็ญบารมีที่ถูกแนวทางของพุทธทาส ภิกขุ อ้างใน พระดุษฎีเมธังกุโร, 2544, หน้า)

3.1.8 ตายก่อนตาย

หัวข้อนี้ก็บอกชัดอยู่แล้วว่า นี่ไม่ใช่การตายเพราะสิ้นชีวิตหรือเพราะหมดลมหายใจ แต่เป็นกลวิธีที่จะดำเนินชีวิตอย่างไม่ต้องให้ความตายมาเป็นปัญหารบกวน ไม่ต้องหวาดกลัวความตาย และเป็นการทำให้ชีวิตที่ยังไม่ตายนั้นเป็นชีวิตที่มีคุณค่า สามารถเข้าถึงแกนของการมีชีวิตอย่างแท้จริง ท่านพุทธทาสภิกขุ ใช้คำนี้ในการสอนธรรมของท่าน แต่ท่านได้ เริ่มใช้มาตั้งแต่เมื่อไรนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน

การตายก่อนตาย มีความหมาย 2 อย่าง คือ หมายถึงการตายจากความดีหรือความชั่ว อย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง คือ การพิจารณาเห็นความตายว่าเป็นสิ่งธรรมดาของชีวิต และตัวเราหรือใคร ๆ ก็ตามไม่สามารถจะได้รับการยกเว้น จากความตายไปได้การพิจารณาเช่นนี้เป็นการเจริญมรณะสติผู้ที่เจริญมรณะสติถึงที่สุดแล้ว จะเป็นผู้ที่ไม่วิตกกังวลหรือหวาดกลัวต่อความตาย ในทางจิตใจสามารถอยู่เหนือความตาย หรือเปรียบเสมือนว่าได้ตายในทางจิตวิญญาณไปก่อน แล้วก่อนที่ความตายจริง ๆ ของชีวิตจะมาถึง

ในระดับจริยธรรมพื้น ๆ การตายจากความดี คือ ไม่มีความดีอะไรเหลืออยู่เลย เป็นการตายทั้งเป็นรูปแบบหนึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่ดีส่วนการตายจากความชั่ว หมายถึง การละกรรมชั่วได้ชีวิตก็มีค่า ยิ่งละได้มากชีวิตก็ยิ่งมีค่ามาก แม้ตายไป แล้วก็เสมือนว่ายังไม่ตาย

ในระดับที่สูงขึ้นไปเหนือจริยธรรม การตายก่อนตาย หมายถึง การละกิเลสส่วนที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น จนเข้าถึงภาวะที่ “ไม่มีตัวตน” คือ ว่าง (สุญญตา) ในความหมายที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ย้ำเสมอ ในขั้นนี้ บุคคลได้ยกระดับจิตสูงขึ้น จนข้ามพ้นความยึดมั่นด้วยอำนาจแห่งกิเลส คือ โลภะ โทสะ และโมหะ และตัณหาทั้งปวง มองเห็นและเข้าใจชีวิต อย่างที่มันเป็น ไม่เอาความรู้สึกอยาก หรือความยึดมั่นใด ๆ เข้าไปจับ

ท่านพุทธทาสภิกขุสอนว่า การที่จะเข้าถึง ความตายก่อนตาย ได้ต้องศึกษาและปฏิบัติตามหลัก อิทัปปจจยตา (คือ ปฏิจจสมุปบาท) จนรูแจ้งในความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายต่างอิงอาศัยกัน เกิดขึ้นดำรงอยู่และดับไป เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมีได้ไม่มีอะไรที่เป็นได้ มีได้ ด้วยตัวมันเอง จึงไม่ควรยึดว่าเป็นตัวตน เพราะในสภาวะที่เป็นจริงนั้น ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ตัวตน สิ่งทั้งหลายลวนว่างจากการมีตัวตน ไม่มี “ตัวกู” “ของกู” ผู้ที่พิจารณาเห็นและเข้าถึงสภาวะเช่นนี้จะเป็นผู้ที่ไม่ หวั่นไหวในความตาย มองความตายว่าเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลง มองสรรพสิ่งว่ามันเป็นเช่นนั้น ชีวิตและความตายก็เป็น เช่นนั้น (ตถตา)

สรุปได้ว่า การจะเข้าใจชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนาได้ชัดขึ้น เริ่มต้นจากเรื่องของ อิทัปปจจยตา (ปฏิจจสมุปบาท) และ ไตรลักษณ์ อิทัปปจจยตา คือ กฎแห่งการเกิดและการดับของสิ่งทั้งหลายที่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย เพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิด ชีวิตจึงมีได้เพราะเหตุปัจจัยดับไป ชีวิตจึงดับ (ตาย) เหตุปัจจัยที่ใกล้ชิดของชีวิตก็คือ เรื่องของขันธ์ 5 ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้แก่เรื่องของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือที่เราเข้าใจกันง่าย ๆ วา กายกับจิต สวนประกอบเหล่านี้เอง แต่ละอย่างก็มีเหตุปัจจัยอันเป็นที่มาของมันอีกทีหนึ่ง ชีวิตเป็นกระบวนการที่ส่วนต่าง ๆ มาสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกัน ถ้าส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนที่มาประกอบกันเข้านั้นหายไป สิ่งที่อิงอาศัยส่วนเหล่านั้นเป็นอยู่ก็หายไปด้วย (ในภาษาทางพุทธศาสนาคือ “ดับไป”) ชีวิตและความตายก็เป็นเช่นนั้น

กฎแห่งความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันของกระบวนการชีวิตนี้ มีคุณสมบัติที่อาจถือว่าเป็นสัจธรรมอยู่ 3 ประการ เรียกว่า ไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะ คือในเมื่อการมีชีวิตอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งแต่ละอย่างก็มีเหตุปัจจัยมาจากสิ่งอื่นอีกทีหนึ่ง ชีวิตจึงมีธรรมชาติไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง) คำว่า “ไม่เที่ยง” ในความหมายของพุทธศาสนา นอกจากจะบ่งนัยว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแล ยังหมายถึงการไม่สามารถกำหนดหรือบังคับให้เป็นไปตามอำนาจของผู้เป็นเจาของชีวิตนั้นด้วย (อนัตตา) และความเปลี่ยนแปลงก็ดีการไม่สามารถบังคับหรือควบคุมให้เป็นไปได้ตามใจของผู้เป็นเจาของก็ (เช่น ไม่อยากให้แก่ มันก็แก, ไม่อยากสูญเสีย มันก็สูญเสีย, ไม่อยากตาย มันก็ตาย ฯลฯ) แม้จะเป็นกฎ ธรรมชาติแต่ก็เป็นสิ่งที่รับได้ยาก ทนได้ยาก บีบคั้น ฯลฯ นั่นคือ เป็นทุกข์ (ทุกขัง) กฎสากลอันนี้ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและ เปิดเผยแกชาวโลก (พระพุทธเจาไม่ได้ทรงสร้างกฎนี้ แต่ทรงเป็นผู้ค้นพบเท่านั้น)

เราเรียนรู้อะไรได้บ้างจากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น?

ประการแรก ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม ธรรมชาติและกฎธรรมชาติของชีวิตที่กล่าวมานี้ ก็ไม่มีทางเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ เช่น ไม่มีใครที่เกิดมาแล้วไม่แกและไม่ตาย เป็นต้น ดังนั้น ทางที่จะไม่ให้เป็นทุกข์กับเรื่อง ของความตายมากเกินไปก็คือ ตอง “ทำใจ” นี่เป็นการกล่าวแบบทั่วไปในทางพุทธศาสนาการ “ทำใจ” มีความหมายที่ลึกซึ้ง เริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจและความเห็นในเรื่องธรรมชาติของชีวิตให้ถูกต้องว่าจริง ๆ แล้วมันเป็นอย่างไร (สัมมาทิฐิ) ไปจนถึงการละตัณหา (ความทะยานอยากทั้งหลายทั้งปวง) และอุปาทาน (การยึดติดในตัวตนและในสิ่งที่น่าใคร่น่าปรารถนาทั้งหลาย) ทำได้เช่นนี้ชีวิตจะเป็นทุกข์น้อยลง “ทำใจ” ได้มากเท่าไร ก็ทุกข์น้อยเท่านั้น และมีโอกาสที่จะถึงจุด ท่านพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า เป็น “ตายก่อนตาย” ได้ด้วย คือ ตายจากความยึดมั่นถือมั่นใน ตัวกูของกูแล้วตั้งแต่ยังไม่หมดลมหายใจ ในสภาพจิตเช่นนั้น แม้ความตายจริง ๆ จะเกิดขึ้น ก็ไม่ได้มีความหมายอะไรมากไปกว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งเกิดขึ้น นั่นคือ มองความตายว่า “มันเป็นเช่นนั้น” (ตถตา) เท่านั้น

ประการที่สอง อิทัปปัจจยตา และ ไตรลักษณ์ซึ่งเป็นกฎสากลแห่งชีวิตและธรรมชาตินั้น สามารถนำมาใช้เพื่อปรับปรุงชีวิตนี้ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นได้ในทุกทาง แม้ในเรื่องที่เกี่ยวกับคุณภาพของชีวิตและความมีอายุยืน (ยืดเวลาของชีวิตให้ยาวออกไป) อันเป็นเรื่องที่นักประชากรศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์สุขภาพทั่วไปให้ความสนใจก็เป็นไปได้

อิทัปปจจยตา นั้นคือ กฎแห่งการอิงอาศัยกันของเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำนองว่า เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ฯลฯ นักวิทยาศาสตร์สุขภาพ และนักพัฒนาสังคม เป็นต้น อาจจะหยิบเอาข้อนี้มาเป็นหลักในการทำงานเพื่อบรรลุจุดหมายว่า จะต้องสร้างเหตุปัจจัยอะไร จึงจะนำไปสู่การมีชีวิตที่มีคุณภาพ และความมีชีวิตยืนยาวของประชาชนทั่วไปได้ (ตองทำสิ่งนี้ให้มีสิ่งนี้ จึงจะมีได้)

สวนหลักแห่งไตรลักษณ์ที่ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงนั้น เราต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้สองทางเสมอ คือ อาจจะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็ได้ ดังนั้น ถ้าจะใช้หลักนี้ให้เป็นประโยชนก็ต้องมุ่งสร้างเหตุปัจจัยที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น พูดแบบ อิทัปปจจยตา ก็คือ ตองทำสิ่งนี้ (เหตุปัจจัยอันจะนำไปสู่ความเจริญ) แล้วสิ่งนี้ (ความเจริญ) จึงจะมีโดยนัยนี้ กฎแห่งไตรลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่จำให้เรางอมืองอเทาหรือรอให้ความเปลี่ยนแปลงเป็นฝ่ายกระทำต่อเราแต่ฝ่ายเดียว นั่นคือไม่ยอมจำนนต่อความ

เปลี่ยนแปลง ความจริง การที่สิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงนั้นก็เป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้เราสามารถพลิกสิ่งที่ไม่ดีให้กลับดีได้ประเด็นหลักอยู่ที่ต้องสร้างปัจจัยและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่สิ่งที่ดีให้ได้

ประการที่สาม การมองให้ทะลุว่า ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลง คือ มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดับไปเป็นธรรมดานั้น จะทำให้เราตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องนี้เราจะได้เตือนตนให้เร่งทำสิ่งที่ดีที่ ควรทำ ไม่ผัดผ่อนหรืออ้างเหตุว่า ยังมีเวลาในชีวิตอีกมาก ความตายยังอยู่อีกไกล ฯลฯ แล้วไม่ลงมือทำกิจที่ควรทำ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการมีท่าทีที่ ถูกต้องในเรื่องชีวิตและความตายโดยนัยที่กล่าวมานี้จะช่วยให้เราพลิกวิกฤตเป็นโอกาสได้เรื่องของชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา

3.2 หลักอภิธรรม 7 คัมภีร์

หลังจากที่สมเด็จพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์เป็นเวลายาวนานถึง 45 พรรษา คำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ทั้งหมดรวบรวมได้ 84,000 พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระไตรปิฎก ซึ่งบรรจุคำสอนและเรื่องราวของพระพุทธศาสนาไว้โดยละเอียด แบ่งออกเป็น 3 ปิฎกหรือ 3 หมวดด้วยกัน คือ

1. พระวินัยปิฎก
2. พระสุตตันตปิฎก
3. พระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรม เป็นหมวดที่ประมวลพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรม (มี 4 ประการ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน) (สภาวธรรม) ล้วน ๆ ยกตัวอย่าง เช่นเมื่อกล่าวถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทางพระอภิธรรมถือว่า บุคคลนั้นไม่มี มีแต่สิ่งซึ่งเป็นที่ประชุมรวมกันของ จิต เจตสิก รูป เท่านั้น ส่วนที่เรียกชื่อว่า นาย ก นาย ข นั้นเรียกโดยสมมุติโวหารเท่านั้น ดังนั้น ธรรมะในหมวดนี้จึงไม่มีเรื่องราวของบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งสมมุติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย

พระอภิธรรมปิฎกมีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ เรียกโดยย่อว่า สัง. วิ. ธา. ปุ. กะ. ยะ. ปะ. (หัวใจพระอภิธรรม) ได้แก่

1. คัมภีร์ธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่า กัณฑ์ มี 4 กัณฑ์ คือ
    1) จิตตวิภัตติกัณฑ์ แสดงการจำแนกจิตและเจตสิกเป็นต้น
    2) รูปวิภัตติกัณฑ์ แสดงการจำแนกรูปเป็นต้น
    3) นิกเขปราสิกัณฑ์ แสดงธรรมที่เป็นแม่บท (มาติกา) ของปรมัตถธรรม
    4) อัตถุทธารกัณฑ์ แสดงการจำแนกเนื้อความตามแม่บทของปรมัตถธรรม
2. คัมภีร์วิภังค์ แสดงการจำแนกปรมัตถธรรมออกเป็นข้อ ๆ แบ่งออกเป็น 18 วิภังค์ เช่น จำแนกขันธ์ (หมายถึง ขันธ์ 5 อันประกอบด้วย รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ รูปขันธ์ ก็คือ เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์, เป็นเจตสิก ส่วนวิญญาณขันธ์ ก็คือ จิต ดังนั้น ขันธ์ 5 ก็คือ จิต เจตสิก รูป นั่นเอง) เรียกว่า ขันธวิภังค์

3. ธาตุกถา แสดงการจัดหมวดหมู่ของปรมัตถธรรมโดยสงเคราะห์ด้วย ธาตุ (ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน)

4. คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ 6 ประการและแสดงรายละเอียดเฉพาะบัญญัติอันเกี่ยวกับบุคคล

5. คัมภีร์กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถามคำตอบประมาณ 219 หัวข้อ อันถือเป็นหลักในการตัดสินพระธรรมวินัย

6. คัมภีร์ยมก ในคัมภีร์นี้จะยกหัวข้อปรมัตถธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ

7. คัมภีร์มหาปัฏฐาน แสดงเหตุปัจจัยและแสดงความสัมพันธ์อันเป็นเหตุ เป็นผลที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันแห่งปรมัตถธรรมทั้งปวงโดยพิสดาร

สรุปแล้ว พระอภิธรรมก็คือ ธรรมะหมวดที่ 3 ในพระไตรปิฎกที่สอนให้รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลายอันได้แก่จิต เจตสิก รูป และรู้จักพระนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ธรรมชาติทั้ง 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพานนี้รวมเรียกว่า ปรมัตถธรรม

หากแปลตามศัพท์ คำว่า อภิธัมม หรือ อภิธรรม แปลว่า ธรรมอันประเสริฐ, ธรรมอันยิ่ง, ธรรมที่อยู่แท้จริงปราศจากสมมุติ

เนื้อความในพระอภิธรรมเกือบทั้งหมด จะกล่าวถึงปรมัตถธรรมล้วน ๆ โดยไม่มี บัญญัติธรรม (สมมุติโวหาร) เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงอยากให้ทำความเข้าใจไว้ในเบื้องต้นก่อนว่า ปรมัตถธรรมและบัญญัติธรรม นั้นต่างกันอย่างไร

ปรมัตถธรรม

คือ ธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้แน่นอน ที่ดำรงลักษณะเฉพาะของตนไว้โดย ไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลง เป็นธรรมที่ปฏิเสธความเป็นสัตว์ ความเป็นบุคคล ความเป็นตัวตนโดยสิ้นเชิง

ปรมัตถธรรม นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สภาวธรรม

ปรมัตถธรรม หรือสภาวธรรม นี้มี 4 ประการคือ 1) จิต 2) เจตสิก 3) รูป 4) นิพพาน

ซึ่งมีความหมายโดยย่อดังนี้

จิต คือ ธรรมชาติที่ทำหน้าที่เห็น, ได้ยิน, รับกลิ่น, รับรส, รู้สัมผัสถูกต้อง ตลอดจนธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดการคิด นึก จำนวนของจิตมีทั้งหมด 89 หรือ 121 (โดยพิสดาร) แต่เมื่อกล่าวโดยลักษณะแล้วมีเพียง 1 เท่านั้น คือ รู้อารมณ์ (อารมณ์ในที่นี้หมายถึง รูป, เสียง, กลิ่น, รส, สิ่งต่างๆ, เรื่องราวต่าง ๆ, ที่จิตไปรับรู้) จิตเป็นนามธรรม และมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น วิญญาณ, มโน มนัส, มนินทรีย์, มโนธาตุ, มโนวิญญาณธาตุ, มนายตนะ เป็นต้น

เจตสิก คือ ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต ปรุงแต่งจิต ทำให้เกิดความรู้สึก นึก คิด ที่แตกต่างกัน ทั้งทางที่ดีและไม่ดี มีทั้งหมด 52 ลักษณะ เจตสิกเป็นนามธรรม ที่เกิดร่วมกับจิต คือเกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต รู้อารมณ์เดียวกันกับจิต และอาศัยที่เกิดที่เดียวกันกับจิต สภาพของจิตเป็นเพียงประธานในการรู้อารมณ์ แต่การที่จิตโกรธหรือจิตโลภ เป็นเพราะมีเจตสิกเข้าประกอบปรุงแต่งให้เกิดความโกรธหรือความโลภนั่นเอง จิตเปรียบเสมือนเม็ดยา เจตสิกเปรียบเสมือนตัวยาที่อยู่ในเม็ดยา จิตเกิดโดยไม่มีเจตสิกไม่ได้ และเจตสิกก็เกิดโดยไม่มีจิตไม่ได้เช่นกัน

เนื่องจาก จิต และ เจตสิก เป็นสิ่งที่ต้องเกิดร่วมกันตลอดเวลา ดังนั้น การอธิบายบางแห่งในหนังสือเล่มนี้จึงเขียนว่า "จิต + เจตสิก" เพื่อให้ระลึกไว้อยู่เสมอว่าจิตและเจตสิกนั้นเป็นธรรมชาติที่ต้องเกิดร่วมกัน ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน และไม่สามารถแยกออกจากกันได้

รูป คือ ธรรมชาติที่แตกดับ ย่อยยับ สลายไปด้วยความเย็นและความร้อน ในร่างกายของคนเราและสัตว์ทั้งหลายนั้นมีรูปประชุมกันอยู่ทั้งหมด 28 ชนิด และรูปที่ประชุมกันอยู่นี้แต่ละรูปต่างก็แตกดับย่อยยับสลายไปตลอดเวลา หาความเที่ยงแท้ถาวรไม่ได้เลย

นิพพาน เป็นธรรมชาติที่พ้นจากกิเลส พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด นิพพานโดยปริยาย มี 2 ลักษณะ คือ

1. สอุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ยังเป็นไปกับขันธ์ 5 หมายถึง การที่ประหาณกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว (กิเลสนิพพาน) แต่ขันธ์ 5 (จิต เจตสิก รูป) ยังมีการเกิดดับสืบต่ออยู่ (ยังมีชีวิตอยู่)

2. อนุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ปราศจากขันธ์ 5 ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ (ผู้หมดจดจากกิเลส) ที่สิ้นอายุขัยไปแล้ว (คือ กิเลสก็ไม่เหลือ ขันธ์ 5 ก็ไม่เหลือ) หรือที่เรียกว่า ปรินิพพาน (ปริ = ทั้งหมด) เมื่อปรินิพพานแล้ว จิต + เจตสิกและรูปก็จะหยุดการสืบต่อและดับลงโดยสิ้นเชิง (คือ เมื่อตายไปแล้วก็จะไม่มีการเกิดอีกหรือไม่มีภพชาติต่อไปอีก)

นิพพาน เป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะต้องพยายามเข้าถึงให้จงได้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นพุทธสาวก เป็นอริยบุคคล และเป็นทายาทผู้รับมรดกธรรมในพุทธศาสนานี้

บัญญัติธรรม

บัญญัติธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์สมมุติขึ้นหรือบัญญัติชื่อขึ้นเพื่อให้เข้าใจ ความหมายซึ่งกันและกัน เช่น ชื่อ นามสกุล สีเขียว สีแดง ทิศเหนือ ทิศใต้ เวลาเช้า เวลาเย็น เวลา 24.00 น. พันโท พลเอก ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ท่านเจ้าคุณ เหรียญ 1 บาท เหรียญ 5 บาท เหรียญ 10 บาท ธนบัตร 20 บาท 50 บาท 100 บาท 500 บาท 1000 บาท ล้วนเป็นสิ่งสมมุติทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้ท่านเรียกว่า บัญญัติธรรม

แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ หนังสือ ปากกา นาฬิกา พัดลม รถยนต์ คน และสัตว์ ท่านก็ยังจัดว่าเป็นบัญญัติธรรม เพราะยังหนีไม่พ้นเรื่องของการสมมุติ

ปรมัตถธรรม เป็นธรรมที่อยู่เหนือการสมมุติ

หากพูดในแง่ของปรมัตถธรรม คือ ธรรมชาติที่มีอยู่จริงหรือธรรมชาติที่อยู่เหนือการสมมุติแล้ว ทิศเหนือ ทิศใต้ เวลาเช้า เวลาเย็น เวลา 24.00 น. ยศถาบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ไม่มีสาระแก่นสารอะไรเลย เป็นเพียงการสมมุติ เป็นเพียงการอุปโลกน์กันขึ้นมาเท่านั้น ส่วนต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ หนังสือ ปากกา นาฬิกา พัดลม และรถยนต์ ถึงจะมีความแตกต่างกันโดยลักษณะก็จริงอยู่แต่โดยสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ (ปรมัตถธรรม) แล้ว สิ่งเหล่านี้เกิดจากการรวมตัวของมหาภูตรูป ทั้ง 4 (มหาภูตรูปทั้ง 4 ได้แก่ 1) รูปที่มีความอ่อนและแข็งเป็นลักษณะ (ปฐวี) 2). รูปที่มีอาการไหลและเกาะกุมเป็นลักษณะ (อาโป) 3) รูปที่มีความร้อนและเย็นเป็นลักษณะ (เตโช) 4). รูปที่มีการเคลื่อนไหวหรือเคร่งตึงเป็นลักษณะ (วาโย)) ที่ปราศจาก จิต + เจตสิก จึงเรียกว่า เป็นรูปธรรมเหมือนกันทั้งหมดเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ส่วนมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายนั้น หากกล่าวในแง่ปรมัตถธรรมแล้วถือว่าไม่มีตัวตน ไม่มี นาย ก ไม่มี นาย ข มีแต่รูปธรรม (รูป) และนามธรรม (จิต + เจตสิก) มาประชุมกันเท่านั้น

ดังนั้นไม่ว่าตัวเราหรือผู้อื่นรวมถึงสัตว์ทั้งหลายด้วยนั้น เมื่อกล่าวในแง่ปรมัตถธรรมหรือธาตุแท้ตามธรรมชาติแล้ว จะมีส่วนประกอบอยู่ 3 ส่วนเท่านั้น คือ

1. จิต คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์
2. เจตสิก คือ ธรรมชาติที่ประกอบปรุงแต่งจิตมี 52 ลักษณะ
3. รูป คือ องค์ประกอบ 28 ชนิดที่รวมกันขึ้นเป็นกาย

จะเห็นได้ว่า คนเราทุกคนและสัตว์ทั้งหลายนั้น มีส่วนประกอบเหมือนกัน คือ

เราก็มี จิต เจตสิก รูป

เขาก็มี จิต เจตสิก รูป

สัตว์ทั้งหลายก็มี จิต เจตสิก รูป

จะมีความแตกต่างกันก็ตรงที่รูปร่างหน้าตาผิวพรรณ ซึ่งถูกจำแนกให้แตกต่างกันด้วยอำนาจของกรรมที่กระทำไว้ในอดีต

จิต + เจตสิก และรูป มีลักษณะเฉพาะตามธรรมชาติ (สามัญลักษณะ) อยู่ 3 ประการคือ

1. อนิจจลักษณะ คือ มีลักษณะที่ไม่เที่ยง ไม่คงที่ ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
2. ทุกลักษณะ คือ มีลักษณะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เกิดขึ้นแล้วต้องดับไปอยู่ตลอดเวลา
3. อนัตตลักษณะ คือ มีลักษณะที่มิใช่ตัว มิใช่ตน ไม่สามารถบังคับบัญชาได้

สามัญลักษณะทั้ง 3 นี้ เป็นสิ่งจริงแท้แน่นอน เป็นกฎธรรมชาติเรียกว่า ไตรลักษณ์

โดยสรุปแล้ว จิต + เจตสิก และรูป ที่ประกอบขึ้นเป็นบุคคลหรือเป็นสัตว์ใด ๆ ก็ตามนั้น แท้จริงแล้วไม่ได้มีแก่นสาระอะไรเลย เป็นเพียงการประชุมกันของส่วนประกอบที่มีความไม่เที่ยง เกิดดับ เกิดดับอยู่ตลอดเวลาอย่างรวดเร็ว (ชั่วลัดนิ้วมือ จิตมีการเกิดดับแสนโกฏิขณะ หรือหนึ่งล้านล้านครั้ง) เป็นสภาพที่หาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใคร ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของผู้ใด ว่างเปล่าจากความเป็นคนนั้นคนนี้ ว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน ว่างเปล่าจากความเป็นนั่นเป็นนี่ตามที่สมมุติกันขึ้นมา แต่เป็นสภาวธรรมอันเป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ขึ้นกับเหตุ ขึ้นกับปัจจัย พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ปรมัตถธรรมเหล่านี้ก็คงมีอยู่ตามธรรมชาติอยู่แล้ว พระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้ทรงค้นพบ และนำมาเปิดเผยให้เราทั้งหลายได้ทราบเท่านั้น

3.2.1 ประวัติความเป็นมาของพระอภิธรรม

ในสัปดาห์ที่ 4 หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับพระอภิธรรมซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับปรมัตถธรรม (จิต เจตสิก รูป นิพพาน) อันเป็นแก่นของธรรมะในพระพุทธศาสนาอยู่ตลอด 7 วัน ในขณะที่ทรงพิจารณาเรื่องของเหตุ เรื่องของปัจจัยในปรมัตถธรรม อันเป็นที่มาของคัมภีร์มหาปัฏฐานอยู่นั้นก็ปรากฏฉัพพรรณรังสี (รัศมี 6 ประการ) มีสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีเทา สีเงิน และสีเลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึก แผ่ออกมาจากพระวรกายอย่างน่าอัศจรรย์

ในช่วง 6 พรรษาแรกของการประกาศศาสนา พระพุทธองค์ยังมิได้ทรงตรัสสอนพระอภิธรรมแก่ผู้ใด เพราะพระอภิธรรมเป็นธรรมะที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรมล้วน ๆ ยากแก่การที่จะ

อธิบายให้เข้าใจได้โดยง่าย บุคคลที่จะรับอรรถรสของพระอภิธรรมได้นั้นต้องเป็นบุคคลที่ประกอบด้วยศรัทธาอันมั่นคงและได้เคยสั่งสมบารมีอันเกี่ยวกับปัญญาในเรื่องนี้มาบ้างแล้วแต่กาลก่อน แต่ในช่วงต้นของการประกาศศาสนานั้นคนส่วนใหญ่ยังมีศรัทธาและมีความเชื่อในพระพุทธศาสนาน้อย ยังไม่พร้อมที่จะรับคำสอนเกี่ยวกับปรมัตถธรรมซึ่งเป็นธรรมะอันลึกซึ้งได้ พระองค์จึงยังไม่ทรงแสดงให้ทราบ เพราะถ้าทรงแสดงไปแล้วความสงสัยไม่เข้าใจหรือความไม่เชื่อย่อมจะเกิดแก่ชนเหล่านั้น เมื่อมีความสงสัยไม่เข้าใจหรือไม่เชื่อแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้เกิดการดูหมิ่นดูแคลนต่อพระอภิธรรมได้ ซึ่งจะเป็นผลร้ายมากกว่าผลดี

ล่วงมาถึงพรรษาที่ 7 พระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงพระอภิธรรมเป็นครั้งแรก โดยเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทดแทนคุณของพระมารดาด้วยการแสดงพระอภิธรรมเทศนาโปรดพุทธมารดา ซึ่งได้สิ้นพระชนม์ไปตั้งแต่ประสูติพระองค์ได้ 7 วัน และได้อุบัติเป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตมีพระนามว่า สันตุสิตเทพบุตร ในการแสดงธรรมครั้งนี้ได้มีเทวดาและพรหมจากหมื่นจักรวาลจำนวนหลายแสนโกฏิมาร่วมฟังธรรมด้วย โดยมีสันตุสิตเทพบุตรเป็นประธาน ณ ที่นั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงพระอภิธรรมแก่เหล่าเทวดาและพรหมด้วย วิตถารนัย คือ แสดงโดยละเอียดพิสดารตลอดพรรษา คือ 3 เดือนเต็ม

สำหรับในโลกมนุษย์นั้นพระองค์ได้ทรงแสดงแก่พระสารีบุตรเป็นองค์แรก คือในระหว่าง ที่ทรงแสดงธรรมอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นพอได้เวลาบิณฑบาต พระองค์ก็ทรงเนรมิตพุทธนิมิตขึ้นแสดงธรรมแทนพระองค์แล้วพระองค์ก็เสด็จไปบิณฑบาตในหมู่ชนชาวอุตตรกุรุ เมื่อบิณฑบาตเสร็จแล้ว ก็เสด็จไปยังป่าไม้จันทร์ ซึ่งอยู่ในบริเวณป่าหิมวันต์ใกล้กับสระอโนดาต เพื่อเสวยพระกระยาหาร โดยมีพระสารีบุตรเถระมาเฝ้าทุกวัน หลังจากที่ทรงเสวยแล้วก็ทรงสรุปเนื้อหาของพระอภิธรรมที่พระองค์ได้ทรงแสดงแก่เหล่าเทวดาและพรหมให้พระสารีบุตรฟังวันต่อวัน (พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระสารีบุตรด้วย สังเขปนัย คือ แสดงอย่างย่นย่อ) เสร็จแล้วพระองค์จึงเสด็จกลับขึ้นสู่ดาวดึงส์เทวโลกเพื่อแสดงธรรมต่อไป ทรงกระทำเช่นนี้ทุกวันตลอด 3 เดือน เมื่อการแสดงบนเทวโลกจบสมบูรณ์แล้ว การแสดง พระอภิธรรมแก่พระสารบุตรก็จบสมบูรณ์ด้วยเช่นกัน เมื่อจบพระอภิธรรมเทศนาเทวดาและพรหม 800,000 โกฏิ ได้บรรลุธรรมและสันตุสิตเทพบุตร (พุทธมารดา) ได้สำเร็จ เป็นพระโสดาบันบุคคล

เมื่อพระสารีบุตรได้ฟังพระอภิธรรมจากพระบรมศาสดาแล้ว ก็นำมาสอนให้แก่ภิกษุ 500 รูป ซึ่งเป็นศิษย์ของท่านโดยสอนตามพระพุทธองค์วันต่อวันและจบบริบูรณ์ในเวลา 3 เดือนเช่นกัน การสอนพระอภิธรรมของพระสารีบุตรที่สอนแก่ภิกษุ 500 รูปนี้เป็นการสอนชนิดไม่ย่อเกินไปไม่พิสดารเกินไป เรียกว่า นาติวิตถารนาติสังเขปนัย

ภิกษุทั้ง 500 รูปนี้ เคยมีอุปนิสัยมาแล้วในชาติก่อน คือในสมัยศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ภิกษุทั้ง 500 รูปนี้เป็นค้างคาวอาศัยอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่ง ขณะนั้นมีภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรม 2 รูปที่อาศัยอยู่ในถ้ำนั้นเช่นกัน กำลังสวดสาธยายพระอภิธรรมอยู่ เมื่อค้างคาวทั้ง 500 ตัวได้ยินเสียงพระสวดสาธยายพระอภิธรรม ก็รู้เพียงว่าเป็นพระธรรมเท่านั้นหาได้รู้ความหมายใด ๆ ไม่แต่ก็พากัน ตั้งใจฟังตั้งแต่ต้นจนจบ เมื่อสิ้นจากชาติที่เป็นค้างคาวแล้วก็ได้ไปเกิดอยู่ในเทวโลกเหมือนกันทั้งหมด จนกระทั่งศาสนาของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นจึงได้จุติจากเทวโลกมาเกิดเป็นมนุษย์และได้บวชเป็นภิกษุในศาสนานี้ตลอดจนได้เรียนพระอภิธรรมจากพระสารีบุตร

ดังกล่าวแล้ว นับแต่นั้นมา การสาธยายท่องจำและการถ่ายทอดความรู้เรื่องพระอภิธรรมก็ได้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

ภายหลังที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หลังจาก ถวายพระเพลิงได้ 52 วัน ท่านมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ พระอานนทเถระ พร้อมด้วยพระอรหันต์รวมทั้งสิ้น 500 องค์ ซึ่งล้วนเป็นปฏิสัมภิทาทัปปัตตะ (ปฏิสัมภิทัปปัตตะ = ผู้ที่ได้ปฏิสัมภิทา 4 คือผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจธรรมะอย่างแตกฉาน สามารถแยกแยะและขยายความได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง มีปฏิภาณไหวพริบ มีโวหารและวาทะที่จะทำให้ผู้อื่นรู้ตามเข้าใจตามได้โดยง่าย) ฉฬภิญญะ (ผู้มีอภิญญา 6 อันได้แก่ 1) แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ 2) มีหูทิพย์ 3) ทายใจผู้อื่นได้ 4) ระลึกชาติได้ 5) มีตาทิพย์ 6) สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้สิ้นไป) และเตวิชชะ (ผู้ที่ได้วิชชา 3 อันได้แก่ 1) ระลึกชาติได้ 2) รู้การจุติและการอุบัติของสัตว์ 3) มีปัญญาที่ทำอาสวะกิเลสให้สิ้นไป) ได้ช่วยกันทำสังคายนา พระธรรมวินัย 84,000 พระธรรมขันธ์ และได้กล่าวยกย่องพระอภิธรรมว่าเป็นหมวดธรรมที่สำคัญมากของพระพุทธศาสนา การทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภก

การสวดพระอภิธรรม เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ถือเป็นธรรมเนียมหรือประเพณีที่พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนใช้เป็นพิธีบำเพ็ญกุศลที่เกี่ยวเนื่องกับศพหรือผู้ตาย ซึ่งเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป ไปสวดยังสถานที่ตั้งศพผู้ตาย โดยมากจะเป็น เวลาช่วงเย็นหรือค่ำ ๆ และสวดเมื่อเวลาจุดไฟเผาศพที่อยู่บนจิตกาธาน (การสวดหน้าไฟ)

พระสงฆ์ที่นิมนต์สวดถ้าเป็นศพของผู้ตายที่เป็นสามัญชน ก็จะนิมนต์พระสงฆ์ทั่วไป จำนวน 4 รูป มาสวด แต่ถ้าเป็นศพของบุคคล หรือข้าราชการผู้ใหญ่ที่ได้รับพระบรมราชานุเคราะห์จากสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระศพเจ้านาย สำนักพระราชวังจะมีหมายรับสั่ง ให้กรมการศาสนาวางฎีกานิมนต์ “พระพิธีธรรม”

พระสงฆ์ใช้ธรรมะหมวดอภิธรรมเป็นบทสวดเนื่องในการสวดอภิธรรมศพ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นสัจธรรมของชีวิตว่า โดยปรมัตถธรรมแท้จริงแล้ว ชีวิตประกอบด้วยธรรมชาติ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูป คือ ร่างกาย อันประกอบด้วยธรรมชาติ 4 อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ (ธาตุ 4) กับส่วนที่เป็นนาม คือ จิต เจตสิก (ขันธ์ 5) ขันธ์ 5 ประกอบด้วยกองรูปธรรม และนามธรรมทั้ง 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

1. รูปขันธ์ หมายถึง กองรูป ส่วนที่เป็นร่างกาย พฤติกรรม คุณสมบัติต่าง ๆ ของร่างกาย และส่วนประกอบที่เป็นรูปธรรมทั้งหมด

2. เวทนาขันธ์ หมายถึง กองเวทนา ส่วนที่เป็นความรู้สึกทุกข์ สุข ดีใจ พอใจ

3. สัญญาขันธ์ หมายถึง กองสัญญา ส่วนที่เป็นการจำสิ่งที่ได้รับ

4. สังขารขันธ์ หมายถึง กองสังขาร ส่วนที่เป็นการคิดปรุงแต่ง โดยสามารถแยกแยะสิ่งที่รู้สึกหรือจดจำได้ 5. วิญญาณขันธ์ หมายถึง กองวิญญาณ หรือ จิต เป็นการรู้แจ้งถึงสิ่งต่าง ๆ ผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ท่านให้มองสิ่งเหล่านี้ว่ามีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นปกติ ไม่มีใครสามารถบังคับมันได้ เช่น

รูป เมื่อร่างกายแก่ เราก็ห้ามความแก่ไม่ได้ เมื่อเจ็บก็ห้ามมันไม่ได้ เมื่อตายก็ห้ามไม่ได้

เวทนา ความสุข-ทุกข์ เช่น เราลองตั้งใจให้เป็นสุขสัก 5 ชั่วโมง หลังจากนั้นให้มันทุกข์สัก 2 ชั่วโมง ในเมื่อเรากำหนดไม่ได้ มันเป็นของมันอย่างนั้นเอง มันสุขทุกข์ มันก็เป็นของมัน ไม่สามารถเข้าไปบังคับมันได้ มีเพียงสติตามรู้เท่านั้น

สัญญา คือความจำได้ ความหมายรู้ได้ คือระบบความจำที่สามารถจำคน สัตว์ สิ่งของและเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น จำสิ่งที่เห็น จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำชื่อคน จำหนังสือ จำเรื่องในอดีตได้ว่าเป็นสีเขียว ไพเราะ หอม หวานเป็นต้น เรียกภาวะที่มีความจำคลาดเคลื่อน จำผิด ๆ ถูกๆ หรือมีสติฟั่นเฟือนเหมือนคนบ้าว่า สัญญาวิปลาส

สังขาร คือการปรุงแต่งของจิต เช่น ความรู้สึกดีใจ รู้สึกเสียใจ รู้สึกว่าเหงา สิ่งเหล่านี้มันก็ไม่เที่ยง ไม่มีใครจะกำหนดได้ว่าฉันขอมีความรู้สึกดีใจ 5 ชั่วโมง หลังจากนั้นฉันขอรู้สึกเฉย ๆ หรือ จะตั้งว่าขอโกรธสัก 10 ชั่วโมง หลังจากนั้นให้มีความสุขต่อ เพราะว่าสิ่งเหล่านี้เองมันไม่เที่ยง มันเกิดความรู้สึกก็เกิดของมันเอง เมื่อมันดับ ก็ดับของมันเอง เช่นกัน มีเพียงสติเข้าไปตามรู้ว่า ตอนนี้โกรธ ตอนนี้เกลียด ก็อย่าหลงไปตามความรู้สึกนั้น ๆ

การสวดพระอภิธรรม 3-4 จบเป็นภาษาบาลีนั้น เกิดขึ้นอย่างไร ก็ยากจะสันนิษฐาน อาจเป็นได้ว่า เวลานั้นคนรู้ธรรมกันมากมายลึกซึ้งและรู้บาลีกันมากด้วย เมื่อมีงานศพจะต้องมานั่งชุมนุมกันนาน ๆ จะแสดงธรรมอะไรในหมู่ผู้รู้ก็จะจืด เลยเอาอภิธรรมมาสวดเป็นหัวข้อนำ เป็นการซักซ้อมทบทวนด้วยและอาจใช้เป็นบทตั้ง เมื่อพระสวดจบแล้วก็มาอภิปรายสนทนากันในหัวข้อนั้นๆ ต่ออีกก็ได้ แต่สมัยนี้คนไม่ค่อยรู้ธรรมและไม่รู้บาลีแล้ว พระก็ยังสวดไปตามเดิม ผลก็เลยกลายเป็นว่าไม่รู้เรื่อง พระที่สวดก็อาจจะไม่รู้เรื่อง คนฟังก็ไม่รู้เรื่อง ก็เลยทำกันพอเป็นพิธี บางวัดท่านรู้เท่าทันหวังจะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ไปร่วมงาน ท่านก็ปรับปรุงเสียใหม่ โดยลดการสวดลง อาจจะเหลือสวดจบเดียว (ยังรักษาพิธีไว้บ้าง) แล้วก็ให้พระมาเทศน์ให้ฟังหรือเทศน์ก่อน แล้วสวดสักจบเดียว อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่ระวังให้ดี การเทศน์ก็จะกลายเป็นทำพอเป็นพิธีไปเสียอีก ถ้าที่ใดพระผู้นำดีเก่ง หรือมรรคนายกมีปัญญาสามารถก็ปรับปรุงให้มีสาระขึ้นได้ แต่ก็ได้เป็นเพียงน้อยแห่งและชั่วระยะเวลาเรื่องนี้ยาก เพราะคนส่วนใหญ่ไปงานศพพอเป็นมารยาท ไม่ได้สนใจธรรมหรือจะหาคติจากพิธีศพ ฝ่ายพระก็คิดเพียงจัดพิธีให้เสร็จๆ ไป นี่ก็เป็นซากการสวดพระอภิธรรมอีกเหมือนกัน

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตลอดระยะเวลา 3 เดือน รวมเป็นคัมภีร์ได้ 7 คัมภีร์, รวมเป็นหัวข้อธรรมได้ 42,000 หัวข้อ, รวมเป็นปรมัตถธรรมได้ 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน....พระพุทธเจ้าไปแสดงพระอภิธรรมให้มารดาฟัง จึงกลายเป็นที่มาของการสวดพระอภิธรรมในงานศพจนถึงปัจจุบัน

3.2.2 ความหมายพระอภิธรรม

พระอภิธรรม แปลว่า ธรรมอันประเสริฐ ธรรมอันยิ่ง ธรรมที่อยู่แท้จริงปราศจากสมมุติ เนื้อความในพระอภิธรรมเกือบทั้งหมด จะกล่าวถึงปรมัตถธรรมล้วน ๆ หมายถึงธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง หรือมีความสำคัญมาก พระอภิธรรมเป็นปรมัตถธรรม คือธรรมขั้นสูง

พระอภิธรรม เป็นวิชาการชั้นสูงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับปรมัตถธรรม 4 ประการ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน พระอภิธรรมเปรียบเสมือนแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาสุขุมลุ่มลึก อันนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของชีวิต เรื่องของกรรมและการส่งผลของกรรม เรื่องภพภูมิต่าง ๆ เรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด และเรื่องของการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากการเวียนว่าย

ตายเกิด ซึ่งเป็นจุดหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา (พระมหาโสภณ วิจิตฺตธมฺโม, พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิติญาโณ, 2558, หน้า 45)

พระอภิธรรมปิฎก เรียกสั้นๆ ว่า พระอภิธรรม เป็นหมวดที่ประมวลพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรม (สภาวธรรม) ล้วน ๆ ยกตัวอย่าง เช่น เมื่อกล่าวถึงบุคคลใด บุคคลหนึ่ง ทางพระอภิธรรมถือว่าบุคคลนั้นไม่มี มีแต่สิ่งที่ประชุมรวมกันของจิต เจตสิก รูป เท่านั้น ส่วนที่เรียกชื่อว่า นาย ก นาย ข นั้นเรียกโดยสมมุติโวหารเท่านั้น ดังนั้นธรรมะในหมวดนี้จึงไม่มีเรื่องราวของบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งสมมุติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลยพระอภิธรรมปิฎกนี้มีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ เรียกโดยย่อ ว่า สัง. วิ. ธา. ปุ. กะ. ยะ. ปะ. (หัวใจพระอภิธรรม) ได้แก่

1. คัมภีร์ธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่ากัณฑ์มี 4 กัณฑ์ คือ

1) จิตตวิภัตติกัณฑ์ แสดงการจำแนกจิตและเจตสิก เป็นต้น

2) รูปวิภัตติกัณฑ์ แสดงการจำแนกรูป

3) นิกเขปราสิกัณฑ์ แสดงธรรมที่เป็นแม่บท (มาติกา) ของปรมัตถธรรม

4) อัตถุทธากัณฑ์ แสดงการจำแนกเนื้อความตามแม่บทของปรมัตถธรรม

2. คัมภีร์วิภังค์ แสดงการจำแนกปรมัตถธรรมออกเป็นข้อ ๆ แบ่งออกเป็น 18 วิภังค์ เช่น จำแนกขันธ์เรียกว่า ขันธ์วิภังค์

3. ธาตุกถา แสดงการจัดหมวดหมู่ของปรมัตถธรรมโดยสงเคราะห์ด้วยธาตุ (ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน)

4. คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ 6 ประการและแสดงรายละเอียดเฉพาะบัญญัติอันเกี่ยวกับบุคคล (พระมหาโสภณ วิจิตฺตธมฺโม, พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิติญาโณ, 2558, หน้า 46-47)

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก เป็นการรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงแก่เวไนยสัตว์ในระหว่างการบำเพ็ญพุทธกิจ 45 พรรษา ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ประวัติการเกิดขึ้นของหลักคำสอน 2 หมวดข้างต้น คือ พระวินัย กับพระสูตรว่ามีมาตั้งแต่คราวสังคายนา

ครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันในหมู่ผู้รู้ชาวพุทธ แต่การอ้างหลักคำสอนที่เรียกว่า “พระอภิธรรมปิฎก” ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวจนะกลับยังไม่เป็นที่ตกลงร่วมกันได้เนื่องจากความไม่ชัดเจนของหลักฐานทั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ประกอบอื่น ๆ ประเด็นถกเถียงเกี่ยวกับพระอภิธรรมปิฎกว่าเป็นพุทธวจนะหรือไม่นี้ ได้รับความสนใจในหมู่นักศึกษา ชาวพุทธมาตั้งแต่อดีต เหตุผลของฝ่ายไม่เห็นด้วยกับการอ้างพระอภิธรรมปิฎกว่าเป็นพุทธดำรัสก็คือ ในคราวปฐมสังคายนามีการแบ่งคำสอนออกเป็นเพียง 2 หมวด คือพระวินัยปิฎกกับพระสุตตันตปิฎกเท่านั้น ไม่ปรากฏพระอภิธรรมปิฎกอยู่เลย ประวัติศาสตร์ของพระอภิธรรมที่เถรวาทนับถืออยู่นี้ปรากฏชัดเจนขึ้นในคราวสังคายนาครั้งที่ 3 โดยมีหลักฐานชิ้นสำคัญชื่อ “คัมภีร์กถาวัตถุ” อันเป็นส่วนหนึ่งของพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งเป็นผลงานรจนาของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระผู้เป็นประธานในการสังคายนา ซึ่งมีการอธิบายกันว่า ก่อนนั้นมีคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกที่สืบต่อกันมาแล้ว 6 คัมภีร์ พระโมคคัลลีบุตรติสส

เถระรจนา “กถาวัตถุ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543, หน้า 83)

พระอภิธรรม มีความหมายว่า เป็นวิชาการชั้นสูงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับปรมัตถธรรม 4 ประการ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน พระอภิธรรมเปรียบเสมือนแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาสุขุมลุ่มลึก อันนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของชีวิต เรื่องของกรรมและการส่งผลของกรรม เรื่องภพภูมิต่าง ๆ เรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด และเรื่องของการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากการเวียนว่าย ตายเกิด ซึ่งเป็นจุดหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา

พระอภิธรรมปิฎก หรือเรียกสั้น ๆ ว่า พระอภิธรรม เป็นหมวด ที่กล่าวถึงหลักธรรมล้วน ๆ มีคำสอนทั้งสิ้น 42,111 พระธรรมขันธ์ พระอภิธรรมเปรียบเสมือนไวยากรณ์อันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

ธรรมะส่วนใหญ่ที่ปรากฏในพระอภิธรรมแท้จริงแล้วก็เป็นธรรมะที่ปรากฏอยู่ในพระสูตร แต่ในพระอภิธรรมจะนำหลักธรรมะเหล่านั้นมาจัด เป็นหมวดหมู่ เป็นประเภทอย่างเป็นระบบและขยายความให้สุขุมลุ่มลึก ยิ่งขึ้นไปอีก โดยตัดเหตุการณ์ สถานที่ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการแสดงธรรมนั้นๆ ออกไปเพื่อให้เหลือแต่หลักธรรมที่เป็นวิชาการว่าด้วยเรื่องของ ปรมัตถธรรมล้วน ๆ

การสวดพระอภิธรรม เป็นการสอนคนเป็นให้พิจารณา มรณานุสสติกัมมัฏฐาน ทางคดีโลกถือว่า เป็นการสวดเพื่อให้บุญแก่ผู้ตาย ทางคดีธรรม ถือว่า เป็นการชดใช้บุญคุณของท่าน ผู้มีพระคุณ เช่น พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้แสดงพระอภิธรรม 7 คัมภีร์โปรดเป็นการชดใช้ค่าข้าวป้อนและน้ำนมเป็นต้น หลังจากพระสวดพระอภิธรรมเสร็จแล้วญาติมิตรและคนอื่น ๆ ก็จะมารวมกันที่บ้านเจ้าภาพ คือจะอยู่เป็นเพื่อนศพมิให้เงียบเหงาวังเวง เป็นการผ่อนคลายความทุกข์โศกอันเนื่องมาจากความสูญเสียคนในครอบครัวของเจ้าภาพ ในอดีตมีการอ่านหนังสือผูกหนังสือใบลาน เล่านิทานชาดกสู่กันฟัง บางกลุ่มมีการละเล่น เช่น เสือกินหมูเสือกินวัว หมากฮอส คล้องช้าง หรือแม้แต่เกี้ยวพาราสีกันในระหว่างคนหนุ่มคนสาว ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นการฉายวีดิโอ ซีดี วีซีดีและหนังมาเล่นการพนันทิ้งไพ่ไฮโลถึงแม้จะเล่นในวงเงินไม่มากแต่ก็เป็นที่นิยมกันแทบทุกงาน

พระอภิธรรมก็คือธรรมะหมวดที่ 3 ในพระไตรปิฎกที่สอนให้รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลายอันได้แก่จิต เจตสิก รูป และรู้จักพระนิพพานซึ่งเป็น จุดมุ่งหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า คำว่า “อภิธรรม”นั้น มีนัย 2 ประการด้วยกัน คือ 1) อภิธรรมเป็นธรรมที่ยอดเยี่ยมและเป็นวิสัยของพระสัพพัญญูเท่านั้นจะทรงรู้ 2) อภิธรรมเป็นธรรมที่เกินกว่าธรรมสามัญและบางแห่งไม่ใช่พระพุทธพจน์ทั้งหมดโดยถูกแต่งขึ้นใหม่ประมาณ 100 ปีหลังพุทธกาล (สังคายนาครั้งที่ 3) ความย่อเล่าว่า พรรษาที่ 7 พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรด พระมารดาซึ่งสถิตในสวรรค์ชั้นดุสิตและเกิดเป็นเทพบุตรพระนามว่า “สันดุสิตเทพบุตร” โดยในการแสดงธรรมครั้งนี้ก็มีเหล่าเทวดาและพรหมหลายแสนโกฏิมาร่วมรับฟังด้วย ซึ่งทรงแสดงด้วย วิตถารนัย หรือแสดงโดยพิสดาร ตลอดระยะเวลาครบไตรมาส 3 เดือน ส่วนในการแสดงที่มนุษยโลกนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ พระสารีบุตรเถระ ในเวลาเช้าของทุกวัน และทรงแสดงด้วยสังเขปนัย (คือ โดยย่อ) เสร็จแล้ว จึงเสด็จกลับไปยังเทวโลกอีกในแต่ละวัน จนครบ 3 เดือนในพรรษาที่ 7 นั้นเอง

3.2.3 องค์ประกอบของพระอภิธรรม

พระอภิธรรมปิฎกนั้น มีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์ 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี 2) คัมภีร์วิภังค์ 3) คัมภีร์ธาตุกถา 4) คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ 5) คัมภีร์กถาวัตถุ 6) คัมภีร์ยมก และ 7) คัมภีร์มหาปัฏฐาน เนื้อหาในพระอภิธรรมปิฎก 7 คัมภีร์ มีดังนี้

1. คัมภีร์ธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่า กัณฑ์ มี 4 กัณฑ์ ที่ใช้สวดในงานศพ คือ มาติกา (กุสลา ธัมมา อกุสลา ธัมมา อัพยากตา ธัมมา ฯ) รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท ๆ วิภังค์ ยกหมวดธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นตั้งเป็นหัวเรื่องแล้วแยกแยะออกอธิบายชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด ธาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่าง ๆ เข้าในขันธ์ อายตนะ ธาตุ บุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น

2. คัมภีร์วิภังค์ แสดงการจำแนกปรมัตถธรรมออกเป็นข้อ ๆ แบ่งออกเป็น 18 วิภังค์ เช่น จำแนกขันธ์ หมายถึง ขันธ์ 5 อันประกอบด้วย รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์และวิญญาณขันธ์ เรียกว่า ขันธวิภังค์

3. คัมภีร์ธาตุกถา แสดงการจัดหมวดหมู่ของปรมัตถธรรม โดยสงเคราะห์ด้วยธาตุ (ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน)

4. คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ 6 ประการและแสดงรายละเอียดเฉพาะบัญญัติที่เกี่ยวกับบุคคล

5. คัมภีร์กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถามคำตอบประมาณ 219 หัวข้อ ที่ถือเป็นหลักในการตัดสินพระธรรมวินัย

6. คัมภีร์ยมก ในคัมภีร์นี้จะยกหัวข้อปรมัตถธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ

7. คัมภีร์มหาปัฏฐาน แสดงเหตุปัจจัยและแสดงความสัมพันธ์อันเป็นเหตุ เป็นผลที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันแห่งปรมัตถธรรมทั้งปวงโดยพิสดาร (เหตุ ปัจจโยฯที่ใช้สวดต่อจาก กุสลา ธัมมา ฯลฯ) (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543, หน้า 82)

เรียกโดยย่อว่า คือ สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ (คาถาหัวใจพระอภิธรรม)

พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ที่อยู่ในพระอภิธรรมปิฎก เมื่อกล่าวโดยสรุป จึงเป็นการประมวลพุทธพจน์หมวดพระอภิธรรม เป็นหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นเนื้อหาวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ รวมจำนวน 12 เล่ม มีลำดับเล่ม ชื่อคัมภีร์ และเนื้อหาโดยย่อดังนี้

เล่มที่ 34 ธัมมสังคณี ต้นเล่ม แสดงมาติกา (แม่บท) อันได้แก่บทสรุปแห่งธรรมทั้งหลายที่จัดเป็นชุด ๆ มีทั้งชุด 3 เช่นจัดทุกสิ่งทุกอย่างประดา มีเป็นกุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยากตธรรม ชุดหนึ่งเป็นอดีตธรรม อนาคตธรรม ปัจจุบันธรรม ชุดหนึ่ง ฯลฯ และชุด 2 เช่นจัดทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสังขตธรรม อสังขตธรรม ชุดหนึ่ง โลกียธรรม โลกุตรธรรม ชุดหนึ่ง เป็นต้น รวมทั้งหมดมี 164 ชุด หรือ 164 มาติกา ต่อจากนั้น เนื้อหาซึ่งเป็นส่วนสำคัญของคัมภีร์นี้เป็นคำวิสัชนา ขยายความมาติกาที่ 1 เป็นตัวอย่าง แสดงให้เห็นอกุศลธรรม อัพยากตธรรม และอัพยากตธรรมที่กระจ่ายออกไปในแง่ของจิต เจตสิก รูป และนิพพาน และในตอนท้ายเล่ม มีอีก 2 บท แต่ละบทแสดงคำอธิบายย่อ

หรือคำจำกัดความข้อธรรมทั้งหลายในมาติกาที่กล่าวถึงข้างต้นจนครบ 164 มาติกา ได้คำจำกัดความข้อธรรมใน 2 บท ต่างแนวกันเป็น 2 แบบ (แต่บทท้าย จำกัดความไว้เพียง 122 มาติกา)

เล่มที่ 35 วิภังค์ เป็นการยกฐานธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นมาแจกแจง แยกแยะ อธิบาย กระจายออกให้เห็น ทุกแง่และวินิจฉัยจนชัดเจนจบไปเป็นเรื่อง ๆ รวมอธิบายทั้งหมด 18 คือขันธ์ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อริยสัจ 4 อินทรีย์ 22 ปฏิจจสมุปบาท 12 สติปัฏฐาน 4 สัมมัปธาน 4 อิทธิบาท 4 โพชฌงค์ 7 มรรคมีองค์ 8 ฌาน อัปปมัญญา ศีล 5 ปฏิสัมภิทา 4 ญาณประเภทต่าง ๆ และเบ็ดเตล็ด ว่าด้วยอกุศลธรรมต่าง ๆ อธิบายเรื่องใด ก็เรียกว่า วิภังค์ของเรื่องนั้น ๆ เช่น อธิบายขันธ์ 5 ก็เรียกว่า ขันธวิภังค์ เป็นต้น รวมมี 18 วิภังค์

เล่มที่ 36 ธาตุกถา เป็นการนำข้อธรรมในมาติกาทั้งหลายและข้อธรรมอื่น ๆ อีก 125 อย่างมาจัดเข้าในขันธ์ 5 อายตนะ 12 และธาตุ 18 ว่าข้อใดจัดเข้าได้ หรือไม่ได้ในอย่างไหน ๆ และบุคคลบัญญัติ คือการบัญญัติความหมายของชื่อที่ใช้เรียกบุคคลต่าง ๆ ตามคุณธรรม เช่นว่า “โสดาบัน” ได้แก่บุคคลผู้ละสังโยชน์ 3 ได้แล้ว ดังนี้เป็นต้น

เล่มที่ 37 กถาวัตถุ เป็นคัมภีร์พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ประธานการสังคายนาครั้งที่ 3 เรียบเรียงขึ้นเมื่อแก้ความเห็นผิดของนิกายต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาครั้งนั้น ซึ่งได้แตกแยกกันออกไปแล้วถึง 18 นิกาย เช่น ความเห็นว่าพระอรหันต์เสื่อมจากอรหันต์ผลได้ เป็นพระอรหันพร้อมกับการเกิดได้ ทุกอย่างเกิดจากกรรม เป็นต้น ประพันธ์เป็นคำปุจฉา-วิสัชนา มีทั้งหมด 219 กถา

เล่มที่ 38 ยมก ภาค 1 เป็นคัมภีร์อธิบายหลักธรรมสำคัญให้เห็นความหมายและขอบเขตอย่างชัดเจน และทดสอบความรู้อย่างลึกซึ้ง ด้วยวิธีตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ (ยมก แปลว่าคู่) เช่น ถามว่าธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศล เป็นกุศลมูล หรือว่าธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศลมูล เป็นกุศล, รูป (ทั้งหมด) เป็นรูปขันธ์ หรือว่ารูปขันธ์ (ทั้งหมด) เป็นรูป, ทุกข์ (ทุกข์) (ทั้งหมด) เป็นทุกข์สัจ หรือว่าทุกข์สัจ (ทั้งหมด) เป็นทุกข์ หลักธรรมที่นำมาอธิบายในเล่มนี้มี 7 คือ มูล (เช่นกุศลมูล) ขันธ์ อายตนะ ธาตุ สัจจะ สังขาร อนุสัย ถาม-ตอบอธิบายเรื่องใด ก็เรียกว่ายมกของเรื่องนั้น ๆ เช่น มูลยมก ขันธ์ยมก เป็นต้น เล่มนี้ มี 7 ยมก

เล่มที่ 39 ยมก ภาค 2 เป็นการถาม-ตอบอธิบายหลักธรรมเพิ่มเติมจากภาค 1 อีก 3 เรื่อง คือ จิตตยมก ธัมมยมก (กุศล-อกุศล-อัพยากตธรรม) อินทรีย์ ยมก บรรจบเป็น 10 ยมก

เล่มที่ 40 ปัฏฐาน ภาค 1 ปัฏฐาน เป็นคัมภีร์อธิบายปัจจัย 24 โดยพิสดาร แสดงความสัมพันธ์อิงอาศัยเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในด้านต่าง ๆ ธรรมที่นำมาอธิบายเป็นข้อธรรมที่มีในมติกา คือแม่บทหรือบทสรุปธรรม ซึ่งกล่าวไว้แล้วในต้นคัมภีร์สังคณีนั่นเอง แต่อธิบายเฉพาะ122 มาติกาแรกที่เรียกว่า อภิธรรมมาติกา

ปัฏฐานเล่มแรกนี้ อธิบายความหมายของปัจจัย 24 เป็นการปูพื้นความเข้าใจเบื้องต้นก่อน จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อหาของเล่ม คืออนุโลมติกปัฏฐาน อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) โดยปัจจัย 24 นั้น เช่นว่ากุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมโดยอุปนิสสยปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดย อุปนิสสยปัจจัยอย่างไร อกุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมโดยอุปนิสสยปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยโดยอุปนิสสยปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดยอารัมมณปัจจัยอย่างไร ฯลฯ (เล่มนี้ อธิบายแต่ในเชิงอนุโลม คือตามนัยปกติ ไม่อธิบายตามในปฏิเสธ จึงเรียกว่าอนุโลมปัฏฐาน)

เล่มที่ 41ปัฏฐาน ภาค 2 อนุโลมติกปัฏฐาน (ต่อ) คืออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 3 ต่อจากเล่ม 40 เช่นอดีตธรรม เป็นปัจจัยแก่ปัจจุบันธรรมโดยอารัมมณปัจจัย (พิจารณารูป เสียง เป็นต้น ที่ดับอดีตไปแล้วว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดความโทมนัสขึ้น ฯลฯ) เป็นต้น

เล่มที่ 42 ปัฏฐาน ภาค 3 อนุโลมทุกปัฏฐาน เป็นการอธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) เช่นโลกียธรรมเป็นปัจจัยแก่โลกียธรรม โดยอารัมมณปัจจัย (รูปอายตนะเป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญาณฯลฯ) ดังนี้ เป็นต้น

เล่มที่ 43 ปัฏฐาน ภาค 4 อนุโลมทุกปัฏฐาน (ต่อ)

เล่มที่ 44 ปัฏฐาน ภาค 5 ยังเป็นอนุโลมปัฏฐาน แต่เป็นการอธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทต่าง ๆ ข้ามชุดกันไปมา ประกอบด้วยอนุโลมทุกปัฏฐาน ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) โยงกับธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา)กับธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) อนุโลมติกติกปัฏฐานธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา)กับธรรมในแม่บทชุด 3 โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่นอธิบายว่า “กุศลธรรมที่เป็น อดีตธรรม เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมที่เป็นปัจจุบันธรรม” เป็นอย่างไร เป็นต้น อนุโลมทุกทุกปัฏฐาน ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่น ชุดโลกียโลกุตตร กับชุดสังขต อสังขตะ เป็นต้น

เล่มที่ 45 ปัฏฐาน ภาค 6 เป็นปัจจนียปัฏฐาน คืออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายอย่างเล่มก่อน ๆ นั่นเอง แต่อธิบายแง่ปฏิเสธ แยกเป็นปัจจนียปัฏฐาน คือปฏิเสธ+ปฏิเสธ เช่นว่าธรรมที่ไม่ใช่กุศล อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศล เกิดขึ้นโดยปัจจัยเป็นอย่างไร อนุโลมปัจจนียปัฏฐาน คืออนุโลม+ปฏิเสธ เช่นว่าอาศัยโลกียธรรม ธรรมที่ไม่ใช่โลกุตตรธรรมเกิดขึ้นโดยเหตุปัจจัยเป็นอย่างไร ปัจจนียปัฏฐานนุโลมปัฏฐาน คือ ปฏิเสธ+อนุโลม เช่นว่าอาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศล ธรรมที่เป็นอกุศล เกิดขึ้นโดยเหตุปัจจัยเป็นอย่างไร และในทั้ง 3

แบบนี้ แต่ละแบบจะอธิบายโดยใช่ธรรมในแม่บทชุด 3 แล้วต่อด้วยชุด 2 แล้วข้ามชุดระหว่างชุด 2 กับชุด 3 ชุด 3 กับชุด 2 ชุด 3 กับชุด 3 ชุด 2 กับชุด 2 จนครบ ทั้งหมดเหมือนกัน ดังนั้น แต่ละแบบ จึงแยกซอยละเอียดออกไปเป็น ติก-ทุก-ทุกติก-ติกทุก-ติกติก-ทุกทุก ตามลำดับ (เขียนให้เต็มเป็น ปัจจนียติกปัฏฐาน ปัจจนียทุกปัฏฐาน ปัจจนียทุกติกปัฏฐาน ฯลฯ ดังนี้เรื่อยไปจนถึงท้ายสุด คือปัจจนียานุโลมทุกทุกปัฏฐาน)

คัมภีร์ปัฏฐานนี้ ท่านอธิบายค่อนข้างละเอียดเฉพาะเล่มต้น ๆ เท่านั้น เล่มหลัง ๆ ท่านแสดงไว้แต่หัวข้อหรือแนวและทิ้งไว้ให้ผู้เข้าใจแนวนั้นแล้วเอาไปแจกแจงโดยพิสดารเอง โดยเฉพาะเล่มสุดท้าย คือภาค 6 แสดงไว้ย่นย่อที่สุด แม้กระนั้น ก็ยังเป็นหนังสือถึง 6 เล่ม หรือ 3,320 หน้ากระดาษพิมพ์ ถ้าอธิบายโดยพิสดารทั้งหมด จะเป็นเล่มหนังสืออีกจำนวนมากมายหลายเท่าตัว ท่านจึงเรียกปัฏฐานอีกชื่อหนึ่งว่า “มหาปกรณ์” แปลว่า ตำราใหญ่ ใหญ่ทั้งโดยขนาดและโดยความสำคัญ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561, หน้า 40-43)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดจากพระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่กรุงสาวัตถีนั้น ทรงดำริว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต หลังแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว ก็เสด็จจำพรรษาในดาวดึงส์พิภพเพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ คือ 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี 2) คัมภีร์วิภังค์ 3) คัมภีร์ธาตุกถา 4) คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ 5) คัมภีร์กถาวัตถุ 6) คัมภีร์ยมกและ 7) คัมภีร์มหา

ปัฏฐานโปรดพระพุทธมารดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จากเนื้อหาตรงนี้เป็นแนวคิดให้คนในสังคมนำหลักพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ในคัมภีร์มาปรับใช้ในการดำเนินงานชีวิต

3.2.4 ความสำคัญของพระอภิธรรม

อภิธรรมปิฎก มีลักษณะสำคัญตามนัยที่อรรถกถาจารย์จัดไว้ คือ เป็นการเสนอเนื้อหาสาระของแก่นธรรมล้วน ๆ เพื่อปลดเปลื้องความสำคัญว่า มีตัวตนมีข้อความกล่าวถึงการกำหนดสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมตามความเป็นจริง เพื่อให้คลายความกำหนัดความโกรธ ความหลงเป็นขั้นพัฒนาด้านปัญญา เพื่อขจัดกิเลสที่ละเอียด ในสันดาน ในขั้นเด็ดขาดอภิธรรมปิฎก จึงมีเป้าหมาย คือ เป็นเครื่องห้ามป้องกันละความเศร้าหมอง ที่เกิดจากความเห็นผิดไม่ให้คิดฟุ้งซ่านคลาดเคลื่อนจากความจริงแห่งธรรม (วิ.มหา.อ.1/21-25) หากจัดตามนวังคสัตถุสาสน์ อภิธรรมปิฎกจะจัดอยู่ในไวยยากรณะเพราะเป็นการจำแนกแยกแยะอธิบายธรรม ที่ไม่ได้อยู่ใน 8 ประเภทที่เหลือมีลักษณะการจำแนกองค์ธรรมทั้งที่เป็นการสงเคราะห์ สรุปวิเคราะห์ จำแนกที่เป็นแก่นหรือรากฐานของธรรม ที่เป็นบัญญัติสมมติเรียก เพื่อให้สื่อให้เข้าใจกันที่เป็นเกณฑ์ตัดสินธรรมที่เป็นคู่เหตุ และผลและทั้งที่องค์รวมหรือชี้ให้เห็นถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และกันของธรรมหลักการตีความนัยแห่งอภิธรรมปิฎกพอสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. การตีความโดยการสงเคราะห์ เป็นลักษณะของข้อความ ในธัมมสังคณีปกรณ์ที่สงเคราะห์ประมวลธรรมย่อลงเหลือ 3 (ติกะ) เช่น ธรรมที่เป็นกุศลธรรม ที่เป็นอกุศลและธรรมที่ไม่เป็นทั้งกุศลและอกุศล (ซึ่งมุ่งกล่าวถึงสภาวะจิต 3 ระดับ) (อภิ.ส. (บาลี) 34//1/1, อภิ.ส. (ไทย) 34/1/1) เป็นต้น และ 2 (ติกะ) เช่นธรรมที่เป็นเหตุและธรรมที่ไม่เป็นเหตุ เป็นต้น

พร้อมทั้งอธิบายความหมายขององค์ธรรม แต่ละองค์เป็นการอธิบายองค์ธรรมโดยใช้คำที่เป็นไวพจน์กัน ทำให้เห็นองค์ธรรมหนึ่ง ๆ นั้นมีชื่อเรียกหลากหลายตามบริบทหรือเป้าประสงค์ในการแสดง ในแต่ละแห่งเป็นการประมวลองค์ธรรมเดียวกัน แต่ตรัสแสดงไว้ในต่างกรรมต่างวาระกันมากล่าวรวมไว้ในที่เดียวกัน เช่น

ปัญญากิริยา ที่รู้ชัดความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมายความเข้าไป กำหนดความเข้าไปกำหนด เฉพาะภาวะที่รู้ภาวะ ที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญปัญญา เหมือนแผ่นดินปัญญา เครื่องทำลายกิเลสปัญญา เครื่องนำทางความเห็นแจ้ง ความรู้ชัดปัญญาเหมือนปฏักปัญญาปัญญินทรีย์ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาตราปัญญาเหมือนปราสาทความสว่าง คือ ปัญญาแสงสว่าง คือปัญญาปัญญาเหมือนประทีปปัญญา เหมือน ดวงแก้ว ความไม่หลงความวิจัยธรรม ความเห็นชอบ ในสมัยนั้นได้ชื่อว่า สัมมาทิฏฐิ มีในสมัยนั้น

2. การตีความโดยการวิเคราะห์ เป็นลักษณะของข้อความ ในคัมภีร์วิภังค์ปกรณ์ที่เน้นการวิเคราะห์ จำแนกแยกแยะ องค์ธรรม เช่น ขันธ์ อายตนะธาตุ เป็นต้น ทั้งในการนิยามความหมาย และจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ โดยใช้หลักการ ในคัมภีร์ธรรมสังคณีปกรณ์ เป็นกรอบในการวิเคราะห์ออกเป็นหมวดมีหมวดละ 1 เป็นต้น เช่น “รูปขันธ์หมวดละ 1 คือรูปทั้งหมดเป็นเหตุเป็นอเหตุกะ เป็นเหตุวิปปยุต เป็นสัปปัจจยะ เป็นสังขตะ เป็นรูปเป็นโลกิยะ เป็นสาสวะ...” (อภิ.วิ (บาลี) 35/33/17, อภิ.วิ (ไทย) 35/33/1) และจำแนกวิเคราะห์ด้วยติกมาติกาเช่น รูปขันธ์เป็นอัพยากฤตขันธ์ 4 (เบื้องปลาย) เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็มี ขันธ์ 2 (เบื้องต้น) กล่าว

ไม่ได้ว่า แม้เป็นสุขเวทนาสัมปยุต แม้เป็นทุกขเวทนาสัมปยุต แม้เป็นอทุกขมสุขเวทนาสัมปยุต ขันธ์ 3 (เบื้องปลาย) เป็นสุขเวทนาสัมปยุตก็มี เป็นทุกขเวทนาสัมปยุตก็มี เป็นอทุกขมสุขเวทนา สัมปยุตก็มี ...” (อภิ.วิ (บาลี) 35/85/71, อภิ.วิ (ไทย) 35/85/66)

3. การตีความโดยการชี้ให้เห็น ถึงแก่นแท้เป็นลักษณะ ของการอธิบาย ในคัมภีร์ธาตุปกรณ์ ที่มุ่งกล่าวถึงความเป็นจริง ตามสภาวะหรือธรรมชาติขององค์ธรรม ด้วยจำแนกให้เห็นว่า องค์ธรรมใดบ้าง ที่สามารถสงเคราะห์เข้าด้วยกันและสงเคราะห์เข้าด้วยกัน ไม่ได้โดยใช้องค์ธรรม คือขันธ์ อายตนะและธาตุเป็นกรอบ ในการสงเคราะห์และนำเอาองค์ธรรม ในคัมภีร์ธรรมสังคณีปกรณ์ทั้งหมดเป็นเนื้อหา ในการสงเคราะห์เข้า ในขันธ์อายตนะและธาตุ ดังกล่าว เช่น ข้อความว่า “รูปขันธ์สงเคราะห์ได้ด้วยขันธ์อายตนะธาตุเท่าไร? รูปขันธ์สงเคราะห์ได้ด้วยขันธ์ 1 อายตนะ 11 ธาตุ 11 สงเคราะห์ไม่ได้ด้วยขันธ์ อายตนะธาตุเท่าไร? สงเคราะห์ไม่ได้ด้วยขันธ์ 4 อายตนะ 1 ธาตุ 7” การตีความ ในลักษณะนี้เรียกว่า “โอตรณหาระ” ตามนัยแห่งคัมภีร์เนตติปกรณ์

4. การตีความโดยการใช้ภาษาเชิงบัญญัติ เป็นลักษณะของคัมภีร์ปุคคลปัญญัติปกรณ์ ที่บอกให้ทราบว่า ในที่สุดแล้วชื่อเรียกองค์ธรรมทั้งหลาย มีคำว่าขันธ์เป็นต้นนั้น เป็นเพียงบัญญัติทางภาษา เพื่อใช้ในการสื่อสาร ให้เข้าใจกันเท่านั้น เป็นการสมมติทางภาษาเพื่อเรียกตามลักษณะของความเป็นจริง หรือตามคุณสมบัติของบุคคลหรือสรรพสิ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายประเภท เช่น การบัญญัติธรรมที่เป็นหมวดเป็นหมู่เดียวกันว่า “ขันธ์” การบัญญัติธรรมที่เป็นบ่อเกิดว่า“อายตนะ” การบัญญัติธรรมที่ทรงตัวอยู่ว่า “ธาตุ” การบัญญัติธรรมที่เป็นความจริงว่า “สัจจะ” เป็นต้น ตามนัยแห่งคัมภีร์เนตติปกรณ์ เรียกการตีความเช่นนี้ว่า “ปัญญัติหาระ”

5. การตีความโดยหลักการวิภัชชวาทเป็นลักษณะการตีความตามนัยแห่งคัมภีร์กถาวัตถุปกรณ์ ที่มีเนื้อหามุ่งตรวจสอบและวินิจฉัยความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า อันไหนเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องและอันไหนเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง โดยการจำแนกแยกแยะด้วยหลักเหตุผลที่ประกอบด้วย ข้อเสนอข้อโต้แย้งและข้อสรุป เพื่อชำระตรวจสอบข้อเห็นผิดให้เป็นความเห็นที่ถูกต้องตามธรรมวินัย วิธีการตีความเช่นนี้ ตามนัย แห่งคัมภีร์เนตติปกรณ์เรียกว่าโสธนหาระซึ่งนอกจากเป็นวิธีการตีความแล้ว ยังเป็นตรวจสอบความรู้ ทั้งทางด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ เกี่ยวกับองค์ธรรมต่างๆ อีกด้วย ข้อความ ในคัมภีร์กถาวัตถุปกรณ์นี้ ถือว่าเป็นการใช้เหตุผลในการอธิบายความตีความ ในพระพุทธศาสนา ในยุคหลังพุทธกาล ที่มีการแข่งขันชิงไหวชิงพริบในด้านเหตุผล

6. การตีความ โดยแสดงธรรม ที่เป็นคู่กันเป็นลักษณะ การตีความตามนัยแห่งคัมภีร์ยมกปกรณ์ เป็นการอธิบายเห็นว่า คำสอนไหนเป็นกุศลและคำสอนไหนเป็นอกุศล โดยชี้ให้เห็นว่าอะไรเป็นมูลหรือรากเหงาแห่งความเป็นกุศลและอกุศลนั้น เรียกว่ากุศลมูล ได้แก่ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลงและอกุศลมูล ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งถือได้ว่า สามารถใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความเป็นกุศลและอกุศลได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะการอธิบาย ในคัมภีร์เป็นการถาม (ปุจฉา) และการตอบ (วิสัชนา) คัมภีร์ยมกปกรณ์ ได้แสดงถึงมูลขันธ์อายตนะธาตุ สัจจะสังขารอนุสัย จิตธรรมและอินทรีย์โดยความเป็นคู่ (อภิ.ย. (บาลี) เล่ม 38-39, อภิ.ย. (ไทย) เล่ม 38-39) ตามนัยแห่งคัมภีร์เนตติปกรณ์ และเปฏโกปเทศ เรียกการตีความ เช่นนี้ว่า“โอตรณหาระ” และ “นัย”

7. การตีความ โดยการเชื่อมโยงแบบบูรณาการ เป็นลักษณะการตีความ ตามนัยแห่งคัมภีร์ปัฏฐานปกรณ์ ที่แสดงจำแนกธรรมมีกุศลเป็นต้น ด้วยความเป็นปัจจัยเพื่ออธิบาย เชื่อมโยงธรรมทั้งหลายว่ามีความเกี่ยวข้อง เนื่องกันในฐานะใดบ้าง มีนัยพิสดารเป็นเอนกอนันต์ เป็นการอธิบายความเป็นไปแห่งธรรมทั้งหลาย ที่มีความเกี่ยวข้องกัน ในลักษณะต่าง ๆ และการเกี่ยวข้องกันนั้น มีชื่อเรียกการเกี่ยวข้องนั้น ด้วยพระพุทธองค์ ตรัสเรียกว่า “สมันตปัฏฐาน” ประการ มีเหตุปัจจัยเป็นต้น

พระอภิธรรมเป็นธรรมอันยิ่ง ธรรมอันยอดเยี่ยม ธรรมอันประเสริฐสูงสุด หรือธรรมอันเป็นคำสอนข้อสำคัญเป็นหลักใหญ่เป็นเนื้อหาแท้ ๆ ของพระพุทธศาสนา สรุปประเด็นสำคัญ หรือสาระของพระอภิธรรมทั้งหมด ก็คือสอนให้รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงที่มีนัยแห่งข้อแรกนี้ มุ่งแสดงให้เห็นว่าอภิธรรมเป็นวิสัยแห่งพระสัพพัญญุตญาณ (พระปัญญารอบรู้สิ่งทั้งปวง) ของพระพุทธเจ้าเท่านั้นมิใช่วิสัยของผู้อื่นที่จะคิดแต่งขึ้นเองได้ พระอภิธรรมปิฎกเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา เป็นพุทธประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ที่จะต้องแสดงกตัญญูกตเวทีตาต่อพระมารดาโดยการเสด็จขึ้นไปเทศนาพระอภิธรรมโปรดทุก ๆ พระองค์ไป เรียกว่า พุทธนิยาม ประเพณีการสวดพระอภิธรรมในปัจจุบันกับอดีตนั้นมีความแตกต่างกัน ที่จริงนั้นเพื่อเป็นเรื่องสอนคนเป็นสำหรับจะได้พิจารณาในมรณานุสสติกัมมัฏฐาน แต่ความประสงค์ที่ดีนี้กลายเป็นพิธีเท่านั้น เพราะการสวดคนส่วนมากไม่เข้าใจคำแปล บางทีอาจจะเข้าใจผิดไปว่าสวดให้แก่คนตายก็มี ที่จริงก็ไม่ผิดเพราะเมื่อไม่มีใครตายก็ไม่มีสวดกัน บางท่านเห็นว่าทีมีพระสวดต้องการไม่ให้เงียบเหงาเป็นการเฝ้าศพนั่นเองการสวดทางพุทธศาสนาเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณจำต้องปฏิบัติเมื่อมีการเสียชีวิตของพุทธศาสนิกชนในประเทศไทย ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติแตกต่างกันไปตามความนิยมของบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ การสวดดังกล่าวนั้นนิยมเรียกว่า “สวดพระอภิธรรม” เนื่องจากบทพระธรรมที่สวดนั้นเรียกว่า “พระธรรม 7 คัมภีร์” พิธีสวดพระอภิธรรมศพนั้น นิยมนิมนต์พระจำนวน 4 รูปสวด จำนวน 3-7 คืน หรือตามแต่เจตนาและศรัทธาของเจ้าภาพนั้น ๆ ตามประเพณีนิยมสวด 4 จบโดยใช้พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เป็นแม่บทสวดมาแต่เดิม (พระครูนิภาธรรมวัตร(มานัส โฉมยา), 2566, หน้า 13)

สรุปได้ว่า ธรรมชาติทั้ง 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน นี้เรียกว่า ปรมัตถธรรม หากสรุปลงได้ 2 ประการ คือ 1) รูป 2) นาม (จิต เจตสิก นิพพาน) หรือ ร่างกาย กับ จิตใจ นั่นเอง

พระอภิธรรมปิฎก แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ ได้แก่ 1) คัมภีร์ธรรมสังคณีมี 4 กัณฑ์ คือ จิตตวิภัตต์, รูปวิภัตต์, นิกเขปราสิ, และอัตถุทธารกัณฑ์ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 34 2) คัมภีร์วิภังค์มี 18 วิภังค์ด้วยกัน และแบ่งเป็น 22 มาติกาและทุกมาติกา มี 100 หมวดย่อยอีก ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 35 (3) คัมภีร์ธาตุกถา ว่าด้วยเรื่องขันธ์ 5 อายตนะ 12 ธาตุ18 ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 36 (4) คัมภีร์ปุคคลบัญญัติว่าด้วยการกำหนดลักษณะของบุคคล มี 6 ข้อ คือ ขันธะ, อาตยตนะ, ธาตุ, สัจจะ, อินทริยี, ปุคคลบัญญัติดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 36 (5) คัมภีร์กถาวัตถุ ว่าด้วยเรื่องของถ้อยแถลงของนิกายต่าง ๆ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 37 (6) คัมภีร์ยมก ว่าด้วยธรรมที่ทรงแสดงเป็นคู่ ๆ โดยการถาม และตอบเกี่ยวกับสภาวธรรม 10 หมวด มีหมวดมูล เป็นเบื้องต้น และหมวดอินทรีย์เป็นที่สุด ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 38 และ เล่มที่ 39 (7) คัมภีร์ปัฏฐาน ว่าด้วยการอธิบายเงื่อนไขทางสภาวธรรมแม่บท หรือมาติการวม 266 บท (122) อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “คัมภีร์มหาปกรณ์” ก็ได้ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 40 ถึง 45

3.3 หลักอนัตตลักขณสูตร

อนัตตลักขณสูตร คือพระสูตรที่แสดงลักษณะ คือ เครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา เป็นพระสูตรที่มีความสำคัญที่สุดพระสูตรหนึ่ง เนื่องจากหลังจากที่พระโคตมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระสูตรนี้แล้ว ได้บังเกิดพระอรหันต์ในพระบวรพุทธศาสนา 5 องค์ รวมพระพุทธองค์เป็น 6 องค์ ซึ่งพระสูตรนี้ มีใจความเกี่ยวกับ ความไม่ใช่ตัวตนของ รูป คือ ร่างกาย เวทนา คือ ความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย ๆ สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สังขาร คือ ความคิดหรือเจตนา วิญญาณ คือ ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น หรือเรียกอีกประการหนึ่งว่า อายตนะทั้ง 6 อันได้แก่สัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก 2554, หน้า 21)

อนัตตลักขณสูตร เป็นพระสูตรที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี หรือในเขตเมืองสารนาถ ประเทศอินเดียในปัจจุบันเมื่อพระชนมายุได้ 35 พรรษา

พระสูตรนี้ โดยทรงแสดงต่อปัญจวัคคีย์ ในวันแรม 5 ค่ำ เดือน 8 หลังจากที่ พระพุทธองค์ได้แสดงปฐมเทศนา คือธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 จนพระอัญญาโกณฑัญญะบรรลุโสดาบัน และในวันต่อ ๆ มา คือในวันแรม 1 ค่ำ 2 ค่ำ 3 ค่ำ และ 4 ค่ำเดือน 8 ทรงแสดง “ปกิณณกเทศนา” ยังผลให้พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิ บรรลุโสดาบันตามลำดับ และได้รับเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก 2554, หน้า 21)

ในระหว่างที่ทรงแสดงปกิณณกเทศนา เพื่ออบรมพระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิอยู่นั้น ภิกษุสามรูปบิณฑบาตเพื่อยังชีพ ภิกษุที่เหลือกับทั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระกระยาหารที่ท่านทั้งสามนำมาถวาย สิ่งใดที่บิณฑบาตมา ทั้ง 6 รูปก็เลี้ยงชีพด้วยบิณฑบาตนั้น (พระไตรปิฎกเล่มที่ 4 พระวินัยปิฎกเล่มที่ 4 มหาวรรค ภาค 1)

ครั้นเมื่อถึงวันแรม 5 ค่ำ เดือน 8 หลังจากสดับพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ได้บรรลุพระนิพพานเป็นพระอรหันต์พร้อมกันทั้ง 5 รูป นับเป็นพระอรหันต์กลุ่มแรกในพระบวรพุทธศาสนา ดังปรากฏในเนื้อความของพระสูตรดังที่พระธรรมสังคาหกาจารย์ หรือ พระอาจารย์ผู้ทำสังคายนาร้อยกรองตั้งเป็นพระบาลีไว้ ได้กล่าวไว้ในตอนท้ายพระสูตรไว้ ดังนี้ (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2567 http://www.phuttha.com)

อนัตตลักขณสูตร แปลว่า พระสูตรที่แสดงลักษณะ คือ เครื่องกำหนดหมายว่า เป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน พระสูตรนี้มีใจความโดยย่อดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 พระบรมศาสดาได้ทรงแสดง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน ถ้าทั้งห้านี้ พึงเป็นอัตตาตัวตน ทั้งห้านี้ก็ถึงไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลก็จะพึงได้ในส่วนทั้งห้านี้ว่า ขอให้เป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย แต่เพราะเหตุว่าทั้งห้านี้มิใช่อัตตาตัวตน ฉะนั้น ทั้งห้านี้จึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลก็ย่อมไม่ได้ส่วนทั้งห้านี้ว่า ขอให้เป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

ตอนที่ 2 พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอบความรู้ความเห็นของท่านทั้งห้านั้น ตรัสถามว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งห้านี้เที่ยงหรือไม่เที่ยง ท่านทั้งห้า ทูลตอบว่า ไม่เที่ยง ตรัสถามอีก

ว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ท่านทั้งห้ากราบทูลว่าเป็นทุกข์ ก็ตรัสถามต่อไปว่า สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือจะเห็นสิ่งนั้น

ตอนที่ 3 พระพุทธเจ้าได้ตรัสรุปลงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งห้านี้ที่เป็นส่วนอดีตก็ดี เป็นส่วนอนาคตก็ดี เป็นส่วนปัจจุบันก็ดี เป็นส่วนภายในก็ดี เป็นส่วนภายนอกก็ดี เป็นส่วนหยาบก็ดี เป็นส่วนละเอียดก็ดี เป็นส่วนเลวก็ดี เป็นส่วนประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้ก็ดี ทั้งหมดก็สักแต่ว่าเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ ควรเป็นด้วยปัญญาชอบตามที่เป็นแล้วว่า นี่ไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นี่ นี่ไม่ใช่ตัวตนของเรา

ตอนที่ 4 พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงผลที่เกิดแก่ผู้ฟังและเกิดความรู้เห็นชอบดั่งกล่าวมานั้นต่อไปว่า อริยสาวก คือ ผู้ฟังผู้ประเสริฐซึ่งได้สดับแล้วอย่างนี้ ย่อมเกิดนิพพิทา คือ ความหน่ายในรูป หน่ายในเวทนา หน่ายในสัญญา หน่ายในสังขาร หน่ายในวิญญาณ เมื่อหน่ายก็ย่อมสิ้นราคะ คือ สิ้นความติด ความยินดี ความกำหนัด เมื่อสิ้นราคะ ก็ย่อมวิมุตติ คือ หลุดพ้น เมื่อวิมุตติ ก็ย่อมมีญาณ คือ ความรู้ว่าวิมุตติ หลุดพ้นแล้ว และย่อมรู้ว่า ชาติ คือ ความเกิดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำเพื่อความเป็นเช่นนี้อีกต่อไป

สรุปได้ว่า พระสูตรที่แสดงลักษณะ คือ เครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา เป็นพระสูตรที่มีความสำคัญที่สุดพระสูตรหนึ่ง เนื่องจากหลังจากที่พระโคตมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระสูตรนี้แล้ว ได้บังเกิดพระอรหันต์ในพระบวรพุทธศาสนา 5 องค์ รวมพระพุทธองค์เป็น 6 องค์ ซึ่งพระสูตรนี้ มีใจความเกี่ยวกับ ความไม่ใช่ตัวตนของ รูป คือ ร่างกาย เวทนา คือ ความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย ๆ สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สังขาร คือ ความคิดหรือเจตนา วิญญาณ คือ ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น หรือเรียกอีกประการหนึ่งว่า อายตนะทั้ง 6 อันได้แก่สัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

3.4 หลักอาทิตตปริยายสูตร

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมแก่หมู่ภิกษุชฎิล ทั้ง 1,003 รูป ขณะที่พระบรมศาสดา ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่นั้น ภิกษุชฎิล ทั้ง 1,003 รูป ส่งกระแสจิตไปตามวาระแห่งพระธรรมเทศนา จิตของพวกเธอก็หลุดพ้นจากกิเลสาสวะทั้งปวง สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขีณาสพด้วยกันทั้งหมด และพระภิกษุชฎิลทั้งหมดนั้นก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนาที่เมืองราชคฤห์ เมืองหลวงแห่งแคว้นมคธ ทำให้แคว้นมคธเป็นฐานอำนาจสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา (สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2567 http://th.wikipedia.org/wiki)

อาทิตตปริยายสูตร เป็นพระธรรมเทศนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลังจากตรัสรู้แล้ว เป็นพระสูตรที่ 3 ในพระไตรปิฎกบาลี มีที่มา 2 แห่ง คือ:-

1. พระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ (วินย. 4/55/62; ตรงกับฉบับภาษาไทย 6/55/78)

2. พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (สำ.สฬ. 18/31/23; ตรงกับฉบับภาษาไทย 27/31/24)

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ณ ควงไม้โพธิ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ในแคว้นมคธ ในปีมีพระชนมายุได้ 35 พรรษา พระองค์เสด็จประทับอยู่ ณ ตำบลนั้น เป็นเวลา 7 สัปดาห์

จากนั้นจึงได้เสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในเขตแคว้นกาสี ได้ทรงแสดงปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดภิกษุเบญจวัคคีย์บรรลุอรหัตตผล

ระหว่างที่ประทับจำพรรษาแรกอยู่ ณ ป่าอิสิปตนะนี้ พระองค์ได้โปรดพระยสะ บิดา มารดา ภรรยาเก่า และสหายของพระยสะ ที่เป็นชาวเมืองพาราณสี 4 คน ชาวชนบท 50 คน ตามลำดับ จนมีภิกษุสาวกจำนวน 60 รูป

จากนั้น ได้ทรงส่งพระสาวกทั้ง 60 รูป ออกประกาศพระศาสนา ส่วนพระองค์เอง ได้เสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ในระหว่างทางได้โปรดคณะสหายภัททวัคคีย์จำนวน 30 รูป

ครั้นเสด็จถึงตำบลอุรุเวลาแล้ว ได้เสด็จไปยังอาศรมของท่านอุรุเวลกัสสป ซึ่งเป็นหัวหน้าชฎิลผู้บูชาไฟ จำนวน 500 คน แล้วได้ทรงขอพักอาศัยอยู่ ณ ที่นั้น

ในคราวนั้น ได้ทรงโปรดอุรุเวลกัสสปะ ผู้ถือตนว่าเป็นพระอรหันต์ และเข้าใจว่าพระพุทธองค์ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ โดยทรงแสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เป็นอันมาก จนในที่สุด อุรุเวลกัสสปชฎิลคลายทิฏฐิมานะ ยอมตนเป็นสาวก ละทิ้งการบูชาไฟของตน ขอบรรพชาอุปสมบท กับทั้งชฎิลผู้น้องชื่อนทีกัสสปะพร้อมด้วยบริวาร 300 คน และคยากัสสปะ พร้อมด้วยบริวาร 200 คน ก็ได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทด้วย

หลังจากนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงนำพระภิกษุสงฆ์คณะใหม่ทั้งพันรูป เสด็จไปยังตำบลคยาสีสะ และ ณ ตำบลนี้ พระองค์ได้ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรแก่พระภิกษุปุราณชฎิลทั้ง 1 พันรูป และด้วยพระสูตรนี้ พระภิกษุเหล่านั้นก็ได้บรรลุอรหัตตผล

ในเรื่องนี้ มีความที่ควรทราบเป็นพิเศษ 2 อย่าง คือ การบูชาไฟ อันเป็นลัทธิที่นับถืออยู่เดิมของชฎิล อย่างหนึ่ง และใจความใน อาทิตตปริยายสูตร ที่ทำให้ชฎิลผู้ยอมละทิ้งลัทธิเดิมของตนมาสมัครเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ได้บรรลุอรหัตตผล อย่างหนึ่ง

การบูชาไฟ

การบูชาไฟ เป็นพิธีกรรมสำคัญ มีมาแต่โบราณ ซึ่งจะเห็นได้ในลัทธิศาสนายุคแรก ๆ ทั้งหลาย เช่น การบูชายัญของคนป่าในถิ่นต่าง ๆ และในศาสนาโซโรอัสเตอร์ เป็นต้น

แม้ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาของชมพูทวีปสมัยที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ก็ถือว่าการบูชาไฟ และการบูชายัญ เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง

ศาสนาพราหมณ์ถือว่า ประชาบดี เป็นเทพเจ้าผู้สร้างสัตว์โลกทั้งหลาย แรกทีเดียวนั้น มีเทพประชาบดีอยู่แต่พระองค์เดียว พระองค์ได้ทรงพระดำริที่จะก่อกำเนิดสัตว์ทั้งหลาย จึงได้ทรงบำเพ็ญตบะ และได้ทรงประทานกำเนิดแก่เทพอัคนีออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์

เพราะเหตุที่เทพอัคนีเกิดจากพระโอษฐ์ของพระองค์ อัคนีจึงเป็นเทพผู้เสวยอาหาร และเพราะเหตุที่เป็นเทพองค์แรกที่ประชาบดีทรงสร้างขึ้น จึงได้นามว่า อัคนี (อัคร → อัคริม = เกิดก่อน มีก่อน → อัคนี)

บทบัญญัติในศาสนาพราหมณ์กำหนดให้ศาสนิกชน โดยเฉพาะพราหมณ์ ต้องประกอบยัญพิธี และการเซ่นสรวงสังเวยอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะการบูชาไฟ คือ อัคคิหุตตะ ในภาษาบาลี หรืออัคนิโหตระ ในภาษาสันสกฤต จะต้องบูชาทุกวัน เมื่อเริ่มต้นหรือสิ้นสุดวันและคืนหนึ่ง ๆ และในวันเดือนเพ็ญเดือนดับ เป็นต้น

ไฟ หรือ อัคนี มีบทบาทสำคัญยิ่งในยัญพิธีทั้งปวง ในพิธีกรรมต่าง ๆ เมื่อถึงตอนสำคัญทุกตอน จะต้องมีการถวายเครื่องสังเวย หรือสวดอ้อนวอนแก่อัคนีเทพ เพราะถือว่าอัคนี เป็นทูตของเทพทั้งหลาย หรือเป็นสื่อกลางนำประดาเครื่องเซ่นสรวงสังเวยขึ้นไปถึงเทพทั้งหลาย

เมื่อใส่เครื่องสังเวยเข้าในไฟนั้น ถือว่าได้ใส่ลงในโอษฐ์ของอัคนีเทพ เมื่อเปลวและควันไฟพลุ่งขึ้น ก็หมายความว่าองค์อัคนีเทพ ทรงนำเอาเครื่องเซ่นสรวงสังเวยขึ้นไปบนสวรรค์ที่ตามนุษย์มองไม่เห็น

เมื่อขึ้นไปถึงสวรรค์แล้ว องค์อัคนีเทพก็ทรงป้อนเครื่องเซ่นสรวงสังเวยนั้นแก่ทวยเทพผู้เป็นภราดรทั้งหลาย ด้วยโอษฐ์ของพระองค์ ดุจดังแม่นกป้อนเหยื่อแก่ลูกนก ฉะนั้น (Heinrich Zimmer, Philosophies of India, Meridian Books, New York, 1956, p.71)

ไฟมีบทบาทสำคัญอย่างนี้ จึงมีคำสรรเสริญไว้ในคัมภีร์พราหมณ์ว่า

“อัคนิโหตร (การบูชาไฟ) เป็นประมุขแห่งยัญทั้งหลาย” และว่า “การเซ่นสรวง (แด่อัคนี) เป็นกรรมประเสริฐสุดในบรรดายัญทั้งหลาย”

ผู้บูชาไฟย่อมได้ผลานิสงส์เป็นอันมาก เช่น จะสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ ฝูงปศุสัตว์ และเพียบพร้อมด้วยบุตรหลาน เผ่าพันธุ์ จนถึงอย่างที่คัมภีร์พราหมณ์ว่า “ผู้ใดบูชาอัคนิโหตร ด้วยความเข้าใจความหมายโดยถ่องแท้ บาปทั้งปวงของผู้นั้นย่อมถูกเผาผลาญหมดไป”

ผู้บูชาไฟย่อมได้ผลานิสงส์เป็นอันมาก เช่น จะสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ ฝูงปศุสัตว์ และเพียบพร้อมด้วยบุตรหลาน เผ่าพันธุ์ จนถึงอย่างที่คัมภีร์พราหมณ์ว่า

“ผู้ใดบูชาอัคนิโหตร ด้วยความเข้าใจความหมายโดยถ่องแท้ บาปทั้งปวงของผู้นั้นย่อมถูกเผาผลาญหมดไป”

ชฎิลทั้งพันรูป มีอุรุเวลกัสสปเป็นหัวหน้า ซึ่งเป็นผู้ถือลัทธิบูชาไฟ ก็คงมุ่งหวังผลเหล่านี้ ดังนั้น หลังจากที่ท่านมาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามในที่ประชุม อันมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประมุข ในเขตพระนครราชคฤห์ ว่า

“ท่านผู้อยู่ในอุรุเวลามานาน เคยเป็นอาจารย์สั่งสอนหมู่ชฎิลผู้ผอมเพราะกำลังพรต ท่านเห็นเหตุอันใดจึงละเลิกไฟที่เคยบูชาเสียเล่า” ท่านจึงตอบว่า “ยัญทั้งหลายย่อมกล่าวขวัญ ให้ฝันใฝ่ถึงแต่เรื่อง รูป รส เสียง กามสุข และอิสตรีทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้ทราบแล้วว่า สิ่งเหล่านี้เป็นมลทินในอุปธิทั้งหลาย จึงมิได้ติดใจในการเซ่นสรวงบูชา”

สรุปได้ว่า พระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้กับความร้อนของไฟที่ลุกโพลงอยู่ ดังนั้นจึงได้ชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร พระสูตรนี้จึงเป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนา

3.5 หลักธรรมนิยามสูตร

ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนายกย่องธาตุธรรมว่า เป็นของเกิดขึ้นก่อนแม้พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้น หรือไม่บังเกิดขึ้นก็ตาม บทสวดนี้ได้นำความในอุปปาทสูตร มาพรรณนาให้เห็นถึงสามัญลักษณะของสังขารทั่ว ๆ ไป อันได้แก่ 1) ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง อนิจจัง 2) ความเป็นทุกข์ ทุกขัง, 3) ความเป็นอนัตตา อนัตตา

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ) หรือ “พุทธทาส ภิกขุ” ได้บรรยายไว้ว่า “สามัญลักษณะ ที่เรียกว่า ธรรมนิยาม ซึ่งแปลว่า บทนิยายของธรรม ในที่นี้ได้แก่ ธรรมชาติ คำว่า “นิยาม” แปลว่า เครื่องกำหนด ลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ เป็นลักษณะเครื่องกำหนดให้ทราบได้ว่า เป็นกฎของธรรมชาติ ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งทั้งปวง เราควรจะกล่าวว่า สิ่งใดเป็นไปในกฎทั้ง 3 นี้ สิ่งนั้นควรเรียกว่าเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ แต่เราไม่อาจ หรือมีโอกาสที่จะกล่าวข้อความประโยคนี้ เพราะว่าไม่มีสิ่งใด ที่ไม่เป็นไปตามกฎนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแต่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวลักษณะทั้ง 3 นี้ว่า เป็นบทนิยามแห่งธรรม”

“...สามัญลักษณะ 3 ประการ อันเป็นเรื่องที่ควรรู้อย่างยิ่ง เพราะเป็นความจริงแห่งชีวิตอันพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง

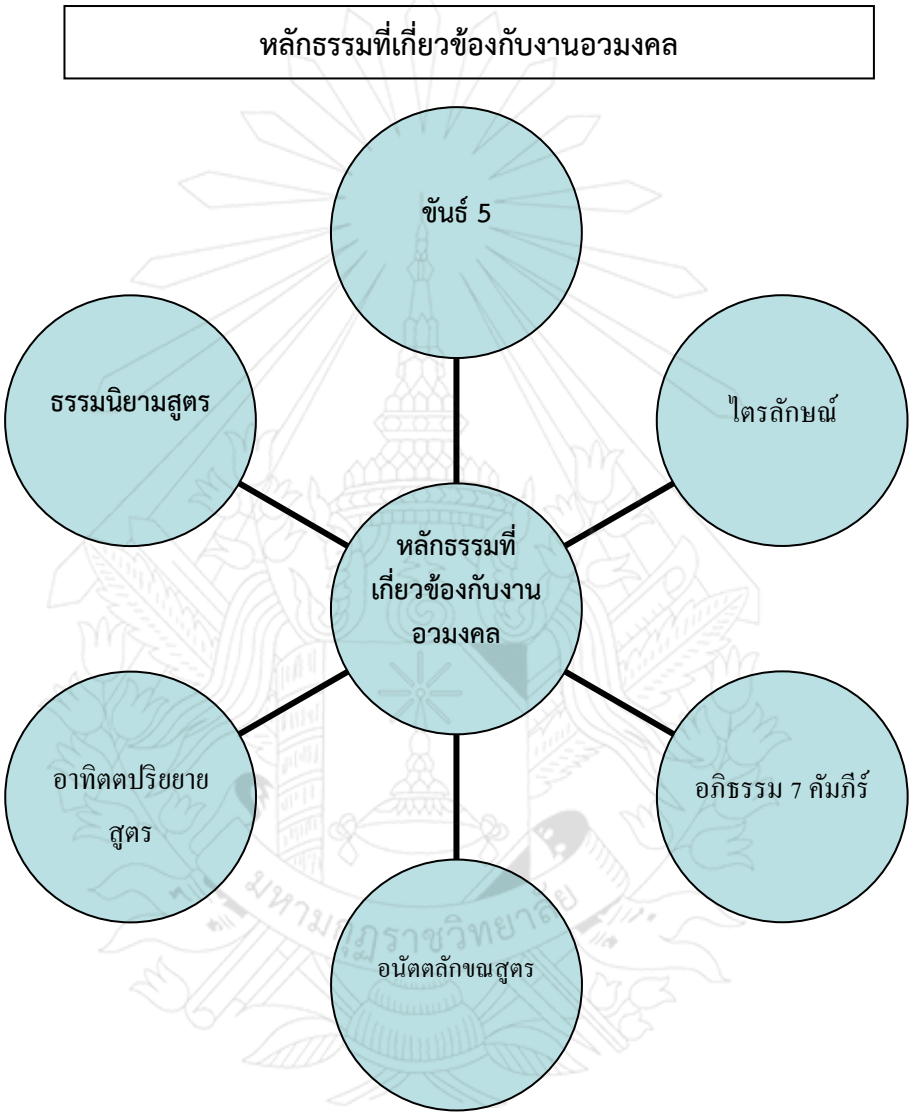
สามัญลักษณะ คือ ลักษณะอันเสมอกัน ในที่นี้หมายความถึงลักษณะอันเสมอกันของสังขารต่าง ๆ สังขารนั้นหมายถึง สิ่งที่ปรุงแต่งขึ้นแล้วบังเกิดมีนามรูป คือมีชื่อกำหนดว่าเป็นสิ่งนั้น ๆ และมีรูปกายเป็นอย่างนั้น ๆ ตัวเรานี้ก็เป็นสิ่งที่ปรุงขึ้น จึงเป็นสังขารอย่างหนึ่ง และคนอื่นที่มิใช่เราก็เป็นสังขารเหมือนกัน เมื่อต่างฝ่ายต่างเป็นสังขาร ทั้งตัวเราและผู้อื่นจึงมีลักษณะอันเสมอกัน หรือเป็นสามัญเช่นเดียวกันทั้งสองฝ่าย ไม่มีใครมีลักษณะเป็นพิเศษเกินกว่าใครไปได้ ในแก่นที่แท้ของสังขารจะมีแตกต่างกันก็แต่เรื่องภายนอก

สามัญลักษณะ 3 ที่มีเหมือนกันทุกรูปทุกนาม คือ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตา “อนิจจตา” คือลักษณะของความไม่เที่ยง “ทุกขตา” คือลักษณะของความไม่ทน และ “อนัตตา” คือลักษณะของความไม่ใช่ตน

อนิจจตา คือความไม่เที่ยงนั้นได้แก่ความแปรปรวนไปไม่หยุดยั้งของสรรพสิ่งทั้งปวง จะหาสิ่งใดที่คงที่แน่นอนนั้นไม่มีเลย ย่อมแปรปรวนไปทุกขณะจิตทุกลมหายใจเข้าออก แม้ร่างกายของเรานี้ก็มีส่วนปลีกย่อยชนิดที่เล็กที่สุด คือ กลละ (Cell) สลายลงและเกิดใหม่อยู่ตลอดเวลาไม่มีหยุดยั้ง เป็นอันสรุปได้ว่าร่างกายเรานี้ตายอยู่ทุกขณะ และเกิดใหม่อยู่ทุกขณะ จะหาส่วนใดที่เกิดแล้วยังไม่ตายก็ไม่ได้

ส่วนในทางจิตหรือธาตุรู้แห่งตนนั้นก็ใช่ว่าจะคงที่ มีแต่ปรวนแปรอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน จิตนั้นตั้งอยู่ด้วยความคิด แต่ความคิดของเรานั้นเกิดแล้วก็ดับอยู่เป็นนิจ คิดถึงเรื่องหนึ่งแล้วก็ชักโยงให้เรื่องอื่นเข้ามาต่อเปลี่ยนแปลงเรื่อยไป เช่นนึกถึงน้ำก็ต้องนึกถึงคลอง นึกถึงคลองก็นึกถึงแม่น้ำและทะเล ตลอดจนเรือแพ ตามแต่ความคิดอย่างหนึ่งจะชักนำให้เกิดความคิดอย่างหนึ่ง เมื่อจิตมีเพียงอาการเดียวคือคิด เมื่อความคิดหนึ่งสิ้นไปจิตก็ดับ ความคิดใหม่เกิดขึ้นอีกจิตก็เกิดใหม่ ทั้งกายและจิตจึงมีลักษณะอนิจจตา คือความปรวนแปรแลเห็นได้ชัด

สรุปได้ว่า ความเป็นจริงของสังขารอันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่ตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์ของไตรลักษณ์คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว พระสูตรทั้งหมดต้องการสื่อให้เห็นถึงความเป็นจริงของสังขารขันธ์ที่ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งบุคคลพึงนำมาพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงเพื่อละความยึดมั่นถือมั่นแล้วจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือความหมดสิ้นจากกิเลสทั้งปวง

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล
ที่มา : พระวนิช สงสมพันธ์ (2567)

บทที่ 4
วิเคราะห์การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย ตามแนวพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่อง “การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” ผู้รู้ได้ให้ข้อคิดเห็นในการประกอบพิธีอวมงคล ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการกับแนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยการนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคลมาใช้ เพื่อให้ทราบองค์ความรู้และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องมากขึ้น ดังมีรายละเอียดของเนื้อหาแต่ละประเด็นต่อไปนี้

4.1 วิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
4.2 วิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล
4.3 วิเคราะห์การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา
4.4 วิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก
4.5 การเสวนากลุ่ม
4.6 สรุปผลการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา
4.7 องค์ความรู้จากการวิจัย

4.1 วิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

การตาย หรือ มรณ หมายถึง ความสิ้นสุดของชีวิตหรือ การตาย คือ การที่ขันธ์ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) แตกสลาย การทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์การที่ชีวิตสูญสิ้น ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตกแห่งขันธ์ความทำลายไปความไม่เที่ยง ความหายไปแห่งธรรมเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า มรณะ เป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์เป็นอุทาหรณ์ให้เร่งรีบปฏิบัติตนเพื่อพ้นจากการตาย “...ท่านไม่เคยเห็นบ้างหรือ ในโลกนี้ซึ่งบุรุษหรือสตรีหลังจากตายไปแล้ว 1 วัน 2 วัน หรือ 3 วัน พองขึ้นอืด ซ้ำเลือดซ้ำหนองมีสีเขียว มีน้ำเหลืองแตกซ่านและเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย ก็ความคิดไม่เคยเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างเลย หรือว่าท่านก็เหมือนกันจะต้องมีการตายเป็นธรรมดาไม่สามารถหนีพ้นการตายไปได้...”

การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการ ตาย ในปัจจุบันนี้ นิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ งานทำบุญหน้าศพ (เรียกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญหน้าวันปลงศพ) ที่เรียกว่า ทำบุญ 7 วัน, ทำบุญ 50 วัน , ทำบุญ 100 วัน งานทำบุญอัฐิ หรือ การทำบุญเพื่อระลึกนึกถึงการตายของบรรพบุรุษ หรือ ท่านผู้ใดผู้หนึ่งเป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้น ล่วงลับไปแล้ว

การประกอบพิธีกรรมและศาสนพิธีทางศาสนาพุทธ

ประเพณีจัดงานศพมีมาแต่โบราณ มาแต่บรรพบุรุษ เขามีเหตุผลในการจัดงานศพ มีสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์อยู่ 4 อย่างคือ 1) การรวมญาติ 2) ประกาศความดี 3) สร้างบุญบารมี 4) ทำหน้าที่ของความเป็นคน

พิธีกรรมและศาสนพิธีก่อให้เกิดความสงบสุข เกิดความเรียบร้อย ในสังคม ผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศลและเพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะให้พุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป พิธีกรรมต้องมีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือยยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้ พร้อมกันนั้นก็เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีสืบไป เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะที่ร่วมทำพิธีกัน เป็นสิ่งชักนำให้พุทธศาสนิกชน เว้นจากการทำชั่ว ทำความดีมีจิตใจผ่องใส แสดงถึงความร่วมมือ ความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม เกิดความสุขใจ อิ่มเอมใจและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ของผู้ประพฤติปฏิบัติ เฉกเช่นกับท่านพระพรหมคุณาภรณ์ ที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นของวินัย โดยเป็นส่วนที่สื่อกับหมู่ชนส่วนใหญ่ เขาเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเครื่องนำเขาเข้าสู่วินัยที่จะนำต่อให้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะสูงขึ้นต่อไป และอีกด้านหนึ่งในทางกลับกันวินัยก็เป็น ที่ปรากฏตัวของธรรมะในโลกแห่งสมมติของมนุษย์ด้วย ดังนั้นถ้าจะให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ด้วยดี จะต้องทำให้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้นไป เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด และถ้าเมื่อใดพิธีกรรม เป็นที่ปรากฏแสดงตัวของบุคคลผู้เข้าถึงธรรมแล้ว ที่จะมาสื่อสารกับมหาชนได้สะดวก เมื่อนั้นก็เป็นความสมบูรณ์แห่งความหมาย และเป็นความสำเร็จแห่งความมุ่งหมายของพิธีกรรม

การทำเรื่องใด ๆ ก็ตาม หากเรื่องนั้น ๆ มีระเบียบ แบบแผน ขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างชัดเจน ทั้งตัวผู้ทำและผู้เข้าร่วมก็ทราบระเบียบแบบแผน หรือขึ้นตอนการปฏิบัตินั้นอย่างดี สะท้อนให้เห็นถึงเจริญของพิธีในศาสนานั้น ๆ เพราะขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติมีความสำคัญยิ่งต่อพิธีกรรมนั้นๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มขลัง ความน่าเชื่อถือ อันจะนำไปสู่การสร้างศรัทธาร่วมของผู้พบเห็น บางพิธีกรรมความน่าทึ่งและน่าตื่นเต้นไม่ได้อยู่ที่จุดหมายว่าเสร็จพิธีแล้ว หากแต่อยู่ที่ระหว่างประกอบพิธี สร้างความรู้สึกที่หยั่งลงสู่จิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีให้เกิดความประทับใจ รู้สึกได้ทำในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และสูงส่ง

ประเพณีเกี่ยวกับการจัดงานศพของชาวพุทธ

องค์ประกอบของการตายทั้งสองลักษณะ คือ การตายทางกายภาพ และการตายทางจิตวิญญาณนั้น ทำให้เห็นว่าองค์ประกอบของการตายทางกายภาพนั้นดูที่ความแตกแห่งขันธ์ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ส่วนการตายทางจิตวิญญาณนั้น เป็นการดับของจิต หรือตายจากคุณงามความดีนั่นเอง

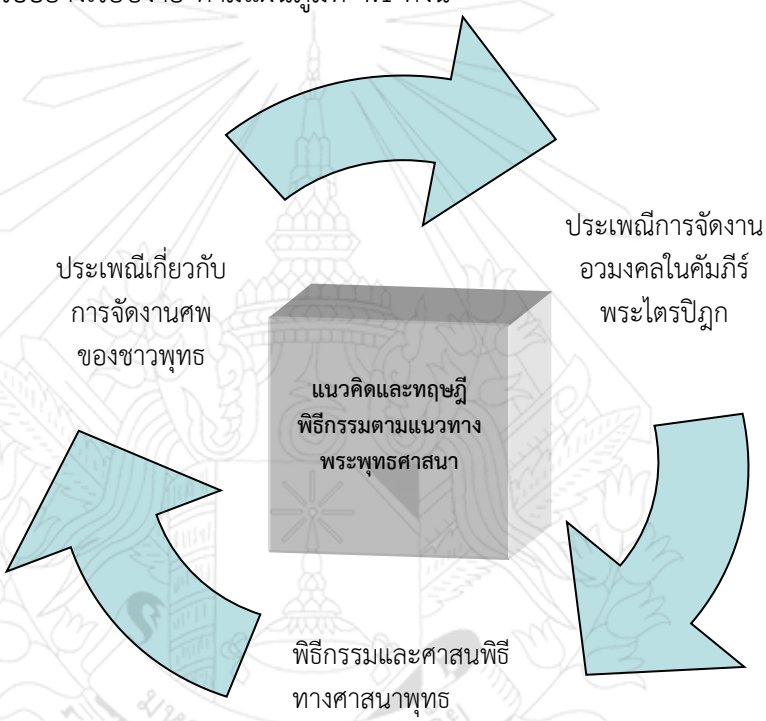
การตายเมื่อถึงเวลาถึงที่ตายก็มีและเมื่อยังไม่ถึงเวลาถึงที่ตายก็มีสภาพที่มนุษย์จะประสบกับการตาย คือลักษณะที่ร่างกายไม่มีชีวิตอยู่ต่อไปได้อีกกล่าวคือ เมื่อบุคคลจะถึงซึ่งการตายนั้นย่อมต้องมีอาการเข้าตรีทูต คือลักษณะบอกการตายจะมีอาการตามืดมัวมองไม่เห็นอะไรเลย หูก็ไม่ได้ยินหมดทั้งความรู้สึกและอารมณ์ความนึกคิด มีลักษณะคล้ายนอนหลับผล็อยไปขณะบุคคลถึงแก่การตายจะไม่หายใจ หัวใจจะหยุดเต้นไม่ทำงาน ประสาทและสมองจะค่อย ๆ หมดความรู้สึกอันเป็นวาระสุดท้ายของชีวิตซึ่งการตายของมนุษย์นี้มีสาเหตุหลายประการ

สาเหตุการตายในลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้นเราจะพบว่าก็เนื่องด้วยอำนาจของผลกุศลกรรมและอกุศลกรรมของแต่ละบุคคล สัตว์ที่ได้สร้างไว้และเมื่อถึงคราวที่ผลกรรม

นั้นให้ผล ก็ย่อมทำให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ อาจได้รับกรรมหนักบ้าง เบาบ้างมีอายุยืนบ้าง อายุสั้นบ้าง ตามกรรมที่ได้กระทำไว้

การเขียนบันทึกถือเป็น “ช่องทาง” บอกเล่าสิ่งที่ตัวเองรู้สึกและช่วยให้เรารู้จักตัวเองและเข้าใจอารมณ์ของตัวเองมากยิ่งขึ้น กระบวนการนี้เองที่เปรียบเสมือนการบำบัด ช่วยลดความเครียดและความกังวล อีกทั้งการมีเวลาอยู่กับตัวเอง แล้วเขียนในสิ่งที่คิดออกมายังเป็นช่วงเวลาที่สุขสงบ นับเป็นช่วงพักจากสารพัดเรื่องภายนอกแล้วหันมาสนใจเรื่องภายในจิตใจ

พระพุทธศาสนาเห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับการจัดประเพณีงานศพนั้นมีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นการมีมนุษย์เนื่องจากความกลัวเป็นเหตุตั้งต้นล้วนพัฒนารูปแบบมาสู่ความเป็นศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อของพระพุทธศาสนาอยู่ที่การจัดประเพณีให้ถูกต้องและให้เป็นไปอย่างเรียบง่าย ตามแผนภูมิที่ 4.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.1 แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา
ที่มา : พระวนิช สงสมพันธ์ (2567)

สรุปได้ว่า การทำบุญเกี่ยวกับการตาย การทำบุญเพื่อความสุขความเจริญโดยปรารภเหตุที่เป็นมาไม่สู้จะดี แล้วจัดทำบุญขึ้นเพื่อกลับสิ่งที่ชั่วร้ายให้คืนดีและเป็นสิริมงคลต่อไป ในปัจจุบันนี้การทำบุญงานอวมงคลนิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ 1) งานทำบุญหน้าศพ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญหน้าวันปลงศพ) ที่เรียกว่า ทำบุญ 7 วัน, ทำบุญ 50 วัน, ทำบุญ 100 วัน นั่นเอง 2) ทำบุญอัฐิ หรือการทำบุญปรารภความตายของบรรพบุรุษ หรือท่านผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้นล่วงลับไปแล้ว

4.2 วิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล

ชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา

ชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา เป็นผลของการที่ส่วนประกอบห้าส่วน (ขันธ์ 5) มารวมกันเข้าโดยมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันอย่างสอดประสาน สวนประกอบ ทั้งห้านั้น มีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ชีวิตในความหมายนี้ อาจกล่าวว่า เป็นชีวิตบริสุทธิ์ คือ ยังไม่มีเรื่องอื่นจากภายนอก หรือแม้แต่เรื่องของความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เข้ามาเกี่ยวข้อง

แต่ชีวิตในมุมมองนี้ ไม่ใช่ชีวิตที่ คนส่วนมากเข้าใจกัน คนส่วนมากเข้าใจชีวิตหรือมองเห็นชีวิตในด้านที่เข้าไป สัมพันธ์กับโลกภายนอกโดยผ่านช่องทางแห่งการรับรู้และช่องทางแห่งการแสดงออกหลายช่องทาง

การเกิดการดับของสิ่งทั้งหลาย ว่ามีปัจจัยเป็นเหตุ ทำนองว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น และเพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงดับไป” ความหมายเดียวกันนี้จะกล่าวเสียใหม่ในทางกลับกันก็ได้ว่า “การที่สิ่งนี้เกิดก็เพราะมีสิ่งนี้ และการที่สิ่งนี้ดับไปก็เพราะไม่มีสิ่งนี้” สิ่งนี้ตัวแรกนั้น ถกล่าวแบบวิทยาศาสตร์ก็คืออะไรก็ได้ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สิ่งอื่นเกิดขึ้น หรือมีอยู่เป็นอยู่ได้นั่นเอง

ความตายมี 2 ประเภท คือ ความตายของชีวิต หรือตายทางร่างกาย กับความตายโดยที่ยังไม่สิ้นลมหายใจอาจ เรียกว่าเป็นความตายทางจิตใจ ท่านพุทธทาสภิกขุ มักเรียกว่าเป็นการตายกอนตาย

การเปลี่ยนแปลงชนิดที่ทำให้สิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยของชีวิตหมดไป ก็ถือว่าเป็นความตาย ตามหลักความเชื่อในพุทธศาสนา ความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัยที่ทำให้ชีวิตหมดไป (คือตาย) ซึ่งมี 2 ประการ คือ 1) สิ้นอายุขัย (อายุกขยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นอายุซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดมา การตายเพราะสิ้นอายุขัยนั้น อาจเปรียบได้กับตะเกียงที่ไสหมด แม้น้ำมันจะยังเหลืออยู่ แต่ก็ไม่สามารถจะให้ เปลวไฟที่มีแสงสว่างต่อไปได้ 2) สิ้นกรรม (กัมมักขยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นกรรม กรรมนั้นคือการกระทำซึ่งมีผลสืบเนื่องตามมา

จะเชื่อว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ก็ไม่สำคัญ ที่สำคัญกว่าก็คืออย่าให้ความเชื่อเช่นนั้น มาเป็นอุปสรรคต่อการทำชาติปัจจุบันให้ดีที่สุด “...ชาวพุทธเรา เขามัวถามว่า ตายแล้วเกิดใหม่หรือไม่ อะไรไปเกิด ไปเกิดอย่างไร ช่วยบอกที นั่นคือเป็นเรื่องที่ไม่ต้องรู เรื่องคนโง่ เรื่องบา มันไม่ต้องรู รูแต่ว่าที่นี่ จะต้องทำอย่างไรต่างหากเล่า จะต้องรู้ว่าที่นี่ เดี๋ยวนี้ จะต้องทำอย่างไร แล้วทำให้ถูกเถอะก็พอแลว แล้วมันจะเกิดผลดีมันจะไม่เกิด ก็เป็นผลดี มันจะเกิดด้วยอะไรก็ยังเป็นผลดีอยู่ เพราะว่าเราทำถูกต้องที่นี่ และเดี๋ยวนี้แล้วก็เป็นอันว่าทำให้ถูกต้องที่นี่ และเดี๋ยวนี้มันก็เพียงพอ มันจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตามใจมันเถอะ มันมีแต่ผลดีทั้งนั้น”

การจะเข้าใจชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนาได้ชัดขึ้น เริ่มต้นจากเรื่องของ อิทัปปจจยตา (ปฏิจจสมุปบาท) และ ไตรลักษณ อิทัปปจจยตา คือ กฎแห่งการเกิดและการดับของสิ่งทั้งหลายที่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย เพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิด ชีวิตจึงมีได้เพราะเหตุปัจจัยดับไป ชีวิตจึงดับ (ตาย) เหตุปัจจัยที่ใกล้ชิดของชีวิตก็คือ เรื่องของขันธ์ 5 ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้แก่เรื่องของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือที่เราเข้าใจกันง่าย ๆ วา กายกับจิต สวนประกอบเหล่านี้เอง แต่ละอย่างก็มีเหตุปัจจัยอันเป็นที่มาของมันอีกทีหนึ่ง ชีวิตเป็นกระบวนการที่ส่วนต่าง ๆ มาสัมพันธ์แบบ

อิงอาศัยกัน ถ้าส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนที่มาประกอบกันเข้านั้นหายไป สิ่งที่อิงอาศัยส่วนเหล่านั้นเป็นอยู่ก็หายไปด้วย (ในภาษาทางพุทธศาสนาคือ “ดับไป”) ชีวิตและความตายก็เป็นเช่นนั้น

กฎแห่งความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันของกระบวนการชีวิตนี้ มีคุณสมบัติที่อาจถือว่าเป็นสัจธรรมอยู่ 3 ประการ เรียกว่า ไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะ คือในเมื่อการมีชีวิตอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งแต่ละอย่างก็มีเหตุปัจจัยมาจากสิ่งอื่นอีกทีหนึ่ง ชีวิตจึงมีธรรมชาติไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง) คำว่า “ไม่เที่ยง” ในความหมายของพุทธศาสนา นอกจากจะบ่งนัยว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังหมายถึงการไม่สามารถกำหนดหรือบังคับให้เป็นไปตามอำนาจของผู้เป็นเจาของชีวิตนั้นด้วย (อนัตตา) และความเปลี่ยนแปลงก็ดีการไม่สามารถบังคับหรือควบคุมให้เป็นไปได้ตามใจของผู้เป็นเจาของดี (เช่น ไม่อยากให้แก่ มันก็แก, ไม่อยากสูญเสีย มันก็สูญเสีย, ไม่อยากตาย มันก็ตาย ฯลฯ) แม้จะเป็นกฎ ธรรมชาติแต่ก็เป็นสิ่งที่รับได้ยาก ทนได้ยาก บีบคั้น ฯลฯ นั่นคือ เป็นทุกข์ (ทุกขัง) กฎสากลอันนี้ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและ เปิดเผยแกชาวโลก (พระพุทธเจาไม่ได้ทรงสร้างกฎนี้ แต่ทรงเป็นผู้ค้นพบเท่านั้น)

เราเรียนรู้อะไรได้บ้างจากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น?

ประการแรก ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม ธรรมชาติและกฎธรรมชาติของชีวิตที่กล่าวมานี้ ก็ไม่มีทางเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ เช่น ไม่มีใครที่เกิดมาแล้วไม่แก่และไม่ตาย เป็นต้น ดังนั้น ทางที่จะไม่ให้เป็นทุกข์กับเรื่อง ของความตายมากเกินไปก็คือ ตอง “ทำใจ” นี่เป็นการกล่าวแบบทั่วไปในทางพุทธศาสนาการ “ทำใจ” มีความหมายที่ลึกซึ้ง เริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจและความเห็นในเรื่องธรรมชาติของชีวิตให้ถูกต้องว่าจริง ๆ แล้วมันเป็นอย่างไร (สัมมาทิฏฐิ) ไปจนถึงการละตัณหา (ความทะยานอยากทั้งหลายทั้งปวง) และอุปาทาน (การยึดติดในตัวตนและในสิ่งที่น่าใคร่น่าปรารถนาทั้งหลาย) ทำได้เช่นนี้ชีวิตจะเป็นทุกข์น้อยลง “ทำใจ” ได้มากเท่าไร ก็ทุกข์น้อยเท่านั้น และมีโอกาสที่จะถึงจุด ท่านพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า เป็น “ตายก่อนตาย” ได้ด้วย คือ ตายจากความยึดมั่นถือมั่นใน ตัวกูของกูแล้วตั้งแต่ยังไม่หมดลมหายใจ ในสภาพจิตเช่นนั้น แม้ความตายจริง ๆ จะเกิดขึ้น ก็ไม่ได้มีความหมายอะไรมากไปกว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งเกิดขึ้น นั่นคือ มองความตายว่า “มันเป็นเช่นนั้น” (ตถตา) เท่านั้น

ประการที่สอง อิทัปปัจจยตา และ ไตรลักษณ์ซึ่งเป็นกฎสากลแห่งชีวิตและธรรมชาตินั้น สามารถนำมาใช้เพื่อปรับปรุงชีวิตนี้ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นได้ในทุกทาง แม้ในเรื่องที่เกี่ยวกับคุณภาพของชีวิตและความมีอายุยืน (ยืดเวลาของชีวิตให้ยาวออกไป) อันเป็นเรื่องที่นักประชากรศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์สุขภาพทั่วไปให้ความสนใจก็เป็นไปได้

อิทัปปจจยตา นั้นคือ กฎแห่งการอิงอาศัยกันของเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำนองว่า เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี ฯลฯ นักวิทยาศาสตร์สุขภาพ และนักพัฒนาสังคม เป็นต้น อาจจะหยิบเอาข้อนี้มาเป็นหลักในการทำงานเพื่อบรรลุจุดหมายว่า จะต้องสร้างเหตุปัจจัยอะไร จึงจะนำไปสู่การมีชีวิตที่มีคุณภาพและความมีชีวิตยืนยาวของประชาชนทั่วไปได้ (ตองทำสิ่งนี้ให้มีสิ่งนี้ จึงจะมีได้)

สวนหลักแห่งไตรลักษณ์ที่ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงนั้น เราต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้สองทางเสมอ คือ อาจจะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็ได้ ดังนั้น ถ้าจะใช้หลักนี้ให้เป็นประโยชนก็ต้องมุ่งสร้างเหตุปัจจัยที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น พูดแบบ อิทัปปจจยตา ก็คือ ตองทำสิ่งนี้ (เหตุปัจจัยอันจะนำไปสู่ความ

เจริญ) แล้วสิ่งนี้ (ความเจริญ) จึงจะมีโดยนัยนี้ กฎแห่งไตรลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่จะทำให้เรางอมืองอเทา หรือรอให้ความเปลี่ยนแปลงเป็นฝ่ายกระทำต่อเราแต่ฝ่ายเดียว นั่นคือไม่ยอมจำนนต่อความเปลี่ยนแปลง ความจริง การที่สิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงนั้นก็เป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้เราสามารถพลิกสิ่งที่ไม่ดีให้กลับดีได้ประเด็นหลักอยู่ที่ต้องสร้างปัจจัยและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่สิ่งที่ดีให้ได้

ประการที่สาม การมองให้ทะลุว่า ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลง คือ มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดับไปเป็นธรรมดานั้น จะทำให้เราตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องนี้เราจะได้เตือนตนให้เร่งทำสิ่งที่ดีที่ ควรทำ ไม่ผัดผ่อนหรืออ้างเหตุว่า ยังมีเวลาในชีวิตอีกมาก ความตายยังอยู่อีกไกล ฯลฯ แล้วไม่ลงมือทำกิจที่ควรทำ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการมีท่าทีที่ ถูกต้องในเรื่องชีวิตและความตายโดยนัยที่กล่าวมานี้จะช่วยให้เราพลิกวิกฤตเป็นโอกาสได้เรื่องของชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา

หลักอภิธรรม

พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตลอดระยะเวลา 3 เดือน รวมเป็นคัมภีร์ได้ 7 คัมภีร์, รวมเป็นหัวข้อธรรมได้ 42,000 หัวข้อ, รวมเป็นปรมัตถธรรมได้ 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน.... พระพุทธเจ้าไปแสดงพระอภิธรรมให้มารดาฟัง จึงกลายเป็นที่มาของการสวดพระอภิธรรมในงานศพจนถึงปัจจุบัน

คำว่า “อภิธรรม”นั้น มีนัย 2 ประการด้วยกัน คือ 1) อภิธรรมเป็นธรรมที่ยอดเยี่ยมและเป็นวิสัยของพระสัพพัญญูเท่านั้นจะทรงรู้ 2) อภิธรรมเป็นธรรมที่เกินกว่าธรรมสามัญ และบางแห่งไม่ใช่พระพุทธพจน์ทั้งหมดโดยถูกแต่งขึ้นใหม่ประมาณ 100 ปีหลังพุทธกาล (สังคายนาครั้งที่ 3) ความย่อเล่าว่า พรรษาที่ 7 พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรด พระมารดาซึ่งสถิตในสวรรค์ชั้นดุสติและเกิดเป็นเทพบุตรพระนามว่า “สันดุสิตเทพบุตร” โดยในการแสดงธรรมครั้งนี้ก็มีเหล่าเทวดา และพรหมหลายแสนโกฏิมาร่วมรับฟังด้วย ซึ่งทรงแสดงด้วย วิตถารนัย หรือแสดงโดยพิสดาร ตลอดระยะเวลาครบไตรมาส 3 เดือน ส่วนในการแสดงที่มนุษยโลกนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ พระสารีบุตรเถระ ในเวลาเช้าของทุกวัน และทรงแสดงด้วยสังเขปนัย (คือ โดยย่อ) เสร็จแล้ว จึงเสด็จกลับไปยังเทวโลกอีกในแต่ละวัน จนครบ 3 เดือนในพรรษาที่ 7 นั้นเอง

ชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา เป็นผลของการที่ส่วนประกอบห้าส่วน (ขันธ์ 5) มารวมกันเข้าโดยมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันอย่างสอดประสาน สวนประกอบ ทั้งห้านั้น มีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ชีวิตในความหมายนี้ อาจกล่าวว่า เป็นชีวิตบริสุทธิ์ คือ ยังไม่มีเรื่องอื่นจากภายนอก หรือแม้แต่เรื่องของความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เข้ามาเกี่ยวข้อง

กระบวนการเกิด-ดับ สลับกันไปเช่นนี้ในชีวิตว่า เหมือนกับกระบวนการลุกไหมของตะเกียงแสง ตะเกียงที่ เรามองเห็นลุกสว่าง (เสมือนว่า) คงที่อยู่นั้น เป็นผลมาจากปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน กล่าวคือ ในตัวมันเองก็มี น้ำมันและไสตะเกียง นอกตัวมันออกไปก็มีเรื่องของก๊าซออกซิเจน และประกายไฟที่มาจุดให้ติด เปลวไฟที่ติดและลุกไหม อยู่นั้น ปรากฏให้เห็นเสมือนว่าเป็นสิ่งที่คงที่แต่ที่จริง ในเปลวไฟของตะเกียงนั้น มีการเกิดดับ เกิดดับ เกิดดับของไฟที่ ไหม้อณูของน้ำมันและไสตะเกียงแต่ละอณูสลับและต่อเนื่องกันไป ตราบเท่าที่น้ำมันและไส้ตะเกียงนั้น ยังมีอยู่ เมื่อไฟไหมที่อณูหนึ่งก็จะเกิดเปลวไฟสว่างอยู่ (ชวงนี้นับเป็นการเกิดขึ้น ดำรงอยู่) แต่เมื่ออณูนั้นถูกไฟไหมหมด แสง

สว่างจากการ ไหม้อณูนั้นก็หมดไป (ช่วงนี้เป็นการดับ) ถ้าน้ำมันและไสตะเกียงยังไม่หมด (ยังคงมีเหตุปัจจัยอยู่) ก็จะมีเชื้อใหม่ถูกไหม ต่อไปอีก โดยนัยนี้กระบวนการ เกิดดับ เกิดดับ เกิดดับ.ก็จะต่อเนื่องกันไป กระบวนการนี้เป็นไปไม่ขาดสายและรวดเร็ว จนยากที่จะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงในรูปของการเกิด-ดับที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะได้ภาพที่เราเห็นจึงเป็นอะไรที่ คงที่ อย่างน้อยก็ชั่วเวลาหนึ่ง การดำรงอยู่ของชีวิตที่เราเห็นก็เป็นเช่นเดียวกัน

เพราะเหตุนั้นแล 1) รูป 2) เวทนา 3) สัญญา 4) สังขาร 5) วิญญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ทั้งภายในและภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ทั้งที่ไกลและที่ใกล้ทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันถูกต้องตามที่มันเป็นว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา”

ความตาย 2 ประเภท คือ ความตายของชีวิต หรือตายทางร่างกาย กับความตายโดยที่ยังไม่สิ้นลมหายใจอาจ เรียกว่าเป็นความตายทางจิตใจ ท่านพุทธทาสภิกขุ มักเรียกว่าเป็นการตายก่อนตาย

เชื่อว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ก็ไม่สำคัญ ที่สำคัญกว่าก็คือ อย่าให้ความเชื่อเช่นนั้น มาเป็นอุปสรรคต่อการทำชาติปัจจุบันให้ดีที่สุด ในเรื่องนี้ ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวไวอย่างแหลมคมและตรงประเด็นว่า: “...ชาวพุทธเรา เขามัวถามว่า ตายแล้วเกิดใหม่หรือไม่ อะไรไปเกิด ไปเกิดอย่างไร ช่วยบอกที นั่นคือ เป็นเรื่องที่ไม่ต้องรูเรื่องคนโง่ เรื่องบา มันไม่ต้องรู รูแต่ว่าที่นี่ จะต้องทำอย่างไรต่างหากเล่า จะต้องรูว่าที่นี่ เดี๋ยวนี้ จะต้องทำอย่างไร แล้วทำให้ถูกเถอะก็พอแลว แล้วมันจะเกิดผลดีมันจะไม่เกิด ก็เป็นผลดี มันจะเกิดด้วยอะไรก็ยังเป็นผลดีอยู่ เพราะว่าเราทำถูกต้องที่นี่และเดี๋ยวนี้แล้วก็เป็นอันว่าทำให้ถูกต้องที่นี่ และเดี๋ยวนี้มันก็เพียงพอ มันจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตามใจมันเถอะ มันมีแต่ผลดีทั้งนั้น”

พระอภิธรรมก็คือ ธรรมะหมวดที่ 3 ในพระไตรปิฎกที่สอนให้รู้จักธรรมชาติอัน แท้จริงที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลายอันได้แก่จิต เจตสิก รูป และรู้จักพระนิพพานซึ่งเป็นจุดหมาย อันสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ธรรมชาติทั้ง 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพานนี้รวมเรียกว่า ปรมัตถธรรม

หากแปลตามศัพท์ คำว่า อภิธัมม หรือ อภิธรรม แปลว่า ธรรมอันประเสริฐ, ธรรมอันยิ่ง, ธรรมที่อยู่แท้จริงปราศจากสมมุติ

เนื้อความในพระอภิธรรมเกือบทั้งหมด จะกล่าวถึงปรมัตถธรรมล้วน ๆ โดยไม่มี บัญญัติธรรม (สมมุติโวหาร) เข้ามาเกี่ยวข้อง

คำว่า “อภิธรรม”นั้น มีนัย 2 ประการด้วยกัน คือ 1) อภิธรรมเป็นธรรมที่ยอดเยี่ยมและเป็นวิสัยของพระสัพพัญญูเท่านั้นจะทรงรู้ 2) อภิธรรมเป็นธรรมที่เกินกว่าธรรมสามัญ และบางแห่งไม่ใช่พระพุทธพจน์ทั้งหมดโดยถูกแต่งขึ้นใหม่ประมาณ 100 ปีหลังพุทธกาล (สังคายนาครั้งที่ 3) ความย่อเล่าว่า พรรษาที่ 7 พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรด พระมารดาซึ่งสถิตในสวรรค์ชั้นดุสิตและเกิดเป็นเทพบุตรพระนามว่า “สันดุสิตเทพบุตร” โดยในการแสดงธรรมครั้งนี้ก็มีเหล่าเทวดา และพรหมหลายแสนโกฏิมาร่วมรับฟังด้วย ซึ่งทรงแสดงด้วย วิตถารนัย หรือแสดงโดยพิสดาร ตลอดระยะเวลาครบไตรมาส 3 เดือน ส่วนในการแสดงที่มนุษยโลกนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ พระสารีบุตรเถระ ใน

เวลาเช้าของทุกวัน และทรงแสดงด้วยสังเขปนัย (คือ โดยย่อ) เสร็จแล้ว จึงเสด็จกลับไปยังเทวโลกอีกในแต่ละวัน จนครบ 3 เดือนในพรรษาที่ 7 นั้นเอง

โดยสรุปแล้ว จิต + เจตสิก และรูป ที่ประกอบขึ้นเป็นบุคคลหรือเป็นสัตว์ใด ๆ ก็ตามนั้น แท้จริงแล้วไม่ได้มีแก่นสาระอะไรเลย เป็นเพียงการประชุมกันของส่วนประกอบที่มีความไม่เที่ยง เกิดดับ เกิดดับอยู่ตลอดเวลาอย่างรวดเร็ว (ชั่วลัดนิ้วมือ จิตมีการเกิดดับแสนโกฏิขณะ หรือหนึ่งล้านล้านครั้ง) เป็นสภาพที่หาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใคร ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของผู้ใด ว่างเปล่าจากความเป็นคนนั้นคนนี้ ว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน ว่างเปล่าจากความเป็นนั่นเป็นนี่ตามที่สมมุติกันขึ้นมา แต่เป็นสภาวธรรมอันเป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ขึ้นกับเหตุ ขึ้นกับปัจจัย พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ปรมัตถธรรมเหล่านี้ก็คงมีอยู่ตามธรรมชาติอยู่แล้ว พระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้ทรงค้นพบ และนำมาเปิดเผยให้เราทั้งหลายได้ทราบเท่านั้น

อนัตตลักขณสูตร

พระสูตรที่แสดงลักษณะ คือ เครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา เป็นพระสูตรที่มีความสำคัญที่สุดพระสูตรหนึ่ง เนื่องจากหลังจากที่พระโคตมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระสูตรนี้แล้ว ได้บังเกิดพระอรหันต์ในพระบวรพุทธศาสนา 5 องค์ รวมพระพุทธองค์เป็น 6 องค์ ซึ่งพระสูตรนี้ มีใจความเกี่ยวกับ ความไม่ใช่ตัวตนของ รูป คือ ร่างกาย เวทนา คือ ความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย ๆ สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สังขาร คือ ความคิดหรือเจตนา วิญญาณ คือ ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น หรือเรียกอีกประการหนึ่งว่า อายตนะทั้ง 6 อันได้แก่สัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

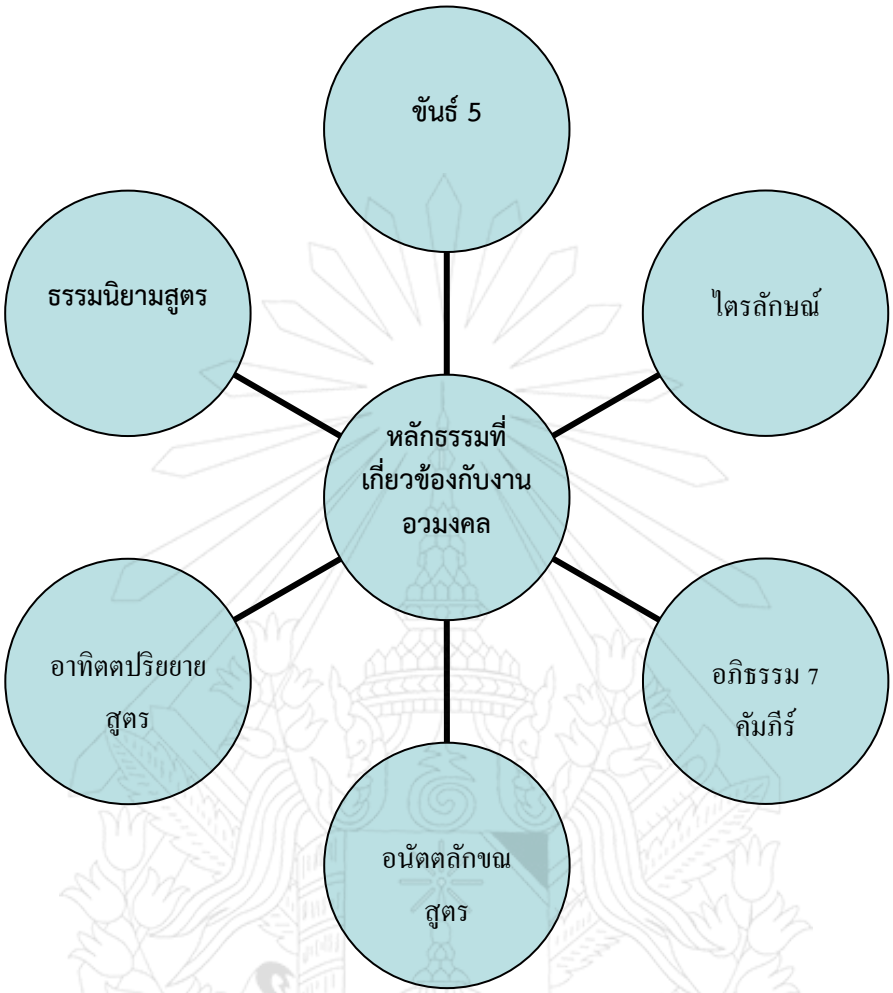
หลักอาทิตตปริยายสูตร

พระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้กับความร้อนของไฟที่ลุกโพลงอยู่ ดังนั้นจึงได้ชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร พระสูตรนี้จึงเป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมนิยามสูตร

ความเป็นจริงของสังขารอันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่ตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์ของไตรลักษณ์คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว พระสูตรทั้งหมดต้องการสื่อให้เห็นถึงความเป็นจริงของสังขารขันธ์ที่ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งบุคคลพึงนำมาพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงเพื่อละความยึดมั่นถือมั่นแล้วจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือความหมดสิ้นจากกิเลสทั้งปวง

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคลสามารถสรุปได้ตามแผนภูมิที่ 4.2 ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล
ที่มา : พระวนิช สงสมพันธ์ (2567)

สรุปได้ว่า พระอภิธรรมสอนให้รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลาย อันได้แก่จิต เจตสิก รูป และพระนิพพาน ธรรมชาติทั้ง 4 เรียกว่า ปรมัตถธรรม จิต + เจตสิก และรูป ประกอบขึ้นเป็นบุคคลหรือเป็นสัตว์ใด ๆ จริงแล้วไม่ได้มีแก่นสาระอะไร เป็นเพียงการประชุมกันของส่วนประกอบที่มีความไม่เที่ยง เกิดดับ เกิดดับอยู่ตลอดเวลาอย่างรวดเร็ว (ชั่วลัดนิ้วมือ จิตมีการเกิดดับแสนโกฏิขณะ หรือหนึ่งล้านล้านครั้ง) เป็นสภาพที่หาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใคร ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของผู้ใด ว่างเปล่าจากความเป็นคนนั้นคนนี้ ว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน ว่างเปล่าจากความเป็นนั่นเป็นนี่ตามที่สมมุติกันขึ้นมา แต่เป็นสภาวธรรมอันเป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ขึ้นกับเหตุ ขึ้นกับปัจจัย

อนัตตลักขณสูตร เครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา มีใจความเกี่ยวกับความไม่ใช่ตัวตนของ รูป คือ ร่างกาย เวทนา คือ ความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย ๆ สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สังขาร

คือ ความคิดหรือเจตนา วิญญาณ คือ ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น หรือเรียกอีกประการหนึ่งว่า อายตนะทั้ง 6 อันได้แก่สัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

หลักอาทิตตปริยายสูตร พระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้กับความร้อนของไฟที่ลุกโพลงอยู่ ดังนั้นจึงได้ชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร

หลักธรรมนิยามสูตร ความเป็นจริงของสังขารอันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่ตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์ของไตรลักษณ์คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน สื่อให้เห็นถึงความเป็นจริงของสังขารขันธ์ที่ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งบุคคลพึงนำมาพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงเพื่อละความยึดมั่นถือมั่นแล้วจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือความหมดสิ้นจากกิเลสทั้งปวง

4.3 การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

การประกอบพิธีอวมงคล มีสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์อยู่ 4 อย่างคือ 1) การรวมญาติ 2) ประกาศความดี 3) สร้างบุญบารมี 4) ทำหน้าที่ของความเป็นคน

1. การรวมญาติ หากว่าตายแล้วญาติรีบเอาไปเผาหรือฝังเสียโดยเร็วก็ไม่ได้รวมญาติ เพราะไม่มีใครรู้ แม้ว่ารู้ก็มาไม่ทัน เวลาการจัดงานศพต้องเตรียมการหลายอย่าง ระหว่างเตรียมการก็ส่งข่าวไปถึงญาติ พี่น้อง มิตรสหาย แจ้งกำหนดการเริ่มงานและวันฌาปนกิจว่าวันใด วัดไหน

2. ประกาศความดีประวัติผู้ตายเป็นอย่างไร สร้างคุณประโยชน์อะไรบ้าง เป็นลูกใคร พี่น้องกี่คน ลูกกี่คน อาชีพอะไร คุณวุฒิอะไร คุณความดีอะไรบ้าง หน้าที่การงานเป็นอย่างไร

3. สร้างบุญบารมี คือการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเป็นเสบียงติดตัวไปในงานอวมงคล หรือความตายในฐานะกระบวนการอย่างหนึ่งของชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นประสบการณ์ที่มีครั้งเดียวในชีวิต ตามมุมมองของพระพุทธศาสนา

การทำบุญงานอวมงคล หมายถึง การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตาย นิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ 1) ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่าทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ 2) ทำบุญอัฐิหรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษ หรือผู้หนึ่งผู้ใด ในวันคล้ายวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งมีระเบียบที่จะพึงปฏิบัติ ดังนี้

ทำบุญหน้าศพ

งานทำบุญหน้าศพ หมายถึงทำในขณะศพยังอยู่ยังมิได้ปลงด้วยวิธีฌาปนกิจ มีที่นิยมทำกันทั่วไป 4 ลักษณะได้แก่

1) ทำบุญ 7 วัน นับตั้งแต่วันแรกมรณะ ทำเป็นงานออกแขกใหญ่ เรียกว่า ทักษิณานุสรณ์ หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า งานทำบุญสัตตมวาร

2) ทำบุญทุกเจ็ดวัน ก่อนครบ 50 วัน ทำเป็นการภายในไม่ออกแขก เรียกว่า ทักษิณานุประทาน

3) ทำบุญ 50 วัน

4) ทำบุญ 100 วัน เป็นงานออกแขก

ทำบุญเปิดศพก่อนปลง เป็นการทำหน้างานปลงศพ อาจทำเป็นการภายใน แล้วออกแขกใหญ่ในงานปลง งานนี้จะทำเป็นงานสองวัน คือมีสวดพระพุทธมนต์เย็นวันหนึ่ง รุ่งขึ้นมีพิธีเลี้ยงพระและฌาปนกิจในเวลาบ่ายหรือเย็น จะทำเป็นงานวันเดียวโดยเริ่มต้นตอนเช้าทำพิธีสวดพระพุทธมนต์แล้วเลี้ยงพระ บ่ายหรือเย็น ชักศพไปทำการฌาปนกิจ ในงานทำบุญดังกล่าวนี้ นิยมจัดให้มีพระธรรมเทศนา สวดมาติกา บังสุกุลและสวดพระอภิธรรมด้วย พระสูตรที่นำมาสวดในงานนี้มักใช้ธรรมนิยามสูตร หรือสติปัฏฐานปาฐะ เป็นพื้น

การแสดงพระธรรมเทศนาต่อจากพิธีสวดพระพุทธมนต์เจ้าภาพไม่ต้องอาราธนาศีลก่อน พอจุดธูปเทียนหน้าพระ และหน้าศพเสร็จก็อาราธนาพระปริตร แล้วพระสงฆ์ดำเนินพิธีสวดพระพุทธมนต์การรับศีลไปประกอบพิธีเทศน์หลังสวดมนต์จบ แต่ถ้าจะรับศีลทั้งสองวาระก็ทำได้

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในงานทำบุญหน้าศพ มีกิจกรรมที่ควรตระเตรียมไว้เป็นเบื้องต้น ส่วนใหญ่คล้ายกับงานทำบุญมงคล แต่มีข้อแตกต่างอยู่บางประการ คือ

1. อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ มีจำนวนนิยม 8 รูป หรือ 10 หรือ กว่านั้นขึ้นไป แล้วแต่กรณี ในเรื่องอาราธนาพระสงฆ์สำหรับทำบุญงานอวมงคลไม่ใช้คำอาราธนาว่า “ขออาราธนาเจริญพระพุทธมนต์” เหมือนอย่างทำบุญงานมงคล แต่ใช้คำอาราธนาว่า “ขออาราธนา สวดพระพุทธมนต์”

2. ไม่ตั้งน้ำวงด้าย หมายความว่า ไม่ต้องตั้งภาชนะน้ำสำหรับทำน้ำมนต์ และไม่มีการวงด้ายสายสิญจน์

3. เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพไว้ เพื่อใช้บังสุกุลศพนั้น ก็ใช้สายสิญจน์นั่นเอง แต่ไม่เรียกว่าสายสิญจน์เหมือนงานมงคล แต่เรียกว่า สายโยง ถ้าไม่ใช้สายสิญจน์โยง มีหลักที่ต้องระวังอย่างหนึ่ง คือ จะโยงในที่สูงกว่าพระพุทธรูป ที่ตั้งไว้ในพิธีไม่ได้ และจะปล่อยให้ลาดมากับพื้นเดินหรือนั่งก็ไม่เหมาะสายโยงนี้ เป็นสายที่ล่ามโยงออกมาจากกระหม่อมของศพ เป็นสิ่งเนื่องด้วยศพ จึงต้องล่ามหรือโยงให้สมควร ส่วนการปฏิบัติกรณียะกิจ ในเมื่อพระสงฆ์มาถึงตามกำหนดแล้วก็คล้ายกับงานมงคล

สำหรับข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ ในงานอวมงคล หลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีบังสุกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาพึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ ต้องใช้พัดเกี่ยวกับงานศพเป็นการเหมาะสม เพราะงานอวมงคล เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตายทั้งสิ้น ถ้าไม่มี จะใช้พัดงานอื่นก็ได้ เช่น พัดงานฉลองต่าง ๆ การสวดมนต์ ในงานอวมงคลนี้ (สวดมนต์เย็นและฉันวันรุ่งขึ้น) มีระเบียบนิยมเหมือนกัน ในตอนต้นและตอนท้าย ทุกงานต่างกันแต่ตอนกลาง ซึ่งนิยมเฉพาะงาน ๆ ดังนี้

1. ทำบุญศพ 7 วัน สวดอนัตตลักขณสูตร

2. ทำบุญศพ 50 วัน สวดอาทิตตปริยายสูตร

3. ทำบุญศพ 100 วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพสวดธรรมนิยามสูตร

4. ทำบุญศพในวาระอื่น ๆ จากที่กล่าวนี้ จะสวดสูตรอื่นใดนอกจากที่กล่าวนี้ก็ได้ แล้วแต่เจ้าภาพประสงค์หรือแล้วแต่หัวหน้านำสวด แต่มีธรรมเนียมอยู่ว่า ไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัย

ในการสวดนี้ มีระเบียบปฏิบัติ คือ เมื่อพระหัวหน้าให้ศีลและเจ้าภาพอารธนา สวดพระปริตรจบแล้ว ไม่ต้องขัด สคฺเค พระทุกรูปพนมมือพร้อมกันแล้ว หัวหน้านำสวด

1. นมการปาฐ (นะโม....)

2. สรณคมนปาฐะ (พุทธ์ สรณ์.....)

3. ปัพพโตปมคาถาและอริยธนคาถา (นถาปิ เสลา....)

พอจบตอนนี้ ทั้งหมดลดมือลง แล้วรูปที่นั่งอันดับที่ 3 ตั้งพัดขัดบทของสูตร ที่กำหนดสวดตามงานสูตรใดสูตรหนึ่ง เมื่อขัดจบวางพัด ทุกรูปพนมมือพร้อมกันอีก หัวหน้านำสวดสูตรที่ขัดนำนั้นจบสูตรแล้วนำสวดบทท้ายสวดมนต์ของงานอวมงคลต่อ คือ

1. ปฏิจฺจปมุปฺปบาท (อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา....)

2 พุทธอุทานคาถา (ยถา หเว.....)

3. พุทเทกรัตตคาถา (อตีตๆ นานฺวาคเมย.....)

4. ภวตุ สพฺพมงฺคลๆ....

ถ้าสวดธรรมนิยามสูตร ใช้สวดติลักขณาทิคาถา (สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ฯเปฯ เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ) ก่อน สวดปฏิจฺจสมุปบาท

เมื่อพระสวดมนต์จบแล้ว ถ้ามีการชัดผ้าบังสุกุลต่อท้าย เจ้าภาพจะลากสายโยงหรือภูษาโยงแล้วทอดผ้า พอทอดถึงรูปสุดท้ายพระสงฆ์ก็ตั้งพัดพร้อมกัน การตั้งพัดในพิธีชัดบังสุกุลของพระให้ใช้มือซ้ายจับพัดแล้วใช้มือขวาจับผ้าบังสุกุล

ในกรณีที่เจ้าภาพบำเพ็ญกุศลเพียงสวดมนต์ ไม่มีการเลี้ยงพระ ไม่ต้องสวดบทถวายพรพระ เมื่อพระสงฆ์รับไทยธรรมแล้ว หากไม่มีการรีบด่วน ในการอนุโมทนาด้วยบทวิเสส อนุโมทนา พึงใช้บท “อทาสิ เม” เพราะศพยังปรากฏอยู่

งานทำบุญอัฐิ

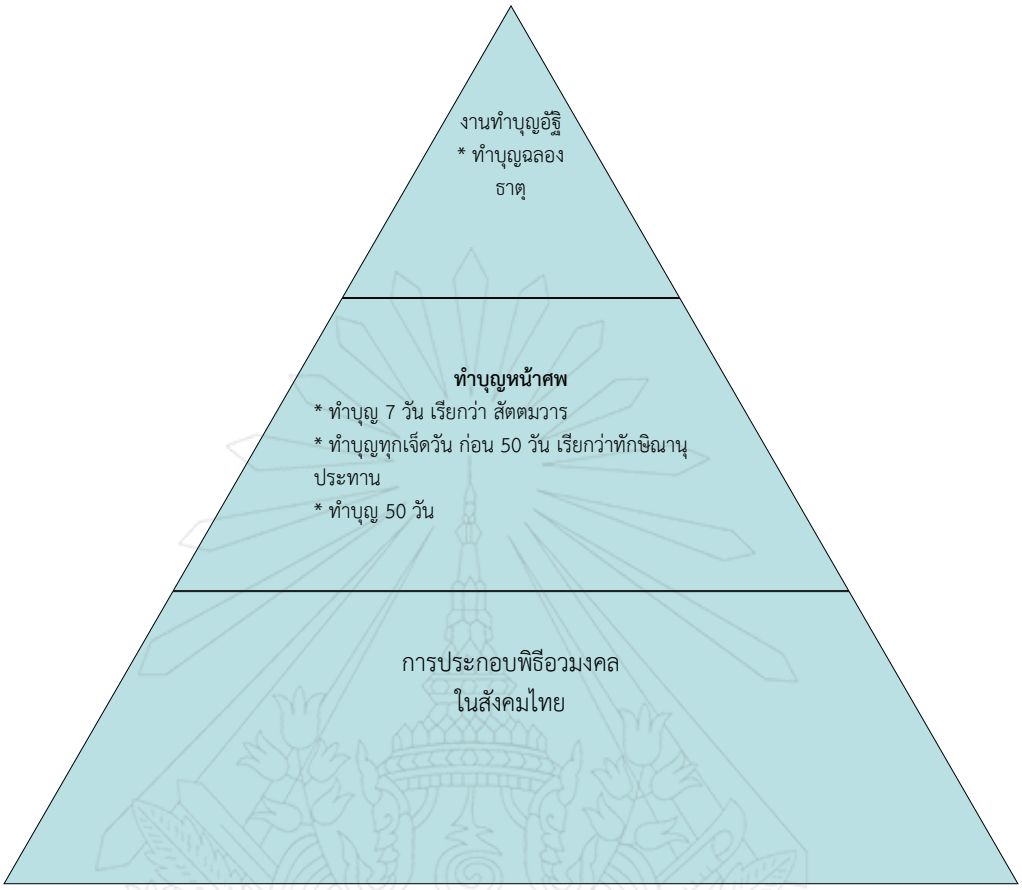
การทำบุญเพื่อระลึกนึกถึงการตายของบรรพบุรุษ หรือท่านผู้ใดผู้หนึ่งเป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้นล่วงลับไปแล้วเมื่อเก็บอัฐิแล้วนำกลับบ้านแล้ว จะทำบุญในวันนั้นหรือจะเว้น 3 วัน 7 วันจึงทำบุญก็ได้ซึ่งจะมีสวดมนต์เลี้ยงพระสงฆ์บังสุกุลเทศน์มีการตักบาตรน้ำมนต์และเดินสายสิญจน์ซึ่งเป็นการทำบุญเรือนให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่ข้างหลังได้แก่

1. ทำบุญฉลองธาตุ ต่อจากวันฌาปนกิจเสร็จแล้วเป็นการทำบุญในบ้าน เมื่อเก็บอัฐิแล้วนำมาไว้ในบ้าน หรือจะทำในสถานที่บรรจุอัฐิธาตุสำหรับผู้ที่เตรียมที่บรรจุไว้ก่อนแล้วก็ได้

2. ทำบุญเจ็ดวัน ทำหลังจากฌาปนกิจ คือปลงศพแล้ว

3. ทำบุญอุทิศให้ผู้มรณะในรอบปี คือทำในวันคล้ายวันมรณะ ที่เวียนมาบรรจบในรอบปี บางท่านอาจนำไปรวมทำในวันเทศกาลของปีเช่นวันสารท วันตรุษสงกรานต์เป็นต้น

เมื่อนำการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับหลักธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา (Socialization according to Buddhism) จะได้เป็นดังแผนภูมิที่ 4.3

แผนภูมิที่ 4.3 การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา
ที่มา : พระวนิช สงสมพันธ์ (2566)

สรุปได้ว่า การประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เป็นรูปแบบการประกอบพิธีศพแก่ผู้ตายที่เป็นชาวบ้านทั่วไป 2) รูปแบบพระราชทานเพลิงศพ เป็นรูปแบบการประกอบศาสนพิธีแก่บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบนี้ ซึ่งถือว่าเป็นการระลึกถึงคุณความดี และการให้เกียรติแก่ผู้ตายในวาระสุดท้ายของชีวิต

4.4 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ทรรศนะผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประกอบการสนับสนุนรูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนาด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา และผู้มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีอวมงคล จำนวน 8 รูป ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ทรรศนะคติเกี่ยวกับพิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา

การประกอบพิธีกรรมหลังความตายมีด้วยกันทุกศาสนา ศาสนาพุทธกล่าวว่า ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม สุดท้ายก็มีพิธีกรรม พิธีกรรมเหล่านี้ ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ญาติ ลูก เมีย คนในครอบครัวได้บรรเทาความเศร้าโศก พระพุทธศาสนาได้สอดแทรกหลักธรรม ระหว่างการประกอบพิธีกรรมหรือหลังเสร็จพิธีกรรมกิจกรรมหลัก ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือ การฌาปนกิจหรือฝังก็จะสวดพระพุทธมนต์ มาติกาบังสุกุล หลังจากฝังหรือเผาได้เอารายชื่อมาเขียนทำบุญครบรอบปี เป็นประเพณี เป็นแบบอย่างที่ดี ประกอบพิธีด้วยตั้งโต๊ะหมู่ บูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ไหว้พระรับศีล เทศนา สวดอภิธรรม คือกิจกรรมในงานศพ ก่อนวันเผาก็สวดพระอภิธรรม วันเผามีเทศนาและสวดมาติกา บางแห่งมีการสวดพระหัสนัย หรือบางครั้งก็สวดสังคหะ ส่วนใหญ่ทำแบบง่าย ๆ ทำบุญ 7 วัน สวดอนัตตลักขณสูตร ทำบุญ 50 วัน สวดอาทิตตปริยายสูตร ทำบุญ 100 วัน สวดธรรมนิยามสูตร กล่าวถึง รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ตามหลักของประเพณีที่บรรพบุรุษได้ทำมานำมาให้เราได้เป็นแบบแผน นั่นคือการประกอบพิธีงานอวมงคล

การประกอบพิธีอวมงคล เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อแสดงออกถึงความรัก ความเคารพ การเทิดทูน การบูชา 1) บอกความเป็นญาติ 2) ประกาศความกตัญญู โดยอย่างยิ่งเฉพาะลูกๆ จะต้องกตัญญูต่อพ่อแม่ 3) ได้ประกาศพระคุณของท่าน 4) ค้ำจุนพระพุทธศาสนา นิมนต์พระมาสวดอภิธรรม สวดมาติกาบังสุกุลในวันเผาเป็นงานอวมงคลในทางพระพุทธศาสนา 5) ทำตามประเพณี ใครจะนำไปเผาหรือฝังก็จะต้องทำตามประเพณี ปิดซ่อนศพ ผูกมิตรไมตรีกับแขกที่มา ญาติ ๆ ยืนเข้าแถว รอรับคนที่มา เพื่อให้ได้เห็นว่า บุคคลนั้นเขามางานศพ เราจะได้จำไว้คน ๆ นั้นเขามางานศพพ่อเรา แม่เรา จะได้ขอบคุณแขก

การจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ

1. อาศัยคุณความดีของคนที่จากไป
2. อาศัยคุณความดีของคนที่อยู่เบื้องหลัง
3. น้ำใจจากผู้มาร่วมงาน

ท่านบอกว่า น้ำบ่อ น้ำคลอง ยังเป็นรองน้ำใจ
น้ำที่ไหน ๆ สู้น้ำใจไม่ได้
หากว่าเราแล้งน้ำใจ ไม่ไปเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนเลย
น้ำดื่มต้องเตรียมไว้ น้ำใช้ต้องขวนขวายจัดหา
น้ำคำควรให้ตามเวลา พูดออกมาต้องจริงใจ
เป็นหลักธรรมตามแนวพุทธศาสนา

พิธี หรือแบบแผน หรือแบบอย่างที่ประมวลมาตั้งแต่อดีตกาล ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว เห็นว่า ดีงาม ถูกต้อง ตามแบบแผนหลาย ๆ คน จนมารวมกันเข้า จึงได้ตั้งขึ้นเป็นประเพณีสืบมา

อวมงคล อว แปลว่า หัวลง ฉะนั้น งานที่มันกลับ จากการเกิด ในพิธีทางพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 อย่าง คือ งานมงคล และงานอวมงคล

“อว” มาจากโอ ลง มัง ดีงาม เจริญก้าวหน้า คล กลืนกิน รวมแปลว่า กลืนกินความดีงามหรือความเจริญก้าวหน้า ที่ต่ำ ต้อยต่ำ หรือเกิดมาเลวก็ได้ สรุปว่า กลืนกินสิ่งที่ตกต่ำ หรือสิ่งที่ต้อยต่ำ

กินสิ่งที่ดี ที่ต้อยต่ำ ที่ตกต่ำ เปรียบเสมือนเรามีลูก ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่าบุตรที่มีปรากฏอยู่ในโลก มี 3 จำพวก คือ อติชาตบุตร อนุชาตบุตร และอวชาตบุตร

บัณฑิตทั้งหลายย่อมปรารถนาอติชาตบุตร และอนุชาตบุตร ไม่ปรารถนาอวชาตบุตร ซึ่งเป็นผู้ทำลายตระกูล ส่วนบุตรใดเป็นอุบาสก มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล โอบอ้อมอารี ปราศจากความตระหนี่ ย่อมรุ่งเรืองในบริษัททั้งหลาย

งานอวมงคล ในสังคมไทยในปัจจุบัน สืบทอดมาตั้งแต่สมัยยุคพุทธกาล มีจุดประสงค์หลักเพื่อให้ญาติพี่น้องที่อยู่รุ่นหลังได้ระลึกนึกถึงเปตชน คือ ปู่ย่า ตา ยาย ญาติ พี่น้อง ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล สมัยพุทธกาลก็จะเกี่ยวกับพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งได้มีพระญาติของพระองค์ ในอดีตย้อนไปหลายกัปได้มาส่งเสียงให้พระองค์ได้ทรงสดับ ทุ สะ นะ โส พระเจ้าพิมพิสาร ได้เสด็จไปทรงทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เสียงนั้นเป็นเสียงอะไร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ว่าเสียงนั้นเป็นเสียงเหล่าเปตชน ที่มาได้ส่งเสียงให้ได้ยิน ซึ่งเปตชนเหล่านั้นได้เป็นพระญาติของพระเจ้าพิมพิสารในอดีต ไปตกทุกข์ได้ยากในเปตวิสัย ไม่ได้รับส่วนบุญส่วนกุศล เพราะว่าในจำพวกสัตว์เหล่านั้น ต้องอาศัยบุญกุศลที่ญาติพี่น้องคนรุ่นหลังทำบุญไปให้ เป็นเครื่องอยู่อาศัยที่นั้น พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงบำเพ็ญทาน ถวายภัตตาหารที่ราชมณเฑียร

งานอวมงคล คือ งานระลึกถึงความตายซึ่งได้ทำสืบ ๆ กันมาเป็นประเพณี คนโบราณมีความฉลาด เริ่มตั้งแต่การหามศพมาวัดให้พระสงฆ์นำหน้า ขึ้นยืนอยู่บนไม้คานหาบสวดพิจารณาเมื่อก่อนไม่มีฝาปิด ด้วยการคาดศพไว้กับโลกศพแล้วก็ผูกเชือก ทำในลักษณะ 8 คนหาม มีปริศนาว่าให้พระนำทางนำไปวัด ซึ่งพระที่อยู่ข้างบนจะต้องสวดพระอภิธรรมมาด้วยจากนั้นก็ตั้งพิธีบำเพ็ญกุศลด้วยการจัดสถานที่ตามที่เหมาะสม แล้วก็ประกอบพิธี

การรดน้ำศพ มีจุดหมายโดยตรง คือเพื่อขอขมาลาโทษต่อผู้ตาย หรือไปอโหสิกรรมให้แก่กัน อย่ามีเวรมีกรรม หรือจองเวรจองกรรมกันต่อไปอีก ขอให้สิ้นสุดกันแค่นี้ แต่ถ้าผู้ตายมีอาวุโสน้อยกว่า ไม่นิยมรดน้ำศพเพื่อขอขมาแต่ไปในงานเพื่อให้เกียรติและไว้อาลัยแก่ผู้ตาย

วิธีรดน้ำศพ ถ้าเป็นศพคฤหัสถ์ซึ่งมีอาวุโสสูงกว่าตัว หากศพวางไว้กับพื้นผู้รดน้ำก็นั่งคุกเข่า หากศพวางไว้บนเตียงก็ยืนน้อมไหว้ศพก่อนพร้อมกับนึกในใจว่า “กายะกัมมัง วะจีกัมมัง มโนกัมมัง อโหสิกัมมัง โหตุ”(ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่านทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านโปรดอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด) เมื่อยกมือไหว้ขอขมาศพแล้วก็รับภาชนะน้ำสำหรับรด ประคองเทน้ำด้วยมือทั้งสองรดลงบนฝ่ามือขวาของศพ พร้อมนำในใจว่า “อิทัง มะตะกะสะรีรัง อาสิญจิโตทะกังวิยะ อะโหสิกัมมัง” (ร่างกายที่ตายแล้วนี้ย่อมเป็นอโหสิกรรม ไม่มีโทษ เหมือนน้ำที่รดแล้ว) เมื่อรดเสร็จแล้วน้อมตัวลงยกมือไหว้พร้อมกับนึกอธิษฐานในใจว่า “ขอจงไปสู่สุคติๆ เถิด” นี่เป็นระเบียบปฏิบัติเวลารดน้ำศพคฤหัสถ์ ถ้าเป็นศพพระสงฆ์ให้เปลี่ยนจากน้อมไหว้มาเป็นกราบด้วยเบญจางค์ประดิษฐ์ 3 ครั้ง ส่วนการนึกในใจคงใช้เช่นเดียวกัน

การรดน้ำศพนี้มีข้อคิดเป็นคติสอนใจอยู่ 2 ประการ คือ 1) เวลาเขาวางศพให้รดน้ำนิยมให้ศพนอนเหยียดยาว จัดมือขวาให้วางหงายเหยียดออกคอยรับการรดน้ำ เหมือนจะให้ศพประกาศความหมายออกมาว่า “นี่แน่ะท่านทั้งหลาย ดูมือฉันซิ ฉันไปมือเปล่านะ ฉันไม่ได้นำเอาอะไรในโลกนี้ไปเลยแม้แต่น้อยหนึ่ง แม้ท่านก็จักเป็นเช่นฉันเหมือนกัน” เพื่อให้เราเกิดสติเกิดจิตสำนึกว่า แม้ผู้ตายจะร่ำรวยสักปานไหน มีทรัพย์สมบัติ มีบริวารมากสักเพียงใด ตายแล้วก็นำอะไรไปไม่ได้ ทำนองว่า

“เขามามือเปล่าก็ไปมือเปล่าเหมือนเขา” นั่นเอง จะมามัวโลภโมโหโทสันกันไปถึงไหน ทำสิ่งที่จะติดตามตนไปได้มิดีกว่าหรือ จะได้ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ อีกประการหนึ่งเป็นการเตือนสติว่า อยู่เป็นมนุษย์อย่าได้มีเวรมีภัยอย่าได้เบียดเบียนกันและกันเลย มีข้อบาดหมางอะไรก็ควรอโหสิกรรมกันให้อภัยกันเสีย ตายไปแล้วร่างกายจะได้อโหสิกรรมหมดมลทิน ไม่นำเวรนำภัยไปด้วยเหมือนน้ำที่รดศพฉะนั้น

การตราสัง หรือการมัดตราสัง เมื่อมีคนเสียชีวิตและทำพิธีเบื้องต้นให้แก่ศพ เช่น การอาบน้ำศพ และแต่งตั้งศพเสร็จแล้ว ก่อนนำร่างใส่โลงศพ ต้องทำพิธีมัดตราสังด้วยสายสิญจน์ นิยมมัดเป็น 3 เปลาะ คือ มัดที่คอ มัดที่มือและมัดที่เท้า การมัดตราสังเป็น 3 เปลาะ มีความหมายไว้ดังนี้

1. นำบ่วงคล้องคอ ว่าคาถา ปุตฺโต คีวํ หมายความว่า ลูกคือห่วงผูกคอ

2. โยงเชือกมากลางลำตัว ทำเป็นห่วงตะกรุดเบ็ด ผูกหัวแม่มือ ของศพที่พนมถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนอยู่ รวบมือศพผูกให้พนมไว้ที่หน้าอก กล่าวคาถาว่า ธนำ หตฺเถ ความหมายว่า ทรัพย์คือห่วงผูกมือ

3. โยงเชือกมาที่เท้าทำเป็นบ่วงผูกหัวแม่เท้า ผูกข้อเท้าทั้งสองให้ติดกัน กล่าคาถาว่า ภริยา ปาเท หมายความว่า ภริยา คือห่วงผูกเท้า เป็นห่วงที่ 3

นำผ้าขาวผืนใหญ่ห่อตัวโดยขมวดไว้ด้านศีรษะ เพื่อจะได้สะดวกเมื่อเวลาเปิดโลงศพเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก่อนเผา แล้วเอาด้ายดิบขนาดเท่านิ้วหัวแม่มือ มัดเป็นเปลาะ ๆ ให้แน่นเป็น 5 เปลาะ เป็นปริศนาธรรม หมายถึงนิวรณ์ 5 คือสิ่งขวางกั้นจิต ไม่ให้บรรลุความดี ประกอบด้วย

1. กามฉันทะ ความพอใจ ติดใจ หลงใหลใฝ่ฝัน ในกามโลกีย์ทั้งปวง ดุจคนหลับอยู่

2. พยาบาท ความไม่พอใจ จากความไม่ได้สมดังปรารถนาในโลกียะสมบัติทั้งปวง

3. ถินมิทธะ ความขี้เกียจ ท้อแท้ อ่อนแอ หมดอาลัย ไร้กำลังทั้งกายใจ

4. อุทธัจจะกุกกุจจะ ความคิดซัดส่าย ตลอดเวลา ไม่สงบนิ่งอยู่ในความคิดใด ๆ

5. วิจิกิจฉา ความไม่แน่ใจ ลังเลใจ สงสัย กังวล กล้า ๆ กลัว ๆ ไม่เต็มที่ ไม่มั่นใจ

วัตถุประสงค์ของการตราสังศพ หรือการมัดตราสัง

1. เพื่อไม่ให้ศพพองขึ้นจนดันโลงศพแตกเมื่อตอนขึ้นอืด

2. การปล่อยเชือกมัดตราสังออกมานอกโลงศพนั้น เพื่อผูกผ้าโยงให้พระบังสุกุล บุญจะได้เข้าถึงตัวศพ และด้วยเพราะในสมัยโบราณไม่มียาสำหรับฉีดรักษาศพ จึงต้องมัดไว้ให้ดีเพื่อให้ผ้าซับน้ำเลือดน้ำเหลืองและป้องกันโลงศพแตกเพราะศพขึ้นอืด

ประเพณี วัฒนธรรมของไทย ได้สืบทอดมาจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ความกตัญญู กตเวที เพื่อให้ลูกหลานได้นึกถึงญาติ พี่น้อง ซึ่งญาติพี่น้องของเรา ไม่ได้มีแต่เฉพาะในชาติปัจจุบันเท่านั้น บางคราเราได้เกิดมาในหลายภพ หลายชาติ และภพ แต่ละภูมิ แค่ละชาติ จะมีญาติพี่น้องของเราบางส่วน ที่ทำกรรมไม่ดี ทำอกุศลกรรม ก็จะไปตกทุกข์ได้ยากอยู่ในเปตวิสัย ซึ่งในเปตวิสัยเหล่านั้น สัตว์ที่ไปเกิดในเปตวิสัย จะต้องไปเกิดในผลที่ญาติพี่น้องทำเท่านั้น ดำรงอยู่ได้ ในเปตวิสัยเหล่านั้นด้วย กุศลผลบุญที่ญาติพี่น้องได้ร่วมกันทำ

เพราะฉะนั้น ส่วนของการบำเพ็ญบุญ กุศลแก่เปตชนเหล่านั้น ก็จะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความกตัญญูกตเวที ต่อบูรพชนที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และบุญกุศลในการบำเพ็ญ ที่เราได้บำเพ็ญ เราถวายทาน กรวดน้ำ คนที่จะได้รับก็คือ ผู้ที่ไปเกิดในเปตวิสัยเท่านั้นที่จะได้รับบุญกุศลของเราโดยตรง

ส่วนผู้ที่ไปเกิดในสัตว์รัจฉาน ก็มีอาหารของเขาในภพภูมิของเขา ไปเกิดเป็นเทวดา ก็จะมีอาหารทิพย์ในภพภูมิของเขา ไปเกิดเป็นมนุษย์ ก็มีอาหารในโลกมนุษย์ของเขา เราทำบุญ กรวดน้ำไปให้ก็จะไม่ถึงฐานะที่เราทำบุญอุทิศกรวดน้ำไปให้ แต่เหล่าจำพวกสัตว์ที่ไปเกิดในเปตวิสัย เป็นฐานะที่จะได้รับส่วนบุญ ส่วนกุศลจากญาติพี่น้อง ได้บำเพ็ญ แล้วก็อุทิศไปให้ เปรียบเหมือนการส่งไปรษณีย์ จ่าหน้าซองไปถึงเปตวิสัยก็จะถึงแก่ญาติพี่น้องของเรา หากว่าญาติพี่น้องของเราไปเกิดเป็นสัตย์เดรัจฉาน ไปเกิดเป็นมนุษย์ ไปเกิดเป็นเทวดา บุญกุศลที่เราอุทิศไปให้จะไม่ได้ แก่จำพวกญาติเหล่านั้น แต่ก็ยังได้กับทายกที่เป็นพี่น้องที่อุทิศถวาย ก็คือจะได้รับผล ไม่ใช่เป็นผู้ไร้ผล

– การทำบุญครบรอบ 7 วัน คือ ช่วงที่ผู้ล่วงลับยังวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ สามารถทำบุญได้ในขณะตั้งบำเพ็ญสวดอภิธรรมที่วัด

– การทำบุญครบรอบ 50 วัน คือ ช่วงที่ผู้ล่วงลับกำลังรอคอยการพิพากษาจากพญายมราชในยมโลก สามารถทำได้ด้วยการนิมนต์พระมาสวดธรรมนิยามที่ผู้ล่วงลับเคยอาศัยอยู่

– การทำบุญครบรอบ 100 วัน คือ ช่วงระหว่าง 50 วัน – 100 วัน คือ ช่วงที่ได้รับการพิพากษาว่าจะส่งไปเกิดเป็นอะไร เช่น ไปรับโทษในนรก, เกิดเป็นเปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน, เกิดเป็นมนุษย์, เกิดเป็นเทวดา นางฟ้า เป็นต้น

ในทางปฏิบัติส่วนใหญ่นั้น พิธีทำบุญครบรอบวันตาย 7 วัน, 50 วัน และ 100 วัน เรามักนิยมทำกันอยู่ 2 แบบ คือ การทำบุญวันเดียว กับทำบุญแบบสองวัน ซึ่งการทำบุญวันเดียวนั้น เจ้าภาพจะต้องนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 5 รูป, 7 รูป หรือ 9 รูป มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ และเลี้ยงอาหารพระให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียวกัน โดยอาจจะทำในช่วงที่พระฉันเช้าหรือฉันเพล ตามความสะดวกของเจ้าภาพก็ได้ ส่วนในกรณีที่ทำบุญแบบสองวัน เจ้าภาพจะต้องนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 5 รูป, 7 รูป หรือ 9 รูป มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็น และในวันรุ่งขึ้นก็เลี้ยงอาหารพระในตอนเช้าหรือตอนฉันเพล โดยเจ้าภาพสามารถจัดให้มีการแสดงธรรมเทศนาด้วยก็ได้

ก่อนจะมีพิธีทำบุญครบรอบวันตายนั้น เจ้าภาพจะต้องติดต่อวัด เตรียมชุดสังฆทาน ผ้าบังสุกุล และอาราธนาคณะสงฆ์สวดอภิธรรม 3 คืน, 5 คืน หรือ 7 คืน ต่อเนื่องที่วัด เพื่อให้ผู้ล่วงลับได้ระลึกถึงบุญกุศลที่เคยกระทำไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ และเมื่อถึงวันครบรอบการเสียชีวิต 7 วัน, 50 วัน และ 100 วัน ของผู้ล่วงลับ เจ้าภาพจะต้องนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 8 รูป, 10 รูป หรือมากกว่านั้น แล้วแต่กรณี มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อถวายสังฆทาน ภัตตาหาร และทอดผ้าบังสุกุล เพื่อส่งผลบุญให้กับผู้ล่วงลับ แต่หากเจ้าภาพต้องการเลื่อนพิธีทำบุญครบรอบวันตายออกไปก็สามารถเลื่อนวันทำบุญได้ถ้าหากมีเหตุจำเป็น แต่โดยทั่วไปแล้วจะนิยมเลื่อนวันทำบุญเข้ามา

สรุปได้ว่า การจัดงานศพ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ คือ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตายาย หรือผู้ที่มีฐานะอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ลูก ภรรยาก็ต้องจัดงานศพ ลูกจัดให้พ่อ แม่ เป็นมงคล คือ มาตาปิตุอุปฏฐานำ (มาตาปิตุอุปัฏฐานัง) ความหมาย : เลี้ยงดูบิดา มารดา กล่าวยกย่องสรรเสริญผู้มีพระคุณ เป็นมงคลชีวิตที่ทำให้เจริญก้าวหน้า ปุตฺตสงฺคโห (ปุตตะสังคะโห) ปุตฺตทารสฺส สงฺคโห (ปุตตะทารัสสะ สังคะโห) ความหมาย : เลี้ยงดูบุตรให้ได้รับการอบรมสั่งสอนที่ดี ได้รับการศึกษา บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม บุตรควรสงเคราะห์ บิดา มารดา เมื่อลูกไม่ได้ทำบุญ ทำกิจการงานศพของพ่อแม่ เป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อการตอบแทน

ประเด็นที่ 2 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคลเป็นอย่างไร

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล เกี่ยวกับความจริงของชีวิต เป็นอกุศล เป็นอัพยากฤต เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กล่าวถึงเกี่ยวกับความจริงว่า สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สัพเพ สังขารา ทุกขา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา พระพุทธเจ้าตรัสว่า อาจิกฺขติ เทเสติ ปัญญฺเปติ ปฏฺเปติ วิภชติ วิวรติ อุตฺตาติ กโรติ พูดแล้วพูดอีก บอกแล้วบอกอีก บัญญัติแล้ว บัญญัติอีก ทำให้ง่ายขึ้นว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ธรรมที่เป็นอวมงคล เป็นหลักธรรมที่พูดถึงความจริง พูดว่าชีวิตนี้มันเป็นความจริง เช่นใน ยถาปิ เสลา ความแก่และความตายเป็นเสมือนภูเขาสิลาอันแท่งทึบกลิ้งมาทั้ง 4 ทิศ กินสัพสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีใครจะหนีได้ ไม่สามารถที่จะต้านทานได้ด้วยทหาร รถศึก ใคร ๆ ก็ต้านทานไม่ได้ ไม่มีใครต้านทานความแก่ ความตายได้

ฉะนั้น เมื่อต้านทานไม่ได้แล้ว ควรจะศึกษาอริยธรรม ธรรมอันเป็นประเสริฐ คือหลักธรรมซึ่งเป็นความจริงแห่งชีวิต

การใช้บทสวดต่าง ๆ ในงานศพแล้วแต่โอกาส ทำบุญ 7 วัน สวดอนัตตลักขณสูตร ทำบุญ 50 วัน สวดอาทิตยปริยายาสูตร ทำบุญ 100 วัน สวดธรรมนิยามสูตร เพื่อต้องการให้รู้ถึงความเป็นจริงของสังขารว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

อนัตตลักขณะสูตร กล่าวถึง ขันธ์ 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง ธรรมนิยาม ก็คือ ความไม่เที่ยงของสังขาร ในอดีตก็คือ ไม่เที่ยง ปัจจุบันก็ไม่เที่ยง อนาคตก็ไม่เที่ยง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ปัจจุบัน ผู้ที่มางานศพ น้อยมากที่จะไปกราบศพ คือ จะมาที่โรงครัว จะมุ่งไปที่โรงครัว ไม่ได้ไปที่ศพ จะไปจุดธูปหน้าศพ ไปโรงครัว ยื่นซองเสร็จกินข้าวเสร็จกลับ เสมือนหนึ่งว่า มาพอเป็นพิธี มาตามประเพณี ไม่ได้อะไรกลับไปเลย ไม่ให้ความสำคัญกับศพ ความเป็นจริง ควรจะกราบศพ คบเจ้าภาพ ซึมซับอาหาร ทำบุญทำทานร่วมกัน ที่สำคัญ ก็คือ ต้องไปที่ศพ ตามประเพณีต้องไปกราบศพก่อนเพื่อซึมซับสัจธรรม เน้นแนวคิดหลักธรรมความไม่เที่ยงของสังขารให้มาก ให้ถือว่า ศพเป็นเรื่องสำคัญ

หลักธรรมทั่ว ๆ ไป เช่น สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา ทานก็คือการให้ ปิยวาจา การพูดที่น่ารัก อัตถจริยา ประพฤติให้เป็นประโยชน์ สมานัตตตา เป็นผู้มีตนสม่ำเสมอ ทาน คือให้ทั้งบุคคลที่เป็นญาติพี่น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ เรียกว่า การบำรุงด้วยการให้ทาน แก่มารดา บิดา แก่ปู่ย่าตายาย มิตรสหาย หรือแม้กระทั่งท่านล่วงลับไปแล้ว ก็จะเป็นทักษิณานุปทาน ปิยวาจา การพูดที่ไพเราะ อ่อนหวานกับผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้เจริญในตระกูล จะเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องสงเคราะห์โลก สมานัตตตา ความมีตนสม่ำเสมอ ประพฤติตนสม่ำเสมอไม่ว่าจะมีความเจริญก้าวหน้าหรือว่ายศตำแหน่งที่สูงขึ้นสักเท่าใดก็ตาม ก็ยังให้ความเคารพ ให้ความนอบน้อมว่าญาติ สังคหวัตถุธรรม

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล เกี่ยวกับความจริงของชีวิต เป็นอกุศล เป็นอัพยากฤต เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กล่าวถึงเกี่ยวกับความจริงว่า สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สัพเพ สังขารา ทุกขา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา พระพุทธเจ้าตรัสว่า อาจิกฺขติ เทเสติ ปัญญฺเปติ ปฏฺเปติ วิภชติ วิวรติ อุตฺตาติ กโรติ พูดแล้วพูดอีก บอกแล้วบอกอีก บัญญัติแล้ว บัญญัติอีก ทำให้ง่ายขึ้นว่า

สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ธรรมที่เป็นอวมงคล เป็นหลักธรรมที่พูดถึงความจริง พูดว่าชีวิตนี้มันเป็นความจริง เช่นใน ยถาปิ เสลา ความแก่และความตายเป็นเสมือนภูเขาสิลาอันแท่งทึบกลิ้งมาทั้ง 4 ทิศ กินสัพสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีใครจะหนีได้ ไม่สามารถที่จะต้านทานได้ด้วยทหาร รถศึก ใคร ๆ ก็ต้านทานไม่ได้ ไม่มีใครต้านทานความแก่ ความตายได้

ฉะนั้น เมื่อต้านทานไม่ได้แล้ว ควรจะศึกษาอริยธรรม ธรรมอันเป็นประเสริฐ คือหลักธรรมซึ่งเป็นความจริงแห่งชีวิต

องค์ประกอบที่ 3 พิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

พิธีกรรม ระบบและกลไกที่ทำมาตามระเบียบวิธีที่ถูกต้อง มีการไหว้พระ สวดมนต์ สมาทานศีล ฟังธรรม กรวดน้ำ รับพร พิธีกรรมหลัก ๆ สังคมไทยยอมรับว่า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งดีงาม ช่วงหลังมีการเพิ่มเติมขึ้นจึงต้องพิจารณาว่า ก่อนจะเผาจะต้องเต้นโคโยตี้หรือไม่ การแสดงนี้อ้างว่าคนตายชอบ ประเด็นนี้สืบไม่ได้ หากว่าคนเป็นสั่งไว้พอที่จะสืบหาได้ว่าใครเป็นผู้สั่ง หากว่าคนตายสั่งหาข้อมูลไม่ได้ให้พิจารณาว่า เหมาะสมกับพิธีกรรมหรือไม่เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม

พิธีอวมงคล ควรเป็นงานที่สงบระงับ สังเกตดูพระพุทธรูปที่ตั้งอยู่ในศาลาบำเพ็ญกุศลศพเป็นพระพุทธรูปบางสมาธิ ไม่ใช่ปางมารวิชัย หรือปางที่ยืนอยู่บนโต๊ะหมู่แต่อย่างใด เป็นปางสมาธิ เพราะกล่าวถึงความสงบ ที่เราเห็นมันไม่สงบ เพราะมีมหรสพ มีอบายมุขทุกชนิดอยู่หน้าหีบศพ เช่น การพนันสิ่งเสพติดให้โทษ เพราะว่าสังคมไทยต้องการที่จะให้พระนี้สงบ บวชมาเพื่อสังวร คือสำรวม บวชมาเพื่อละ คือคลายความกำหนัด บวชมาเพื่อนิโรท คือเพื่อความดับทุกข์ บวชมาเพื่อนิพพาน พิธีกรรมที่มันเพี้ยนไป มีอะไรมากเกินไป มากกว่าการถวายทาน รับศีลบำเพ็ญภาวนา ทำให้ในวัดไม่ใช่สถานที่สงบ ถือเป็นข้อเสียของการบำเพ็ญกุศลศพ

แนวทางประเพณี มีประโยชน์ในสังคมไทย เป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น มีศิลปรองเง็ง การรำมโนรา โขน หนังตลุง เป็นวัฒนธรรมสร้างสรรค์ อาศัยงานอวมงคลนี้ ซึ่งสังคมไทยยอมรับ การแสดงพื้นบ้าน หนังตะลุง มะโนรา โขน สังคมยอมรับ ประเภทโคโยตี้ เล่นการพนัน ฯลฯ ถูกตำหนิ ผิดกฎหมาย กฎหมายไม่อนุญาตให้คนเล่นการพนันหน้าหีบศพได้ แต่อ้างว่า เป็นการเฝ้าศพ ลักษณะนี้ เพื่อไม่ให้ศพหงอยเหงา เป็นลักษณะทั้งขั้วบวกและขั้วลบ เป็นการเห็นแก่ตัวของผู้จัดงาน ความจริงงานประเพณีของเรา เกี่ยวกับอวมงคล ที่เป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม

พิธีอวมงคลในสังคมไทยเป็นรูปแบบที่ตายตัวไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องฤกษ์ยามเป็นเรื่องสำคัญ เช่น วันพุธ วันศุกร์ วันอาทิตย์ ไม่เผา อธิบายว่า วันศุกร์ วันอาทิตย์ ไม่เผาศพ ยังยึดติดกับฤกษ์ยามเป็นอันมาก ควรจะมีการปฏิรูปเกี่ยวกับวัน ซึ่งเหลือไม่กี่วัน คือ วันจันทร์ อังคาร พฤหัส และก็วันเสาร์ ที่เผาได้ ใน 1 สัปดาห์ 7 วัน 3 วันตัดออกไปแล้ว ทำอะไรไม่ได้ พิธีในสังคมไทยมันเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกที่ตกผลึกแล้ว ไม่สามารถมีการโต้แย้ง เกี่ยวกับวันเผาศพ ส่วนมากการทำบุญ 50 วัน 100 วัน จะไม่เน้นแต่งานศพจะนำฤกษ์วัน หากว่าวันไม่ดีไม่เผา

พิธีงานอวมงคลในสังคมไทย มีความแตกต่างกันบ้าง ตามพิธีกรรมตามประเพณีนิยมของแต่ละสถานที่ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน มีขนมธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกันออกไป มีอยู่ดั้งเดิมของแต่ละถิ่น ภาคใต้จะมีประเพณีเกี่ยวกับวันสาร์ทเดือนสิบที่สืบทอดกันมา หรือในประเพณีวันสงกรานต์ ซึ่งเกี่ยวกับงานอวมงคล หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งวันสาร์ทเดือนสิบจะมีการทำขนมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นขนมลา ขนมร่างแห ในสมัยพุทธกาล ปัจจุบันเรียกว่า ขนมลา

ขนมเปซัม ขนมบ้า ขนมเทียน ซึ่งตามความเชื่อของชาวใต้จะไปสอดคล้องกับเรื่องราวที่เป็นชาดกสัตว์ที่เป็นญาติพี่น้อง ที่ไปเกิดในเปตวิสัย ด้วยอำนาจของกรรมที่เคยกระทำ ไปตกทุกข์ได้ยาก บางจำพวกได้รับความทุกข์ไม่เหมือนกัน บางพวกตัวสูงเหมือนกับต้นตาลที่ถูกไฟไหม้ อวัยวะต่าง ๆ ห้อยย้อย เส้นเอ็นหย่อนยาน บางจำพวกด้วยความหิวกระหายไม่มีเครื่องอาศัยเกิดความซูบผอม ซูบซีด บางประเภทมีไฟเกิดขึ้นมาที่ท้อง ลิ้นแลบออกมาทางปาก บางประเภทด้วยกรรมที่ได้กระทำแม้ว่าจะได้ของไปที่พี่น้องทำบุญให้ทาน อุทิศไปให้ ทำบุญขนมลาไปให้ ก็เพื่อประสงค์ว่า บางประเภทไปเกิดแล้ว ได้ของแล้วก็ไม่สามารถที่จะกินให้อิ่มท้องได้ เพราะว่ามีช่องคอขนาดเท่าเล่มเข็ม แต่ท้องเท่าภูเขา จึงทำให้ประเพณีวันสารทเดือนสิบมีขนมลาเป็นเส้นเล็ก ๆ เท่าเส้นด้าย เท่ากับเข็ม เพื่อให้จำพวกเหล่านั้นได้บริโภค ซึ่งเขาบริโภคได้ครั้งละน้อย ๆ

ฉะนั้นพิธีอวมงคลในสังคมไทย สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าในจำพวกเปรตเหล่านั้น มีจำพวกไหน ดำรงอยู่อย่างไร หลัก ๆ แล้ว สัตว์ที่ไปเกิดในเปรตวิสัย คือจำพวกอาศัยบุญกุศลที่ญาติพี่น้องอุทิศไปให้ สังคมไทยจะมีคำสอนของพระพุทธองค์ ได้แพร่หลายมาจนเป็นประเพณีการทำบุญต่าง ๆ เข้ามา ประกอบเข้าเป็นประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่แล้ว ที่เขาได้ทำมา ในภาคใต้จนกลายมาเป็นทำบุญวันสาร์ทเดือนสิบ

องค์ประกอบที่ 4 การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านการประกอบพิธี

การเป็นพิธีกร

ผู้ที่ทำหน้าที่พิธีกรเกี่ยวกับเรื่อง การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานอวมงคลหรืองานศพต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการเป็นศาสนพิธีกรเป็นอย่างดี ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไร พูดอย่างไร กล่าวอย่างไร ลาอย่างไร ปฏิบัติต่อพระอย่างไร ปฏิบัติต่อพิธีสงฆ์อย่างไร ไหว้พระอย่างไร ผูกตราสังอย่างไร ทุกอย่างเกี่ยวกับเรื่องอวมงคล มีใบประกอบวิชาชีพศาสนพิธีกร สามารถใช้ได้ การจะผ่านการอบรมได้จะต้องผ่านสถาบันการอบรม เช่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย องค์กรคณะสงฆ์ สำนักงานวัฒนธรรม

ด้านปริศนาธรรมต่าง ๆ ควรจะรู้อย่างน้อยในภูมิภาคหรือในจังหวัด การแต่งตัวตามกาลเทศะให้เรียบร้อย เป็นการให้เกียรติในพิธี ให้เกียรติกับผู้ตาย ให้เกียรติกับคณะสงฆ์ หรือให้เกียรติกับแขกที่มา

พิธีกรศึกษา เรียนรู้ เข้าใจในเรื่องความกตัญญูกตเวที เกิดจิตสำนึกกับคนที่อยู่ข้างหลัง คุณงามความดี จัดลำดับ แนะนำว่าให้ทำแบบไหนจึงจะได้บุญกุศลถูกต้อง ไม่ผิด ไม่เป็นการสร้างบาปให้เกิดขึ้น การสนุกสนานไปเรื่อยไม่ควรนำเข้ามาแทรก น้อมรับคำสอนให้เป็นไปตามแนวพระพุทธศาสนา

พิธีกรมีความสำคัญหากไม่เข้าใจในหลักธรรมในการประกอบพิธีกรรม ทำให้ขาดตกบกพร่อง บางครั้งทำให้ล่าช้าเสียเวลาในการประกอบพิธี การจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย จุดเทียนส่องธรรม จุดเทียนธูปหน้าศพเป็นการบูชาคุณงามความดี ภาคไหนมีความคล้ายคลึงกัน ผิดกันตรงไหน มีค่านิยมของแต่บุคคลในแต่ละท้องถิ่นเป็นอย่างไร ไม่เหมือนกันในแต่ละท้องถิ่นอย่างไร ต้องเข้าใจพิธีกรรม

การกระทำพิธีตามแบบแผนของท้องถิ่น เป็นพิธีกรที่นี้แล้วไปที่อื่น ๆ จะให้เหมือนกับที่ๆ ตนเคยทำอยู่ไม่ได้ ต้องทำพิธีตามที่ท้องถิ่นนั้น ๆ ทำอยู่ การประดับที่โต๊ะหมู่ ไม่ต้องใช้น้ำมนต์ สายสิญจน์ไม่ต้องวนรอบฐานพระ ให้ผูกสายสิญจน์ทางศีรษะ พันจากศพมาไว้ที่พระสงฆ์ เพื่อว่าเมื่อเวลาพระสวดเสียงจะเข้าไปทางด้านศีรษะ อย่าได้ไปผูกทางปลายเท้า สายสิญจน์ คือ สายแห่งน้ำแต่ด้วยการเอาด้ายสายสิญจน์มาแทน เพราะว่าด้ายสายสิญจน์ เปรียบเสมือนสายโทรศัพท์ในปัจจุบันนี้

ดังนั้น พิธีกรจะต้องเข้าใจ เมื่อวางโลงศพแล้วจะต้องชักสายสิญจน์ สายสิญจน์จะอยู่ลาดไปกับดินไม่ได้ ถามว่าทำไมเวลาพระสวดจะต้องใช้มือขวาจับ เพราะว่าด้ายสายสิญจน์ที่ผูกหัวพระเจ้าแผ่นดิน ผูกหัวของใครก็ตาม เขาจะผูกไว้ที่หัว เขาเรียกว่า สายมงคล ใครก็ข้ามไม่ได้ เราจะหยิบของข้ามสายสิญจน์ก็ไม่ได้ ต้องใช้วิธีลอดมือไปหยิบ ให้ยกสายสิญจน์ขึ้นก่อน ให้ความเคารพต่อศพ จะเป็นใครก็ตาม เด็ก ผู้ใหญ่ ก็ต้องให้ความเคารพศพ

การส่งเทียนชนวนควรส่งให้ถูกทาง จะยืนฝั่งซ้ายหรือฝั่งขวาตามที่ได้รับการอบรมมา บางครั้งส่งเทียนชนวนยังไม่ถูก ยังไม่รู้ว่ายืนทางด้านซ้ายหรือด้านขวาของผู้จุด ให้รู้ว่าใครเป็นผู้ใหญ่กว่า ผู้ส่งเทียนใหญ่กว่าหรือผู้จุดเทียนใหญ่กว่า การจับด้ามเทียนชนวน ให้รู้ว่าใครจับด้านบนหรือด้านล่าง การยืนค้ำหัวของผู้นั่ง การประกอบพิธีกรต้องศึกษาจะนั่งเทียนเอาเองไม่ได้จะทำให้เกิดความผิดพลาดได้ เมื่อจะกล่าวไหว้พระหรือนะโมให้หันหน้าไปทางพระพุทธรูป ยึดถือสิ่งที่ถูกต้องเป็นเกณฑ์ตามรูปแบบแผน

พิธีกร ยุคโบราณเรียกว่า อุบาสกอุบาสิกาวัด ซึ่งใกล้ชิดกับศาสนาและเจ้าอาวาส ภิกษุพระเถระรุ่นเก่า ๆซึ่งได้รับการสืบทอด บอกกล่าว แนะนำ พิธีกรที่ดำเนินพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาในงานอวมงคลจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ก่อนจะเป็นอีกแบบหนึ่ง พิธีกรแต่ละคนจะมีรูปแบบที่ไม่เหมือนกัน

สรุปได้ว่า การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานอวมงคลหรืองานศพพิธีกรต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการเป็นศาสนพิธีกรเป็นอย่างดี ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไร พูดอย่างไร กล่าวอย่างไร ลาอย่างไร ปฏิบัติต่อพระอย่างไร ปฏิบัติต่อพิธีสงฆ์อย่างไร ไหว้พระอย่างไร ผูกตราสังอย่างไร ทำทุกอย่างเกี่ยวกับเรื่องอวมงคล ต้องมีใบประกอบวิชาชีพศาสนพิธีกร สามารถใช้ได้ ต้องผ่านสถาบันการอบรม ควรศึกษา เรียนรู้ จะต้องเข้าใจในหลักธรรมในการประกอบพิธีกรรมตามแนวพระพุทธศาสนา

การลำดับพิธี

พิธีกรที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาจะทราบว่า ต้องทำอะไรบ้าง เช่น ก่อนที่พระจะมาถึงปิดศาลพระภูมิเสียก่อนตั้งแต่ตอนทำพิธีบรรจุลงในโลง ไม่ต้องรอให้พระมาก่อนค่อยปิดศาล สามารถประกอบพิธีได้เมื่อทุกฝ่ายพร้อม

เชิญประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา ถือเป็นพิธีสากล หากเป็นแบบพื้นบ้าน เช่น มีเชี่ยน ถาด จานที่ใส่หมากศีล ให้จุดที่ตรงนั้นด้วย เพื่อที่จะประเคนประธานสงฆ์ เรียกว่าหัวเตียง การจุดเทียนศีลโดยพิธีกรรมแบบรวม ๆ จะไม่พบ พบแถบบ้าน ๆ เรียกว่า พิธีท้องถิ่นไม่มีในพิธีหลวงหรือพิธีในระบบราชการ

จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้ว กราบที่หน้าโต๊ะหมู่ 3 ครั้ง กราบที่ประธานสงฆ์จึงกลับมานั่งที่เดิม ไม่ควรไปเที่ยวว่าสารพัดอย่างหรือเที่ยวไปกล่าวทักทายอยู่อีก ไม่ควรแสดงกิจกรรมขับกลอนเสพา ควรจะมีพิธีกรรมอย่างต่อเนื่อง

เมื่อบูชาพระรัตนตรัยเสร็จสมาทานศีล ประธานสงฆ์ให้ศีล อาราธนาธรรม เสร็จแล้วกราบ

ตอนพิธีกรอาราธนาธรรม กล่าวว่าพรหมา ฯลฯ พระจะต้องจับตาลปัดทันที ไม่ควรนั่งดูโน่นดูนี่ เป็นการเสียพิธี รายละเอียดของพิธีจะต้องเขียนไว้ว่า จะต้องจับพัดตอนไหน เช่น อาราธนาเสร็จสวดพระพุทธมนต์เลยด้วยการขึ้นนะโมก่อนสวดอภิธรรม 7 คัมภีร์

พระสวดข้อสุดท้าย จะมีการดึงสายโยงหรือผ้าภูสาโยง โดยให้พระสวดให้เสร็จก่อนค่อยดึง ดูในวัดที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจน ควรจะนั่งให้เรียบร้อยให้พระสวดให้เสร็จค่อยดึงสายโยง เพราะว่าเมื่อพระกำลังสวดจะต้องมีสมาธิ ให้ความเคารพในธรรม พิธีกรไปก้มโก้งโค้งให้ประธานอยู่ ลักษณะเช่นนี้ ถือว่าเป็นการเสียกิริยาแต่ก็พูดไม่ได้ ถือกันมาแบบนั้น หากพบหนังสือที่ให้ไปดึงตอนที่ว่าหนังสือเล่มนั้นควรจะปรับปรุงหรือนำไปเผาทิ้งเสียให้หมด เพราะว่าเป็นการสอนที่ผิด ๆ เพราะว่าทำมาจนเคยชิน ความจริงพระสวดให้เสร็จก่อนจึงดึงผ้าสายโยง พระจึงพิจารณา บางครั้งเขาจะถวายผ้าตรงนี้จะเสียจังหวะ เพราะว่าพิธีจะไม่ต่อเนื่อง หากจะถวายผ้าพระจะต้องวางพัดก่อน หากจะเอาแบบนั้นต้องปรึกษากับพระให้ดีก่อน

พิธีต่อมาเป็นการกรวดน้ำ ไม่ควรจะหาเสียง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพยายามที่จะหาเสียงเวลานั้น ตรงนั้น ซึ่งไม่เหมาะสมในการหาเสียง ควรจะให้พระลงจากธรรมมาสน์ก่อน พระสวดเสร็จแล้วก็กลับวัด ต่อจากนั้นจะหาเสียงหรือจะกินอะไรแล้วแต่ ควรจะกรวดน้ำรับพรเลย ซึ่งเป็นพิธีต่อเนื่อง กล่าวขอบคุณแขกผู้มีเกียรติมีที่มาร่วมงาน มีการกราบลาพระด้วยการกราบพระพุทธรูปก่อนแล้วกราบประธานสงฆ์

ลำดับพิธี คือการเตรียมการในลำดับพิธีการเกี่ยวกับงานศพ คนที่เตรียมการพิธีงานศพการจัดโต๊ะหมู่ ชุดโต๊ะหมู่หรือจัดสถานที่ตั้งศพ พิธีกรจะต้องเข้าใจว่า ควรตั้งอย่างไร ไม่ใช่ตั้งผิด ตั้งถูกควรจะตั้งหันหัวไปทางทิศไหน หันเท้าไปทางทิศไหน โดยการหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก หันเท้าไปทางทิศตะวันออก นอกเหนือไปกว่านั้น ก็จะเป็นงานพระราชทานเพลิง พิธีกรจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามธรรมเนียมประเพณี

พิธีกร มีความสำคัญ หากไม่เข้าใจในหลักธรรม ในการประกอบพิธีกรรม จะทำให้การประกอบพิธีกรรมขาดตกบกพร่อง บางครั้งทำให้ล่าช้าเสียเวลาในการประกอบพิธี

การจุดธูป เทียน บูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีลห้า สมาทานศีลห้า อาราธนาธรรม พระที่สวด ก็ได้อาราธนาธรรมไว้แล้วก่อนเทศไม่ต้องอาราธนาธรรมอีก คือการเชิญท้าวสหัมบดีพรหมผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มาฟังธรรม เพราะว่า ผู้มีธุรีในตาน้อยยังมีอยู่ ขอให้พระองค์ทรงแสดงธรรมเถิด คือการลำดับพิธี

หลายแห่งที่พิธีกรประกอบพิธีงานศพหรืองานอวมงคลไม่เข้าใจยังต้องแนะนำ เพิ่งจะเรียนแบบท่องจำ ๆ มา ให้ทำแบบนั้น ๆ ขั้นตอน ลำดับพิธีต่างๆ จะต้องช่วยกัน เพราะว่าจะทำ แต่ว่ายังไม่เป็น บางคนก็ยังไม่รู้วัตถุประสงค์ของการทำว่าการทำอย่างนี้ เป็นปริศนาธรรมอะไร

ยุคสมัยโบราณ ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ไม่มีลำดับขั้นตอนที่ยุ่งยาก จุดประสงค์หลักของการบำเพ็ญกุศล มุ่งไปสู่ผู้ที่ถึงแก่กรรม ให้คนที่มาได้พิจารณาถึงความเป็นจริง พระพุทธองค์ได้ทรงนำภิกษุไปดูร่างอันไร้วิญญาณของนางสิริมา แต่ก่อนเป็นคนที่มีรูปสวยงาม ใครๆ ก็ต้องการหวังที่จะสัมผัส จากความสวยเดิมก็กลายเป็นของที่ไม่มีใครต้องการ แต่เมื่อถึงแก่กรรมแล้ว

แม้จะให้เปล่าก็ไม่มีใครเอา เพื่อที่จะพิจารณาถึงความเป็นจริงหลักของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็น อสุภสัญญา สำหรับพระ ผู้ที่ไปงานให้พิจารณาว่า คนเราพอตายไปแล้ว มีการแบมือ รดน้ำ เป็น ปริศนาธรรมว่า คนเราถึงแม้มีทรัพย์สมบัติมากมาย เมื่อถึงวันที่ไปก็ไปแบบมือเปล่า คติธรรมว่าให้ลด ความโลภ ลดความยึดมั่นถือมั่นว่า คนที่ตายไป ไม่ได้เอาอะไรไป

สรุปได้ว่า พิธีกรที่ได้รับการฝึกฝนอบรมทราบว่า ทำอะไรบ้าง เบื้องต้นเชิญประธานจุด ธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัยที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา หน้าเชี่ยนหมาก ประเคนประธานสงฆ์ กราบที่หน้าโต๊ะ หมู่บูชา ที่หน้าประธานสงฆ์ กลับมานั่งที่เดิม พิธีกรอาราธนาศีลห้า สมาทานศีลห้า อาราธนาธรรม ประธานสงฆ์ให้ศีล เมื่ออาราธนาธรรมพระจะต้องจับตาลปัดทันที ไม่ควรนั่งดูโน่นดูนี่ เป็นการเสียพิธี เสร็จแล้วสวดพระพุทธมนต์เลยด้วยการขึ้นนะโมก่อนสวดอภิธรรม 7 คัมภีร์ พระสวดข้อสุดท้าย จะมี การดึงสายโยงหรือผ้าภูสาโยง โดยให้พระสวดให้เสร็จก่อนค่อยดึง ต่อมาเป็นการกรวดน้ำ ลำดับพิธี คือการเตรียมการในลำดับพิธีการเกี่ยวกับงานศพ คนที่เตรียมการพิธีงานศพ การจัดโต๊ะหมู่ ชุดโต๊ะหมู่ หรือจัดสถานที่ตั้งศพ พิธีกรจะต้องเข้าใจว่า ควรตั้งอย่างไร ไม่ใช่ตั้งผิด ตั้งถูก โดยการหันหัวไปทางทิศ ตะวันตก หันเท้าไปทางทิศตะวันออก นอกเหนือไปกว่านั้น ก็จะเป็นงานพระราชทานเพลิง พิธีกร จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามธรรมเนียมประเพณี

ระยะเวลา

เพื่อความเหมาะสมเกี่ยวกับระยะเวลาของการจัดงานศพ ไม่ควรนานมากนัก งานศพ ชาวบ้านธรรมดาประมาณ 7 วัน ศพพระอาจจะไว้ถึง 100 วัน เพื่อให้โอกาสในการเตรียมการ มาก น้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับการจัดการหากมีความจำเป็นบางคนมีลูกมาก มีญาติมาก จะเก็บศพไว้ 7 วัน 7 คืนถือว่าเพียงพอ หากว่ามีลูกไม่มาก มีญาติไม่มาก 3 วัน 3 คืน ก็เพียงพอในการประกอบพิธีบำเพ็ญ กุศลศพ ไม่ใช่ว่าจะเป็นการดูดายหรืออย่างไร เพราะว่าเมื่อเราเผาเป็นกระดูกเป็นเถ้าถ่านไปแล้ว เราก็ ยังทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ได้

การประกอบพิธีเริ่มตั้งแต่ ไหว้พระสวดมนต์ เทศนา สวดพระอภิธรรม องค์ประกอบ ทั้งหมด รวมกันไม่ควรเกิน 1 - 2 ชั่วโมง เต็มที่แล้ว ตั้งแต่ 13.00-14.00 เผาเสร็จ

งานพระราชทานเพลิง เวลากำหนดไว้เท่าไหร่ ในเวลา 15.00 น. ต้องทำพิธีไม่ให้เกิน 14.00-14.30 น. นอกจากนั้น จะทำพิธีกรรมในการเชิญเพลิง พระที่แสดงพระธรรมเทศนาต้องรู้ ระยะเวลาในการแสดง พิธีกรก็ต้องทราบ หากไม่รู้ก็จะพูดตลอดเวลา พิธีกรต้องกำกับเวลาให้ตรง งาน ทั้งหมดอยู่ที่พิธีกร เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้มีเกียรติท่านใด พิธีกรก็ต้องให้ออกไปจุดเทียนหรือ ออกไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ระยะเวลาก็ไม่ควรเกิน 30-40 นาที ให้รู้จักเวลาที่เหมาะสมกับงาน กับ บุคคล

พิธีกรจะต้องรักษาเวลาอย่าได้พูดเรื่องนั้น เรื่องนี้เป็นคนที่รู้มาก ประคับประคองเวลา ให้เป็นไปตามเกณฑ์ ตามมาตรฐาน ให้เป็นคนตรงต่อเวลา เวลาเป็นเรื่องใหญ่ หากว่าเราไม่ตรงต่อ เวลาใช้ไม่ได้แล้ว เสียสัจจะต้องรักษาเวลา จะไปหลัง 4-5 นาที ก็ไม่เหมาะควรจะไปก่อนพิธี จะไม่ให้ เขารอ ซึ่งพิธีกรจะไม่ค่อยรักษาเวลา บางครั้งพระยังไม่ได้เทศ แต่พิธีกรเทศไปก่อนแล้ว

การทำบุญทักษิณาฉลองอายุ ปู่ย่า ตายาย ให้นำรูปถ่ายไปด้วย พยายามจำไว้ว่า สิ่งที่ เป็นมงคลไว้หลัง หากว่ามีเครื่องทองน้อย ให้จุดเครื่องทองน้อยที่หน้ารูปถ่ายก่อน หากไม่มีเครื่องทอง น้อย ให้จุดธูป เทียน ที่หน้ารูปถ่ายก่อน พระจะสวดกุสลาฯ หรือชักอนิจจา 3 ครั้ง จากนั้นจะถวาย

อะไรหรือไม่ถวายก็ตามอัธยาศัย ให้เป็นลำดับขั้นตอนที่ถูกต้อง จากนั้นกรวดน้ำเป็นเสร็จพิธี ขั้นตอนที่ 1 ซึ่งเป็นสิ่งอวมงคลด้วยการนึกถึงวิญญาณของบรรพบุรุษ เก็บสายสิญจน์ที่เป็นอวมงคล ซึ่งควรจะแยกกัน เมื่อเสร็จพิธีเป็นการเชิญประธาน จุดธูปเทียน บูชา พระรัตนตรัย จากนั้นก็ไหว้พระ รับศีลบางแห่ง จุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย ก็พอแล้ว ไม่ประสมประสาน ไม่รู้จักสายสิญจน์สายไหนต่อสายไหนแล้ว ต้องดูพระว่า จะถือสายสิญจน์แต่ท่านจะวางไม่ได้ เพราะสายสิญจน์มาจากพระพุทธรูป จะต้องอุ้มไว้ตลอดเวลา พอวางสายสิญจน์นี้ ไปจับสายสิญจน์โน้นแล้วก็ชักอนิจจา ซึ่งนั่นไม่ใช่แล้ว ผิดแล้ว

เวลาชักผ้าบังสุกุลหน้าศพ ผู้ที่ขึ้นทอดผ้าบังสุกุล จะต้องยืนอยู่ด้านซ้ายของพระสงฆ์ เวลาพระสงฆ์ชักผ้า พิธีกรจะต้องพูดว่า ชักผ้าบังสุกุล ไม่ใช้พิจารณาผ้าบังสุกุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักที่กำหนดไว้

ระยะเวลาบางครั้งค่อนข้างจะยืดเยื้อ บางงานก็นำเรื่องเบ็ดเตล็ดมาเกี่ยวข้อง เช่น การมอบทุน การแจกทุน เดี๋ยวกองทุนนั้น กองทุนนี้ มันทำให้เสียเวลา พิธีพระไม่ได้ใช้เวลามาก พระเทศนาประมาณ 30 นาที สวดไม่เกิน 15 นาที ที่นาน คือ ชาวบ้านยืดเยื้อ จึงทำให้เสียเวลา กว่าจะเสร็จพิธี บ้านเราก็นำการรื่นเริงเข้ามา เช่น การฟ้อนรำ หน้าศพ ทำให้เวลายืดเยื้อ ซึ่งบางทีก็มากไปจากเวลาจึงไม่เหมาะสม

สรุปได้ว่า ระยะเวลาของการจัดงานศพ ไม่ควรนานมากนัก ศพชาวบ้านธรรมดาประมาณ 7 วัน ศพพระประมาณ 100 วัน เพื่อให้โอกาสในการเตรียมการ การประกอบพิธีเริ่มตั้งแต่ไหว้พระสวดมนต์ เทศนา สวดพระอภิธรรม องค์ประกอบทั้งหมด รวมกันไม่ควรเกิน 1 - 2 ชั่วโมง งานพระราชทานเพลิง เวลากำหนดไว้เท่าไหร่ ในเวลา 15.00 น. ต้องทำพิธีไม่ให้เกิน 14.00-14.30 น. จากนั้นจะประกอบพิธีในการเชิญเพลิง พระที่แสดงพระธรรมเทศนาต้องรู้ระยะเวลาในการแสดง พิธีกรต้องรักษาเวลาอย่าได้พูดเรื่องมาก ประคับประคองเวลาให้เป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐาน ให้ตรงต่อเวลา บางครั้งค่อนข้างจะยืดเยื้อ นำเรื่องเบ็ดเตล็ดมาเกี่ยวข้อง เช่น การมอบทุน การแจกทุน ทำให้เสียเวลา พิธีพระประมาณ 45 นาที บ้านเรานำการรื่นเริงเข้ามา เช่น การฟ้อนรำ หน้าศพ ทำให้เวลายืดเยื้อมากไปจึงไม่เหมาะสม

ประโยชน์ของการประกอบพิธี

ประโยชน์ของการประกอบพิธีกรรม คือได้กุศลตั้งแต่ได้ทำบุญ รับศีล ภาวนา และประโยชน์อื่น ๆ เรียกว่า ผลลัมพ์ คือได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ประโยชน์เล็ก ๆ ที่เกิดขึ้น คือญาติพี่น้องได้พบปะ ได้เจอกัน เพราะอาศัยพิธีกรรม หากว่า ไม่มีพิธีกรรม จะไม่ได้พบกัน หากว่าใครตายลงจะต้องมางานอื่นยังพออนุโลมได้ เช่น งานแต่งงาน ครั้งนี้ไม่ได้ไปค่อยไปครั้งหน้า แต่ว่างานตายครั้งนี้ไม่ได้ไปค่อยไปครั้งหน้าไม่ใช่ขัดไม่ได้ จะได้พบเจอหน้ากัน หรือบางทีพี่น้องที่ทะเลอะกัน ก็อาศัยที่ตรงนี้ได้พูดจากัน ปราศรัยได้ปรับความเข้าใจ หรืออาจจะหนักไปอีก

ประโยชน์ของการประกอบพิธีงานศพ มีประโยชน์เป็นการเรียนรู้ข้อที่ว่า ได้เรียนรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ในการฟังสวดจะไม่ได้เนื้อหา จะต้องมีการเทศ มีการกล่าวธรรมสังเวช หรือว่ามีการปุจฉา วิสัชนา เกี่ยวกับเรื่องงานศพ หลายแนวหลายวิธี แต่มีเวลาจำกัด เวลาสั้น ๆ ย่อๆ ก็เลยไม่ได้เนื้องานมากนัก หากจะให้ดี หรือสมบูรณ์ ควรให้เวลาพอสมควร พอได้รับ พอได้เข้าใจ ให้ลูกหลานได้

กตัญญู ได้สำนึกถึงความดี ได้เข้าหาหลักศาสนา เมื่อได้ฟังสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ก็ไม่ใช่ว่าจะรู้เรื่อง

ประโยชน์ของพิธีกรรม ก็เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังได้เห็นเป็นตัวอย่างว่า เขาทำพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลศพในลักษณะนี้ ทำในลักษณะ ไม่ดูดาย ไม่อุจาด เมื่อเผาเสร็จแล้ว ก็นำมาบรรจุไว้เป็นอนุสารวรีย์ ให้ลูกหลานได้กราบได้ไหว้ในวันเทศกาล วันสงกรานต์ วันเดือนสิบ ซึ่งจะได้บูชาแล้ว คือ “ปูชา จ ปูชนียานำ เอตมฺมำ คลมุตฺตมำ”. การบูชาบุคคลที่ควรบูชา เป็นมงคลอันสูงสุด. ตั้งแต่เริ่มต้น คือ จุดธูป จุดเทียน ประดับดอกไม้ ประโยชน์ในการประกอบพิธี

ประโยชน์ของการประกอบพิธี คือได้เป็นแบบแผนที่ดีงาม เป็นที่ชื่นชมของสังคม ทำไม่เกินเวลา ไม่ย่นเวลาเกินไปให้เป็นไปตามกาลเวลา เหมาะสมกับกาลเทศะเป็นไปอย่างถูกต้อง คือ 1) เพื่อทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย 2) เพื่อพบญาติ 3) เพื่อประกาศคุณงามความดีของผู้ตาย 4) ส่งเสริมพระพุทธศาสนา 5) เพื่อรักษาประเพณี วัฒนธรรมไว้ 6) เพื่อกตัญญู กตเวที

ดังกรณีที่พระเจ้าพิมพิสาร ได้ทรงบำเพ็ญ ก็คือให้ดวงจิตวิญญาณของเปตวิสัยที่ไปเกิดในเปตวิสัย ได้มีเครื่องอยู่อาศัย เขาไม่มี การทำนาก็ไม่มี การค้าขายก็ไม่มี การกสิกรรม เช่น การเลี้ยงวัว เลี้ยงควายก็ไม่มี ซึ่งจะนำของเหล่านั้นไปเป็นของแลกเปลี่ยน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สิ่งที่เขาจะดำรงชีพอยู่ได้ในเปตวิสัยนั้น ก็คือบุญกุศลเท่านั้น ซึ่งประโยชน์ในการประกอบพิธี ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา การสอด หรือเป็นการแสดงธรรม ให้คนที่เป็นญาติพี่น้อง ได้ฟังธรรม ไม่ได้สวดให้ผู้ที่ถึงแก่กรรมได้ฟัง การสวดไม่ว่าจะเป็นการสวดพระอภิธรรมก็ตาม มาติกาบังสุกุลก็ตาม นั่นเป็นธรรมของพระพุทธองค์ เพื่อให้คนที่ไปร่วมพิธีได้ฟัง ทีนี้ เมื่อคนที่ไปร่วมพิธีได้ฟัง ไม่ว่าจะสวดอภิธรรมก็ดี สวดมาติกาบังสุกลก็ดี การนิมนต์พระมาฉันเช้า ฉันเพล แม้จะฟังเป็นภาษาไทย แต่นั่นเป็นธรรมะ ที่ผู้ฟัง ฟังด้วยความตั้งใจ สดใสศรัทธา ฟังด้วยความมีสมาธิ จะเป็นบุญของธรรมัสวนามัย บุญที่เป็นธรรมัสวนามัย สามารถอุทิศกรวดน้ำไปให้กับญาติพี่น้องที่ไปตกทุกข์ได้ยากอยู่ในเปตวิสัย อยู่ในพิธีกรรมทุกอย่าง ซึ่งอยู่ในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การถวายสังฆทาน การฟังธรรม การฟังพระสวดมาติกาบังสุกุล การนิมนต์พระมา เพื่อที่จะฉันเช้า ฉันเพล หรือนิมนต์พระมาถวายปัจจัย เพื่อเป็นเครื่องดำรงชีพ แก่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา ก็เป็นส่วนของทานมัย ที่รวมกันแล้ว ก็จะเป็นบุญกุศล ที่ญาติพี่น้องสามารถที่จะเอาบุญกุศลนั้นอุทิศตามส่งไปให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว เผื่อว่าญาติเหล่านั้นจะไปตกทุกข์ได้ยากในเปตวิสัย ประโยชน์ ก็คือ ตัวบุญกุศลที่จะได้กับญาติที่ล่วงลับไป

มีประโยชน์อย่างหนึ่ง คือ ทำให้ลูกหลานมีความกตัญญู ต่อพ่อแม่ ต่อบรรพบุรุษ เพราะว่าหากว่าไม่มีพิธีอวมงคล ลูกหลานก็นึกถึงพ่อถึงแม่ไม่ได้ ที่มีการจัดพิธีนี้มา เช่นว่า การทำบุญ 50 วัน 100 วัน หรือว่า งานศพก็ดี นี่คือ เป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ลูกหลานได้แสดงออก ได้พบปะ ได้สร้างความสามัคคี ในหมู่ญาติพี่น้อง แล้วก็ในชุมชน งานอวมงคล โดยเฉพาะงานศพ เป็นงานที่มีความสามัคคี รวมญาติ คนในครัวก็ต้องสามัคคีกัน คนที่มางานก็ต้องมความสามัคคีกัน เพราะหากว่าขัดเฉพาะเจ้าภาพ โดยที่เพื่อนบ้านไม่มาร่วม มันก็ดูแล้วว่า ไม่มีอะไรเกิดขึ้น นี่คือประโยชน์ของการประกอบพิธีอวมงคลมีมาก ซึ่งมีคุณค่าในด้านส่วนตัว และส่วนรวม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือ น้ำใจ มีครบ ซึ่งทางด้านศาสนาอื่น ๆ ไม่มี ซึ่งสู้ศาสนาพุทธเราไม่ได้ ซึ่งได้ประโยชน์อย่างมหาศาล หล่อหลอมสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการประกอบพิธีกรรม คือได้กุศลตั้งแต่ได้ทำบุญ รับศีล ภาวนา และประโยชน์อื่น ๆ เรียกว่า ผลลัมพ์ คือได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ประโยชน์เล็ก ๆ ที่เกิดขึ้น คือญาติพี่น้องได้พบปะ ได้เจอกัน เพราะอาศัยพิธีกรรม หากว่า ไม่มีพิธีกรรม จะไม่ได้พบกัน หากว่าใครตายลง จะต้องมางานอื่นยังพออนุโลมได้

การจัดงานศพให้พอเหมาะสมฐานะ เพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล และคำนึงถึงผู้ร่วมพิธีนั้นก็สำคัญ แต่หากต้องการจัดงานศพเพื่อให้เป็นหน้าเป็นตา เป็นเครื่องบ่งบอกฐานะทางสังคม สำรับเราแล้ว เราคิดว่า มันไม่เกิดประโยชน์และไม่ได้ส่งมอบคุณค่าอะไรเลย

การจัดงานศพที่ดี ควรคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อผู้ที่อยู่ และผู้ที่จากไป เช่น อาจจะบริจาคอวัยวะ และจัดงานศพด้วยก็ได้ โดยใช้ระยะเวลาในการจัดเพียง 1 วัน หรือ 3 วัน ตามจำนวนแขกหรือเจ้าภาพ โดยจัดแบบพอดี ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป เพื่อนำเงินไปทำประโยชน์ นำไปทำบุญเพื่ออุทิศให้กับผู้ล่วงลับแบบนี้ น่าจะสุขใจกว่า ทั้งผู้ให้ และผู้รับ

ข้อดี ของการจัดงานศพ

นอกจากจะทำตามความเชื่อ เป็นพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ยังถือเป็นกระบวนการทางจิตวิทยา เพื่อเป็นการบ่งบอกให้ครอบครัว สามารถก้าวผ่านความเศร้าโศกไปได้ นอกจากนี้ ยังมีประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น 1) การเรียนรู้ผ่านเหตุการณ์ ทำให้เกิดประสบการณ์ ช่วยให้คนเรามีพัฒนาการทางความคิด และช่วยพัฒนาจิตใจได้ 2) สร้างความทรงจำที่ดี เราเคยสังเกตไหมว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เราจำได้ดี ย่อมมาพร้อมกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ผ่านเข้ามา หากเราไม่มีกิจกรรมปล่อยให้เรื่องราวผ่านไป เราก็อาจจะลืมเรื่องราวนั้นไปได้ง่าย ๆ 3) ความเชื่อ และศาสนา หากเราเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ การจัดงานศพก็จะเป็นการบำเพ็ญกุศล ที่ครอบครัวพึงกระทำและอุทิศบุญไปให้แก่ผู้ล่วงลับ 4) เป็นการแสดงความเคารพ และแสดงความรักต่อผู้วายชนม์ และยังเป็นโอกาสที่สามารถทำให้ญาติพี่น้อง หรือเพื่อน ๆ ได้มีโอกาสพบปะและสานสัมพันธ์อันดีแก่กัน 5) สืบสานประเพณีไทย

คุณค่าทางจิตใจ

คุณค่าทางด้านจิตใจก็ได้ปฏิบัติธรรม เช่น บรรเทาความเศร้าโศก เสียใจของญาติ ในลักษณะทำนองนี้ และก็ได้รู้ซึ่ง ถึงความกตัญญูกตเวที เวลามีพระเทศได้เข้าถึงหลักศาสนา ในณะที่พระได้แสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ

พิธีการนี้ ทำให้ผู้อยู่เบื้องหลังได้สบายใจ ว่าเราได้ทำหน้าที่ เราได้ทำพิธีตอบแทนบุญคุณ แผ่ส่วนบุญ ส่วนกุศลไปให้ เมื่อทำงานเรียบร้อยแล้ว ก็มีคุณค่าทางจิตใจ ได้ทำถูกต้องตามประเพณี ได้เพิ่มคุณค่าทางจิตใจ เพื่อให้จิตใจแจ่มใส เพื่อให้จิตใจเบิกบาน ไม่ขุ่นข้องหมองใจ ไม่วิตกกังวล ว่าเราได้ทำแล้ว อาศัยคุณความดีของคนที่จากไป อาศัยความดีของคนที่อยู่เบื้องหลัง แล้วอาศัยคุณงามความดี ของลูกที่อยู่ในขณะนั้น

แสดงออกถึง

1. เพื่อคุณค่าอันสูงสุด ของผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว เพราะว่าท่านมีคุณค่ามีเกียรติ
2. เพื่อให้ลูกหลานได้สำนึก ในคุณค่า ในคุณความดี ทางด้านจิตใจ
3. เพื่อที่จะให้เป็นแนวทาง หรือแบบอย่างทางจิตใจ
4. เพื่อให้เข้าใจประเพณีวัฒนธรรม

คนรุ่นหลังที่มีญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว คุณค่าทางด้านจิตใจ เราก็ได้บำเพ็ญกุศลในส่วนของคุณธรรมความกตัญญูกตเวที การที่เราเป็นลูกหลานญาติพี่น้อง เคยได้รับอุปการคุณ หรือว่าหรือว่ากับใครก็ตาม จะได้ระลึกนึกถึงอุปการคุณเหล่านั้น แล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน จะเป็นคุณค่าทางด้านจิตใจ คือทำให้เกิดความกตัญญูกตเวทีขึ้นมาในจิตใจของคนที่อยู่ข้างหลัง เมื่อคนที่อยู่ข้างหลัง มีความกตัญญูกตเวที ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในภพภูมิไหนก็ตาม เมื่อเขารับรู้รับทราบ แม่กระทั่งญาติพี่น้องที่ไปอยู่ในเปตวิสัย เมื่อเขารับรู้ว่า ญาติพี่น้องอุทิศบุญไปให้ กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลไปให้ เขาได้มีเครื่องดำรงชีพ เขายังให้พรว่า ขอให้ญาติของเขา จงมีอายุยืนนาน จงมีแต่ความเจริญ จงมีแต่ความสุข เป็นการชมเชยญาติ หรือแม้แต่ญาติพี่น้องที่ไปเกิดในภพภูมิเป็นเทวดา เขาเห็นว่า ลูกหลานมีความกตัญญูกตเวที ญาติพี่น้องของเราที่ไปเกิดเป็นเทวดา เขาก็อวยพร ให้ลูกหลานมีแต่ความสุข มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง มีความร่มเย็น โดยพลานุภาพของความกตัญญูนั้น จงเป็นเครื่องหมายของคนดี ก็จะเพิ่มคุณค่าทางด้านจิตใจ ให้คุณธรรมตรงนี้ งอกงามภายในจิตใจของลูกหลานรุ่นหลัง ญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลัง คุณธรรมข้อนี้จะเกิดความงอกงามต่อไป ๆ ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ ก็จะมีความกตัญญูกตเวทีต่อ เราแสดง ทำให้ลูกหลานได้เห็นว่า เรามีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดา มารดา ปู่ย่า ตา ยาย ลูก หลาน เหลนของเราก็จะประพฤติตาม คุณธรรมข้อนี้ก็จะงอกงามขึ้นเรื่อย ๆ ในภายในจิตใจของคนรุ่น ต่อ ๆ ไป ซึ่งกลับกัน หากว่า คนรุ่นนี้ไม่ทำ ลูกหลานของเราจะไม่เห็นคุณธรรมข้อนี้ก็จะเหี่ยวเฉา และมันก็จะตายยืนต้น แต่เมื่อคนปัจจุบันยังทำอยู่ ทำให้ลูกหลายได้เห็น แหลนได้เห็น คุณธรรมข้อนี้ก็ยังงอกงามภายในจิตใจเรา และก็จะงอกงามไปสู่ภายในจิตใจของคนรุ่นลูกรุ่นหลาน เหลนต่อไป ในจิตใจของคนรุ่นหลัง

สรุปได้ว่า คุณค่าทางจิตใจก็มีมากมาย เป็นการสร้างความกตัญญูกตเวที ซึ่งให้ลูกหลานและญาติพี่น้องได้สามัคคีกัน เช่นกิจกรรมอวมงคล ทำบุญเดือนสิบ ซึ่งลูกหลานได้กลับบ้าน เป็นวันรวมญาติ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งศาสนาอื่นก็สู้ศาสนาพุทธเราไม่ได้ วันรวมญาติ เดือน 10 สงกรานต์ ก็คือ กลับมาทำบุญให้บรรพบุรุษ เรียกว่า รวมญาติก็ได้ ความสามัคคีของหมู่ญาติก็ได้ ในสังคมปัจจุบันก็มีภาระหน้าที่ ต้องจากถิ่นฐานบ้านเกิดไป แต่เมื่อถึงเทศกาลวันสำคัญ สงกรานต์ เดือนสิบ จะต้องกลับมาบ้าน จะต้องกลับมาพบญาติพี่น้อง ผู้ที่ไม่ได้กลับมา คือ ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว เพราะว่า เป็นการระลึกนึกถึงบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจที่ประเมินค่าไม่ได้ คิดเป็นตัวเลขไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมาก

2) ด้านการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล

ความเชื่อ/ความศรัทธา

พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการอุทิศส่วนกุศลไว้ว่า เมื่อมีใครตายหรือเสียชีวิตลง ไม่ควรเศร้าโศกเสียใจมากนัก ควรอุทิศบุญกุศลไปให้ผู้ตาย ถึงจะร้องให้เกลือกกลิ้ง ตีอก ชกตัว คนตายก็ไม่ฟื้นเป็นอยู่เช่นนี้ ทำบุญอุทิศให้อย่างอื่นให้ไม่ได้ เช่น “นะ หิ ตัตถะ กะสิ อัตถิ, โครักเขตถะ นะ วิชชะติ, วะณิชชา ตาทิสี นัตถิ, หิรัญเญนะ กะยากะยัง, อิโต ทินเนนะ ยาเปนติ เปตา กาละกะตา ตะหิง, อุณณะเต” ในเปรตวิสัยไม่มีกสิกรรม; ไม่มีโครักขกรรม (ปศุสัตว์เลี้ยงโค); ไม่มีการค้าขาย; ไม่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน; ผู้ทำกาลกิริยาละไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยด้วยทานที่ญาติให้แล้วในโลกนี้; น้ำฝนตกลงในที่ดอน; ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉันใด; ทานที่ทายกให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายฉันนั้น; มีแต่เรื่องบุญเท่านั้นให้ได้ เรียกว่า อุทิศ แปลว่า เจาะจง อุปมาเสมือน

น้ำที่ตกจากฟ้า ไหลลงสู่พื้นดินได้ฉันใด บุญที่เราทำแล้วอุทิศไปให้แก่ผู้ตาย ผู้ตายก็ได้รับฉันนั้นเช่นกัน “อุทะกัง วุฏฐัง, ยะถา ทินนัง ปะวัตตะติ, เอวะเมวะ อิโต ทินนัง เปตานัง อุปะกัปปะติ, ยะถา วาริวะหา ปูรา ปะริปูเรนติ สาคะรัง, เอวะเมวะ อิโต ทินนัง เปตานัง อุปะกัปปะติ” ถึงแก่ผู้ตายเช่นเดียวกัน เปรียบเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า

เพราะฉะนั้น เวลาทำบุญจึงกรวดน้ำ มาจากติโรกุณฑสูตร อุทะกัง วุฏฐัง แปลว่า น้ำไหลลง ต้องยกแล้วก็เทลง คำว่า อุทิศ หมายถึง การเทน้ำตั้งใจให้คนนั้น มันถึงจะไหลไปได้ บางทีก็นึกชื่อเขาไม่ออก พระพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งเรา เพราะกรรมของสัตว์นั้นเอง “นะ เตสัง โก จิ สะระติ” ญาติได ๆ ของเปรตเหล่านั้น ระลึกไม่ได้; “สัตตานัง กัมมะปัจจะยา” เพราะกรรมของสัตว์ทั้งหลายเป็นปัจจัย; เอวัง ทะทันติ ญาตีนัง เย โหนติ อะนุกัมปะกา สุจิง ปะณีตัง กาเลนะ กัปปิยัง ปานะโภชะนัง” ชนเหล่าใดเป็นผู้เอ็นดู ชนเหล่านั้นย่อมให้น้ำควรดื่มและโภชนะอันสะอาด ประณีต เป็นของควร (อุทิศ) เพื่อญาติทั้งหลาย อย่างนี้ว่า :-อิทัง โว ญาตีนัง โหตุ, ทานนี้ จงถึงแก่ญาติทั้งหลาย; สุขิตา โหนตุ ญาตะโย, ขอญาติทั้งหลาย จงเป็นสุขเถิด; เต จะ ตัตถะ สะมาคันต์วา ญาติเปตา สะมาคะตา, พวกญาติ ผู้ละโลกนี้ไปแล้วเหล่านั้น พร้อมกันมาประชุมในสถานที่ให้ทานนั้น; ปะหุเต อันนะปานัมปิ สักกัจจัง อะนุโมทะเร, อนุโมทนาโดยเคารพในข้าวและน้ำเป็นอันมากว่า; จิรัง ชีวันตุ โน ญาตี เยสัง เหตุ ละภามะ เส, เราทั้งหลาย ได้สมบัติเช่นนี้เพราะญาติเหล่าใด ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงเป็นอยู่นานเถิด; “อัมหากัญจะ กะตา ปูชา” บูชาอันทายกทั้งหลายทำแล้วแก่เราทั้งหลาย “ทายะกา จะ อะนิปผะลา” ทายกทั้งหลายก็หาไร้ผลไม่ซึ่งเป็นกรรมของผู้ตาย พ่อเฒ่าชื่ออะไรแล้ว นึกไม่ออก วันดีคืนดีนึกออกได้ คือทำกรรมไว้มาก ผลกรรมนั้นบังหูบังตาปิดบังจิตใจทำให้นึกไม่ถึง โบราณว่าจะทำบุญให้ถึงหรือไม่ก็ไม่รู้ คือความเชื่อของ ติโรกุฑฑกัณฑสูตร

เมื่อมนุษย์ละจากอัตภาพของกายเนื้อไปสู่ปรโลก สิ่งที่บุคคลเหล่านั้นต้องการในปรโลก คือ “บุญ”เพราะบุญเป็นสิ่งเดียวที่จะทำให้บุคคลผู้ละโลกไปแล้วได้เสวยสุขอันเป็นทิพย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าหากบุคคลนั้นเดินทางออกจากร่างด้วยจิตที่ไม่ผ่องใส ต้องพลัดตกไปในอบายภูมิ หากยังอยู่ในอบายภูมิที่ไม่ลึก เกินไปนัก เช่น เปตโลก หรือยมโลก ก็ยังสามารถรับบุญที่ญาติมิตรอุทิศไปให้ได้เพื่อบรรเทาความทุกข์ทรมานที่มีอยู่ ถ้าหากกระแสบุญที่อุทิศไปให้มีกำลังมากเพียงพอ ก็อาจนำพาบุคคลนั้นให้พ้นโทษในอบายภูมิได้เช่นกัน ดังนั้น เราจึงควรปรารภเหตุทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ละโลกไปแล้วบ่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันพระ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อว่า มีบุญมีความตั้งใจอันเป็นบุญ กล่าวถึงในอนาคตข้างหน้า เพราะว่า ความศรัทธา มีความเชื่อกรรม มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำตามความเชื่อ ทำตามสิ่งที่ถูกต้องตามความเชื่อ พระคุณพ่อหรือพระคุณแม่

ความเชื่อหรือศรัทธาว่า เกิดแล้วตาย ตายแล้วสูญ บางคนเชื่อว่า ตายแล้วเกิดก็จะทำความดีให้อุทิศให้ หรือก่อนจะตายก็ทำความดีไว้ มีความเชื่อว่าพระนำทางไปสู่สุคติถึงที่ฝังนั้น ฝังแล้วก็สูญ ไม่ระลึกถึง ไม่ทำบุญ 50 วัน 100 วัน หรือว่าทำบุญครบรอบปี

ฉะนั้น กุศลจึงไม่เกิดขึ้นทางด้านจิตใจ จึงอยู่ที่ศรัทธา ความเชื่อ เชื่อว่าพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย มีบุญคุณ เมื่อครบรอบปี ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ในปุรัตถิมทิส ทิศเบื้องหน้า

การกรวดน้ำใช้แบบย่อ คือ “อิทัง เม ญาตีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย” ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าจงมีความสุข หากจะกรวดน้ำ

แบบยาว มันไม่จบง่าย ให้ใช้กรวดน้ำแบบย่อๆ ก็เพียงพอ เชื่อว่าพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน คงจะเคยเห็นหรือเคย "กรวดน้ำ" กันมาแล้ว โดยเฉพาะบทสวดคุ้นหูที่ขึ้นต้นด้วย "ยถา วาริวะหา ปูรา ปูเรนติ สาคะรัง." ซึ่งบทสวดดังกล่าวเรียกกันสั้นๆ ว่า ยถา-สัพพี โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้สวดให้แก่ญาติโยมฟังหลังจากทำบุญแล้ว

การกรวดน้ำเป็นพิธีกรรมหนึ่งในการอุทิศบุญกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วด้วยการหลั่งน้ำ ซึ่งชาวพุทธนิยมปฏิบัติหลังจากทำบุญหรืองานศพ ลักษณะของกรวดน้ำ โดยทั่วไป คือ การนำน้ำสะอาดใส่ในภาชนะอย่างแก้ว ขวด หรือคนโทเล็ก ๆ จากนั้นเทลงในภาชนะที่รองรับอีกที โดยให้เริ่มรินน้ำตั้งแต่พระขึ้นคำว่า "ยถา วาริวะหา." จนถึงคำว่า "มณิ โชติรโส ยถา" ก็เทน้ำให้หมดพอดี เมื่อพระขึ้นคำว่า "สัพพีติโย." ก็ให้นั่งประนมมือฟังต่อจนสวดจบ เป็นอันเสร็จพิธีกรวดน้ำ จากนั้น จึงนำน้ำนั้นไปเทที่ดินหรือตามโคนต้นไม้ (คำว่า "กรวด" มีรากศัพท์มาจากภาษาเขมร แปลว่า เทน้ำหรือหลั่งน้ำ)

การถวายสังฆทานให้แก่ผู้ล่วงลับ คือการทำบุญเพื่ออุทิศบุญกุศลและขอให้ส่งผลในภพภูมิที่ดีขึ้น ความเชื่อนั้นจะทำวันพระ, วันครบรอบเสียชีวิต 7, 50 และ 100 วัน ส่วนในกรณีที่ผู้ล่วงลับประสบอุบัติเหตุจนเสียชีวิตอาจจะมีการทำบุญสถานที่เกิดเหตุด้วย ให้เขียนชื่อและนามสกุลของผู้ล่วงลับ ให้พระสงฆ์ผู้มารับสังฆทาน เพื่อให้ท่านกล่าวชื่อ เพื่อเรียกขานวิญญาณผู้ล่วงลับให้มารับผลบุญนี้

มีความเชื่อว่า การกรวดน้ำต้องมีการจับไม้จับมือต่อ ๆ กันไป ความเป็นจริงแล้ว ไม่ต้องจับก็ได้ เวลากรวดน้ำต้องจุดเทียน ไม่มีเหตุผลว่าทำไมต้องจุดเทียน ที่เขาจุดเทียนเพราะว่า สมัยก่อนไฟฟ้าไม่มี เพราะว่าเวลาเทน้ำ น้ำจะหกล้นนอกเต้าที่รองรับจำเป็นต้องมีการจุดเทียน ความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่า สามารถนำแสงสว่างให้ถึงดวงวิญญาณ เชื่อโดยที่ไม่ใช้สติปัญญาไม่ไตร่ตรอง เป็นปริศนาธรรมให้เข้าใจ การจุดธูป 1 ก้าน ปริศนาธรรมว่า เกิดมาเพียงครั้งเดียวและก็ตายเพียงครั้งเดียว ตายแล้วก็ไปทางเดียวเท่านั้น จุดธูปดอกเดียว ให้หมายความว่า ไปเส้นทางเดียว ไป 2 ทางไม่ได้ ซึ่งไปทางเดียว ก็หมายถึงทางทุกข์คติ หรือสุขคติ ทางใดทางหนึ่ง

สรุปได้ว่า มีความเชื่อว่า ในเปรตวิสัยไม่มีกสิกรรม; ไม่มีโครักขกรรม (ปศุสัตว์เลี้ยงโค); ไม่มีการค้าขาย; ไม่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน; ผู้ทำกาลกิริยาละไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยด้วยทานที่ญาติให้แล้วในโลกนี้; น้ำฝนตกลงในที่ดอน; ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉันใด; ทานที่ทายกให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายฉันนั้น; มีแต่เรื่องบุญเท่านั้นให้ได้ เรียกว่า อุทิศ แปลว่า เจาะจง อุปมาเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า ไหลลงสู่พื้นดินได้ฉันใด บุญที่เราทำแล้วอุทิศไปให้แก่ผู้ตาย ผู้ตายก็ได้รับฉันนั้น ถึงแก่ผู้ตายเช่นเดียวกัน เปรียบเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า

ความเหมาะสม

พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระองค์ได้ริเริ่มทำพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะว่าญาติของพระองค์มาเที่ยวขอส่วนบุญส่วนกุศล เรียกว่า ติโรกุฑเฑสุ ติฏฐันติ สันธิสิงฆาฏเกสุ จะ ท์วาระพาหาสุ ติฏฐันติ อาคันต์วานะ สะกัง ฆะรัง, ฝูงเปรตมาสู่เรือนของตน ยืนอยู่ภายนอกฝาเรือนบ้าง ณ ทาง 4 แพร่งและทาง 3 แพร่งบ้าง ใกล้บานประตูบ้าง ; ปะหุเต อันนะปานัมหิ ขัชชะโภชเช อุปฏฐิเต, ครั้นเมื่อข้าวและน้ำของเคี้ยวและของบริโภคเป็นอันมากตั้งไว้แล้ว ; นะ เตสัง โกจิ สะระติ, ญาติไร ๆ ของเปรตเหล่านั้น ระลึกไม่ได้ ; สัตตานัง กัมมะปัจจะยา, เพราะกรรมของสัตว์ทั้งหลายเป็นปัจจัย ; เอวัง ทะทันติ ญาตีนัง เย โหนติ อะนุกัมปะกา สุจิง ปะณีตัง กาเลนะ กัปปิยัง ปานะโภชะนัง, ชนเหล่าใด

เป็นผู้เอ็นดู ชนเหล่านั้นย่อมให้น้ำควรดื่ม และโภชนะอันสะอาด ประณีต เป็นของควร (อุทิศ) เพื่อญาติทั้งหลาย อย่างนี้ว่า

ฉะนั้น เมื่อเรานับถือ พระพุทธศาสนาว่าสิ่งนี้ คือ ความเหมาะสม ในการจัดทำ แต่ว่าปัจจุบันที่เรามองเห็นว่าไม่เหมาะสมก็เพราะว่ามันมีภาพอื่น ๆ เข้ามาแทรก เหตุเช่นนี้ หมดไปกับอย่างอื่น ๆ ได้ แต่พอหมดกับกิจกรรมพุทธศาสนาไม่ยอม เรียกว่าเหมาะสม หรือไม่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับกาละเทสะ

หากรู้เกี่ยวกับงานอะไร จะรู้ถึงความสำคัญ จะทำงานอะไร รู้ถึงความเหมาะสม คน นั้นมีความสำคัญหรือไม่ คนที่ไม่มีชื่อไม่มีเสียงหรือว่าอย่างไร แต่หากว่า บุคคลที่มีชื่อเสียง มีลูกศิษย์ลูกหามาก ก็ทำให้เหมาะสมกับงาน กับบุคคลนั้น เราจะต้องผันแปรกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ต้องเลือกจัดงานให้ถึงความเหมาะสม หมายถึง ความเหมาะสมตามโอกาส เช่น 3 วัน 7 วัน 100 วัน แล้วแต่ความเหมาะสม

การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล โดยมากคนจะคิดว่า จะมีเฉพาะการถวานทานอย่างเดียว ซึ่งการถวายทานก็จะมีรูปแบบตามที่พระเจ้าพิมพ์พิสารทรงบำเพ็ญ ถวายทานด้วยการทรงนิมนต์พระเจ้าและพระภิกษุ สามเณร แล้วก็อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ การอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศล นอกจากทานแล้ว ก็จะมีทั้ง ทาน ศีล มีทั้งภาวนา ที่เราสามารถจะกระทำได้ บุญเหล่านั้นที่สามารถจะอุทิศ ให้กับญาติพี่น้องได้และความเหมาะสม ก็คือให้ทำตามหลักพระพุทธศาสนา ในเรื่องของทาน เรื่องของศีล เรื่องของภาวนา เรื่องที่ผิดก็คืออุทิศให้ เรื่องของทานที่ไม่เกิดจากการเบียดเบียน จากการรักษาศีล จากการเจริญภาวนา ความเหมาะสมอยู่ในรูปแบบที่เรียกว่า มีความเหมาะสมพอประมาณ ไม่ได้เกินขอบเขตไปมาก ซึ่งมีความเชื่อแต่ก็ไม่ได้มีความงามจนเกินขอบเขต ซึ่งมีความเชื่อตามที่เห็นมา ปฏิบัติมา ว่ากันมา รุ่นปู่ รุ่นย่า รุ่นตายาย ว่ามาอย่างไร ปฏิบัติอย่างไรก็ตามนั้น หากว่า ปู่ย่าตายาย ปฏิบัติมาแบบผิด ๆ ก็ปฏิบัติตามนั้น ซึ่งลูกหลานก็ปฏิบัติผิด ๆ ต่อ ๆ กันไปอีก

สรุปได้ว่า ความเหมาะสมในการจัดทำพิธีกรรม ปัจจุบันเห็นว่าไม่เหมาะสม เพราะว่ามีภาพอื่น ๆ เข้ามาแทรกไปกับอย่างอื่น หมดไปกับกิจกรรมพุทธศาสนาไม่ยอม เรียกว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับกาละเทสะ หากรู้เกี่ยวกับงานอะไร รู้ถึงความสำคัญว่างานอะไร เป็นคนที่ไม่มีชื่อไม่มีเสียงหรือว่าอย่างไร หากว่าบุคคลที่มีชื่อเสียงลูกศิษย์มากให้เหมาะสมกับงานกับบุคคลนั้น ให้ผันแปรกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจัดงานให้เหมาะสมตามโอกาส

ความน่าเชื่อถือ

การทำบุญมีความน่าเชื่อถือ ในมิติของกฎหมายระบุไว้ว่า สามารถที่จะเบิกค่างานศพได้ กฎหมายรองรับ หากว่าสิ่งใดที่กฎหมายรองรับ นั่นหมายถึงน่าเชื่อถือ โดยประเพณีวัฒนธรรมทางสังคมแล้วยกย่องกัน โดยเฉพาะเรื่องของความตาย ทุกคนต้องตายต้องช่วยกัน มีอะไรก็ต้องระงับดับไว้ก่อนจะทะเลาะกันหน้าหีบศพได้อย่างไร

ความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับศาสนา มีแนวทางในการปฏิบัติแบบไหน มีความเชื่อถือแบบนั้นให้ปฏิบัติตามประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมา

คนที่ตายไปแล้วตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เราสามารถเลี้ยงร่างกาย เมื่อท่านตายไปแล้วก็เลี้ยงวิญญาณ ให้ความเคารพนับถือไม่ลืมบุญคุณ หากว่าลืมคุณของคน ๆ นั้นจะกลายเป็นคนเนรคุณต่อท่าน หากไม่เคยไปวัดเลย ตั้งแต่พ่อแม่ตาย ลักษณะนี้ นี่คือความน่าเชื่อถือ

ความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้อยู่ในหลักของพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงพยากรณ์ไว้อย่างไร การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลจะถึงแก่ใคร ไม่ถึงแก่ใคร มีหลักเกณฑ์อย่างไร หรือจะทำอย่างไร ไม่มีญาติพี่น้องไปเกิดในเปตวิสัยเลย เราเองซึ่งเป็นทายาทก็ยังได้รับผลนั้นอยู่ ในการถวายทานพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ไม่มีญาติพี่น้องไปอยู่ในเปตวิสัย ผลบุญนั้นก็ยังเป็นผลบุญที่เรายังได้รับ ดังพยากรณ์ว่า แม้ทายาทก็ยังไม่ร้ายผล เมื่อส่งไปแล้วไม่ถึงผู้รับเหมือนไปรษณีย์ก็ส่งกลับมาให้กับเจ้าของเช่นเดิม การยอมรับในการอุทิศก็เกิดจากความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักในทางพระพุทธศาสนา

ถ้าคุณพ่อคุณแม่ หรือว่าใครก็แล้วแต่ ที่เป็นเป้าหมายการอุทิศบุญให้ของเรานะ เขามีความสุขแล้วก็ยินดีร่วมกับเราไปด้วยได้อย่างนั้น เขาได้บุญกับเรา ได้ส่วนบุญ เป็นบุญอันเกิดจากการอนุโมทนา หรือร่วมยินดีด้วย คล้อยตามไปในกระแสบุญของเรา เหมือนกับเราเอาแม่น้ำแห่งบุญนี้ไปให้เขาโดดแล้วก็ลงมาว่ายลงมาร่วมอยู่ในสายน้ำนั้นด้วย

แต่ถ้าเขาไม่อยู่ในภาวะที่จะรับรู้ได้ ไม่สามารถอนุโมทนา ไม่สามารถจะร่วมยินดีด้วยได้ ส่วนบุญนั้น ความเป็นบุญนั้นก็ไม่ได้แก่เขานะ แต่ คือมันจะมีข้อแม้อยู่บางอย่างนะครับ อย่างถ้าบุญของเรามากจริง ๆ นี่ มันสามารถที่จะก่อให้เกิดผลกระทบ ก่ออิทธิพลบางอย่างกับเขาได้

เหมือนกับเราสร้างสายลมขึ้นมา หรือว่าสร้างสิ่งมุงบัง ให้เขาเกิดบรรเทาความร้อน หรือว่าบรรเทาทุกข์ลงได้ แต่ว่าเขาไม่มีสิทธิ์อยู่ที่นั่นนาน มันไม่ใช่บ้านของเขา มันไม่ใช่สายลมที่เขาจะสร้างขึ้นมาได้เอง มันเป็นของชั่วคราว ที่เราจะไปช่วยให้เขามีความเปลี่ยนแปลง หรือว่ามีอะไรดีขึ้นในชั่วขณะ แต่ไม่ใช่บุญของเขาเอง

ปัจจุบันการศึกษาในหลักพระพุทธศาสนาให้เข้าใจชัดมากนักเกิดความรวดเร็ว เกิดความไขว้เขว คิดไปในทางมิจฉาทิฐิ ทำไปแล้วก็ไม่มีประโยชน์ ทำไปแล้วไม่ประสบผล ทำไปแล้วไม่มีผลดีขึ้นมา แต่หากศึกษาในคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้เห็นว่าการบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล โดยเฉพาะงานอวมงคลที่ได้ทำไปแล้ว มีประโยชน์ เพื่อช่วยให้ญาติพี่น้องที่ไปตกทุกข์ได้ยากในภพภูมิเปตวิสัย ขณะที่อยู่ในภพภูมิเปตวิสัยหรือบุญกุศลที่ญาติพี่น้องได้ทรงบำเพ็ญไปให้บ่อย ๆ ไปให้เนือง ๆ เมื่อเพิ่มพูนขึ้น ๆ ก็จะทำให้ญาติพี่น้องเหล่านั้นหลุดพ้นจากเปตวิสัยได้ ออกจากภพภูมินั้นได้

สรุปได้ว่า ความน่าเชื่อถือในการประกอบพิธีกรรมอวมงคล กฎหมายระบุไว้ว่า สามารถที่จะเบิกค่างานศพได้ ประเพณีวัฒนธรรมทางสังคมยกย่องกัน ความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้อยู่ในหลักของพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงพยากรณ์ไว้อย่างไร การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลจะถึงแก่ใคร ไม่ถึงแก่ใคร มีหลักเกณฑ์อย่างไร หรือจะทำอย่างไร ไม่มีญาติพี่น้องไปเกิดในเปตวิสัยเลย ทายาทก็ยังได้รับผลนั้นอยู่ ในการถวายทานแก่พี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ไม่มีญาติพี่น้องไปอยู่ในเปตวิสัย ผลบุญนั้นก็ยังเป็นผลบุญที่เรายังได้รับ ดังพยากรณ์ว่า แม้ทายาทก็ยังไม่ร้ายผล เมื่อส่งไปแล้วไม่ถึงผู้รับเหมือนไปรษณีย์ก็ส่งกลับมาให้กับเจ้าของเช่นเดิม การยอมรับในการอุทิศก็เกิดจากความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักในทางพระพุทธศาสนา

การยอมรับ

คน ๆ นั้น ได้ให้สิ่งนั้นแก่เรา เหมือนกับพ่อ หากไม่มีพ่อ ไม่มีแม่ เราก็ไม่สามารถที่จะเป็นมนุษย์ออกมาได้ เป็นการยอมรับนับถือเรื่องบุญ เรื่องบาป เมื่อกุศล อกุศล บาปไม่ควรทำ บุญควร

ทำ ในการยอมรับนับถือ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา หากมั่นใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาอย่างแจ่มแจ้งว่า พระองค์ได้ทรงพยากรณ์ในเรื่องดังกล่าว มีความแจ้งชัดมากยิ่งขึ้น เข้าใจในหลักคำสอนมากขึ้น มีความเห็นในตัวเองเป็นสัมมาทิฐิมากขึ้น

ความน่าเชื่อถือเป็นมนต์ขลังในการประกอบพิธี ชาวบ้านมีความเชื่อมากในการประกอบพิธีงานอวมงคล โดยเฉพาะงานศพ ถ้าชาวบ้านไม่เชื่อ ผมคิดว่า ไม่สามารถที่จะรักษาประเพณีไว้ได้ งานพิธีอวมงคล ก็ไม่สามารถยืนยาวมาจนถึงปัจจุบันได้ เพราะว่าความเชื่อถือของชาวบ้านว่า การทำบุญให้คนตาย คนตายจะต้องได้รับ หากไม่ทำ ลูกหลานก็ไม่สบายใจ แต่พอทำไปแล้ว คือ ลูกหลานจะได้สบายใจ อย่างหนึ่ง คนตายก็คงจะได้รับ คนนี้ไปเกิดในสวรรค์ตามความเชื่อทั้งผู้อยู่ ทั้งผู้ไป เป็นการเชื่อถือและยอมรับกัน

การยอมรับหรือยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น เมื่อใครไปทำบุญมาก็รู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วย โดยไม่คิดอิจฉาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น เช่น เพื่อนเดินทางไปสักการะสังเวชนียสถานมาก็ร่วมอนุโมทนา ที่เขามีโอกาสได้ไปทำบุญ ในดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ไม่อิจฉาเขา แม้เราไม่ได้ไป ก็อย่าไปคิดอกุศลว่า เขาได้ไปเพราะชู้รักออกเงินให้ เป็นต้น การไม่คิดในแง่ร้าย จะทำให้เรามีจิตใจไม่เศร้าหมอง แต่จะแช่มชื่นอยู่เสมอ เพราะได้ยินดีกับกุศลผลบุญต่างๆ อยู่ตลอดเวลา แม้จะมิได้ทำเองโดยตรงก็ตาม

การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีพัฒนาการมาจากแนวความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนบุญในศาสนาพราหมณ์โดยเฉพาะในพิธีศารทซึ่งเราก็อาจจะเรียกว่านั้นเป็นการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตาย เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นพระพุทธศาสนาก็ได้ปรับปรุงแนวคิดดังกล่าวจากการทำบุญให้พระ เปลี่ยนมาเป็นการฝึกฝนบุคคลให้รู้จักการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาแทน โดยเฉพาะการอุทิศนี้มุ่งไปที่การให้บุญแก่ผู้ตาย โดยมีแนวคิดหลักธรรมปรากฏในพิธีกรรมอยู่หลายประการ ได้แก่ คำสอนเรื่องความกตัญญู เรื่องไตรสิกขา หรือเรื่องความสามัคคี เป็นต้น การทำบุญอุทิศหรือการแจกข้าว ของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ สามารถนำมาวิเคราะห์คุณประโยชน์ได้ 3 ประการคือ คุณค่าด้านการศึกษา คือสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการศึกษา ด้านสังคม คือสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้คนมีความสามัคคีและเร่งเร้าในการสร้างคุณธรรม ด้านจิตใจ คือสนับสนุนให้ผู้คนเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจได้

สรุปได้ว่า การยอมรับหรือยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น เมื่อใครไปทำบุญมาก็รู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วย โดยไม่คิดอิจฉาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น การไม่คิดในแง่ร้าย จะทำให้เรามีจิตใจไม่เศร้าหมอง แต่จะแช่มชื่นอยู่เสมอ เพราะได้ยินดีกับกุศลผลบุญต่างๆ อยู่ตลอดเวลา แม้จะมิได้ทำเองโดยตรงก็ตาม เป็นการยอมรับนับถือเรื่องบุญ เรื่องบาป เมื่อกุศล อกุศล บาปไม่ควรทำ บุญควรทำ ในการยอมรับนับถือ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

ตารางที่ 4.1 สรุปบทสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้ดังนี้

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
1.	พระครูอรุณสุตาลังการ, รศ.ดร.	**พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา** กิจกรรมหลัก ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น มีการสวดพระพุทธมนต์ ในขณะที่ตั้งบำเพ็ญกุศลศพอยู่ มีการสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ หรือ อภิธรรมสังคหะ เพื่อบรรเทาความเศร้าโศกของญาติ ๆ ทั้งหลาย ได้มีความเชื่อว่าการทำลักษณะเช่นนี้ เป็นการเพิ่มบุญ เป็นการส่งบุญให้กับผู้ตายได้อย่างถูกต้อง ได้บำรุงพระพุทธศาสนา **หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล** หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล คือหลักธรรมเกี่ยวกับชีวิตเป็นความจริงของชีวิต ความจริงที่ว่า สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สัพเพ สังขารา ทุกขา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ สังเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา **รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย** **1. การประกอบพิธี** **1) พิธีกร** ควรมีมาตรฐาน มีใบประกอบวิชาชีพพิธีกร คนที่ทำหน้าที่พิธีกรเกี่ยวกับเรื่อง อวมงคล จะต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการเป็นศาสนพิธีกร ควรปฏิบัติตัวอย่างไร พูดอย่างไร กล่าวอย่างไร ลาอย่างไร ปฏิบัติต่อพระอย่างไร ปฏิบัติต่อพิธีสงฆ์อย่างไร **2) ลำดับพิธี** เริ่มจากเชิญประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา หน้าเชี่ยนหมาก (การจุดเทียนศีล) เป็นพิธีท้องถิ่น ในพิธีหลวงจะไม่มี บูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ประธานสงฆ์ให้ศีล อาราธนาธรรม สวดพระพุทธมนต์ สวดเสร็จจึงดึงผ้าสายโยง กรวดน้ำ กล่าวขอบคุณแขกผู้มีเกียรติมีที่มาร่วมงาน กราบลาพระพระพุทธรูป ประธานสงฆ์ **3) ระยะเวลา** ไม่ควรเกิน 1-2 ชั่วโมง **4) คุณค่าทางจิตใจ** ได้บรรเทาความเศร้าโศก เสียใจของญาติ **2. การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล** **1) ความเชื่อ/ความศรัทธา** ความเชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนาท่าตรัสไว้เกี่ยวกับการอุทิศส่วนกุศล

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		เวลามีใครตายหรือเสียชีวิตลง ไม่ควรเศร้าโศก ไม่ควรเศร้าใจควรอุทิศบุญกุศลแก่ **2) ความน่าเชื่อถือ** เชื่อว่า การทำลักษณะเช่นนี้ เป็นการเพิ่มบุญ เป็นการส่งบุญให้กับผู้ตายได้อย่างถูกต้อง ได้บำรุงพระพุทธศาสนา อย่างน้อยทำให้ญาติ ๆ ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา พระภิกษุ สามเณรก็ได้ฉันอาหาร
2.	พระเทพวิริยาภรณ์ (อักษร ยติโก ป.ธ.9)	**พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา** เกี่ยวกับงานศพถือเป็นประเพณี เป็นแบบอย่างที่ดี จะไม่มีการสนุกสนาน หรือการละเล่นอะไร ใช้วิธีประกอบพิธีด้วยการไหว้พระ บูชาพระ รับศีล มีเทศ มีสวด คือ กิจกรรมในงานศพ **หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล** บทสวดต่าง ๆ สวดในงานศพ ก็แล้วแต่โอกาส 7 วัน สวดธรรมนิยามสูตร 50 วัน อนัตตลักขณสูตร 100 วัน สวดอนัตตลักขณสูตร **1 การประกอบพิธี** **1)** พิธีกร ต้องเรียนรู้ต้องเข้าใจในเรื่องกิจกรรมในเรื่องศาสนพิธีเกี่ยวกับงานอวมงคล หรืองานศพ **2) ลำดับพิธี** เพื่อความเหมาะสมกับงาน **3) ระยะเวลา** ระยะเวลาของการจัดงาน ประมาณ 7 วัน ศพพระประมาณ 100 วัน **4) ประโยชน์ของการประกอบพิธี** พิธีงานศพเป็นประโยชน์ เป็นการเรียนรู้ข้อที่ว่า ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ บางคนไม่ได้เนื้อในการฟังสวด หากจะให้ได้เนื้อ ก็หมายความว่า เราจะต้องมีการเทศ มีการกล่าวธรรมสังเวช หรือว่า มีการปุจฉา วิสัชนา เกี่ยวกับเรื่องงานศพ **5) คุณค่าทางจิตใจ** พิธีการทำให้ผู้อยู่เบื้องหลังสบายใจ ว่าเราได้ทำหน้าที่ เราได้ทำพิธีตอบแทนบุญคุณ แผ่ส่วนบุญ ส่วนกุศลไปให้ **2. การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล** **1) ความเหมาะสม** หากรู้เกี่ยวกับงานอะไร รู้ถึงความสำคัญงานอะไร จะต้องรู้ถึงความเหมาะสม **2) ความน่าเชื่อถือ** ในมิติของการทำบุญน่าเชื่อถือ ใน

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		มิติของกฎหมายระบุไว้ว่า สามารถที่จะเบิกค่างานศพได้สิ่งใดที่กฎหมายรองรับ นั่นก็หมายถึงว่า มันน่าเชื่อถือ
3.	พระครูกาแก้ว (2566)	**พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา** จัดงานอวมงคล ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ 1) อาศัยคุณความดีของคนที่จากไป 2) อาศัยคุณความดีของคนที่อยู่เบื้องหลัง คนเบื้องหลังของเราไม่แล้งน้ำใจ **รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย** **1. การประกอบพิธี** **1) พิธีกร** การประกอบพิธีกรรม พิธีกรมีความสำคัญหากว่าพิธีกร ไม่เข้าใจในหลักธรรม ในการประกอบพิธีกรรม จะทำให้การประกอบพิธีกรรมขาดตกบกพร่อง ทำให้ล่าช้าเสียเวลาในการประกอบพิธีกรรม **2) ลำดับพิธี** พิธีกรมีความสำคัญ ต้องเข้าใจในหลักธรรม ในการประกอบพิธีกรรม 1) จุดธูป จุดเทียน บูชาพระรัตนตรัย 2) จุดเทียน ส่องธรรม 3) จุดเทียน จุดธูป หน้าศพ 4) อาราธนาศีล บูชาศีล ฟังธรรม **3) ระยะเวลา** ระยะเวลาในการประกอบพิธี 2 ชั่วโมง ถือว่า เต็มที่แล้ว **4) ประโยชน์ของการประกอบพิธี** ได้กุศลตั้งแต่ได้ทำบุญ รับศีล ภาวนา ต่อมาก็ประโยชน์อื่น ๆ หรือเรียกว่า ผลลัมพ์ก็ว่าได้ คือ ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ประโยชน์เล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นมา ก็คือญาติพี่น้องได้พบปะ ได้เจอกัน เพราะอาศัยพิธีกรรม **5) คุณค่าทางจิตใจ** เพราะว่าทุกปีหากท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านจะต้องกินทุกวันต้องใช้ทุกวัน ต้องนุ่งห่มทุกวัน เราต้องให้อาหาร อาบน้ำให้ท่าน ดูแลท่าน **2. การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล** **1) ความเชื่อ/ความศรัทธา** เรามีความศรัทธา มีความเชื่อกรรม มีความเชื่อเรื่องเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีความเชื่อว่า สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำตามสิ่งที่ถูกต้องตามความเชื่อ **2) ความเหมาะสม** เมื่อเรานับถือ พระพุทธศาสนาว่าสิ่งนี้ คือ ความเหมาะสม ในการจัดทำ แต่ว่าปัจจุบันที่เรามองเห็นว่าไม่เหมาะสมก็เพราะว่ามันมีภาพอื่น ๆ เข้า

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		มาแทรก เหตุเช่นนี้ หมดไปกับอย่างอื่น ๆ ได้ แต่พอหมดกับกิจกรรมพุทธศาสนาไม่ยอม เรียกว่าเหมาะสม หรือไม่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับกาละเทศะ **3) ความน่าเชื่อถือ** คนที่ตายไปแล้ว ตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เราก็เลี้ยงร่างกาย เมื่อท่านตายไปแล้ว เราก็เลี้ยงวิญญาณ เรายังให้ความเคารพนับถือ เราจะไม่ลืม หากว่าเราลืมบุญคุณของคน ๆ นั้น หมายถึงว่า เราเป็นคนเนรคุณต่อท่าน **4) การยอมรับ** การยอมรับนับถือเรื่องบุญ เรื่องบาป กุศล อกุศล บาปไม่ควรทำ บุญควรทำ ในการยอมรับนับถือ **ข้อเสนอแนะ** การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล เมื่อทำแล้ว ไม่ดูดาย ไม่ตระหนี่ แต่อย่าให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป อย่าให้กระเหน็จกะแม้นจนเกินไป
4.	พระครูขันตยาภรณ์ (พรหม ขนฺติโก) (2566)	**พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา** การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เห็นว่า ดีงาม ถูกต้อง ตามแบบแผนหลาย ๆ คน จนมารวมกันเข้า จึงได้ตั้งขึ้นเป็นประเพณีสืบมา ฉะนั้น กิจกรรมที่เกี่ยวกับงานศพ เป็นงานที่แสดงออกถึงความกตัญญู รู้คุณ กตัญญู คือ รู้กตเวที คือ ตอบแทน ให้ปรากฏ ขึ้นบนเวที เวที คือ การแสดง บนธรรมมาศ ขึ้นบนเวทีตรงไหน ก็หนังมโนราห์ ลูก ญาติ พี่น้อง ควรจะขึ้นเวที เวทีมาแสดงให้ปรากฏ ว่าเราได้ทำอุปการคุณ ตอบแทนพระคุณของท่านแล้ว ตามหลักทางพระพุทธศาสนา **รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย** **1. การประกอบพิธี** **1) พิธีกร** ผู้กระทำพิธี พิธีกรรม คือ การกระทำพิธีการทำพิธีตามแบบแผนของท้องถิ่น ไม่ใช่ว่าเป็นพิธีกรที่นี้แล้ว พอไปที่อื่น ๆ จะให้เหมือนกับที่ ๆ ตนเคยทำอยู่ไม่ได้ จะต้องทำพิธีตามที่ท้องถิ่นนั้น ๆ ที่เขาทำอยู่ **2) ลำดับพิธี** ตั้งแต่จุดธูป เทียน บูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีลห้า สมาทานศีลห้า อาราธนาธรรม พระสวดนั่นคือการลำดับพิธี **3) ระยะเวลา** จะต้องทำไม่ให้เกิน 14.00 น. หรือว่า 14.30 น. นอกจากนั้น จะต้องพิธีกรรมในการเชิญเพลิง

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		พระที่แสดงธรรมก็จะต้องรู้ระยะเวลาในการแสดงพระธรรมเทศนา จึงให้รู้จักกาละเวลา ให้เหมาะสมกับงานกับบุคคล **4) ประโยชน์ของการประกอบพิธี** ได้เป็นแบบแผนที่ดีงาม เป็นที่ชื่นชมของสังคม ทำไม่เกินเวลา ไม่ย่นเวลา ให้เป็นไปตามกาลเวลา ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ประโยชน์ที่ได้รับ คือ 1) เพื่อทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย 2) เพื่อพบญาติ 3) เพื่อประกาศคุณงามความดีของผู้ตาย 4) ส่งเสริมพระพุทธศาสนา 5) เพื่อรักษาประเพณี วัฒนธรรมไว้ 6) เพื่อกตัญญู กตเวที **5) คุณค่าทางจิตใจ** เพื่อให้จิตใจแจ่มใส เพื่อให้จิตใจเบิกบาน ไม่ขุ่นข้องหมองใจ ไม่วิตกกังวล ว่าเราได้ทำแล้ว อาศัยคุณความดีของคนที่จากไป อาศัยความดีของคนที่อยู่เบื้องหลัง อาศัยคุณงามความดี ของลูกที่อยู่ในขณะนั้นแสดงออกถึง 1. เพื่อคุณค่าอันสูงสุด ของผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว เพราะว่าท่านมีคุณค่า มีเกียรติ 2. เพื่อให้ลูกหลานได้สำนึก ในคุณค่า ในคุณความดีทางด้านจิตใจ 3. เพื่อที่จะให้เป็นแนวทาง หรือแบบอย่างทางจิตใจ 4. เพื่อให้เข้าใจประเพณีวัฒนธรรม **2. การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล** **1) ความเชื่อ/ความศรัทธา** อยู่ที่บุคคลไม่ใช่จะอยู่ที่สิ่งของ บางคนถือว่า เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด บางคนถือว่าตายแล้วสูญ ไม่ต้องทำอะไร เอาไปฝัง ไม่ได้อะไร บางคนถือว่า ตายแล้วเกิด ก็จะทำความดีให้ อุทิศให้หรือว่าก่อนจะตายก็ทำความดีไว้ **2) ความเหมาะสม** ตามโอกาส 3 วัน 7 วัน 100 วัน แล้วแต่ความเหมาะสม
5.	พระมหาบุญฤทธิ์ ฐิตปญโญ (ป.ธ.9)	**พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา** มีจุดประสงค์หลักก็เพื่อให้ญาติพี่น้องที่อยู่รุ่นหลังได้ระลึกนึกถึงเปตชน ก็คือ ปู่ย่า ตา ยาย ญาติ พี่น้อง ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ก็จะทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน ทำบุญครบรอบปี ก็จะเพิ่มคุณธรรมในส่วนของความกตัญญูกตเวทีให้แก่ลูกหลาน คนที่อยู่เบื้องหลัง เมื่อญาติ

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		เหล่านั้นได้รับส่วนบุญ ส่วนกุศลแล้ว ให้การชมเชย ให้ศีลพร ให้ลูกหลานมีอายุยืนนาน ในส่วนของความเป็นอยู่ ก็ขอให้มีความสุข ความเจริญ **หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล** หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล คือ หลักธรรมทั่ว ๆ ไป เช่น สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตา **พิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพุทธศาสนา** งานอวมงคลในแต่ละถิ่นในเมืองไทยก็จะมีความแตกต่างกันบ้าง ตามพิธีกรรมตามประเพณีนิยมของแต่ละสถานที่ ทั้งภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน ซึ่งมีขนมธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกันออกไป เป็นบางส่วน ซึ่งในขนบธรรมเนียมประเพณีนั้น ก็มีอยู่ดั้งเดิมของแต่ละถิ่น แต่ละภาค อย่างเช่น ภาคใต้ ก็จะมีประเพณีเกี่ยวกับวันสาร์ท เดือน 10 ที่ได้สืบทอดกันมา หรือในประเพณีวันสงกรานต์ **รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย** **1. การประกอบพิธี** **1) พิธีกร** พิธีกร สมัยยุคโบราณ เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกาวัด ซึ่งใกล้ชิดกับศาสนา ใกล้ชิดกับเจ้าอาวาส ใกล้ชิดกับภิกษุ พระเถระรุ่นเก่า ๆ ได้รับสืบทอด ได้รับการบอกกล่าว ได้รับการแนะนำ ให้ดำเนินพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมในงานอวมงคล ก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย **2) ลำดับพิธี** พบว่า สมัยโบราณ ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยไม่มีลำดับขั้นตอนที่ยุ่งยากมากมาย กรณีแต่ก่อน จุดประสงค์หลักของการบำเพ็ญกุศล เขาก็จะมุ่งไปสู่ผู้ที่ถึงแก่กรรม ให้คนที่มาได้พิจารณาถึงความเป็นจริง **3) ระยะเวลา** เป็นไปตามยุคสมัย ยุคสมัยแต่ก่อนประกอบพิธีกรรมแบบบ้าน ๆ เอาแต่จุดหลัก ๆ จุดประสงค์หลักคือ พิจารณาไปส่งดวงจิตวิญญาณกัน มีความรัก ความอาลัยต่อบุคคลที่มีคุณ นอบน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่หรือผู้มีอุปการคุณ ถือว่าเป็นการส่งดวงจิตวิญญาณกัน เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ ในวารสุดท้าย พิธีกรรมจะไม่ยาว และไม่เยิ่นเย้อ เอาเฉพาะหลัก ๆ แต่

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย พิธีกรรมที่เป็นสังคมเมืองเข้ามา จากพิธีกรรมแบบเดิม ๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงเป็นพิธีกรรมสมัยใหม่มากขึ้น ได้รับอิทธิพลจากงานพระราชพิธีบ้าง งานที่เป็นงานชาวเมืองบ้าง พิธีกรรมเหล่านี้ ทำให้ระยะเวลาดั้งเดิมของพิธีกรรมแบบบ้าน ๆ ได้วิวัฒนาการไปสู่พิธีกรรม เป็นรูปแบบของชาวเมืองมากขึ้น การดำเนินพิธีกรรมก็ยาวมากขึ้น ใช้เวลามากขึ้น พิธีกรรมสมัยก่อน เมื่อถึงเวลา ก็จะไหว้พระอาราธนาศีล รับศีล สวด แล้วก็นิมนต์พระไปยืนที่เชิงตะกอน 4 รูปแล้วก็พิจารณาศพ แล้วก็เปิดฝาโลง ให้พระได้ยืนดู แล้วก็พิจารณาเป็นอสุภะ หลังจากนั้นก็ทำการฌาปนกิจ เผา แบบง่าย ๆ แต่ปัจจุบัน มีพิธีกรรมพระราชพิธีบ้าง พิธีกรรมในเมืองบ้าง เข้ามา แพร่หลายออกมา สู่ชนบท ทำให้พิธีกรรมได้รับอิทธิพลมาจากส่วนนั้น **4) ประโยชน์ของการประกอบพิธี** เพื่อบำเพ็ญบุญกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไป ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ประโยชน์ในการประกอบพิธี ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา การสวดหรือเป็นการแสดงธรรม ให้คนที่เป็นญาติพี่น้องได้ฟังธรรม ไม่ได้สวดให้ผู้ที่ถึงแก่กรรมฟัง การสวดไม่ว่าจะเป็นการสวดพระอภิธรรมก็ตาม มาติกาบังสุกุลก็ตาม นั่นเป็นธรรมของพระพุทธองค์ เพื่อให้คนที่ไปร่วมพิธีได้ฟัง **5) คุณค่าทางจิตใจ** การประกอบพิธีในปัจจุบันก็จะมีรูปแบบหลายสิ่งหลายอย่างเข้ามาประกอบ เช่น พิธีพราหมณ์ หากเอาตามพิธีพุทธจริง ๆ จะไม่มีพิธีกรรมที่เยิ่นเย้อมากมาย กรณีการบำเพ็ญบุญกุศลของยุคพุทธกาล นิมนต์พระไปถึงฉัน แล้วก็ให้พร ผู้ที่บำเพ็ญบุญกุศลให้ทาน ก็กรวดน้ำให้กับญาติพี่น้อง ปัจจุบันมีพิธีกรรมเพิ่มมากขึ้น ทางด้านพิธีแม้ว่าจะมีส่วนผสมเข้ามาอย่างไร จุดประสงค์หลักของเป้าหมายในการทำในงานอวมงคลเป็นเส้นทางที่จะดำเนินไปให้สำเร็จตามเป้าประสงค์ คือสำเร็จกับญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว **2. การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล** **1) ความเชื่อ/ความศรัทธา** ความเข้าใจในการอุทิศ

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		ส่วนบุญส่วนกุศล บุคคลในปัจจุบันบางคนเข้าใจไม่ชัดเจน บุคคลที่จะได้รับมีใครบ้าง ที่เราอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ผู้ที่จะได้มีอยู่จำพวกเดียว คือผู้ที่ไปเกิดในเปตวิสัยที่เราจะกรวดน้ำ อุทิศไปให้ถึงกับเขาได้ โดยที่เมื่อเรากรวดน้ำไปให้ ทานที่เราอุทิศบำเพ็ญจะสำเร็จแก่เขาทันที หากว่าเป็นบุคคลอื่นที่ไม่ได้ไปเกิดในเปตวิสัย ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานก็จะมีอาหารของเขา ในภพภูมิของเขากรวดน้ำไปให้ก็จะไปไม่ถึง เมื่อเกิดในมดลูกก็จะมีอาหารของเขาเป็นเครื่องอยู่อาศัย เรากรวดน้ำก็จะไปไม่ถึง หรือแม้แต่กระทั่งผู้ที่ไปเกิดในเทวโลกอาหารทิพย์ของเขาตามภพภูมิ ไม่ว่าจะชั้นกามวจร ชั้นรูปพรหม ชั้นอรูปพรหม ก็จะมีสุฑาโคตรของเขาเป็นเครื่องอาศัยเป็นต้น **2) ความเหมาะสม** พบว่า การอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศล โดยมากคนจะคิดว่า จะมีเฉพาะการถวายทานอย่างเดียว ซึ่งการถวานทานก็จะมีรูปแบบตามที่พระเจ้าพิมพ์พิสารทรงบำเพ็ญถวายทาน ด้วยการทรงนิมนต์พระพุทธเจ้าและพระภิกษุ สามเณร แล้วก็อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ แต่ที่จริงการอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศล นอกจากทานแล้ว ก็จะมีทั้งทาน ศีล ภาวนา ที่เราสามารถจะกระทำได้ บุญเหล่านั้นที่สามารถจะอุทิศ ให้กับญาติพี่น้องได้ และความเหมาะสม ก็คือให้ทำตามหลักพระพุทธศาสนา **4) การยอมรับ** หากเรามั่นใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงพยากรณ์ในเรื่องดังกล่าว มีความแจ่มแจ้ง เข้าใจในหลักคำสอนมากขึ้น มีความเห็นในตัวเองเป็นสัมมาทิฐิมากขึ้น **ข้อเสนอแนะ** การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ยุคของพระเจ้าพิมพิสารจะมีการกล่าวคำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เพียงสั้น ๆ โดยใช้คำว่า “อิทัง เม ญาตินัง โหตุ สุขิตา โหตุ ญาตโญ” ช่วงหลังก็จะมีการแปลงบทกรวดน้ำ อิมินา ขึ้นมา แต่หากว่า บางคนบางท่านไม่สามารถที่จะท่องคำอุทิศบุญ บทอิมินายาว ๆ ได้ ให้ใช้คำสั้น ๆ คือ อิทัง เม ญาตีนัง โหตุฯ ได้ หรือใช้จิตนึกถึงก็ได้
6.	พระศรีธรรมประสาธน์ (สุทธิพล กิตฺติปาโล ป.ธ.7)	**พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา** งานอวมงคลที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญกระดูก 50 วัน 100 วัน ชาวบ้านไม่ได้รับความรู้เท่าที่ควร เพียงแต่พระสวด แล้ว

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		ก็จบไปเลย โดยที่ไม่ได้ให้ความหมายกับเจ้าภาพ ชาวบ้านว่า ในการทำบุญ 7 วันนี้ พระขึ้นบท อนัตตลักขณะสูตร แปลว่าอย่างไร ทำบุญ 50 วัน พระสวดอาทิตตปริยายสูตร 50 วัน หรือ 100 วัน ในกรุงเทพฯ 7 วัน 50 วัน 100 วัน ใช้บทสวดธรรมนิยามทั้งหมด ซึ่งจังหวัดพัทลุง เป็นจังหวัดตัวอย่างให้กับจังหวัดอื่น ๆ 1 วัน สวดอานัตตลักขณะสูตร 50 วันก็สวดอาทิตยปริยายสูตร 100 วัน สวดธรรมนิยาม **หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล** อานัตตลักขณะสูตร กล่าวถึง เรื่องของขันธ์ 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง ธรรมนิยาม ก็คือ ความไม่เที่ยงของสังขาร ในอดีตก็คือ ไม่เที่ยง ปัจจุบันก็ไม่เที่ยง อนาคตก็ไม่เที่ยง เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป โดยเฉพาะชาวบ้านที่มาร่วมงานอวมงคล เช่น มางานศพเขาได้อะไรติดตัวไป ไม่ใช่มายื่นซองให้เจ้าภาพ ทานข้าวแล้วก็กลับบ้าน ปัจจุบันผู้ที่มางานศพ น้อยมากที่จะไปกราบศพ คือ จะมุ่งไปที่โรงครัว ไม่ได้ไปที่ศพ จะไปจุดธูปหน้าศพ ไปโรงครัว ยื่นซองเสร็จกินข้าวเสร็จกลับ พอเป็นพิธีตามประเพณี ไม่ให้ความสำคัญกับศพ ความเป็นจริง ควรจะกราบศพ คบเจ้าภาพ ซึมซับอาหาร ทำบุญทำทานร่วมกัน ที่สำคัญคือต้องไปที่ศพตามประเพณีที่ปฏิบัติกันมา กราบศพก่อน ซึมซับสัจธรรม เน้นแนวคิด หลักธรรม ความไม่เที่ยงของสังขารให้มาก **พิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพุทธศาสนา** เป็นรูปแบบที่ตายตัว ไม่ได้มีการปรับปรุง ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องฤกษ์ยาม ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ เช่นวันพุธ วันศุกร์ วันอาทิตย์ ไม่เผา **รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย** **1 การประกอบพิธี** ต้องการที่จะให้มันเป็นระเบียบ แบบแผนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ใช่ว่าต่างคนต่างทำ แต่ละถิ่นแต่ละอำเภอจะไม่เหมือนกัน **1) พิธีกร** ควรมีการจัดอบรมพิธีกร ศาสนพิธีกร เมื่ออบรมแล้ว นำมาใช้ ในบางพื้นที่ใช้ไม่ได้ เพราะว่า

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		ชาวบ้านยังยึดติดอยู่ในรูปแบบเดิม ๆ เพราะว่าเขาใช้ตามความเหมาะสมของท้องถิ่น ซึ่งการอบรมควรจะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของสำนักพุทธศาสนา ที่มีการจัดอบรม ให้เป็นไปในทางเดียวกัน **2) ลำดับพิธี** ส่วนที่เขาทำดี ก็ต้องชื่นชม สามารถที่ลำดับพิธีไว้ได้อย่างชัดเจน ว่าขั้นตอนที่ 1 2 3 4 จะไม่สะเปะสะปะ ทำได้ดีอยู่แล้ว และก็ดีมาก ๆ ด้วย **3) ระยะเวลา** ระยะเวลาค่อนข้างจะยืดเยื้อ บางงานก็นำเรื่องเบ็ดเตล็ดมาเกี่ยวข้อง เช่น การมอบทุน การแจกทุน ทำให้เสียเวลา ความเป็นจริงพิธีพระไม่ได้ใช้เวลามาก ประมาณ 30 นาที พระสวด 15 นาที ที่ช้าก็คือ ชาวบ้านยืดเยื้อ จึงทำให้เสียเวลา กว่าจะเสร็จพิธี บ้านเราก็นำการรื่นเริงเข้ามา เช่น การฟ้อนรำ หน้าศพ ซึ่งบางทีก็มากไป จากเวลาจึงไม่เหมาะสม **4) ประโยชน์ของการประกอบพิธี** ทำให้ลูกหลานมีความกตัญญู ต่อพ่อแม่ ต่อบรรพบุรุษ เพราะว่าหากว่าไม่มีพิธีอวมงคล ลูกหลานก็ไม่นึกถึงพ่อถึงแม่ ที่มีการจัดพิธีนี้มา การทำบุญ 50 วัน 100 วัน หรืองานศพ คือ เวทีที่เปิดโอกาสให้ลูกหลานได้แสดงออก ได้พบปะ ได้สร้างความสามัคคี ในหมู่ญาติพี่น้อง แล้วก็ในชุมชน **5) คุณค่าทางจิตใจ** ได้บำเพ็ญกุศลในส่วนของคุณธรรมความกตัญญูกตเวที การที่เราเป็นลูกหลานญาติพี่น้อง เคยได้รับอุปการคุณ หรือว่า หรือว่ากับใครก็ตามจะได้ระลึกนึกถึงอุปการคุณเหล่านั้น แล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน จะเป็นคุณค่าทางด้านจิตใจ คือทำให้เกิดความกตัญญูกตเวทีขึ้นมาในจิตใจของคนที่อยู่ข้างหลัง **2. การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล** **1) ความเชื่อ/ความศรัทธา** ส่วนมากจะเป็นชาวบ้านะมีความเชื่อ เชื่อในที่นี้ไม่มีศรัทธาที่ตามมา ถามว่าจะมีศรัทธาหรือไม่ ความเชื่อความศรัทธามีน้อย แต่ก็เชื่อไว้ก่อนว่า เช่นการกรวดน้ำ จะต้องมีการจับไม้จับมือต่อ ๆ กันไป แต่ความเป็นจริงแล้ว ไม่ต้องจับก็ได้ ซึ่งมีความเชื่อกันมาเช่นนี้ เวลากรวดน้ำก็ต้องจุดเทียน ก็เชื่อกันมาอย่างนี้ แต่ว่าไม่มีเหตุผลว่า ทำไมเวลาเขากรวดน้ำจึงต้อง

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		จุดเทียน หากว่าไม่จุดได้หรือไม่ ที่เขาจุดเทียนเพราะว่าสมัยก่อนไฟฟ้าไม่มี เพราะว่าเวลาเทน้ำ น้ำจะหกล้นนอกเต้าที่รองรับ ก็จำเป็นต้องมีการจุดเทียน แต่ว่าความเชื่อของชาวบ้าน เขามีความเชื่อว่า สามารถนำแสงสว่างให้ถึงดวงวิญญาณ เชื่อโดยที่ไม่ใช้สติปัญญา กับไตร่ตรองซึ่งมีความเชื่อเช่นนี้ โดยที่เราไม่ได้อธิบายปริศนาธรรมให้ชาวบ้านเข้าใจ **2) ความเหมาะสม** รูปแบบที่เรียกว่ามีความเหมาะสมพอประมาณ ไม่ได้เกินขอบเขตไปมาก ซึ่งมีความเชื่อแต่ก็ไม่ได้มีความงายจนเกินขอบเขต ซึ่งมีความเชื่อตามที่เห็นมาปฏิบัติมา ว่ากันมา รุ่นปู่ รุ่นย่า รุ่นตายาย ว่ามาอย่างไร ปฏิบัติอย่างไรก็ตามนั้น หากว่า ปู่ย่าตายายปฏิบัติมาแบบผิด ๆ ก็ปฏิบัติตามนั้น ซึ่งลูกหลานก็ปฏิบัติผิด ๆ ต่อ ๆ กันไปอีก **3) ความน่าเชื่อถือ** การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ก็อยู่ในหลักของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้กล่าวไว้แล้วว่าพระองค์ได้ทรงพยากรณ์ไว้อย่างไร การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล จะถึงแก่ใคร ไม่ถึงแก่ใคร มีหลักเกณฑ์อย่างไร หรือจะทำอย่างไร เราไม่มีญาติพี่น้องไปเกิดในเปตวิสัยเลย เราเองซึ่งเป็นทายกก็ยังได้รับผลนั้นอยู่
7.	พระศรีปัญญาจารย์ (ลำดวน ฐิตปญฺโญ ป.ธ.9)	**พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา** การบำเพ็ญบุญกุศลเตรียมเรื่อง อาบน้ำศพ แต่งตัวให้ศพและหวีผมให้เรียบร้อย การรดน้ำศพ ต้องเตรียมอุปกรณ์ เชิญประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และที่หน้าศพ แล้วทำพิธีรดน้ำศพต่อไป นิยมรดน้ำเวลา 16.00-17.00 น. โดยให้ผู้อาวุโสสูงสุดรดน้ำเป็นคนสุดท้าย เมื่อรดน้ำศพเสร็จแล้ว นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้พร้อมกับอธิฐานว่า "ขอจงไปสู่สุคติ ๆ เถิด" นำศพใส่โลง ขอขมาโทษโดยเจ้าหน้าที่จะทำพิธีมัดตราสังและนำเหรียญใส่ปาก ทำพิธีตั้งศพเพื่อประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล เป็นเสร็จพิธีตั้งศพ และต่อไปก็เป็นพิธีบำเพ็ญกุศลศพสวดพระอภิธรรมตามจำนวนวันแล้วแต่เจ้าภาพ 3 วัน 5 วัน 7 วัน เป็นต้น **รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย** **1 การประกอบพิธี** **1) พิธีกร** บางคนไม่ได้รับการอบรม หรือผ่านการ

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		อบรมมา ประกอบพิธีแบบผิด ๆ ถูก ๆ ตามที่ตนเองนึกเอา เริ่มต้นจากการส่งเทียนชนวน จะยืนฝั่งซ้าย หรือฝั่งขวา ก็ไม่ได้รับการอบรมมา บางครั้งส่งเทียนชนวนยังไม่ถูก ยังไม่รู้ว่ายืนทางด้านซ้าย หรือด้านขวาของผู้จุด ไม่รู้ว่าใครเป็นผู้ใหญ่กว่า ผู้ส่งเทียนใหญ่กว่า หรือผู้จุดเทียนใหญ่กว่า การจับด้ามเทียนชนวน ยังไม่รู้ว่า ใครจับด้านบน หรือด้านล่าง บางครั้งก็ยืนค้ำหัวของผู้นั่งอยู่ การจะประกอบพิธีกร จะต้องศึกษา ไม่ใช่ว่าจะนั่งเทียนเอาเองก็ได้ จะทำให้เกิดความผิดพลาดได้ เมื่อจะกล่าวไหว้พระ หรือกล่าวนะโม ก็ต้องหันหน้าไปทางพระพุทธรูป เอาสิ่งที่ถูกต้องเป็นเกณฑ์ เอาตามรูปแบบ ตามแบบแผน **2) ลำดับพิธี** จะต้องช่วยกัน เพราะว่าเขาอยากจะทำแต่ว่าเขายังไม่เป็นที บางคนก็ยังไม่รู้วัตถุประสงค์ของการทำว่า การทำอย่างนี้ เป็นปริศนาธรรมอะไร ต้องเข้าใจด้วย หากพิธีกรไม่เข้าใจ **3) ระยะเวลา** พิธีกรจะต้องรักษาเวลา อย่าได้พูดเรื่องนั้น เรื่องนี้ ซึ่งเป็นคนที่รู้มากกว่ามหาเปรียญเสียอีก จะต้องประคับประคองเวลาให้เป็นไปตามเกณฑ์ ต้องมาตรฐานให้เป็นคนตรงต่อเวลา เวลาเป็นเรื่องใหญ่ หากว่า เราไม่ตรงต่อเวลา ใช่ไม่ได้แล้ว เสียสัจจะ ต้องรักษาเวลา จะไป 4-5 นาที ก็ไม่เหมาะ ควรจะไปก่อนพิธี จะไม่ให้เขารอ ซึ่งพิธีกรจะไม่ค่อยรักษาเวลา บางครั้งพระยังไม่ได้เทศ แต่พิธีกรเทศไปก่อนแล้ว **2. การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล** **1) ความเชื่อ/ความศรัทธา** การทำบุญให้ผู้ตาย มีอยู่ 2 รูปแบบ คือ 1) เจาะจง 2) ไม่เจาะจง โ อ ติ ส ส ะ พรรณนา แผ่กุศลอย่างหนึ่ง และ อโลติสสะ พรรณนา แผ่โดยทั่วไป การแผ่โดยเจาะจง คือเราจะต้องคิดถึงคนนั้น เช่นเราจะแผ่กุศลให้พ่อ เป็นการเจาะจงลงไป จะต้องอยู่ในจิตใจของเราแล้ว คือ พ่อจะต้องมาปรากฏในจิตใต้สำนึกของเรา จิตของเราจะแน่วแน่ พ่อเรานอนอย่างนั้น พ่อเราพูดอย่างนี้ จำอยู่ในใจ ใจจะเห็น เราจะต้องทำจิตของเราให้แน่วแน่ ให้ถึงท่าน **4) การยอมรับ** ความน่าเชื่อถือเป็นมนต์ขลังในการประกอบพิธี ชาวบ้านมีความเชื่อมากในการประกอบพิธี

ลำดับ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สรุปบทสัมภาษณ์
		งานอวมงคล โดยเฉพาะงานศพ ถ้าชาวบ้านไม่เชื่อ ไม่สามารถที่จะรักษาประเพณีไว้ได้ งานพิธีอวมงคล ก็ไม่สามารถยืนยาวมาจนถึงปัจจุบันได้ เพราะว่าความเชื่อถือของชาวบ้านว่า การทำบุญให้คนตาย คนตายจะต้องได้รับ หากไม่ทำ ลูกหลานก็ไม่สบายใจ แต่พอทำไปแล้ว คือ ลูกหลานจะได้สบายใจ อย่างหนึ่ง คนตายก็คงจะได้รับ คนนี้ไปเกิดในสวรรค์ตามความเชื่อทั้งผู้อยู่ ทั้งผู้ไป เป็นการเชื่อถือและยอมรับกัน

กล่าวโดยสรุป จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า

พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ คือ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตายาย หรือผู้ที่มีฐานะอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ลูก ภรรยาก็ต้องจัดงานศพ ลูกจัดให้พ่อแม่ เป็นมงคล คือ มาตาปิตุอุปฏฐานำ (มาตาปิตุอุปัฏฐานัง) ความหมาย : เลี้ยงดูบิดา มารดา กล่าวยกย่องสรรเสริญผู้มีพระคุณ เป็นมงคลชีวิตที่ทำให้เจริญก้าวหน้า ปุตฺตสงฺคโห (ปุตตะสังคะโห) ปุตฺตทารสฺส สงฺคโห (ปุตตะทารัสสะ สังคะโห) ความหมาย : เลี้ยงดูบุตรให้ได้รับการอบรมสั่งสอนที่ดี ได้รับการศึกษา บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม บุตรควรสงเคราะห์ บิดา มารดา เมื่อลูกไม่ได้ทำบุญ ทำกิจการงานศพของพ่อ แม่ เป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อการตอบแทน

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล การใช้บทสวดต่าง ๆ ในงานศพแล้วแต่โอกาส ทำบุญ 7 วัน สวดอนัตตลักขณสูตร ทำบุญ 50 วัน สวดอาทิตยปริยยาสูตร ทำบุญ 100 วัน สวดธรรมนิยามสูตร เพื่อต้องการให้รู้ถึงความเป็นจริง ของสังขารว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา อนัตตลักขณะสูตร กล่าวถึง ขันธ์ 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง ธรรมนิยาม ก็คือ ความไม่เที่ยงของสังขาร ในอดีตก็คือ ไม่เที่ยง ปัจจุบันก็ไม่เที่ยง อนาคตก็ไม่เที่ยง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ปัจจุบัน ผู้ที่มางานศพ น้อยมากที่จะไปกราบศพ คือ จะมาที่โรงครัว จะมุ่งไปที่โรงครัว ไม่ได้ไปที่ศพ จะไปจุดธูปหน้าศพ ไปโรงครัว ยื่นซองเสร็จกินข้าวเสร็จกลับ เสมือนหนึ่งว่า มาพอเป็นพิธี มาตามประเพณี ไม่ได้อะไรกลับไปเลย ไม่ให้ความสำคัญกับศพ ความเป็นจริง ควรจะกราบศพ คบเจ้าภาพ ซึมซับอาหาร ทำบุญทำทานร่วมกัน ที่สำคัญ ก็คือ ต้องไปที่ศพ ตามประเพณีต้องไปกราบศพก่อนเพื่อซึมซับสัจธรรม เน้นแนวคิดหลักธรรมความไม่เที่ยงของสังขารให้มาก ให้ถือว่า ศพเป็นเรื่องสำคัญ

พิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพุทธศาสนา พิธีอวมงคลในสังคมไทย สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ในจำพวกเปรตเหล่านั้น มีจำพวกไหน ดำรงอยู่อย่างไร หลัก ๆ แล้ว สัตว์ที่ไปเกิดในเปรตวิสัย คือจำพวกอาศัยบุญกุศลที่ญาติพี่น้องอุทิศไปให้ สังคมไทยจะมีคำสอนของพระพุทธองค์ ได้แพร่หลายมาจนเป็นประเพณีการทำบุญต่าง ๆ เข้ามา ประกอบเข้าเป็นประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่แล้ว ที่เขาได้ทำมา ในภาคใต้จนกลายมาเป็นทำบุญวันสาร์ทเดือนสิบ

การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพุทธศาสนาควรเป็น ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านการประกอบพิธี

พิธีกร การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานอวมงคลหรืองานศพพิธีกรต้องผ่านการฝึกอบรม หลักสูตรการเป็นศาสนพิธีกรเป็นอย่างดี ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไร พูดอย่างไร กล่าวอย่างไร ลาอย่างไร ปฏิบัติต่อพระอย่างไร ปฏิบัติต่อพิธีสงฆ์อย่างไร ไหว้พระอย่างไร ผูกตราสังอย่างไร ทำทุกอย่างเกี่ยวกับเรื่องอวมงคล ต้องมีใบประกอบวิชาชีพศาสนพิธีกร สามารถใช้ได้ ต้องผ่านสถาบันการอบรม ควรศึกษา เรียนรู้ จะต้องเข้าใจในหลักธรรมในการประกอบพิธีกรรมตามแนวพระพุทธศาสนา

การลำดับพิธี พิธีกรที่ได้รับการฝึกฝนอบรมทราบว่า ทำอะไรบ้าง เบื้องต้นเชิญประธานจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัยที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา หน้าเชี่ยนหมาก ประเคนประธานสงฆ์ กราบที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา ที่หน้าประธานสงฆ์ กลับมานั่งที่เดิม พิธีกรอาราธนาศีลห้า สมาทานศีลห้า อาราธนาธรรม ประธานสงฆ์ให้ศีล เมื่ออาราธนาธรรมพระจะต้องจับตาลปัดทันที ไม่ควรนั่งดูโน่นดูนี่ เป็นการเสียพิธี เสร็จแล้วสวดพระพุทธมนต์เลยด้วยการขึ้นนะโมก่อนสวดอภิธรรม 7 คัมภีร์ พระสวดข้อสุดท้าย จะมีการดึงสายโยงหรือผ้าภูสาโยง โดยให้พระสวดให้เสร็จก่อนค่อยดึง ต่อมาเป็นการกรวดน้ำ ลำดับพิธีคือการเตรียมการในลำดับพิธีการเกี่ยวกับงานศพ คนที่เตรียมการพิธีงานศพ การจัดโต๊ะหมู่ ชุดโต๊ะหมู่ หรือจัดสถานที่ตั้งศพ พิธีกรจะต้องเข้าใจว่า ควรตั้งอย่างไร ไม่ใช่ตั้งผิด ตั้งถูก โดยการหันหัวไปทางทิศตะวันตก หันเท้าไปทางทิศตะวันออก นอกเหนือไปกว่านั้น ก็จะเป็นงานพระราชทานเพลิง พิธีกรจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามธรรมเนียมประเพณี

ระยะเวลา ระยะเวลาของการจัดงานศพ ไม่ควรนานมากนัก ศพชาวบ้านธรรมดาประมาณ 7 วัน ศพพระประมาณ 100 วัน เพื่อให้โอกาสในการเตรียมการ การประกอบพิธีเริ่มตั้งแต่ ไหว้พระสวดมนต์ เทศนา สวดพระอภิธรรม องค์ประกอบทั้งหมด รวมกันไม่ควรเกิน 1 - 2 ชั่วโมง งานพระราชทานเพลิง เวลากำหนดไว้เท่าไหร่ ในเวลา 15.00 น. ต้องทำพิธีไม่ให้เกิน 14.00-14.30 น. จากนั้นจะประกอบพิธีในการเชิญเพลิง พระที่แสดงพระธรรมเทศนาต้องรู้ระยะเวลาในการแสดง พิธีกรต้องรักษาเวลาอย่าได้พูดเรื่องมาก ประคับประคองเวลาให้เป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐาน ให้ตรงต่อเวลา บางครั้งค่อนข้างจะยืดเยื้อ นำเรื่องเบ็ดเตล็ดมาเกี่ยวข้อง เช่น การมอบทุน การแจกทุน ทำให้เสียเวลา พิธีพระประมาณ 45 นาที บ้านเรานำการรื่นเริงเข้ามา เช่น การฟ้อนรำ หน้าศพ ทำให้เวลายืดเยื้อมากไปจึงไม่เหมาะสม

ประโยชน์ของการประกอบพิธี ทำให้ลูกหลานมีความกตัญญู ต่อพ่อแม่ ต่อบรรพบุรุษ เพราะว่าหากว่าไม่มีพิธีอวมงคล ลูกหลานก็นึกถึงพ่อถึงแม่ไม่ได้ ที่มีการจัดพิธีนี้มา เช่นว่า การทำบุญ 50 วัน 100 วัน หรือว่า งานศพก็ดี นี่คือ เป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ลูกหลานได้แสดงออก ได้พบปะ ได้สร้างความสามัคคี ในหมู่ญาติพี่น้อง แล้วก็ในชุมชน งานอวมงคล โดยเฉพาะงานศพ เป็นงานที่มีความสามัคคี รวมญาติ คนในครัวก็ต้องสามัคคีกัน คนที่มางานก็ต้องมความสามัคคีกัน เพราะหากว่าขัดเฉพาะเจ้าภาพ โดยที่เพื่อนบ้านไม่มาร่วม มันก็ดูแล้วว่า ไม่มีอะไรเกิดขึ้น นี่คือประโยชน์ของการประกอบพิธีอวมงคลมีมาก ซึ่งมีคุณค่าในด้านส่วนตัว และส่วนรวม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือ น้ำใจ มีครบ ซึ่งทางด้านศาสนาอื่น ๆ ไม่มี ซึ่งสู้ศาสนาพุทธเราไม่ได้ ซึ่งได้ประโยชน์อย่างมหาศาล หล่อหลอมสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

คุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางจิตใจก็มีมากมาย เป็นการสร้างความกตัญญูกตเวที ซึ่งให้ลูกหลานและญาติพี่น้องได้สามัคคีกัน เช่นกิจกรรมอวมงคล ทำบุญเดือนสิบ ซึ่งลูกหลานได้กลับบ้านเป็นวันรวมญาติ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งศาสนาอื่นก็สู้ศาสนาพุทธเราไม่ได้ วันรวมญาติ เดือน 10 สงกรานต์ ก็คือ กลับมาทำบุญให้บรรพบุรุษ เรียว่า รวมญาติก็ได้ ความสามัคคีของหมู่ญาติก็ได้ ในสังคมปัจจุบันก็มีภาระหน้าที่ ต้องจากถิ่นฐานบ้านเกิดไป แต่เมื่อถึงเทศกาลวันสำคัญ สงกรานต์ เดือนสิบ จะต้องกลับมาบ้าน จะต้องกลับมาพบญาติพี่น้อง ผู้ที่ไม่ได้กลับมา คือ ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว เพราะว่า เป็นการระลึกนึกถึงบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจที่ประเมินค่าไม่ได้ คิดเป็นตัวเลขไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมาก

ด้านการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล

ความเชื่อ/ความศรัทธา เชื่อว่า ในเปรตวิสัยไม่มีกสิกรรม; ไม่มีโครักขกรรม (ปศุสัตว์เลี้ยงโค); ไม่มีการค้าขาย; ไม่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน; ผู้ทำกาลกิริยาละไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยด้วยทานที่ญาติให้แล้วในโลกนี้; น้ำฝนตกลงในที่ดอน; ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉันใด; ทานที่ทายกให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายฉันนั้น; มีแต่เรื่องบุญเท่านั้นให้ได้ เรียกว่า อุทิศ แปลว่า เจาะจง อุปมาเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า ไหลลงสู่พื้นดินได้ฉันใด บุญที่เราทำแล้วอุทิศไปให้แก่ผู้ตาย ผู้ตายก็ได้รับฉันนั้น ถึงแก่ผู้ตายเช่นเดียวกัน เปรียบเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า

ความเหมาะสม

ความเหมาะสมในการจัดทำพิธีกรรม ปัจจุบันเห็นว่าไม่เหมาะสม เพราะว่ามีภาพอื่น ๆ เข้ามาแทรกไปกับอย่างอื่น หมดไปกับกิจกรรมพุทธศาสนาไม่ยอม เรียกว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมขึ้นอยู่กับกาละเทสะ หากรู้เกี่ยวกับงานอะไร รู้ถึงความสำคัญว่างานอะไร เป็นคนที่ไม่มีชื่อไม่มีเสียงหรือว่าอย่างไร หากว่าบุคคลที่มีชื่อเสียงลูกศิษย์มากให้เหมาะสมกับงานกับบุคคลนั้นให้ผันแปรกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจัดงานให้เหมาะสมตามโอกาส

ความน่าเชื่อถือ ความน่าเชื่อถือในการประกอบพิธีกรรมอวมงคล กฎหมายระบุไว้ว่าสามารถที่จะเบิกค่างานศพได้ ประเพณีวัฒนธรรมทางสังคมยกย่องกัน ความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้อยู่ในหลักของพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงพยากรณ์ไว้ การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลใคร ไม่ถึงใคร หลักเกณฑ์อย่างไรหรือจะทำอย่างไร การถวายทานแก่พี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วแต่ไม่มีญาติพี่น้องไปอยู่ในเปตวิสัย ผลบุญนั้นก็ยังเป็นผลบุญที่เรายังได้รับ ดังพยากรณ์ว่า แม้ทายาทก็ยังไม่ร้ายผล เมื่อส่งไปแล้วไม่ถึงผู้รับเหมือนไปรษณีย์ก็ส่งกลับมาให้กับเจ้าของเช่นเดิม

การยอมรับ การยอมรับหรือยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น เมื่อใครไปทำบุญมาก็รู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วย โดยไม่คิดอิจฉาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น การไม่คิดในแง่ร้ายจะทำให้เรามีจิตใจไม่เศร้าหมอง แต่จะแช่มชื่นอยู่เสมอ เพราะได้ยินดีกับกุศลผลบุญต่างๆ อยู่ตลอดเวลา แม้จะมิได้ทำเองโดยตรงก็ตาม เป็นการยอมรับนับถือเรื่องบุญ เรื่องบาป เมื่อกุศล อกุศล บาปไม่ควรทำ บุญควรทำ ในการยอมรับนับถือ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

4.5 การเสวนากลุ่ม

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” ทางผู้วิจัยได้ดำเนินการเสวนากลุ่ม เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เกี่ยวกับการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่ม ประกอบด้วย ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา และ 3) ผู้มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีอวมงคล จำนวน 8 รูป/คน สามารถสรุปได้ดังนี้

งานอวมงคล มาจาก “มงคล” มาใส่ตัว “อว” ซึ่งแปลว่า “หัวลง” ทำไปในทางที่ไม่ดี ไม่ถูกต้อง พิธีกร หัวลง การแสดงธรรม หัวลง เป็นอวมงคล ปรารภกันเรื่องงานอวมงคล ตามแนวทางพระพุทธศาสนา งานที่เกี่ยวข้องกับงานมงคลที่มันมากเกินไป จึงเป็นงานอวมงคล เพราะต้องเอาหัวลง ทำงานจึงไม่ถูกต้อง ตามขนบธรรมเนียมประเพณีมากเกินไป จนบางครั้งไม่น่าดูไม่น่าชม ไม่น่าที่จะสรรเสริญของงานนั้น ตามหลักฐานมีอยู่ 6 ข้อ คือ 1) เพื่อจะอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลให้กับผู้ตาย 2) เพื่อที่จะได้พบญาติ 3) เพื่อที่จะเชิดชูเกียรติของคนตาย คือ คุณงามความดีของผู้ตาย 4) เพื่อที่จะได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา หรือองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับศพ 5) เพื่อจะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแบบแผนที่ดีงาม ซึ่งมีคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ 6) เพื่อความกตัญญู กตเวที รู้คุณต่อบิดามารดา

พิธีกรรมของงานอวมงคล เน้นไปที่งานศพเป็นงานสุดท้ายของชีวิต ญาติมิตรผู้เกี่ยวข้องที่รักกับผู้วายชนม์ย่อมแสดงความรักแสดงความรำลึกถึงอย่างสุดซึ้ง พยายามหาวิธีการที่ดีที่สุดที่จะหาได้ ความถูกต้องหามาจากไหนมีในแง่ของวิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์ได้หลาย ๆ อย่าง แต่ในเรื่องของความเชื่อและคุณค่าทางจิตใจพิสูจน์ยาก สิ่งที่มองเห็น คือการแสดงปริศนาธรรมให้เด่นชัดว่า ธรรมเพื่ออะไร พิธีกรลำดับพิธี ระยะเวลา ประโยชน์ของการประกอบพิธีและคุณค่าทางด้านจิตใจ ล้วนแล้วผูกติดอยู่กับปริศนาธรรม เพราะมีความเห็นประโยชน์หรือว่าเห็นคุณค่าของปริศนาธรรม หรือธรรมะที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม จึงได้ทำอย่างนั้นถูกต้องของภาคใต้แต่อาจจะไม่ถูกต้องของภาคอีสาน ถูกต้องของภาคอีสานแต่อาจจะไม่ถูกต้องของภาคเหนือ ถูกต้องของภาคเหนือแต่ก็ไม่ถูกใจของภาคใต้ ที่เขาทำไปเชื่อว่าเขาทำไปด้วยความรัก ความเคารพ ต่อผู้วายชนม์อย่างสุดซึ้ง

บางงานศพก็มีความขัดแย้งกัน เจ้าภาพที่จัดมาเห็นว่าเขาก็ดีแล้ว พอพิธีกรกล่าวว่า ทำอย่างนั้นไม่ได้ อย่างนี้ไม่ได้ ไม่ถูกต้องแล้วก็บอกว่าอย่าเถียงนะทำมา 30 ปีแล้ว คือที่ทำมานั้นถือว่าถูกต้องแล้ว คิดในใจว่าทำไมเขาไม่แสดงคุณค่าของธรรมะที่แฝงเป็นปริศนาธรรมในพิธีกรรมนั้น ๆ ถ้าเขาแสดงได้ก็จะมีข้อยุติ ควรจะทำด้วยเพราะทำเสร็จแล้ว จะเป็นการสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายผู้ร่วมงาน แม้แต่กระทั่งฝ่ายพิธีกรด้วย ให้ไขปริศนาธรรมที่อยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ ออกมาให้เด่นชัด ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นกุญแจสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจและก็จะเป็นบรรทัดฐานของพิธีกรรมต่อไป

การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นประโยชน์มาก ๆ แต่ไม่ไปในแนวเดียวกัน พิธีกรเป็นผู้รู้ ถ้าพิธีกรไม่ได้ศึกษาให้ชัดเจนก็จะเป็นปัญหาไปยังสังคม สังคมก็จะยึดถือตามแบบพิธีกรคนนั้น ก็เพราะว่าใช้ตามเคย ไม่ได้ใช้ตามค้น ใช้ภาษาไม่ชัดเจน กล่าวว่า วันนี้มีการสวดพระอภิธรรม 2 เตียง คำว่าเตียง ไม่ใช้ครับ พูดกันทั่วไป เตียงสำหรับวางของหรือที่นอน ต้องใช้คำว่า พระคุณเจ้าสวด 2 สำรับ เพราะว่า “สำรับ” เป็นลักษณะนาม พระคุณเจ้า 4 รูป มาสวดพระ

อภิธรรม คำว่า “สำรับ” หากเราไปดูพจนานุกรม บอกว่า คนหรือสิ่งของ ที่เข้ากันไม่ติด พว หรือติดวง ดังนั้นพระคุณเจ้าที่สวดพระอภิธรรมไม่ใช่ 2 เตียง ต้องใช้คำว่า 2 สำรับ

ภูษาโยง คำว่า ภูษาโยงใช้ไม่ได้ พิธีกรใช้ตามเคย ภูษาโยง เขาใช้กับผู้ที่มีศักดิ์สูง เช่น เจ้าฟ้าหรือในหลวง เรียกว่าพระภูษาโยง คนคนธรรมดา เรียกว่า สายโยง แต่เห็นว่าพิธีกร ใช้เกลื่อน

อีกอย่างหนึ่ง ไม่ทราบว่าเพี้ยนมาจากไหน เช่น อโรคยา ปรมา ลาภา หากเราไปดูสุภาษิตนี้ทางพระพุทธศาสนา สุภาษิต สำหรับนักธรรมชั้น ตรี ชั้นโท หน้า 31 ข้อที่ 186 บอกชัดเจนว่า อโรค ลาภา บางครั้ง นักเทศก็กล่าวเพี้ยนมา ไม่ทราบตั้งแต่ พ.ศ.ไหน นี่ คือพูดตามหลักฐาน หากไปดูในหนังสือ จะเขียนว่า อโรค ลาภา พิธีกร ส่วนมากคุยไปนอกเรื่อง พิธีกรในการประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล บางครั้งก็เป็นวิทยากร ส่วนมากแต่งกายไม่ค่อยจะเรียบร้อย ต้องเป็นคนตรงต่อเวลา

ศพเป็นผู้ที่มีอายุสูงกว่าเราก็ควรจะใส่ชุดดำ ถ้าคนที่ตายมีอายุน้อยกว่าเรา เราควรใส่ชุดสีขาวหรือเสื้อสีขาว งานศพ มี 2 อย่าง คือ งานศพคนธรรมดาและข้าราชการ พิธีกรกล่าวว่า วันนี้ได้นิมนต์พระคุณเจ้า มาจากวัดไหน ทั้งหมด 4 รูป 8 รูป และก็ 10 รูป อย่างนี้ ประกอบพิธีด้วยกำลังที่มีสมัยก่อนพ่อแม่ตาย ก็ไปหาตัดไม้ทำโรง แต่ปัจจุบันนี้ เราไม่ต้องทำแล้ว เมื่อพ่อแม่เสียชีวิต เราก็ไปซื้อได้ มันสะดวกรวดเร็ว ณ ปัจจุบัน

1. การแต่งกาย

2. การทำบุญ ตามความเป็นจริงไม่จำเป็น 5-7 วัน เพียงพอ สุดแล้วแต่ว่าจะเป็นงานพระราชทาน หรือว่าเป็นงานศพธรรมดา

3. การไหว้พระ จุดธูปเทียนหน้าโต๊ะหมู่ แล้วก็ไปจุดหน้าหีบศพ จุดหน้าตู้พระอภิธรรม ที่จุดหน้าหีบศพ 3 การไหว้พระ รับศีล ปัจจุบันมีการไหว้พระแบบสั้น เพื่อที่จะให้บรรพบุรุษ ได้รู้ ได้เข้าใจ ว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นบุญ เป็นกุศล

พิธีเกี่ยวกับความตาย 1) พิธีสวดศพ ว่ากันไปตามขั้นตอน เราจะมีพิธีสวดศพตามขั้นตอนอย่างไร ตามที่ทราบแล้ว 2) พิธีนำศพ หรือเคลื่อนศพ ถ้าศพอยู่วัดแล้ว ไม่เป็นไร แต่ถ้าศพอยู่บ้าน มันจะมีพิธีเคลื่อนศพจากบ้านไปวัด ซึ่งรายละเอียดนั้น มีอยู่หลายประเด็น เช่น การเคลื่อนศพ นำศพออกจากบ้าน การทำประตูป่า การชักฟาก 3 ชี่ ดังนี้ เป็นต้น และมีการซัดข้าวสาร ซึ่งจะมีอยู่ในพิธีนำศพ 3) พิธีในวันเผาศพ มีอยู่เกือบ 20 ประเด็น (1) การกล่าวประวัติของผู้เสียชีวิต (2) การซัดผ้าบังสุกุล (3) การโปรยทาน (4) การวางดอกไม้จันทน์ (5) มอญร้องไห้ อาจจะเป็นอีกกิจกรรมหนึ่ง อาจจะเป็นการบรรเลง เพลง หรือดนตรีอย่างไร อาจจะเกี่ยวข้องกับการสวดหรืออย่างไร (6) การเผา (7) การเอาผ้าโยนข้ามกองไฟ (8) การซัดฟืน 3 ดุ้น (9) เมื่อกลับจากงานศพ จะต้องทำอย่างไร

ในวันเผา มันมีประเด็นอยู่ ประมาณ 20 ประเด็น หัวข้อใหญ่ก็คือ พิธีเกี่ยวกับการตาย ส่วนหัวข้อย่อย ก่อนพิธีสวด ยังมีอีกหลายประเด็น เช่น มัดตราสังข์ เบิกโลง พิธีการซื้อโลง อย่างนี้เป็นต้น พอถึงพิธีสวด ก็ถึงขั้นตอนพิธีกรรม พอเคลื่อนย้ายศพ ก็อาจจะศพออกจากบ้าน หรือส่วนใหญ่ สมัยโบราณเขาเอาไว้ที่บ้าน ไม่ค่อยเอาไว้ที่วัด มีการเคลื่อนศพจากบ้านไปวัด ในการเคลื่อนก็มีรายละเอียด

พิธีกรทุกคน มีความรู้ มีความสามารถ มีวาทศิลป์และคล่องแคล่ว ในการประกอบศาสนพิธี ไม่เยิ่นเย้อ ก็ขอเสนอแนะไว้ว่า บรรดาปริศนาธรรมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในงานศพ พิธีกรน่าจะนำเสนอให้ผู้ร่วมงานได้เรียนรู้บางประการ เช่น สิ่งที่ล้มเลิกไปแล้ว คือ อาบน้ำศพ 12 ภาชนะ คือ

อายตนะภายใน และอายตนะภายนอก ก่อนจะอธิบายก็ดี หวีผมไปหน้า หวีผมกลับหลัง ก็เป็นปริศนาธรรมว่า ร่างกายมันไม่เที่ยงประมาณนี้ อื่น ๆ หลายอย่างที่ฝังอยู่ในพิธีกรรมที่คนโบราณเขาทำไว้ ด้วยเป้าหมายว่า เพื่อให้ผู้ที่ไปดี เริ่มต้นด้วยการบอกทาง และให้ผู้ที่อยู่หลัง อยู่ดี มีความสุข คือ ไม่ต้องเดือดร้อน จากการที่ผู้ไปสู่ปรโลกเกิดความไม่พึงพอใจ

ตารางที่ 4.2 สรุปการเสวนากลุ่ม ได้ดังนี้

พระครูขันตยาภรณ์	งานอวมงคล มาจาก “มงคล” มาใส่ตัว “อว” ซึ่งแปลว่า “หัวลง” ทำไปในทางที่ไม่ดี ไม่ถูกต้อง พิธีกร หัวลง การแสดงธรรม หัวลง เป็นอวมงคล ปรารภกันเรื่องงานอวมงคล ตามแนวทางพระพุทธศาสนา งานที่เกี่ยวข้องกับงานมงคลที่มันมากเกินไป จึงเป็นงานอวมงคล เพราะต้องเอาหัวลง ตามหลักฐานมีอยู่ 6 ข้อ คือ 1. เพื่อจะอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลให้กับผู้ตาย 2. เพื่อที่จะได้พบญาติ 3. เพื่อที่จะเชิดชูเกียรติของคนตาย คือ คุณงามความดีของผู้ตาย 4. เพื่อที่จะได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา หรือองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับศพ 5. เพื่อจะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแบบแผนที่ดีงาม ซึ่งมีคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ 6. เพื่อความกตัญญู กตเวที รู้คุณต่อบิดามารดา
พระเอกวิทย์ จึงประเสริฐ, ดร.	พิธีกรรมของงานอวมงคล เน้นไปที่งานศพเป็นงานสุดท้ายของชีวิต ญาติมิตรผู้เกี่ยวข้องที่รักกับผู้วายชนม์ย่อมแสดงความรักแสดงความรำลึกถึงอย่างสุดซึ้ง ฉะนั้น พยายามหาวิธีการที่ดีที่สุดที่จะหาได้ ความถูกต้องหามาจากไหน ก็มีในแง่ของวิทยาศาสตร์ จะสามารถพิสูจน์ได้หลาย ๆ อย่าง แต่ในเรื่องของความเชื่อและคุณค่าทางจิตใจ พิสูจน์ยาก แต่สิ่งที่มองเห็นก็คือ การแสดงปริศนาธรรมให้เด่นชัดว่า ธรรมเพื่ออะไร พิธีกร ลำดับพิธี ระยะเวลา ประโยชน์ของการประกอบพิธีและคุณค่าทางด้านจิตใจ ล้วนแล้วผูกติดอยู่กับปริศนาธรรม เพราะเขามีความเห็นประโยชน์ หรือว่าเห็นคุณค่าของปริศนาธรรม หรือธรรมะที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม เขาจึงได้ทำอย่างนั้นถูกต้องของภาคใต้ แต่อาจจะไม่ถูกต้องของภาคอีสาน ถูกต้องของภาคอีสาน แต่อาจจะไม่ถูกต้องของภาคเหนือ ถูกต้องของภาคเหนือ แต่ก็ไม่ถูกใจของภาคใต้ แต่ที่เขาทำไปเชื่อว่าเขาทำไปด้วยความรัก ความเคารพ ต่อผู้วายชนม์อย่างสุดซึ้ง บางงานศพก็มีความขัดแย้งกัน เจ้าภาพที่จัดมาเห็นว่าเขาก็ดีแล้ว พอพิธีกรกล่าวว่า ทำอย่างนั้นไม่ได้ อย่างนี้ไม่ได้ ไม่ถูกต้องแล้วก็บอกว่าอย่าเถียงนะทำมา 30 ปีแล้ว คือที่ทำมานั้นถือว่าถูกต้องแล้ว ก็คิดอยู่ในใจว่าทำไมเขาไปแสดงคุณค่าของธรรมะที่แฝงเป็นปริศนาธรรม อยู่ใน

	พิธีกรรมนั้น ๆ ถ้าเขาแสดงได้ก็จะมีข้อยุติว่า ที่แสดงได้เพราะมีปริศนาธรรมแฝงอยู่ในพิธีกรรมนั้น ๆ แล้วควรจะทำด้วยเพราะทำเสร็จแล้วจะเป็นการสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายผู้ร่วมงาน แม้แต่กระทั่งฝ่ายพิธีกรด้วย โดยสรุปแล้ว ก็อยากจะเน้นย้ำเลยว่า ไขปริศนาธรรมที่อยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆออกมาให้เด่นชัด ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นกุญแจสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ และก็จะเป็นบรรทัดฐานของพิธีกรรมต่อไป
อาจารย์บุญเลื่อง บุญหนูกลับ	การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นประโยชน์มาก ๆ แต่ไม่ไปในแนวเดียวกัน พิธีกรเป็นผู้รู้ ถ้าพิธีกรไม่ได้ศึกษาให้ชัดเจนก็จะเป็นปัญหาไปยังสังคม สังคมก็จะยึดถือตามแบบพิธีกรคนนั้น ก็เพราะว่าใช้ตามเคย ไม่ได้ใช้ตามค้น ใช้ภาษาไม่ชัดเจน
รศ.ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์	1. การแต่งกาย 2. การทำบุญ ตามความเป็นจริงไม่จำเป็น 5-7 วัน เพียงพอ สุดแล้วแต่ว่าจะเป็นงานพระราชทาน หรือว่าเป็นงานศพธรรมดา 3. การไหว้พระ จุดธูปเทียนหน้าโต๊ะหมู่ แล้วก็ไปจุดหน้าหีบศพ จุดหน้าตู้พระอภิธรรม ที่จุดหน้าหีบศพ 3 การไหว้พระ รับศีล ปัจจุบันมีการไหว้พระแบบสั้น เพื่อที่จะให้บรรพบุรุษ ได้รู้ ได้เข้าใจ ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นบุญ เป็นกุศล
ดร.สันติ อุนจะนำ	พิธีกร พิธีการ วิธีปฏิบัติ อาจจะมีความแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยสารจริง ๆ พิธีกรรม คือ 1) พระรัตนตรัย 2) คำที่เราจะต้องใช้ในขั้นตอนพิธีต่าง ๆ 3) ถ้าจะเขียนพิธีกรรมได้เป็นเล่ม ๆ 4) พิธีกรรมท้องถิ่น พิธีกรรมสากล
อาจารย์เอื้อน ปริยะวาทกร	พิธีกรทุกคน มีความรู้ มีความสามารถ มีวาทศิลป์และคล่องแคล่ว ในการประกอบศาสนพิธี ไม่เยิ่นเย้อ ก็ขอเสนอแนะไว้ว่า บรรดาปริศนาธรรมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในงานศพ พิธีกรน่าจะนำเสนอให้ผู้ร่วมงานได้เรียนรู้บางประการ เช่น สิ่งที่ล้มเลิกไปแล้ว คือ อาบน้ำศพ 12 ภาชนะ คือ อายตนะภายใน และอายตนะภายนอก ก่อนจะอธิบายก็ดี หวีผมไปหน้า หวีผมกลับหลัง ก็เป็นปริศนาธรรมว่า ร่างกายมันไม่เที่ยงประมาณนี้ อื่น ๆ หลายอย่างที่ฝังอยู่ในพิธีกรรมที่คนโบราณเขาทำไว้ด้วยเป้าหมายว่า เพื่อให้ผู้ที่ไปดี เริ่มต้นด้วยการบอกทาง และให้ผู้ที่อยู่หลัง อยู่ดี มีความสุข คือ ไม่ต้องเดือดร้อน จากการที่ผู้ไปสู่ปรโลกเกิดความไม่พึงพอใจ ประโยชน์ ที่ได้จากการประกอบพิธีที่สำคัญ ก็คือ 1. ทำให้เกิดความปรองดองกันในหมู่ ญาติมิตร 2. มีโอกาสที่จะได้ดูแลกัน 3. มีการปรึกษาหารือกัน ได้ร่วมกันคิด ได้ร่วมกันทำ

กล่าวโดยสรุป จากการเสวนากลุ่ม พบว่า

การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา เน้นไปที่งานศพเป็นงานสุดท้ายของชีวิต ญาติมิตรผู้เกี่ยวข้องที่รักกับผู้วายชนม์ย่อมแสดงความรักแสดงความรำลึกถึงอย่างสุดซึ้ง เรื่องของความเชื่อและคุณค่าทางจิตใจพิสูจน์ยาก สิ่งที่มองเห็น คือการแสดงปริศนาธรรมให้เด่นชัดว่า ธรรมเพื่ออะไร พิธีกรลำดับพิธี ระยะเวลา ประโยชน์ของการประกอบพิธีและคุณค่าทางด้านจิตใจ พิธีเกี่ยวกับความตาย 1) พิธีสวดศพ ให้ไปตามขั้นตอน 2) พิธีนำศพ เคลื่อนศพจากบ้านไปวัด 3) พิธีในวันเผาศพ (1) การกล่าวประวัติของผู้เสียชีวิต (2) การชักผ้าบังสุกุล (3) การโปรยทาน (4) การวางดอกไม้จันทน์ (5) มอญร้องให้ อาจจะเป็นอีกกิจกรรมหนึ่ง อาจจะเป็นการบรรเลงเพลง หรือดนตรีอย่างไร อาจจะเกี่ยวข้องกับการสวดหรืออย่างไร (6) การเผา (7) การเอาผ้าโยนข้ามกองไฟ (8) การชัดฟืน 3 ดุ้น (9) เมื่อกลับจากงานศพ จะต้องทำอย่างไร

4.6 สรุปผลการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนา เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ คือ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตายาย หรือผู้ที่มีฐานะอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ลูก ภรรยาก็ต้องจัดงานศพ ลูกจัดให้พ่อแม่ เป็นมงคล

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล ในการใช้บทสวดต่าง ๆ ในงานศพแล้วแต่โอกาส

- พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ คือ ธรรมทั้งหลายแบ่งเป็น 3 หมวด คือ

1. ธรรมที่เป็นกุศล มีผลทำให้เป็นสุขตลอดไป เช่น ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น
2. ธรรมที่เป็นอกุศล มีผลทำให้เป็นทุกข์ตลอดไป เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น
3. ธรรมที่เป็นอัพยากฤต คือ ธรรมที่เป็นกลางๆ ไม่เกาะทั้งกุศล และอกุศล

- อนัตตลักขณสูตร การทำบุญ 7 วัน จุดมุ่งหมายของพระสูตรนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง ให้เล็งเห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือขันธ์ 5 นั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่จะเห็นโดยสำคัญด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

- อาทิตตปริยายสูตร การทำบุญ 50 วัน อาทิตตปริยายสูตร เป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้กับความร้อนของไฟที่ลุกโพลงอยู่ ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายในแต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร พระสูตรนี้จึงเป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนา

- สวดธรรมนิยามสูตร การทำบุญ 100 วัน บทสวดนี้ได้นำความในอุปปาทสูตร มาพรรณนาให้เห็นถึงสามัญญลักษณะของสังขารทั่วๆ ไป อันได้แก่ 1) ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง อนิจจัง 2) ความเป็นทุกข์ ทุกขัง, 3) ความเป็นอนัตตา อนัตตา

“สามัญลักษณะ ที่เรียกว่า ธรรมนิยาม ซึ่งแปลว่า บทนิยายของธรรม ในที่นี้ได้แก่ ธรรมชาติ คำว่า “นิยาม” แปลว่า เครื่องกำหนด ลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ เป็นลักษณะเครื่องกำหนดให้ทราบได้ว่า เป็นกฎของธรรมชาติ ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งทั้งปวง เราควรจะกล่าวว่า สิ่งใดเป็นไปในกฎทั้ง 3

นี้ สิ่งนั้นควรเรียกว่า เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ แต่เราไม่อาจ หรือมีโอกาสที่จะกล่าวข้อความประโยคนี้ เพราะว่าไม่มีสิ่งใด ที่ไม่เป็นไปตามกฎนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแต่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวลักษณะทั้ง 3 นี้ว่า เป็นบทนิยามแห่งธรรม”

การประกอบพิธี ก่อนพระเริ่มสวดอภิธรรม เจ้าภาพเชิญผู้มีเกียรติ จุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย และพระธรรม จากนั้นจุดเครื่องทองน้อยหน้าศพ ศาสนพิธีกรอาราธนาศีล ทุกคนรับศีล พระสงฆ์เริ่มสวดอภิธรรม เมื่อสวดเสร็จ 4 จบแล้ว เจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ จากนั้นทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับด้วยผ้าบังสุกุล ถวายของจตุปัจจัยให้แก่พระสงฆ์ แล้วจึงกรวดน้ำให้แก่ผู้ล่วงลับ ก็เป็นเสร็จ พิธีสวดอภิธรรมศพ

พิธีกร หมายถึง ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการพิธีทางศาสนา ซึ่งมีความรอบรู้ในด้านพิธีการต่าง ๆ ทำหน้าที่ควบคุม ปฏิบัติการ จัดการ และประสานงานระหว่างผู้ร่วมปฏิบัติงานพิธีตลอดจนถึงการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาในการดำเนินกิจกรรมพิธีทางพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนและถูกต้องตามโบราณประเพณีที่ได้มีการสืบทอดกันมา

ลำดับพิธี เมื่อบุคคลอันเป็นที่รักได้มาจากไป จึงมีการจัดงานสวดพระอภิธรรมขึ้น ในช่วง 3 วัน 5 วันหรือ 7 วัน หลังจากพิธีสวดศพจบลงเรียบร้อยแล้ว เข้าสู่ ขั้นตอนงานฌาปนกิจหรือพิธีเผาศพ โดยทางเจ้าภาพจะต้องทำการตกลงกับเจ้าหน้าที่วัดตั้งแต่งานสวดศพคืนแรก เพื่อจะได้เตรียมพิธีงานฌาปนกิจตามวันและเวลาที่ได้กำหนดไว้ และหลีกเลี่ยงงานเผาในวันศุกร์ เพราะเป็นวันแห่งความสุขสนุกสนานรื่นเริง ไม่เหมาะกับการจัดงานที่โศกเศร้าเสียใจ และไม่เผาวันพระ เพราะเป็นวันที่พระสงฆ์จะต้องทำกิจวัตรมากกว่าวันอื่น ๆ และหากจัดงานวันเผาวันนี้จะเป็นการรบกวนพระท่าน อีกทั้งวันพระถือว่าเป็นวันมงคล ไม่นิยมจัดงานอัปมงคล

ระยะเวลา จัดตั้งแต่ 1 วัน 3 วัน 5 วันและ 7 วัน หรือในบางกรณีตั้งสวดอภิธรรมศพครบ 100 วันจนถึงวันฌาปนกิจศพ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้จัดงานโดยทางเจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปมาสวดอภิธรรม 4 จบและถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ ซึ่งการสวดอภิธรรมนั้น มีกุศโลบายเพื่อทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้เสียชีวิต

ประโยชน์ของการประกอบพิธีกรรม เป็นพิธีการระดับหัวใจของงานทีเดียวที่จะต้องท ให้ถูกต้อง เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1) ได้บุญกุศลอย่างถูกต้อง และครบถ้วนตามพิธีการที่ต้องการเจ้าภาพ

2) ชื่อว่ายกย่องเชิดชูพิธีการทำบุญนี้ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทางที่ถูกต้องตามประเพณี วัฒนธรรมต่อไป

3) เป็นเกียรติคุณแก่ผู้เป็นเจ้าภาพ และผู้ร่วมกุศลทั้งหลายให้เกิดเพิ่มพูนกุศล จิตศรัทธามากยิ่ง ๆ ขึ้นไป

คุณค่าทางจิตใจ คือการบูชาคุณของผู้ล่วงลับ การที่เรามาประกอบพิธีต่างๆ นี้ เป็นการแสดงน้ำใจต่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการประกาศยกย่องคุณงามความดีของท่านให้ปรากฏ

การอุทิศ ส่วนบุญ ส่วนกุศล การอุทิศส่วนกุศลนี้แด่ผู้ล่วงลับ ขอให้ดวงวิญญาณของท่านจงสงบ ร่มเย็น และมีความสุข ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลนี้แด่ผู้ล่วงลับ ขอให้ท่านจงพ้นจากบาปกรรมไปสู่สวรรค์ ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลนี้แด่ ผู้ล่วงลับ ขอให้ท่านจงได้เกิดใหม่ในชาติที่ดี มีสุขภาพแข็งแรง ร่ำรวย มีความสุข

ความเชื่อ/ความศรัทธา ชาวพุทธมีความเชื่อว่า การทำบุญอุทิศ คือ ทำบุญอุทิศแจกส่งส่วนบุญให้ถึงดวงวิญญาณของญาติผู้ตายไปแล้ว เพื่อให้ผู้ตายได้รับผลบุญกุศลสนับสนุนให้ไปเกิดในภพหน้าที่ดี และนอกจากนั้น การทำบุญอุทิศยังสร้างหลักจริยธรรม คือ ความประพฤติปฏิบัติที่ดีงามและทำให้เกิดความรับผิดชอบชั่วดีของสังคม รวมทั้งความรู้สึกที่ดีงาม ชื่นชม สรรเสริญ เกลียดชังและตำหนิสิ่งที่ไม่ดีของสังคม ซึ่งแต่ละสังคม แต่ละเชื้อชาติ มีระเบียบประเพณีที่แตกต่างกัน เมื่อมีการทำบุญอุทิศ ก็ให้ยึดหลักจริยธรรมมากกว่าอย่างอื่น เช่น การฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ฟังพระสงฆ์แสดงธรรม รักษาศีล เป็นต้น เพื่อให้กาย วาจาสะอาด ให้ยึดหลักจริยธรรมตามหลักประเพณี คือ เคารพพระสงฆ์ ผู้สูงอายุ ผู้มีคุณธรรม เจ้าภาพ และสถานที่ เป็นการไม่ส่งเสริมการกระทำความชั่ว เล่นการพนัน ดื่มของมึนเมาในงาน ซึ่งเป็นการขัดต่อศีลธรรม แต่ยึดหลักความสงบเรียบร้อยดีงาม

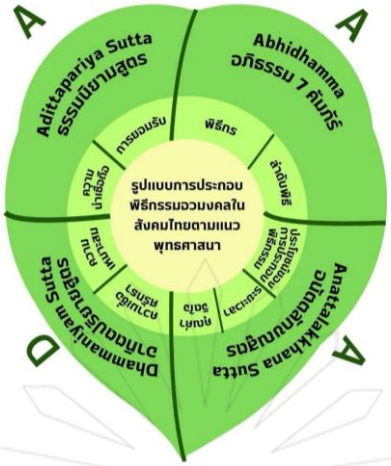
ความเหมาะสม เป็นการอุทิศกุศลแก่ผู้วายชนม์ไปแล้ว เป็นวัตถุประสงค์ชัดเจนโดยตรง ทุกท่านเมื่อจัดพิธีก็มุ่งหมายวัตถุประสงค์ข้อนี้เป็นอันดับแรก เพราะฉะนั้น สำหรับวัตถุประสงค์ข้อนี้จึงไม่มีใครลืม ดังที่ทุกท่านเมื่อบำเพ็ญกุศลทำบุญแล้วฟังพระสงฆ์อนุโมทนา ก็ได้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไป โดยหวังว่าท่านผู้ล่วงลับคงได้อนุโมทนายินดี ปลาบปลื้มใจ ในบุญกุศลที่ลูกหลานญาติมิตรได้อุทิศให้แก่ท่าน ขอให้บุญนี้สำเร็จแก่ท่านในสัมปรายภพนั้นๆ ต่อไป

ความน่าเชื่อถือ เวลาอุทิศส่วนกุศลให้ว่าเป็นภาษาไทยชัดๆ และให้สั้นที่สุด ให้บอกว่า "บุญใดที่ฉันบำเพ็ญมาแล้วตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ผลบุญทั้งหมดนี้จะมีประโยชน์ ความสุขแก่ฉันเพียงใด ขอเธอจงโมทนาผลบุญนั้นและรับผลเช่นเดียวกับฉันตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป"

การยอมรับหรือยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น เมื่อใครไปทำบุญมาก็รู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วย โดยไม่คิดอิจฉาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น เช่น เพื่อนเดินทางไปสักการะสังเวชนียสถานมา ก็ร่วมอนุโมทนา ที่เขามีโอกาสได้ไปทำบุญ ในดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ไม่อิจฉาเขา แม้เราไม่ได้ไป ก็อย่าไปคิดอกุศลว่า เขาได้ไปเพราะชู้รักออกเงินให้ เป็นต้น การไม่คิดในแง่ร้าย จะทำให้เรามีจิตใจไม่เศร้าหมอง แต่จะแช่มชื่นอยู่เสมอ เพราะได้ยินดีกับกุศลผลบุญต่างๆ อยู่ตลอดเวลา แม้จะมิได้ทำเองโดยตรงก็ตาม

4.7 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้งจากแนวคิด ทฤษฎี ตำรา การสัมภาษณ์ การเสวนากลุ่มของผู้ทรงความรู้แล้วนั้น สามารถทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” เรียกว่า AADA Model ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทย ตามแนวพระพุทธศาสนา

ที่มา : พระวนิช สงสมพันธ์ (2567)

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย AADD Model

A= Abhidhamma หมายถึง พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ คือ ธรรมทั้งหลายแบ่งเป็น 3 หมวด คือ

1. ธรรมที่เป็นกุศล มีผลทำให้เป็นสุขตลอดไป เช่น ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น
2. ธรรมที่เป็นอกุศล มีผลทำให้เป็นทุกข์ตลอดไป เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น
3. ธรรมที่เป็นอัพยากฤต คือ ธรรมที่เป็นกลางๆ ไม่เกาะทั้งกุศล และอกุศล

พิธีสวดอภิธรรม เป็นพิธีที่สำคัญมาก โดยจุดมุ่งหมายของพิธี คือการที่ทำให้ เจ้าภาพ ครอบครัว เครือญาติ และแขกผู้มีเกียรติ ทุกท่านระลึกและเคารพ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ที่เสียชีวิต ถือเป็นการเคารพนับถือ การจากไปของผู้ล่วงลับ

ปกติแล้วเราจะจัด พิธีสวดอภิธรรมศพอยู่ 1 คืน, 3 คืน, 5 คืน หรือ 7 คืน แล้วแต่เจ้าภาพจะสะดวก และบางท่านอาจจัดงานสวดอภิธรรมยาวถึง 100 วันก่อน หมายถึง จัดสวดจนถึงพิธีฌาปนกิจศพ นั่นเอง

A = (Anattalakkhana Sutta) หมายถึง อนัตตลักขณสูตร การทำบุญ 7 วัน จุดมุ่งหมายของพระสูตรนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง ให้เล็งเห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือขันธ์ 5 นั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่จะเห็นโดยสำคัญด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ ว่า นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

A = Adittapariya Sutta อาทิตตปริยายสูตร การทำบุญ 50 วัน อาทิตตปริยายสูตร เป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้กับความร้อนของไฟที่ลุกโพลงอยู่ ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่

ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร พระสูตรนี้จึงเป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนา

D = Dhammaniyam Sutta หมายถึง ธรรมนิยามสูตร การทำบุญ 100 วัน บทสวดนี้ได้นำความในอุปปาทสูตร มาพรรณนาให้เห็นถึงสามัญลักษณะของสังขารทั่วๆ ไป อันได้แก่ 1) ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง อนิจจัง 2) ความเป็นทุกข์ ทุกขัง, 3) ความเป็นอนัตตา อนัตตา

ขั้นตอนการนำไปใช้

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เพื่อนำมาใช้เรียกว่า “AADA Model” โดยมีขั้นตอนการนำไปใช้ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

การนำ Aพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ไปใช้ในการสวดพระอภิธรรม เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ถือเป็นธรรมเนียมหรือประเพณีที่พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนใช้เป็น พิธีบำเพ็ญกุศลที่เกี่ยวเนื่องกับศพหรือผู้ตาย ซึ่งเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป ไปสวดยังสถานที่ตั้งศพผู้ตาย โดยมากจะเป็น เวลาช่วงเย็นหรือค่ำๆ และสวดเมื่อเวลาจุดไฟเผาศพที่อยู่บนจิตกาธาน (การสวดหน้าไฟ)

พระสงฆ์ที่นิมนต์สวดถ้าเป็นศพของผู้ตายที่เป็นสามัญชน ก็จะนิมนต์พระสงฆ์ทั่วไป จำนวน 4 รูป มาสวด แต่ถ้าเป็นศพของบุคคล หรือข้าราชการผู้ใหญ่ที่ได้รับพระบรมราชานุเคราะห์จากสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระศพเจ้านาย สำนักพระราชวังจะมีหมายรับสั่ง ให้กรมการศาสนาวางฎีกานิมนต์ “พระพิธีธรรม”

ขั้นปฏิบัติการ ประกอบด้วย

การนำ A อนัตตลักขณสูตร ไปใช้ พระสูตรที่แสดงลักษณะ คือ เครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน พระสูตรนี้มีใจความโดยย่อดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 พระบรมศาสดาได้ทรงแสดง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน

ตอนที่ 2 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือจะเห็นสิ่งนั้น

ตอนที่ 3 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งห้านี้ที่เป็นส่วนอดีตก็ดี เป็นส่วนอนาคตก็ดี เป็นส่วนปัจจุบันก็ดี เป็นส่วนภายในก็ดี เป็นส่วนภายนอกก็ดี เป็นส่วนหยาบก็ดี เป็นส่วนละเอียดก็ดี เป็นส่วนเลวก็ดี เป็นส่วนประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้ก็ดี ทั้งหมดก็สักแต่ว่าเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ ควรเป็นด้วยปัญญาชอบ ตามที่เป็นแล้วว่า นี่ไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นี่ นี่ไม่ใช่ตัวตนของเรา

ตอนที่ 4 อริยสาวก คือ ผู้ฟังผู้ประเสริฐซึ่งได้สดับแล้วอย่างนี้ ย่อมเกิดนิพพิทา คือ ความหน่ายในรูป หน่ายในเวทนา หน่ายในสัญญา หน่ายในสังขาร หน่ายในวิญญาณ เมื่อหน่ายก็ย่อมสิ้นราคะ คือ สิ้นความติด ความยินดี ความกำหนัด เมื่อสิ้นราคะ ก็ย่อมวิมุตติ คือ หลุดพ้น เมื่อวิมุตติ ก็ย่อมมีญาณ คือความรู้ว่าวิมุตติ หลุดพ้นแล้ว และย่อมรู้ว่า ชาติ คือ ความเกิดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำเพื่อความเป็นเช่นนี้อีกต่อไป

การนำ A อาทิตตปริยายสูตร มาใช้ แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร พระสูตรนี้จึงเป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนา

การนำ D ธรรมนิยามสูตร ไปใช้เป็นเครื่องกำหนด ลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ เป็นลักษณะเครื่องกำหนดให้ทราบได้ว่า เป็นกฎของธรรมชาติ ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งทั้งปวง เราควรจะกล่าวว่า สิ่งใดเป็นไปในกฎทั้ง 3 นี้ สิ่งนั้นควรเรียกว่า เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ แต่เราไม่อาจ หรือมีโอกาสที่จะกล่าวข้อความประโยคนี้ เพราะว่าไม่มีสิ่งใด ที่ไม่เป็นไปตามกฎนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งล้วนแต่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวลักษณะทั้ง 3 นี้ว่า เป็นบทนิยามแห่งธรรม”

เมื่อนำ AADA มาใช้พระอภิธรรม คือ หลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวด้วยบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ (เรียกย่อหรือหัวใจว่า สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ) คือ

ธัมมสังคณี รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท ๆ

วิภังค์ ยกหมวดธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นตั้งเป็นหัวเรื่องแล้วแยกแยะออกอธิบายชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด

ธาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่าง ๆ เข้าในขันธ์ อายตนะ ธาตุ

ปุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่างๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น

กถาวัตถุ แถลงและวินิจฉัยทัศนะของนิกายต่างๆ สมัยสังคายนาครั้งที่ 3

ยมก (ภาค 1, ภาค 2) ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ

ปัฏฐาน หรือ มหาปกรณ์ (ภาค 1, ภาค 2, ภาค 3, ภาค 4, ภาค 5, ภาค 6) อธิบายปัจจัย 24 แสดงความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันแห่งธรรมทั้งหลายโดยพิสดาร

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล ปฐมภูมิ ทุติยภูมิ เอกสารวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาขอบเขตของเนื้อหาการวิจัย รวมถึงการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล 3) เพื่อศึกษาการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” โดยดำเนินการศึกษาจากเอกสารวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (In-dept Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชุมเสวนากลุ่ม (Focus group) รวม 16 รูป/คน ได้แก่ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา และ (3) ผู้มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีอวมงคล ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผล

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงในแต่ละประเด็น นำมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางและสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” ซึ่งผลการวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

5.1.1 แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

การทำบุญเกี่ยวกับการตาย ทำบุญเพื่อความสุขความเจริญโดยปรารภเหตุที่เป็นมาไม่สู้จะดี เพื่อกลับสิ่งที่ชั่วร้ายให้คืนดีและเป็นสิริมงคลต่อไป ปัจจุบันการทำบุญงานอวมงคลนิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ 1) งานทำบุญหน้าศพ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญหน้าวันปลงศพ) ที่เรียกว่าทำบุญ 7 วัน, ทำบุญ 50 วัน, ทำบุญ 100 วัน นั่นเอง 2) ทำบุญอัฐิ หรือการทำบุญปรารภความตายของบรรพบุรุษ หรือท่านผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้นล่วงลับไปแล้ว

5.1.2 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล

พระอภิธรรมสอนให้รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลายอันได้แก่จิต เจตสิก รูป และพระนิพพาน ธรรมชาติทั้ง 4 เรียกว่า ปรมัตถธรรม จิต + เจตสิก และรูปประกอบขึ้นเป็นบุคคลหรือเป็นสัตว์ใด ๆ จริงแล้วไม่ได้มีแก่นสาระอะไร เป็นเพียงการประชุมกันของส่วนประกอบที่มีความไม่เที่ยง เกิดดับ เกิดดับอยู่ตลอดเวลาอย่างรวดเร็ว (ชั่วลัดนิ้วมือ จิตมีการเกิดดับแสนโกฏิขณะ หรือหนึ่งล้านล้านครั้ง) เป็นสภาพที่หาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใคร ไม่มีใครเป็น

เจ้าของ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของผู้ใด ว่างเปล่าจากความเป็นคนนั้นคนนี้ ว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน ว่างเปล่าจากความเป็นนั่นเป็นนี่ตามที่สมมุติกันขึ้นมา แต่เป็นสภาวธรรมอันเป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ขึ้นกับเหตุ ขึ้นกับปัจจัย

อนัตตลักขณสูตร เครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา มีใจความเกี่ยวกับความไม่ใช่ตัวตนของ รูป คือ ร่างกาย เวทนา คือ ความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย ๆ สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สังขาร คือ ความคิดหรือเจตนา วิญญาณ คือ ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น หรือเรียกอีกประการหนึ่งว่า อายตนะทั้ง 6 อันได้แก่สัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

หลักอาทิตตปริยายสูตร พระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้กับความร้อนของไฟที่ลุกโพลงอยู่ ดังนั้นจึงได้ชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร

หลักธรรมนิยามสูตร ความเป็นจริงของสังขารอันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่ตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์ของไตรลักษณ์คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน สื่อให้เห็นถึงความเป็นจริงของสังขารขันธ์ที่ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งบุคคลพึงนำมาพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงเพื่อละความยึดมั่นถือมั่นแล้วจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือความหมดสิ้นจากกิเลสทั้งปวง

5.1.3 การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

การประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เป็นรูปแบบการประกอบพิธีศพแก่ผู้ตายที่เป็นชาวบ้านทั่วไป 2) รูปแบบ พระราชทานเพลิงศพ เป็นรูปแบบการประกอบศาสนพิธีแก่บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบนี้ ซึ่งถือว่าเป็นการระลึกถึงคุณความดี และการให้เกียรติแก่ผู้ตายในวาระสุดท้ายของชีวิต

ด้านการประกอบพิธี

การเป็นพิธีกร การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานอวมงคลหรืองานศพ พิธีกรต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการเป็นศาสนพิธีกรเป็นอย่างดี ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไร พูดอย่างไร กล่าวอย่างไร ลาอย่างไร ปฏิบัติต่อพระอย่างไร ปฏิบัติต่อพิธีสงฆ์อย่างไร ไหว้พระอย่างไร ผูกตราสังอย่างไร ทำทุกอย่างเกี่ยวกับเรื่องอวมงคล ต้องมีใบประกอบวิชาชีพศาสนพิธีกร สามารถใช้ได้ ต้องผ่านสถาบันการอบรม ควรศึกษา เรียนรู้ จะต้องเข้าใจในหลักธรรมในการประกอบพิธีกรรมตามแนวพระพุทธศาสนา

การลำดับพิธี พิธีกรที่ได้รับการฝึกฝนอบรมทราบว่า ทำอะไรบ้าง เบื้องต้นเชิญประธานจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัยที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา หน้าเชี่ยนหมาก ประเคนประธานสงฆ์ กราบที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา ที่หน้าประธานสงฆ์ กลับมานั่งที่เดิม พิธีกรอาราธนาศีลห้า สมาทานศีลห้า อาราธนาธรรม ประธานสงฆ์ให้ศีล เมื่ออาราธนาธรรมพระจะต้องจับตาลปัดทันที ไม่ควรนั่งดูโน่นดูนี่ เป็นการเสียพิธี เสร็จแล้วสวดพระพุทธมนต์เลยด้วยการขึ้นนะโมก่อนสวดอภิธรรม 7 คัมภีร์ พระสวดข้อสุดท้าย จะมีการดึงสายโยงหรือผ้าภูสาโยง โดยให้พระสวดให้เสร็จก่อนค่อยดึง ต่อมาเป็นการกรวดน้ำ ลำดับพิธี คือการเตรียมการในลำดับพิธีการเกี่ยวกับงานศพ คนที่เตรียมการพิธีงานศพ การ

จัดโต๊ะหมู่ ชุดโต๊ะหมู่หรือจัดสถานที่ตั้งศพ พิธีกรจะต้องเข้าใจว่า ควรตั้งอย่างไร ไม่ใช่ตั้งผิด ตั้งถูก โดยการหันหัวไปทางทิศตะวันตก หันเท้าไปทางทิศตะวันออก นอกเหนือไปกว่านั้น ก็จะเป็นงานพระราชทานเพลิง พิธีกรจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามธรรมเนียมประเพณี

ระยะเวลา ระยะเวลาของการจัดงานศพ ไม่ควรนานมากนัก ศพชาวบ้านธรรมดาประมาณ 7 วัน ศพพระประมาณ 100 วัน เพื่อให้โอกาสในการเตรียมการ การประกอบพิธีเริ่มตั้งแต่ไหว้พระสวดมนต์ เทศนา สวดพระอภิธรรม องค์ประกอบทั้งหมด รวมกันไม่ควรเกิน 1 - 2 ชั่วโมง งานพระราชทานเพลิง เวลากำหนดไว้เท่าไหร่ ในเวลา 15.00 น. ต้องทำพิธีไม่ให้เกิน 14.00-14.30 น. จากนั้นจะประกอบพิธีในการเชิญเพลิง พระที่แสดงพระธรรมเทศนาต้องรู้ระยะเวลาในการแสดง พิธีกรต้องรักษาเวลาอย่าได้พูดเรื่องมาก ประคับประคองเวลาให้เป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐาน ให้ตรงต่อเวลา บางครั้งค่อนข้างจะยืดเยื้อ นำเรื่องเบ็ดเตล็ดมาเกี่ยวข้อง เช่น การมอบทุน การแจกทุน ทำให้เสียเวลา พิธีพระประมาณ 45 นาที บ้านเรานำการรื่นเริงเข้ามา เช่น การฟ้อนรำ หน้าศพ ทำให้เวลายืดเยื้อมากไปจึงไม่เหมาะสม

ประโยชน์ของการประกอบพิธี 1) การเรียนรู้ผ่านเหตุการณ์ ทำให้เกิดประสบการณ์ช่วยให้คนเรามีพัฒนาการทางความคิด และช่วยพัฒนาจิตใจได้ 2) สร้างความทรงจำที่ดี เราเคยสังเกตไหมว่า เรื่องราวต่าง ๆ ที่เราจำได้ดี ย่อมมาพร้อมกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ผ่านเข้ามา หากเราไม่มีกิจกรรม ปล่อยให้เรื่องราวผ่านไป เราก็อาจจะลืมเรื่องราวนั้นไปได้ง่าย ๆ 3) ความเชื่อ และศาสนา หากเราเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ การจัดงานศพก็จะเป็นการบำเพ็ญกุศล ที่ครอบครัวพึงกระทำและอุทิศบุญไปให้แก่ผู้ล่วงลับ 4) เป็นการแสดงความเคารพ และแสดงความรักต่อผู้วายชนม์ และยังเป็นโอกาสที่สามารถทำให้ญาติพี่น้อง หรือเพื่อน ๆ ได้มีโอกาสพบปะและสานสัมพันธ์อันดีแก่กัน 5) สืบสานประเพณีไทย

คุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางจิตใจก็มีมากมาย เป็นการสร้างความกตัญญูกตเวที ซึ่งให้ลูกหลานและญาติพี่น้องได้สามัคคีกัน เช่นกิจกรรมอวมงคล ทำบุญเดือนสิบ ซึ่งลูกหลานได้กลับบ้าน เป็นวันรวมญาติ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งศาสนาอื่นก็สู้ศาสนาพุทธเราไม่ได้ วันรวมญาติ เดือน 10 สงกรานต์ ก็คือ กลับมาทำบุญให้บรรพบุรุษ เรียกว่า รวมญาติก็ได้ ความสามัคคีของหมู่ญาติก็ได้ ในสังคมปัจจุบันก็มีภาระหน้าที่ ต้องจากถิ่นฐานบ้านเกิดไป แต่เมื่อถึงเทศกาลวันสำคัญ สงกรานต์ เดือนสิบ จะต้องกลับมาบ้าน จะต้องกลับมาพบญาติพี่น้อง ผู้ที่ไม่ได้กลับมา คือ ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว เพราะว่า เป็นการระลึกนึกถึงบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจที่ประเมินค่าไม่ได้ คิดเป็นตัวเลขไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมาก

ด้านการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล

ความเชื่อ/ความศรัทธา มีความเชื่อว่า ในเปรตวิสัยไม่มีกสิกรรม; ไม่มีโครักขกรรม (ปศุสัตว์เลี้ยงโค); ไม่มีการค้าขาย; ไม่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน; ผู้ทำกาลกิริยาละไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยด้วยทานที่ญาติให้แล้วในโลกนี้; น้ำฝนตกลงในที่ดอน; ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มฉันใด; ทานที่ทายกให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายฉันนั้น; มีแต่เรื่องบุญเท่านั้นให้ได้ เรียกว่า อุทิศ แปลว่า เจาะจง อุปมาเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า ไหลลงสู่พื้นดินได้ฉันใด บุญที่เราทำแล้วอุทิศไปให้แก่ผู้ตาย ผู้ตายก็ได้รับฉันนั้น ถึงแก่ผู้ตายเช่นเดียวกัน เปรียบเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า

ความเหมาะสม ความเหมาะสมในการจัดทำพิธีกรรม ปัจจุบันเห็นว่าไม่เหมาะสม เพราะว่ามีภาพอื่น ๆ เข้ามาแทรกไปกับอย่างอื่น หมดไปกับกิจกรรมพุทธศาสนาไม่ยอม เรียกว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับกาละเทสะ หากรู้เกี่ยวกับงานอะไร รู้ถึงความสำคัญว่างานอะไรเป็นคนที่ไม่มีชื่อไม่มีเสียงหรือว่าอย่างไร หากว่าบุคคลที่มีชื่อเสียงลูกศิษย์มากให้เหมาะสมกับงานกับบุคคลนั้นให้ผันแปรกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจัดงานให้เหมาะสมตามโอกาส

ความน่าเชื่อถือ ความน่าเชื่อถือในการประกอบพิธีกรรมอวมงคล กฎหมายระบุไว้ว่า สามารถที่จะเบิกค่างานศพได้ ประเพณีวัฒนธรรมทางสังคมยกย่องกัน ความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้อยู่ในหลักของพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงพยากรณ์ไว้อย่างไร การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลจะถึงแก่ใคร ไม่ถึงแก่ใคร มีหลักเกณฑ์อย่างไร หรือจะทำอย่างไร ไม่มีญาติพี่น้องไปเกิดในเปตวิสัยเลย ทายาทก็ยังได้รับผลนั้นอยู่ ในการถวายทานแก่พี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ไม่มีญาติพี่น้องไปอยู่ในเปตวิสัย ผลบุญนั้นก็ยังเป็นผลบุญที่เรายังได้รับ ดังพยากรณ์ว่า แม้ทายาทก็ยังไม่ร้ายผล เมื่อส่งไปแล้วไม่ถึงผู้รับเหมือนไปรษณีย์ก็ส่งกลับมาให้กับเจ้าของเช่นเดิม การยอมรับในการอุทิศก็เกิดจากความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักในทางพระพุทธศาสนา

การยอมรับ การยอมรับหรือยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น เมื่อใครไปทำบุญมาก็รู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วย โดยไม่คิดอิจฉาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น การไม่คิดในแง่ร้าย จะทำให้เรามีจิตใจไม่เศร้าหมอง แต่จะแช่มชื่นอยู่เสมอ เพราะได้ยินดีกับกุศลผลบุญต่างๆ อยู่ตลอดเวลา แม้จะมิได้ทำเองโดยตรงก็ตาม เป็นการยอมรับนับถือเรื่องบุญ เรื่องบาป เมื่อกุศลอกุศล บาปไม่ควรทำ บุญควรทำ ในการยอมรับนับถือ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 แนวคิดและทฤษฎีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

การทำบุญเกี่ยวกับการตาย ทำบุญเพื่อความสุขความเจริญโดยปรารภเหตุที่เป็นมาไม่สู้จะดี เพื่อกลับสิ่งที่ชั่วร้ายให้คืนดีและเป็นสิริมงคลต่อไป ปัจจุบันการทำบุญงานอวมงคลนิยมทำกันอยู่ 2 อย่าง คือ 1) งานทำบุญหน้าศพ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญหน้าวันปลงศพ) ที่เรียกว่าทำบุญ 7 วัน, ทำบุญ 50 วัน, ทำบุญ 100 วัน นั่นเอง 2) ทำบุญอัฐิ หรือการทำบุญปรารภความตายของบรรพบุรุษ หรือท่านผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นการทำบุญในวันคล้ายวันที่ท่านผู้นั้นล่วงลับไปแล้ว ซึ่งมีความสอดคล้องกับ **พระครูสุวรรณสารานุกูล, วานิช พาลาด, วรนิษฐา จันทร์เอี่ยม, และอุดม ไตยเวียง** ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศาสนพิธีและความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานอวมงคลในองค์กรตามแนวพุทธศาสตร์ของสังคมไทย จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า 1) การจัดศาสนพิธีเกี่ยวกับงานอวมงคลเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติต่อกันมาแต่ครั้งโบราณและมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและบริบทสังคม ศาสนพิธีเป็นรูปแบบเพื่อการดำเนินงานให้เป็นไปตามกรอบเวลาที่มาซึ่งความสำเร็จของงาน แม้ว่าศาสนพิธีจะถูกมองว่าเป็นเพียงกะพี้ที่ไม่ใช่สาระที่แท้จริงแต่ศาสนพิธีก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุกศาสนาที่นำประโยชน์สุขมาให้ผู้เข้าร่วมพิธี 2) พิธีการจัดงานอวมงคลมี 3 ขั้นตอน คือ 1) ศาสนพิธีกรรมก่อนตาย 2) ศาสนพิธีกรรมตอนตาย 3) ศาสนพิธีกรรมหลังการตาย และในการจัดงานอวมงคลนี้ยังแฝงไปด้วยคติความเชื่อในการจัดงานศพ คือ 1) การเก็บศพ 2) การปฏิบัติต่อคนที่ตายผิดปกติ ที่เป็นไปตามคติความเชื่อของวิถีวัฒนธรรมอีสาน 3) รูปแบบการจัดการ

ศาสนพิธีงานอวมงคลของจังหวัดนครราชสีมา มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการจัดงานฌาปนกิจศพ เป็นรูปแบบการจัดพิธีศพแก่ผู้ตายที่เป็นชาวบ้านทั่วไป 2) รูปแบบการพระราชทานเพลิงศพ เป็นรูปแบบการจัดศาสนพิธีแก่บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งทั้งสองรูปแบบนี้ถือว่าเป็นการระลึกถึงคุณความดี และการให้เกียรติแก่ผู้ตายในวาระสุดท้ายของชีวิต

5.2.2 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล

พระอภิธรรมสอนให้รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลายอันได้แก่จิต เจตสิก รูป และพระนิพพาน ธรรมชาติทั้ง 4 เรียกว่า ปรมัตถธรรม จิต + เจตสิก และรูปประกอบขึ้นเป็นบุคคลหรือเป็นสัตว์ใด ๆ จริงแล้วไม่ได้มีแก่นสาระอะไร เป็นเพียงการประชุมกันของส่วนประกอบที่มีความไม่เที่ยง เกิดดับ เกิดดับอยู่ตลอดเวลาอย่างรวดเร็ว (ชั่วลัดนิ้วมือ จิตมีการเกิดดับแสนโกฏิขณะ หรือหนึ่งล้านล้านครั้ง) เป็นสภาพที่หาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใคร ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของผู้ใด ว่างเปล่าจากความเป็นคนนั้นคนนี้ ว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน ว่างเปล่าจากความเป็นนั่นเป็นนี่ตามที่สมมุติกันขึ้นมา แต่เป็นสภาวธรรมอันเป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ขึ้นกับเหตุ ขึ้นกับปัจจัย หลักอนัตตลักขณสูตร เครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา มีใจความเกี่ยวกับความไม่ใช่ตัวตนของ รูป คือ ร่างกาย เวทนา คือ ความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย ๆ สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สังขาร คือ ความคิดหรือเจตนา วิญญาณ คือ ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น หรือเรียกอีกประการหนึ่งว่า อายตนะทั้ง 6 อันได้แก่สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ หลักอาทิตตปริยายสูตร พระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้กับความร้อนของไฟที่ลุกโพลงอยู่ ดังนั้นจึงได้ชื่อว่าอาทิตตปริยายสูตร แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร หลักธรรมนิยามสูตร ความเป็นจริงของสังขารอันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่ตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์ของไตรลักษณ์คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน สื่อให้เห็นถึงความเป็นจริงของสังขารขันธ์ที่ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งบุคคลพึงนำมาพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงเพื่อละความยึดมั่นถือมั่นแล้วจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือความหมดสิ้นจากกิเลสทั้งปวง ความจริงของชีวิตเป็นอกุศล เป็นอัพยากฤต เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กล่าวถึงเกี่ยวกับความจริงว่า สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สัพเพ สังขารา ทุกขา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อาจิกฺขติ เทเสติ ปัญญฺเปติ ปฏฺเปติ วิภชติ วิวรติ อุตฺตาติ กโรติ” พูดแล้วพูดอีก บอกแล้วบอกอีก บัญญัติแล้ว บัญญัติอีก ทำให้ง่ายขึ้นว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ธรรมที่เป็นอวมงคล เป็นหลักธรรมที่พูดถึงความจริง พูดว่าชีวิตนี้มันเป็นความจริง ความแก่และความตายเป็นเสมือนภูเขาสิลาอันแท่งทึบกลิ้งมาทั้ง 4 ทิศ กินสัพสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีใครจะหนีได้ ไม่สามารถที่จะต้านทานได้ด้วยทหาร รถศึก ใคร ๆ ก็ต้านทานไม่ได้ ไม่มีใครต้านทานความแก่ ความตายได้ สอดคล้องกับ **พระครูปลัดวัลลภวชิรวโส (เดชผิว)** ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายในประเพณีของกลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมรในจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ความเชื่อนั้นสนับสนุนให้คนเราเกิดความคิดที่จะสร้างหลักประกันความเชื่อของตนเอง จึงมีการกำหนดเกณฑ์แห่งชีวิตหลัง

ความตายต้องมีพิธีการรองรับเพื่อให้ผู้ไปสู่โลกหน้ามีภพอยู่อาศัย โดยเฉพาะความเชื่อของกลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมรบุญประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายของกลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมรมีรูปแบบการประกอบพิธีคล้ายกัน 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นการเตรียมวัตถุทานเพื่อถวายพระสงฆ์แล้วอุทิศส่วนบุญให้ญาติที่เสียชีวิตไปแล้วตามคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่สองเป็นการทำเครื่องเซ่นไหว้เพื่อบูชาผีต่าง ๆ โดยคติที่ว่าผีนั้น ๆ จะสามารถที่จะมาหยิบฉวยเอาวัตถุเหล่านั้นคืนเมืองเปรตได้ ส่วนนัยที่ต่างกันก็อยู่ที่รูปแบบในการประกอบพิธีอันขึ้นอยู่กับท้องถิ่นนั้น ๆ บุญประเพณีทั้ง 2 นั้น แสดงให้ความเห็นของตัววัฒนธรรมของ 2 กลุ่ม นี้ว่ามีความเหมือนกัน ไปแนวทางเดียวกัน ตัวพิธีกรรมนี้ทำขึ้นเพื่อ 1) อุทิศผลบุญแก่ผู้ล่วงลับ 2) แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ 3) มีความเชื่อว่าท่านผู้ล่วงลับจะได้ผลบุญและมีความสุขในสุคติภูมิ มีความเชื่อไปแนวทางเดียวกันหมด ก็เพื่อเป็นการอุทิศผลให้กับผู้ล่วงลับเป็นหลักการสำคัญ

5.2.3 การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

การประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เป็นรูปแบบการประกอบพิธีศพแก่ผู้ตายที่เป็นชาวบ้านทั่วไป 2) รูปแบบ พระราชทานเพลิงศพ เป็นรูปแบบการประกอบศาสนพิธีแก่บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบนี้ ซึ่งถือว่าเป็นการระลึกถึงคุณความดี และการให้เกียรติแก่ผู้ตายในวาระสุดท้ายของชีวิต สอดคล้องกับ **พระปราโมทย์ สุทฺธจิตฺโต (เต่าเพ็ชร), พระครูโกศลอรรถกิจ, พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล** ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง พบว่าประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีการจัดการศพโดยการเผาไฟบ้าง ฝังบ้าง และการทิ้งศพบ้าง แต่ไม่ได้อธิบายขั้นตอนของพิธีกรรมเหล่านั้นเพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปเผาทิ้งหรือฝังดินเท่านั้น การจัดการศพในสมัยพุทธกาลจึงเป็นเรื่องของชาวบ้าน ส่วนพระสงฆ์นั้นเป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาศพเพื่อการปฏิบัติธรรมและให้คติธรรมแก่ญาติของผู้ตาย หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพ ประกอบด้วย หลักไตรลักษณ์ ขันธ์ 5 ความกตัญญูกตเวที และการระลึกถึงความตาย เป็นต้น ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง ประกอบด้วย พิธีอาบน้ำศพ การปิดประกาศงานบำเพ็ญกุศลศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจัดเลี้ยงอาหาร การฌาปนกิจศพ การเก็บและบรรจุอัฐิ และการไว้ทุกข์ หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง เช่น การเอาลูกพันธุ์ (พืชท้องถิ่นภาคใต้) มาวางข้างศพ ที่หมายถึงขณะที่มีชีวิตอยู่ควรกระทำแต่ความดีและรักษาตนอยู่ในศีลในธรรม การหักหวีเป็นสามท่อนโยนลงในโลงศพ ซึ่งหมายถึงปริศนาธรรมไตรลักษณ์ ได้แก่ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวไม่มีตน เป็นต้น

ด้านการประกอบพิธี

การเป็นพิธีกร การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานอวมงคลหรืองานศพ พิธีกรต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการเป็นศาสนพิธีกรเป็นอย่างดี ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไร พูดอย่างไร กล่าวอย่างไร ลาอย่างไร ปฏิบัติต่อพระอย่างไร ปฏิบัติต่อพิธีสงฆ์อย่างไร ไหว้พระอย่างไร ผูกตราสังอย่างไร ทำทุกอย่างเกี่ยวกับเรื่องอวมงคล ต้องมีใบประกอบวิชาชีพศาสนพิธีกร สามารถใช้ได้ ต้องผ่านสถาบันการอบรม ควรศึกษา เรียนรู้ จะต้องเข้าใจในหลักธรรมในการประกอบพิธีกรรมตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ **ปอรรัชม์ ยอดเณร** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะตัวของการเป็นพิธีกรและผู้ประกาศ ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญา” ผลการศึกษา

พบว่า กระบวนการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญาที่ประกอบด้วยการเรียนผ่านประสบการณ์ตรง โดยการฝึกปฏิบัติในทุกบทเรียน และวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของวิทยากรที่เป็นผู้ประกาศและพิธีกรอาชีพ รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนสะท้อนคิดจากเพื่อนร่วมชั้นเรียนและวิทยากรส่งเสริมให้นิสิตเข้าใจคุณลักษณะเด่นและคุณลักษณะด้อยของตนเอง ด้วยวิธีการใคร่ครวญและสะท้อนคิดภายในตนเองโดยการเขียนบันทึกรายสัปดาห์ จากการใช้วิธีการดังกล่าวผลการประเมิน พบว่า นิสิตแต่ละคนมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจในด้านอวัจนภาษามากที่สุด ซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นเกี่ยวกับ การหายใจ การใช้เสียงและคุณภาพเสียง รองลงมาคือด้านบุคลิกภาพ ประกอบไปด้วยประเด็นเกี่ยวกับลักษณะร่างกาย การจัดวางร่างกาย และการแต่งกาย ลำดับสุดท้ายคือด้านวัจนภาษา ประกอบไปด้วย การอ่านออกเสียงภาษาไทย การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับงานที่ได้รับ การควบคุมความตื่นเต้น และการสัมภาษณ์ หลังจากที่ได้เรียนรู้ผ่านการฝึกปฏิบัติและการฟังบรรยายความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ จากวิทยากร นิสิตสามารถพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะตัวในด้านต่างๆ ของตนเองในการเป็นผู้ประกาศและพิธีกรได้ ทั้งเรื่องการรายงานข่าว การประกาศข่าวในรูปแบบต่างๆ การเป็นพิธีกรเวทีอีเว้นท์ การสัมภาษณ์ การพัฒนาบุคลิกภาพและการแต่งกาย นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญาเอื้อให้นิสิตสามารถประมวลผลตนเองจากการเขียนบันทึกการประเมินตนเองหลังจากการปฏิบัติ ทำให้นิสิตค้นพบว่าคุณลักษณะเด่นของตนเองเหมาะสมกับการเป็นผู้ประกาศและพิธีกรประเภทใด การประเมินตนเองทำให้มองเห็นจุดเด่นจุดด้อยของตนเองชัดเจนและทำให้สามารถวางแผนการพัฒนาตนเองที่เหมาะสม และนำแนวทางไปใช้ในการประกอบอาชีพในอนาคตได้

การลำดับพิธี พิธีกรที่ได้รับการฝึกฝนอบรมทราบว่า ทำอะไรบ้าง เบื้องต้นเชิญประธานจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัยที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา หน้าเชี่ยนหมาก ประเคนประธานสงฆ์ กราบที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา ที่หน้าประธานสงฆ์ กลับมานั่งที่เดิม พิธีกรอาราธนาศีลห้า สมาทานศีลห้า อาราธนาธรรม ประธานสงฆ์ให้ศีล เมื่ออาราธนาธรรมพระจะต้องจับตาลปัดทันที ไม่ควรนั่งดูโน่นดูนี่เป็นการเสียพิธี เสร็จแล้วสวดพระพุทธมนต์เลยด้วยการขึ้นนะโมก่อนสวดอภิธรรม 7 คัมภีร์ พระสวดข้อสุดท้าย จะมีการดึงสายโยงหรือผ้าภูสาโยง โดยให้พระสวดให้เสร็จก่อนค่อยดึง ต่อมาเป็นการกรวดน้ำ ลำดับพิธี คือการเตรียมการในลำดับพิธีการเกี่ยวกับงานศพ คนที่เตรียมการพิธีงานศพ การจัดโต๊ะหมู่ ชุดโต๊ะหมู่หรือจัดสถานที่ตั้งศพ พิธีกรจะต้องเข้าใจว่า ควรตั้งอย่างไร ไม่ใช่ตั้งผิด ตั้งถูกโดยการหันหัวไปทางทิศตะวันตก หันเท้าไปทางทิศตะวันออก นอกเหนือไปกว่านั้น ก็จะเป็นงานพระราชทานเพลิง พิธีกรจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามธรรมเนียมประเพณี

ระยะเวลา ระยะเวลาของการจัดงานศพ ไม่ควรนานมากนัก ศพชาวบ้านธรรมดาประมาณ 7 วัน ศพพระประมาณ 100 วัน เพื่อให้โอกาสในการเตรียมการ การประกอบพิธีเริ่มตั้งแต่ไหว้พระสวดมนต์ เทศนา สวดพระอภิธรรม องค์ประกอบทั้งหมด รวมกันไม่ควรเกิน 1 - 2 ชั่วโมง งานพระราชทานเพลิง เวลากำหนดไว้เท่าไหร่ ในเวลา 15.00 น. ต้องทำพิธีไม่ให้เกิน 14.00-14.30 น. จากนั้นจะประกอบพิธีในการเชิญเพลิง พระที่แสดงพระธรรมเทศนาต้องรู้ระยะเวลาในการแสดง พิธีกรต้องรักษาเวลาอย่าได้พูดเรื่องมาก ประคับประคองเวลาให้เป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐาน ให้ตรงต่อเวลา บางครั้งค่อนข้างจะยืดเยื้อ นำเรื่องเบ็ดเตล็ดมาเกี่ยวข้อง เช่น การมอบทุน การแจกทุน ทำให้เสียเวลา พิธีพระประมาณ 45 นาที บ้านเรานำการรื่นเริงเข้ามา เช่น การฟ้อนรำ หน้าศพ ทำให้เวลา

ยึดเยื้อมากไปจึงไม่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ **อู๋อวิ๋นหลง** ได้ศึกษาวิจัยว่าด้วยเรื่อง ช่วงเวลาในการสร้างศาลเจ้าซำไนเก็งกรุงเทพฯ กับความสัมพันธ์ของชาวจีนแคะ ผลการศึกษาพบว่า หากจะระบุช่วงระยะเวลาที่แน่นอนในการสร้างศาลเจ้าแห่งนี้ในประเทศไทยจึงต้องเริ่มต้นจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือเทพสตรีทั้ง 3 กับกลุ่มชาวจีนฮากกาที่อพยพเข้ามาในประเทศ ซึ่งต้องใช้หลักฐานที่ปรากฏอยู่ในศาลเจ้าแห่งนี้ อันประกอบด้วย แผ่นจารึก คัมภีร์ อักษรจารึกบนระฆังและเอกสารต่าง ๆ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา กระทั่งประมวลให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับระยะเวลาในการสร้างของศาสนสถานแห่งนี้ที่ถูกต้อง

ประโยชน์ของการประกอบพิธี 1) การเรียนรู้ผ่านเหตุการณ์ ทำให้เกิดประสบการณ์ ช่วยให้คนเรามีพัฒนาการทางความคิด และช่วยพัฒนาจิตใจได้ 2) สร้างความทรงจำที่ดี เราเคยสังเกตไหมว่า เรื่องราวต่าง ๆ ที่เราจำได้ดี ย่อมมาพร้อมกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ผ่านเข้ามา หากเราไม่มีกิจกรรม ปล่อยให้เรื่องราวผ่านไป เราก็อาจจะลืมเรื่องราวนั้นไปได้ง่าย ๆ 3) ความเชื่อและศาสนา หากเราเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ การจัดงานศพก็จะเป็นการบำเพ็ญกุศล ที่ครอบครัวพึงกระทำและอุทิศบุญไปให้แก่ผู้ล่วงลับ 4) เป็นการแสดงความเคารพ และแสดงความรักต่อผู้วายชนม์ และยังเป็นโอกาสที่สามารถทำให้ญาติพี่น้อง หรือเพื่อน ๆ ได้มีโอกาสพบปะและสานสัมพันธ์อันดีแก่กัน 5) สืบสานประเพณีไทย ซึ่งสอดคล้องกับ **พระครูสุวรรณสารานุกูล, วานิช พาลาด, วรนิษฐา จันทร์เอี่ยม, และอุดม ไตยเวียง** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศาสนพิธีและความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานอวมงคลในองค์กรตามแนวพุทธศาสตร์ของสังคมไทย จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดศาสนพิธีเกี่ยวกับงานอวมงคลเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติต่อกันมาแต่ครั้งโบราณและมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและบริบทสังคม ศาสนพิธีเป็นรูปแบบเพื่อการดำเนินงานให้เป็นไปตามกรอบเวลาที่มาซึ่งความสำเร็จของงาน แม้ว่าศาสนพิธีจะถูกมองว่าเป็นเพียงกะพี้ที่ไม่ใช่สาระที่แท้จริงแต่ศาสนพิธีก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุกศาสนาที่นำประโยชน์สุขมาให้ผู้เข้าร่วมพิธี 2) พิธีการจัดงานอวมงคลมี 3 ขั้นตอน คือ 1) ศาสนพิธีกรรมก่อนตาย 2) ศาสนพิธีกรรมตอนตาย 3) ศาสนพิธีกรรมหลังการตาย และในการจัดงานอวมงคลนี้ยังแฝงไปด้วยคติความเชื่อในการจัดงานศพ คือ 1) การเก็บศพ 2) การปฏิบัติต่อคนที่ตายผิดปกติ ที่เป็นไปตามคติความเชื่อของวิถีวัฒนธรรมอีสาน 3) รูปแบบการจัดการ ศาสนพิธีงานอวมงคลของจังหวัดนครราชสีมา มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการจัดงานฌาปนกิจศพเป็นรูปแบบการจัดพิธีศพแก่ผู้ตายที่เป็นชาวบ้านทั่วไป 2) รูปแบบการพระราชทานเพลิงศพ เป็นรูปแบบการจัดศาสนพิธีแก่บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งทั้งสองรูปแบบนี้ถือว่าเป็นการระลึกถึงคุณความดี และการให้เกียรติแก่ผู้ตายในวาระสุดท้ายของชีวิต

คุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางจิตใจก็มีมากมาย เป็นการสร้างความกตัญญูกตเวทีซึ่งให้ลูกหลานและญาติพี่น้องได้สามัคคีกัน เช่นกิจกรรมอวมงคล ทำบุญเดือนสิบ ซึ่งลูกหลานได้กลับบ้าน เป็นวันรวมญาติ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งศาสนาอื่นก็สู้ศาสนาพุทธเราไม่ได้ วันรวมญาติ เดือน 10 สงกรานต์ ก็คือ กลับมาทำบุญให้บรรพบุรุษ เรียกว่า รวมญาติก็ได้ ความสามัคคีของหมู่ญาติก็ได้ ในสังคมปัจจุบันก็มีภาระหน้าที่ ต้องจากถิ่นฐานบ้านเกิดไป แต่เมื่อถึงเทศกาลวันสำคัญ สงกรานต์ เดือนสิบ จะต้องกลับมาบ้าน จะต้องกลับมาพบญาติพี่น้อง ผู้ที่ไม่ได้กลับมา คือ ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว

เพราะว่า เป็นการระลึกนึกถึงบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจที่ประเมินค่าไม่ได้ คิดเป็นตัวเลขไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมาก ซึ่งสอดคล้องกับ

ด้านการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล

ความเชื่อ/ความศรัทธา มีความเชื่อว่า ในเปรตวิสัยไม่มีกสิกรรม; ไม่มีโครักขกรรม (ปศุสัตว์เลี้ยงโค); ไม่มีการค้าขาย; ไม่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน; ผู้ทำกาลกิริยาละไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยด้วยทานที่ญาติให้แล้วในโลกนี้; น้ำฝนตกลงในที่ดอน; ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉันใด; ทานที่ทายกให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายฉันนั้น; มีแต่เรื่องบุญเท่านั้นให้ได้ เรียกว่า อุทิศ แปลว่า เจาะจง อุปมาเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า ไหลลงสู่พื้นดินได้ฉันใด บุญที่เราทำแล้วอุทิศไปให้แก่ผู้ตาย ผู้ตายก็ได้รับฉันนั้น ถึงแก่ผู้ตายเช่นเดียวกัน เปรียบเสมือนน้ำที่ตกจากฟ้า ซึ่งสอดคล้องกับ เมทิกา พ่วงแสง เพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อ ความศรัทธา ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพัทลุง ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อ ความศรัทธา ในพื้นที่จังหวัดพัทลุง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ความเชื่อและศรัทธาที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ โนรา โรงครูวัดท่าแค ซึ่งกลายเป็น soft power ของพัทลุง 2) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเกจิอาจารย์หรือบุคคลสำคัญ คือ วัดเขาอ้อ มีชื่อเสียงเลื่องลือในเรื่องของไสยเวทย์ด้วยที่มาของมือปราบแดนใต้ พล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช หรือ ขุนพันธ์ ตำนานจอมขมังเวทและเกจิอาจารย์ด้านไสยเวทย์พิธีกรรมต่าง ๆ 3) ความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดศาสนาคือพระบรมธาตุเจดีย์วัดเขียนบางแก้ว ซึ่งตามความเชื่อเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จากความเชื่อ ความศรัทธาทั้ง 3 ประเภท นำไปสู่การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อและความศรัทธาหรือการท่องเที่ยว "มูเตลู" ที่สร้างรายได้หมุนเวียนมหาศาลในพื้นที่ และทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยือนเพิ่มขึ้นทุกปี ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการพัฒนาเส้นทางการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ และความศรัทธา ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวนอกเหนือจากปัจจัยภายในที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาภายในตัวบุคคล ซึ่งมีผลต่อความคิดและการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว

ความเหมาะสม ความเหมาะสมในการจัดทำพิธีกรรม ปัจจุบันเห็นว่าไม่เหมาะสม เพราะว่ามีภาพอื่น ๆ เข้ามาแทรกไปกับอย่างอื่น หมดไปกับกิจกรรมพุทธศาสนาไม่ยอมเรียกว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับกาละเทสะ หากรู้เกี่ยวกับงานอะไร รู้ถึงความสำคัญว่างานอะไร เป็นคนที่ไม่มีชื่อไม่มีเสียงหรือว่าอย่างไร หากว่าบุคคลที่มีชื่อเสียงลูกศิษย์มากให้เหมาะสมกับงานกับบุคคลนั้นให้ผันแปรกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจัดงานให้เหมาะสมตามโอกาส ซึ่งสอดคล้องกับ **พระศรีธีรพงศ์ รังสรรค์ สิงห์เลิศ และระพีพันธ์ ศิริสัมพันธ์** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประเพณีงานศพ : กรณีศึกษารูปแบบที่เหมะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า 1) ประเพณีงานศพ ได้สะท้อนคุณค่าของชีวิตและได้รับคติธรรมดังนี้ 1) ประเพณีการปฏิบัติต่อคนป่วยใกล้ตาย ได้รับคติธรรม คือ การมีสติก่อนตาย ความไม่ประมาท และการเห็นสัจธรรมของชีวิต 2) ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ ได้รับคติธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที และการเข้าใจหลักไตรลักษณ์ 3) ประเพณีการสวดศพ ได้รับคติธรรม คือ การอุทิศส่วนกุศลแก่คนตาย และการมีน้ำใจ 4) ประเพณีการบวชหน้าศพและจูงศพ ได้รับคติธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที 5) ประเพณีการเผาศพ ได้รับคติธรรม คือ การเห็นสัจธรรมของชีวิต และความไม่

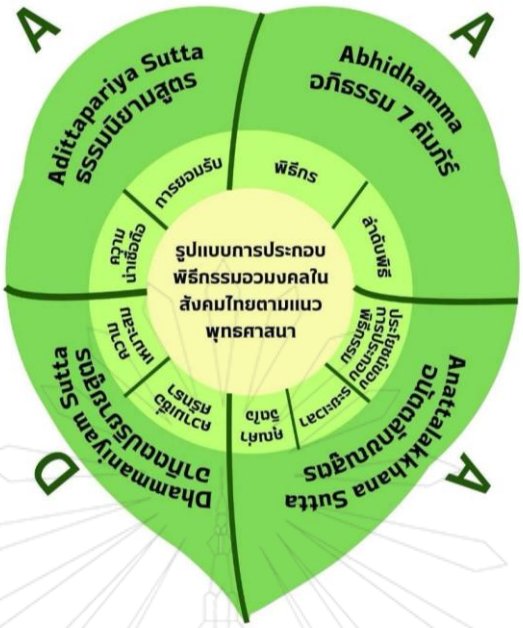
ประมาท 6) ประเพณีการเก็บอัฐิ ให้คติธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที และความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ 2) พิธีกรรม ความเชื่อ และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพ ประกอบด้วยพิธีกรรมดังนี้ คือ กรรดน้ำศพ การมัดตราสัง การสวดพระอภิธรรม การเซ่นศพ การบำเพ็ญกุศล การเวียนเมรุ การล้างหน้าศพ การเผาศพ การแปรรูป การเก็บอัฐิ และการฉลองอัฐิ แต่ในปัจจุบันนี้ พิธีกรรมบางอย่างไม่มีการประกอบพิธีที่วัดแล้ว เช่น การอาบน้ำศพ และการแต่งตัวศพ เพราะส่วนใหญ่ผู้เสียชีวิตที่โรงพยาบาลมักจะมีการทำพิธีดังกล่าวนี้ที่โรงพยาบาลก่อนที่จะนำศพผู้เสียชีวิตมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด 3) มีการจัดพิธีศพที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น เมื่อจัดงานศพเสร็จแล้วมีภาระหนี้สินที่เกิดจากการจัดงานที่ไม่เหมะสม เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจประเพณีพิธีกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมดีงามตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณีนิยมของชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้นำในชุมชน คือ พระสงฆ์ มรรคนายก และประชาชนในชุมชน เพื่อหาแนวทางในการจัดงานศพร่วมกัน จะได้เกิดความเรียบร้อยเหมะสมและความถูกต้องดีงามตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับประเพณีนิยม ควรมีหลักการหรือข้อตกลงร่วมกันในการจัดงานศพ เช่น ห้ามเลี้ยงสุรา และห้ามเล่นการพนัน ซึ่งทุกคนในชุมชนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและต้องสร้างให้เป็นมาตรฐานที่ยอมรับในชุมชน และถือข้อปฏิบัติหรือข้อตกลงร่วมกัน อันเป็นการปฏิบัติตามนโยบายทางราชการและพระราชบัญญัติการพนัน

ความน่าเชื่อถือ ความน่าเชื่อถือในการประกอบพิธีกรรมอวมงคล กฎหมายระบุไว้ว่า สามารถที่จะเบิกค่างานศพได้ ประเพณีวัฒนธรรมทางสังคมยกย่องกัน ความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้อยู่ในหลักของพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงพยากรณ์ไว้อย่างไร การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลจะถึงแก่ใคร ไม่ถึงแก่ใคร มีหลักเกณฑ์อย่างไร หรือจะทำอย่างไร ไม่มีญาติพี่น้องไปเกิดในเปตวิสัยเลย ทายาทก็ยังได้รับผลนั้นอยู่ ในการถวายทานแก่พี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ไม่มีญาติพี่น้องไปอยู่ในเปตวิสัย ผลบุญนั้นก็ยังเป็นผลบุญที่เรายังได้รับ ดังพยากรณ์ว่า แม้ทายาทก็ยังไม่ร้ายผล เมื่อส่งไปแล้วไม่ถึงผู้รับเหมือนไปรษณีย์ก็ส่งกลับมาให้กับเจ้าของเช่นเดิม การยอมรับในการอุทิศก็เกิดจากความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ **ประมวลศักดิ์ ดีมี** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พระพุทธศาสนากับอาชีพขายสินค้าและบริการงานศพ ผลการศึกษาพบว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในส่วนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับพิธีงานศพของไทย คติความเชื่อพุทธศาสนาและแบบพราหมณ์ถูกนำมาเชื่อมประสานกับวัฒนธรรม ประเพณีขนบธรรมเนียมท้องถิ่นเกี่ยวกับศพหรือความตายมาผูกโยงเป็นธุรกิจนับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่งเช่นธุรกิจการขายหีบศพ การขายพวงหรีด การจัดเลี่ยงอาหารในงานศพ พิธีกร และธุรกิจจัดงานศพแบบครบวงจร เป็นการปรับวิกฤตให้เป็นโอกาส การใช้พิธีกรรมเพื่อให้เกิดวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน เป็นประเพณีปฏิบัติที่ผู้อยู่กระทำให้กับผู้ตาย เพื่อแสดงความเคารพรักและอาลัย ให้เกียรติและสำนึกในบุญคุณ การจัดงานศพเป็นภาวะของการได้เผชิญกับไตรลักษณ์เพื่อสร้างสติให้ระลึกถึงความตาย ดำรงไม่ประมาท และยังได้มีการท าบุญทำทาน รักษาศีลโดยได้ทำบุญเพื่อช่วยเหลือทางวัดเป็นการบำรุงพระศาสนาให้สืบทอดยาวนานด้วย ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานศพจึงถือเป็นสิ่งที่เป็นไปเพื่ออุทิศบุญกุศลแก่ผู้ตายและการพัฒนาจิตให้เป็นกุศลของผู้มีชีวิตอยู่ด้วยการให้ทาน รักษาศีลและช่วยบำรุงพระสงฆ์ และพระพุทธศาสนาอีกด้วย

การยอมรับ การยอมรับหรือยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น เมื่อใครไปทำบุญมาก็รู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วย โดยไม่คิดอิจฉาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น การไม่คิดในแง่ร้าย จะทำให้เรามีจิตใจไม่เศร้าหมอง แต่จะแช่มชื่นอยู่เสมอ เพราะได้ยินดีกับกุศลผลบุญต่างๆ อยู่ตลอดเวลา แม้จะมิได้ทำเองโดยตรงก็ตาม เป็นการยอมรับนับถือเรื่องบุญ เรื่องบาป เมื่อกุศล อกุศล บาปไม่ควรทำ บุญควรทำ ในการยอมรับนับถือ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสอดคล้องกับ **พระอธิการหนุ่ม สิริสาโร (อ่องสกุล) สามารถ สุขุประการ และ ศิริโรจน์ นามเสนา** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การถวายทานตามเทศกาลประเพณีในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า 1) หลักการถวายทานในพระพุทธศาสนา ลำดับแรกต้องมีศรัทธาในการที่จะถวายและพิจารณาว่าถวายสิ่งใดได้อานิสงส์มาก เมื่อมีจิตศรัทธาแล้วสิ่งของที่จะถวายต้องได้มาโดยความบริสุทธิ์ผู้รับการถวายก็ต้องบริสุทธิ์ หลังจากถวายแล้วมีจิตใจแช่มชื่นเบิกบานย่อมได้อานิสงส์มาก 2) การถวายทานในเทศกาลตามประเพณีในสังคมไทย มีการกำหนดของชุมชนให้มีการร่วมกันทำบุญถวายทานตามความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเชื่อทางด้านสิ่งที่เหนือธรรมชาติภูตผีเทวาอารักษ์ผีบรรพบุรุษ โดยจะนำปัจจัยทางด้านวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศของพื้นที่ผนวกเข้ากันอย่าง กลมกลืนจนเกิดเป็นปัจจัยต่าง ๆ ในการกำหนดกิจกรรมของการทำบุญที่จะมีขึ้นในแต่ละเดือน ตลอดทั้งปีตามฮีต 12 เนื่องจากคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดให้เป็นจารีตหรือสิ่งที่พึงถือปฏิบัติ ทำให้ประเพณีเหล่านี้ได้รับการประพฤติปฏิบัติสืบทอดทั้งยังได้มีการบอกกล่าวจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อเป็นการรักษากฎของชุมชนและเพื่อป้องกันการได้รับบทลงโทษจากการละเมิดกฎปฏิบัติของคนในชุมชน ซึ่งบทลงโทษของผู้ที่กระทำผิดจารีตประเพณีของสังคม อาจจะหมายถึงการได้รับการปฏิเสธในการคบค้า สมาคม การยอมรับ หรือการให้ความช่วยเหลือใดจากคนในชุมชน และ 3) วิเคราะห์การถวายทานในเทศกาลตามประเพณีในสังคมไทย

5.2.4 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้งจากแนวคิด ทฤษฎี ตำรา การสัมภาษณ์ การเสวนากลุ่มของผู้ทรงความรู้แล้วนั้น สามารถทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “การประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” เรียกว่า AAAD Model ดังนี้

แผนภูมิที่ 5.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

ที่มา : พระวนิช สงสมพันธ์ (2567)

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย AADD Model

A= Abhidhamma หมายถึง พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ คือ ธรรมทั้งหลายแบ่งเป็น 3 หมวด คือ

1. ธรรมที่เป็นกุศล มีผลทำให้เป็นสุขตลอดไป เช่น ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น
2. ธรรมที่เป็นอกุศล มีผลทำให้เป็นทุกข์ตลอดไป เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น
3. ธรรมที่เป็นอัพยากฤต คือ ธรรมที่เป็นกลางๆ ไม่เกาะทั้งกุศล และอกุศล

พิธีสวดอภิธรรม เป็นพิธีที่สำคัญมาก โดยจุดมุ่งหมายของพิธี คือการที่ทำให้ เจ้าภาพ ครอบครัว เครือญาติ และแขกผู้มีเกียรติ ทุกท่านระลึกและเคารพ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ที่เสียชีวิต ถือเป็นการเคารพนับถือ การจากไปของผู้ล่วงลับ

ปกติแล้วเราจะจัด พิธีสวดอภิธรรมศพอยู่ 1 คืน, 3 คืน, 5 คืน หรือ 7 คืน แล้วแต่เจ้าภาพจะสะดวก และบางท่านอาจจัดงานสวดอภิธรรมยาวถึง 100 วันก่อน หมายถึง จัดสวดจนถึงพิธีฌาปนกิจศพ นั่นเอง

A = (Anattalakkhana Sutta) หมายถึง อนัตตลักขณสูตร การทำบุญ 7 วัน จุดมุ่งหมายของพระสูตรนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง ให้เล็งเห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือขันธ์ 5 นั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่จะเห็นโดยสำคัญด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ ว่า นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

A = Adittapariya Sutta อาทิตตปริยายสูตร การทำบุญ 50 วัน อาทิตตปริยายสูตร เป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้กับความร้อนของไฟที่ลุกโพลงอยู่ ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร พระสูตรนี้จึงเป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนา

D = Dhammaniyam Sutta หมายถึง ธรรมนิยามสูตร การทำบุญ 100 วัน บทสวดนี้ได้นำความในอุปปาทสูตร มาพรรณนาให้เห็นถึงสามัญญลักษณะของสังขารทั่วๆ ไป อันได้แก่ 1) ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง อนิจจัง 2) ความเป็นทุกข์ ทุกขัง, 3) ความเป็นอนัตตา อนัตตา

ขั้นตอนการนำไปใช้

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เพื่อนำมาใช้เรียกว่า “AADA Model” โดยมีขั้นตอนการนำไปใช้ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

การนำ Aพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ไปใช้ในการสวดพระอภิธรรม เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ถือเป็นธรรมเนียมหรือประเพณีที่พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนใช้เป็น พิธีบำเพ็ญกุศลที่เกี่ยวเนื่องกับศพหรือผู้ตาย ซึ่งเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป ไปสวดยังสถานที่ตั้งศพผู้ตาย โดยมากจะเป็น เวลาช่วงเย็นหรือค่ำๆ และสวดเมื่อเวลาจุดไฟเผาศพที่อยู่บนจิตกาธาน (การสวดหน้าไฟ)

พระสงฆ์ที่นิมนต์สวดถ้าเป็นศพของผู้ตายที่เป็นสามัญชน ก็จะนิมนต์พระสงฆ์ทั่วไป จำนวน 4 รูป มาสวด แต่ถ้าเป็นศพของบุคคล หรือข้าราชการผู้ใหญ่ที่ได้รับพระบรมราชานุเคราะห์จากสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระศพเจ้านาย สำนักพระราชวังจะมีหมายรับสั่ง ให้กรมการศาสนาวางฎีกานิมนต์ “พระพิธีธรรม”

ขั้นปฏิบัติการ ประกอบด้วย

การนำ A อนัตตลักขณสูตร ไปใช้ พระสูตรที่แสดงลักษณะ คือ เครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน พระสูตรนี้มีใจความโดยย่อดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 พระบรมศาสดาได้ทรงแสดง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน

ตอนที่ 2 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือจะเห็นสิ่งนั้น

ตอนที่ 3 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งห้านี้ที่เป็นส่วนอดีตก็ดี เป็นส่วนอนาคตก็ดี เป็นส่วนปัจจุบันก็ดี เป็นส่วนภายในก็ดี เป็นส่วนภายนอกก็ดี เป็นส่วนหยาบก็ดี เป็นส่วนละเอียดก็ดี เป็นส่วนเลวก็ดี เป็นส่วนประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้ก็ดี ทั้งหมดก็สักแต่ว่าเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ ควรเป็นด้วยปัญญาชอบ ตามที่เป็นแล้วว่า นี่ไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นี่ นี่ไม่ใช่ตัวตนของเรา

ตอนที่ 4 อริยสาวก คือ ผู้ฟังผู้ประเสริฐซึ่งได้สดับแล้วอย่างนี้ ย่อมเกิดนิพพิทา คือ ความหน่ายในรูป หน่ายในเวทนา หน่ายในสัญญา หน่ายในสังขาร หน่ายในวิญญาณ เมื่อหน่ายก็ย่อมสิ้นราคะ คือ สิ้นความติด ความยินดี ความกำหนัด เมื่อสิ้นราคะ ก็ย่อมวิมุตติ คือ หลุดพ้น เมื่อวิมุตติ ก็ย่อมมีญาณ คือความรู้ว่าวิมุตติ หลุดพ้นแล้ว และย่อมรู้ว่า ชาติ คือ ความเกิดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำเพื่อความเป็นเช่นนี้อีกต่อไป

การนำ D ธรรมนิยามสูตร ไปใช้เป็นเครื่องกำหนด ลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ เป็นลักษณะเครื่องกำหนดให้ทราบได้ว่า เป็นกฎของธรรมชาติ ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งทั้งปวง เราควรจะกล่าวว่า สิ่งใดเป็นไปในกฎทั้ง 3 นี้ สิ่งนั้นควรเรียกว่า เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ แต่เราไม่อาจ หรือมีโอกาสที่จะกล่าวข้อความประโยคนี้ เพราะว่าไม่มีสิ่งใด ที่ไม่เป็นไปตามกฎนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งล้วนแต่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวลักษณะทั้ง 3 นี้ว่า เป็นบทนิยามแห่งธรรม”

การนำ A อาทิตตปริยายสูตร มาใช้ แสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน แต่ทว่าความสุขหรือความทุกข์ร้อนจากกิเลสทั้งปวงล้วนนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง คือตั้งอยู่ไม่ได้ตลอดไป ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ น่าเบื่อหน่ายในความผันแปร พระสูตรนี้จึงเป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนา

เมื่อนำ AAAD มาใช้พระอภิธรรม คือ หลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวด้วยบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ (เรียกย่อหรือหัวใจว่า สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ) คือ

ธัมมสังคณี รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท ๆ

วิภังค์ ยกหมวดธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นตั้งเป็นหัวเรื่องแล้วแยกแยะออกอธิบายชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด

ธาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่าง ๆ เข้าในขันธ์ อายตนะ ธาตุ

ปุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่างๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น

กถาวัตถุ แถลงและวินิจฉัยทัศนะของนิกายต่างๆ สมัยสังคายนาครั้งที่ 3

ยมก (ภาค 1, ภาค 2) ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ

ปัฏฐาน หรือ มหาปกรณ์ (ภาค 1, ภาค 2, ภาค 3, ภาค 4, ภาค 5, ภาค 6) อธิบายปัจจัย 24 แสดงความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันแห่งธรรมทั้งหลายโดยพิสดาร

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

มิติทางธรรม

การประกอบศาสนพิธีทำบุญงานอวมงคลหรือการตาย ควรให้ความสำคัญกับพิธีกรรมตามแนวพุทธศาสนามากกว่าการให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องปากเรื่องท้อง ควรทำความเข้าใจจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการจัดงานอวมงคล เป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติต่อกันมาแต่ครั้งโบราณ แต่ควรมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและบริบทสังคมปัจจุบัน ควรดำเนินงานให้เป็นไปตาม

กรอบเวลาที่เหมาะสม แม้ว่าศาสนพิธีจะถูกมองว่าเป็นเพียงกะพี้ที่ไม่ใช่สาระที่แท้จริง แต่ว่าการประกอบศาสนพิธีก็ควรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของงานอวมงคลที่นำประโยชน์สุขมาให้เจ้าภาพและผู้เข้าร่วมพิธี กิจกรรมที่ปฏิบัติกันในงานศพ ควรจะทำให้เกิดทาน ศีล ภาวนา สมาธิ และปัญญาจึงถือได้ว่าเป็นการทำบุญอย่างแท้จริงในการจัดงานอวมงคล การจะจัดให้มีมหรสพในการประกอบพิธีอวมงคล เช่น ลิเก หมอลำ วงดนตรี ลำตัด ภาพยนตร์ ควรให้เป็นไปตามความเหมาะสม ไม่ควรจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ สิ่งที่ไม่เหมาะสม เช่น มีโคโยตี้สาว ๆ นุ่งน้อยห่มน้อยมาเต้นหน้าศพการดื่มสุราของมึนเมาในงานศพ ตลอดจนการเล่นการพนันควรงดเว้น ควรจะมีการแสดงพระธรรมเทศนาทุกคืน ควรการประกอบพิธีงานศพที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้หลักพุทธธรรม ควรจะให้ความรู้ในการประกอบพิธีกรรมอวมงคลกับบุคคลทุกช่วงวัย ควรจะสอนตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือการศึกษานอกโรงเรียน และควรแนะนำสอนให้เข้าใจในช่วงการประกอบพิธี เพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติกันที่ถูกต้องต่อไป

มิติทางเศรษฐกิจ

ปัญหาการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยที่เกินความจำเป็นในการประกอบพิธีงานอวมงคล ควรลดค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยที่เกิดจากการจัดงานศพ เพื่อลดภาระหนี้สินของเจ้าภาพที่จะตามมา ควรลดค่าใช้จ่ายเรื่องสุราเมรัย ควรงดค่าใช้จ่ายในการแสดงดนตรี ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานอวมงคล อบต.พิธีกรหรือพระสงฆ์ ควรจะช่วยเหลือด้วยการชี้แจงความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติ

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” ยังมีประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นที่การทำวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมไปไม่ทั่วถึง เพราะว่ามีเงื่อนไขของเขตเขตด้านระยะเวลา และปัญหาอุปสรรคด้านต่าง ๆ ในช่วงทำการวิจัย จึงขอนำเสนอเป็นข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรทำวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คติความความเชื่อ/ความศรัทธาในการประกอบพิธีเกี่ยวกับงานอวมงคลที่มีอิทธิพลต่อวิถีวัฒนธรรมชุมชน

2. ควรทำวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ เรื่อง บุญ-บาป ที่มีผลต่อบุคคลที่ใกล้จะสิ้นใจตาย”

3. ควรทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดงานอวมงคลให้เกิดความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีวัฒนธรรมชุมชน”

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหามกุฏราชวิทยาลัย.* นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย นครปฐม.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

1 หนังสือทั่วไป

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2564). *รายงานการประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์แผนแม่บทส่งเสริมคณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559 - 2564) ฉบับสมบูรณ์.* นครปฐม : เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

การศาสนา, กรม. (2538). *คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2537). *พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2533). *ศาสนพิธี ฉบับกรมการศาสนา (แก้ไขปรับปรุง) พ.ศ. 2533*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2538). *ศาสนพิธี สำหรับครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา.

กรมศิลปากร. (2507). *งานบูรณะโบราณสถานจังหวัดสุโขทัย*. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร.

_____. (2545). *เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

กิตติศักดิ์ ปรกติ. (มปท, มปป). *เอกสารประกอบการศึกษาวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป ภาค 1/2546 บุคคลธรรมดาและหลักทั่วไปว่าด้วยนิติบุคคล*.

คณะกรรมการแผนกตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย. (2543) *พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4,* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2541). *พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค* 1. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2537). *พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2561). *พระไตรปิฎกศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *พระสุตันตปิฎก.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชาย โพธิสิตา. (2554). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งฯ.

ณัฏฐชา หน่อทอง. (2551). *การสื่อสารการตลาดแบบไวรัสของตราสินค้าดีแทค*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

ดนัย ไชยโยธา. (2546). *สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย.* กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ธีรานันโท. (2550). *การตายและพิธีการทำบุญศพ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

บุญมี แท่นแก้ว. (2547). *ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ปรานี วงษ์เทศ. (2534). *เพศและวัฒนธรรม*. ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลฺยาณธมฺโม). (2544). *พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543 ก). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรงและขยายความ*. (พิมพ์ครังที่ 9). กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2544). *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. (2547). *พระพุทธศาสนากับความตาย.* กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้าวิชาการ.

พระราชวรมุนี. (2529). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ, ปริเฉทที่ 5, มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ. (2534). *ปรมัตถโชติกะปริเฉทที่ 5*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.

พัฒนา กิติอาษา. (2557). *สู่วิถีอีสานใหม่*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาษา.

พุทธทาส ภิกขุ. (2549). *ปฏิจจสมุปบาท.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

ฟื้น ดอกบัว. (2554). *ประวัติศาสตรพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร.

ภาณุวังโส. (2549). *พุทธศาสนา-คำสั่งสอน ธรรมะ การปฏิบัติธรรม.* กรุงเทพมหานคร : ปราชญ์สยาม.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2546). *พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ภาค 1 เล่ม 1-4*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร* : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต*. พิมพ์ครั้ง 1. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์โดยบริษัทนานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.

สุพจน์ กู้มานะชัย. (2546). *กฎหมายและแพ่งและพาณิชย์—บุคคล*. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม.

สุเมธ เมธาวิทยกูล. (2547). *พิธีกรรมไทย*. สงขลา: เทมการพิมพ์.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2555). *พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุรวัฒน์.

เสถียร โกเศศ. (2498). *วิจารณ์ประเพณีทำศพ ตอนที่สาม ว่าด้วยการเผาศพ*. พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบก.

2. ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์ /และงานวิจัย

กฤษฎากมล ชื่นอิ่ม. (2555). *คุณภาพชีวิตในมิติสุขภาพของผู้สูงอายุที่มีภาวะข้อเข่าเสื่อมในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร.* วิทยานิพนธ์ หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาลเวชปฏิบัติชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาลัยคริสเตียน.

กันตยา มานะกุล. (2550). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านจอมจันทร์ หมู่ที่ 2 ตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย.* ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

กุสุมา โกศล. (2555). *คุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางในยุคเศรษฐกิจถดถอย : ศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎรธานีและนครศรีธรรมราช.* รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

3. บทความในวารสาร

ปอรรัชม์ ยอดเณร. (2564). การพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะตัวของการเป็นพิธีกรและผู้ประกาศ ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญา. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 39(2), 44-55.

พระครูนิภาธรรมวัตร (มานัส โฉมยา). (2566). *วิเคราะห์การสวดพระอภิธรรมในพระพุทธศาสนา.* บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, 11(3), 13-24.

พระครูปลัดวัลลภ วชิรวโส (เดชผิว). (2565). การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายในประเพณีของกลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมรในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารมจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์,* 6(3). 96-114.

พระครูสุวรรณสารานุกูล, วานิช พาลาด, วรนิษฐา จันทร์เอี่ยม, และอุดม ไตยเวียง. (2566). รูปแบบการจัดการศาสนพิธีและความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานอวมงคลในองค์กรตามแนวพุทธศาสตร์ของสังคมไทยจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 10(2), 174-186.

พระครูอมรปัญญารัตน์ (จตุพร อักษรทอง). (2555). การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในพิธีการจัดการงานศพ ในประเทศไทย. *วารสารเซนต์จอห์น*, 15(14), 148-162.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2544). *มองวันวิสาขบูชา หยั่งให้ถึงอารยธรรมของโลก.* พุทธจักร. 55 (7) กรกฎาคม.

พระนัด จารุวณฺโณ (ยีรัมย์). (2564). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำบุญแซนโฎนตาของชาวจังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 6(2), 301-315.

พระปลัดสนั่น สจฺจวโร, อุทัย สติมั่น, พระมหาอุดร สุทฺธิญาโณ. (2565). วิเคราะห์หลักธรรมและความเชื่อในประเพณีงานศพของชาวรามัญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. *วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 8(2), 99-107.

พระมหาโสภณ วิจิตฺตธมฺโม, พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิติญาโณ. (2558). *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 1(1), 45-58.

พระอธิการโยธิน อินทะนะ จีรศักดิ์ ปันลา สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์. (2564). พิธีกรรมและคุณค่าการใช้ส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนา. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 7(2), 335-349.

พระอธิการหนุ่ม สิริสาโร (อ่องสกุล) สามารถ สุขุประการ และ ศิริโรจน์ นามเสนา. (2566). ศึกษาวิเคราะห์การถวายทานตามเทศกาลประเพณีในสังคมไทย. *บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์*, 11(2), 45-54.

เมทิกา พ่วงแสง และ เพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ. (2566). ความเชื่อ ความศรัทธา ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพัทลุง, *วารสารศิลปศาสตร์ มทร. ธัญบุรี*, 4(2), 58-71.

เรวัฒน์ เพียรพจนนารถ และ อุเทน ลาพิงค์. (2563). แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา ของนักศึกษาจีน เอกภาษาไทย. *สถาบันภาษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 11(1), (มกราคม – มิถุนายน).

อู๋อวิ๋นหลง. (2561). ช่วงเวลาในการสร้างศาลเจ้าซำไนเก็งกรุงเทพฯ กับความสัมพันธ์ของชาวจีนแคะ. *วารสารจีนศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 11(1), 215-248.

4. การสัมภาษณ์

เดชชาติ ตรีทรัพย์ สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช

บุญเลื่อง บุญหนูกลับ สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย (ข้าราชการบำนาญ) อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

พระครูขันตยาภรณ์ (พรหม ขนฺติโก ป.ธ.3) สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอควนขนุน เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร. (ธรรมรัต อริยธมฺโม ป.ธ.5) สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหารรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช

พระครูสิริสุตคุณ สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง วัดอัมพวนาราม ต.ท่ามิหรำ อ.เมือง จ.พัทลุง

พระครูสุวรรณวรากูล สัมภาษณ์เมื่อ (23- 24 ธันวาคม พ.ศ. 2550 และวันที่ 12- 13 เมษายน พ.ศ. 2551). วัดพิกุลทอง วราราม บ้านบ่อเสม็ด ตำบลตือรือเบาะ อำเภอตุมปัต รัฐกลันตัน

พระครูอรุณสุตาลังการ, รศ.ดร. สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) ผู้อำนวยการสำนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระเทพวิริยาภรณ์ (อักษร ยติโก ป.ธ.9) สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 18 เจ้าอาวาสวัดคูหาสวรรค์ พระอารามหลวง อ.เมือง จ.พัทลุง

พระมหาบุญฤทธิ์ ฐิตปญโญ (ป.ธ.9) สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) จอ.ป่าพะยอม วัดเขาโพรกเพลง ต.นาขยาด อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

พระราชปริยัติเวที (เจือ กิตฺติปญฺโญ ป.ธ.9) สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช เจ้าอาวาสวัดมุมป้อม อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

พระศรีธรรมประสาธน์ (สุทธิพล กิตฺติปาโล ป.ธ.7) สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง (ธ) เจ้าอาวาสวัดจรณาราม อ. เขาชัยสน จ.พัทลุง

พระศรีปัญญาจารย์ (ลำดวน ฐิตปญฺโญ ป.ธ.9) สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง เจ้าอาวาสวัดอินทราวาส อ.เมือง จ.พัทลุง

พระเอกวิทย์ จึงประเสริฐ, ดร. สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) วัดคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

สมบูรณ์ ดวงแก้ว สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) ปราชญ์ชาวบ้าน (อดีตเป็นข้าราชการ)

สันติ อุนจะนำ สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) หัวหน้าฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช

เอื้อน ปริยะวาทกร สัมภาษณ์เมื่อ (กุมภาพันธ์ 2566) (ข้าราชการบำนาญ) อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

5. เอกสารสนเทศอิเลคทรอนิกส์

จำลอง ดิษยวณิช. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.saddhadhamma 6 เมษายน 2567

พระธรรมธีรราชมหามุนี. (2539). อุดมวิชา. (พิมพ์ครั้งที่ 4). [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.psclib.com/wtdc/opac_css/index.php?lvl=notice_display&id=2767

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเครื่องมือวิจัย

1. พระครูอรุณสุตาลังการ, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
2. พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล, ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
3. รศ.ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์	ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
4. ดร.สันติ อุนจะนำ	หัวหน้าฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
5. ดร.สมบูรณ์ ดวงแก้ว	ข้าราชการบำนาญ

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๗

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน พระครูอรุณสุตาลังการ, รศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างดุษฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของเครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

อนุเคราะห์
(พระครูอรุณสุตาลังการ)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๗

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล, ผศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างดุษฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของเครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๗

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ๏ เจริญพร รศ.ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างดุษฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้จึงขอเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของเครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

06/04/65

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๗

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร เจริญพร ดร.สันติ อุนจะนำ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างดุษฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้จึงขอเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของเครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๗

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ดร.สมบูรณ์ ดวงแก้ว

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างดุษฎีนิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้จึงขอเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของเครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

Somboon
06/04/65

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เชิงลึก

1.	พระครูอรุณ สุตาลังการ, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
2.	พระศรีธรรมประสาธน์ (สุทธิพล กิตฺติปาโล ป.ธ.7)	เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง (ธ) เจ้าอาวาสวัดจรณาราม อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
3.	พระศรีปัญญาจารย์ (ลำดวน ฐิตปญฺโญ ป.ธ.9)	ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง เจ้าอาวาสวัดอินทราวาส อ.เมือง จ.พัทลุง
4.	พระเทพวิริยาภรณ์ (อักษร ยติโก ป.ธ.9)	ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 18 เจ้าอาวาสวัดคูหาสวรรค์ พระอารามหลวง อ.เมือง จ.พัทลุง
5.	พระครูกาแก้ว	พระครูกาแก้ว เจ้าคณะอำเภอเมืองพัทลุง เจ้าอาวาสวัดโคกชะงาย
7.	พระมหาบุญฤทธิ์ ฐิตปญฺโญ (ป.ธ.9)	จอ.ป่าพะยอม วัดเขาโพรกเพลง ต.นาขยาด อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
8.	พระราชปริยัติเวที	เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง วัดคูหาสวรรค์
9.	นายปลัด สงนุ้ย	เจ้าภาพงานศพ
10.	นายนิวัฒน์ สานุสรณ์	ผู้มาร่วมงานศพ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูอรุณสุตาลังการ, รศ.ดร.

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระศรีธรรมประสาธน์

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระศรีปัญญาจารย์

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นัดศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระเทพวิริยาภรณ์

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ยินดีในความร่วมมือ
พระเทพวิริยาภรณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูกาแก้ว

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นัดศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ยินดีให้ความร่วมมือ
พระครูกาแก้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๔๘

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย

เรียน พระครูขันตยาภรณ์

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เข้าร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย โดยโปรดอนุญาตให้ พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระมหาบุญฤทธิ์ ฐิตปญฺโญ

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ลงชื่อให้ความอนุเคราะห์
พระมหาบุญฤทธิ์ ฐิตปญฺโญ
เจ้าคณะอำเภอพระพรหม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระราชปริยัติเวที

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายปลัด สงนุ้ย

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นัดศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖ (๒)/ว ๐๑๔๙

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายนิวัฒน์ สานุสรณ์

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร. สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาต พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นัดศึกษาและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group)

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group)

1. พระครูขันตยาภรณ์ (พรหม ขนฺติโก ป.ธ.๓)	ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอควนขนุน เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
2. พระเอกวิทย์ จึงประเสริฐ, ดร.	วัดคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
3. รศ.ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์	ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
4. ดร.สันติ อุนจะนำ	หัวหน้าฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
5. อาจารย์บุญเลื่อง บุญหนูกลับ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย (ข้าราชการบำนาญ) อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
6. อาจารย์เอื้อน ปริยะวาทกร	(ข้าราชการบำนาญ) อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๔๘

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย

เรียน พระครูขันตยาภรณ์

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เข้าร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย โดยโปรดอนุญาตให้ พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๔๘

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย

เรียน พระเอกวิทย์ จึงประเสริฐ, ดร.

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เข้าร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย โดยโปรดอนุญาตให้ พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง กำหนดวันที่ 29 เมษายน เวลา 17.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ยินดีให้ความอนุเคราะห์
(พระเอกวิทย์ จรประชุตฺโต, ดร.)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ที่ ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๔๘ **วันที่** ๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group)เพื่อทำการวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เข้าร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย โดยโปรดอนุญาตให้ พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ที่ ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๔๘ **วันที่** ๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group)เพื่อทำการวิจัย

เจริญพร ดร.สันติ อุนจะนำ

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เข้าร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย โดยโปรดอนุญาตให้ พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๔๘

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย

เจริญพร อาจารย์เอื้อน ปริยะวาทกร

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เข้าร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย โดยโปรดอนุญาตให้ พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง กำหนดวันที่ 25 ม.ค. 66 เวลา 19.00 น.

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช
หมู่ ๕ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙
www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๔๘

๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย

เจริญพร อาจารย์บุญเลื่อง บุญหนูกลับ

ด้วย พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช กำลังดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (The Model for Ritual Performance in Inauspicious Ceremony According to Buddhism) โดยมี ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เข้าร่วมดำเนินการเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำการวิจัย โดยโปรดอนุญาตให้ พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเสวนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดเมตตาอนุเคราะห์ให้กับนักศึกษาด้วย และขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์
ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา”
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างสำหรับการวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัย “รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา” แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลรูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2. โปรดตอบคำถามตามสภาพที่เป็นจริง คำถามของท่านมีคุณค่ายิ่งต่อการวิจัย เพราะจะทำให้ทราบข้อเท็จจริงในอันจะนำไปสู่รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา ข้อมูลที่ท่านตอบจะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด หากท่านรู้สึกไม่สบายใจสามารถไม่ตอบคำถามได้ ผู้วิจัยขอรับรองว่า ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ครั้งนี้จะเป็นข้อมูลในภาพรวมเท่านั้น และจะดำเนินการให้สอดคล้องภายใต้เงื่อนไขจริยธรรมในมนุษย์ทุกประการ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำหรับความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ของท่านไว้ ณ โอกาสนี้

พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธ์)
นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....ฉายา.....นามสกุล.....

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน/วัด.....ตำบล..... .....

อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์..... .....

วันและเวลาที่ให้สัมภาษณ์ วันที่ .....ที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

ส่วนที่ 2 รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

1. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรมงานอวมงคลทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

2. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคลเป็นอย่างไร

3. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

4. ท่านมีความคิดเห็นว่ารูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านการประกอบพิธี

(1) พิธีกร (2) ลำดับพิธี (3) ระยะเวลา (4) ประโยชน์ของการประกอบพิธี (5) คุณค่าทางจิตใจ

2) ด้านการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล

(1) ความเชื่อ/ความศรัทธา (2) ความเหมาะสม (3) ความน่าเชื่อถือ (4) การยอมรับ

5. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

1) ด้านการประกอบพิธี

2) ด้านการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล

ภาคผนวก ฉ
ภาพถ่ายการสัมภาษณ์วิจัยเชิงลึก (in depth interview)

พระครูอรุณสุตาลังการ, รศ.ดร.
รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2566

พระศรีธรรมประสาธน์ (สุทธิพล กิตฺติปาโล ป.ธ.7)
เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง (ธ) เจ้าอาวาสวัดจรณาราม อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2566

พระศรีปัญญาจารย์ (ลำดวน ฐิตปญฺโญ ป.ธ.9)
ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง
เจ้าอาวาสวัดอินทราวาส อ.เมือง จ.พัทลุง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2566

พระเทพวิริยาภรณ์ (อักษร ยติโก ป.ธ.9)
ปรึกษาเจ้าคณะภาค 18
เจ้าอาวาสวัดคูหาสวรรค์ พระอารามหลวง อ.เมือง จ.พัทลุง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2566

พระครูขันตยาภรณ์ (พรหม ขนฺติโก)
ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง
วัดบ้านสวน อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2566

การประชุมเสวนากลุ่ม (ออนไลน์)

การประชุมเสวนากลุ่ม (ออนไลน์)

ภาคผนวก ช
คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการสอบปากเปล่าขั้นสุดท้ายดุษฎีนิพนธ์

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ที่ ๔๑๙/๒๕๖๗

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการสอบปากเปล่าขั้นสุดท้ายดุษฎีนิพนธ์

เพื่อความสมบูรณ์ในการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ ให้เป็นไปตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๙ ข้อ ๓๖ และประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่อง ขั้นตอนการทำและการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์/หรือสารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ ข้อ ๕.๑๓ การสอบปากเปล่าขั้นสุดท้าย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งผู้มีรายนามต่อไปนี้เป็นคณะกรรมการสอบปากเปล่าขั้นสุดท้ายดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา (THE MODEL FOR RITUAL PERFORMANCE IN INAUSPICIOUS CEREMONY ACCORDING TO BUDDHISM)" ของ พระวนิช วรธมโม (สงสมพันธุ์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๖๕๐๔๑๒๐๐๓ รุ่น ๑/๒๕๖๒ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ ในวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ เวลา ๑๓.๐๐–๑๖.๐๐ น. ณ ห้องประชุมวิทยาเขต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑. รศ.ดร.ปัญญา เลิศไกร	ประธานกรรมการ
๒. ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร	กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)
๓. รศ.ดร.กันตภณ หนูทองแก้ว	กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)
๔. รศ.ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์	กรรมการ
๕. ดร.วชิรวิชญ์ อิทธิธนาศุภวิชญ์	กรรมการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗

(พระเทพวัชรเมธี, ผศ.ดร.)

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ซ
เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๒๕๖/๒๕๖๖

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง : รูปแบบการประกอบพิธีอวมงคลในสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

TITLE : THE MODEL FOR RITUAL PERFORMANCE IN INAUSPICIOUS CEREMONY ACCORDING TO BUDDHISM

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๖๖ วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๓๖๗/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ออกให้ ณ วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ลงนาม

(พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

เลขที่ 1610640378

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มอบวุฒิบัตรนี้ไว้เพื่อแสดงว่า

พระวนิช วรธมฺโม

ได้ผ่านการอบรมจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (รูปแบบ) ออนไลน์
หลักสูตรการฝึกอบรม ๑ วัน
เรื่อง หลักจริยธรรมพื้นฐาน และการทบทวนพิจารณาโครงการวิจัยด้านสังคมศาสตร์
สำหรับอาจารย์ นักวิจัย และนักศึกษา
ประกอบด้วย ๙ ประเด็นความรู้

ประเด็นความรู้ที่ ๑	วิวัฒนาการของจริยธรรมการวิจัย (History of Research Ethics)
ประเด็นความรู้ที่ ๒	หลักจริยธรรมการวิจัยพื้นฐาน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง (Principles of Research Ethics, Laws, and Regulations)
ประเด็นความรู้ที่ ๓	กระบวนการขอความยินยอม (Informed Consent Process)
ประเด็นความรู้ที่ ๔	การวิจัยในกลุ่มอ่อนแอ/เปราะบาง (Research among Vulnerable Population)
ประเด็นความรู้ที่ ๕	การรักษาความลับ (Confidentiality)
ประเด็นความรู้ที่ ๖	การประเมินคุณประโยชน์และความเสี่ยง (Risk and Benefit Assessment)
ประเด็นความรู้ที่ ๗	จริยธรรมการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ (Ethical Consideration in Social Studies)
ประเด็นความรู้ที่ ๘	หน้าที่ความรับผิดชอบของนักวิจัยทั้งก่อนและหลังได้รับการรับรอง (Responsibility of Investigators including Pre and Post Review Process)
ประเด็นความรู้ที่ ๙	ผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

จัดโดยวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วุฒิบัตรนี้มีผลตั้งแต่วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๔ ถึงวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๖
ขอให้เจริญในธรรมและหน้าที่การงานเป็นนิตย์เทอญ
ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๔

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ
ดร.พญ.จันทรา เหล่าถาวร กาบวัง
ประธานมูลนิธิ SIDCER-FERCAP

พระเทพศาสนาภิบาล
เจ้าคณะภาค ๑๔
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, ศ.ดร.
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ –นามสกุล : พระวนิช วรธมฺโม (สงสมพันธุ์)
วัน เดือน ปี ที่เกิด : 27 พฤษภาคม 2478
สถานที่เกิด : พัทลุง
ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพิกุลทอง หมู่ที่ 2 ตำบลชะมวง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2526 : คบ. (บริหารการศึกษา)
วิทยาลัยครูสงขลา

พ.ศ. 2553 : ศน.ม (สังคมวิทยา)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2521-2528 : หัวหน้าฝ่ายการเงินและพัสดุ สปจ.พัทลุง
พ.ศ. 2529-2538 : ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดพัทลุง
ครูพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน :
ที่ทำงานปัจจุบัน วัดพิกุลทอง อำเภอควนขนุน จังวัดพัทลุง